

agârbiceanu

486

agârbiceanu

două iubiri

Lei 5

editura pentru literatură

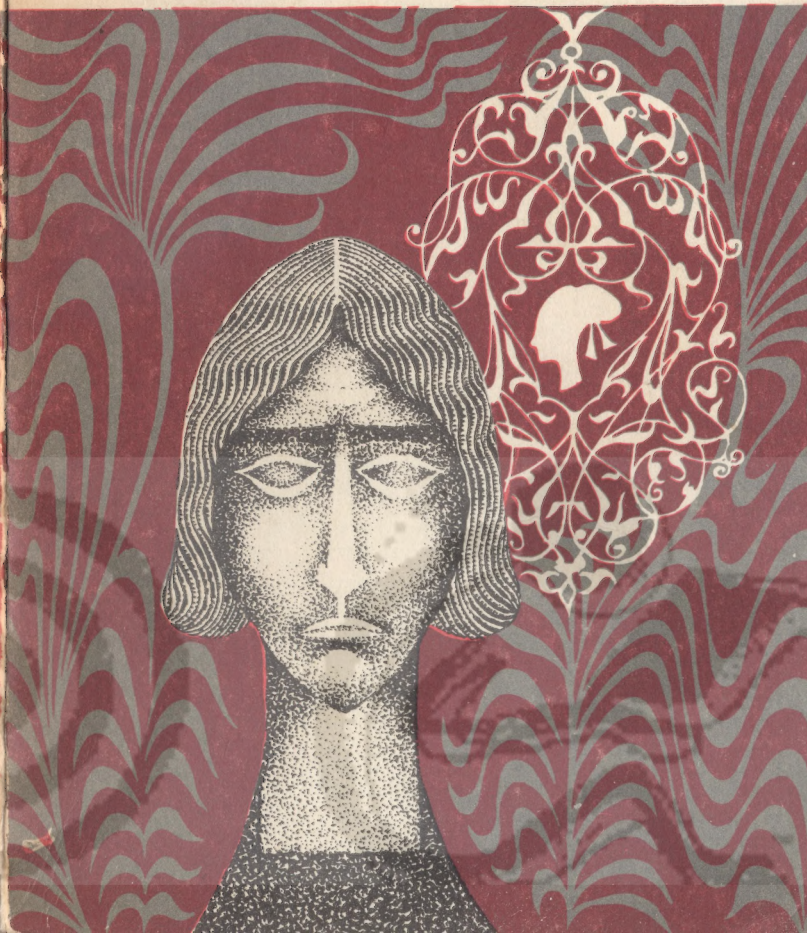
«Fieșecare om conștient se simte responsabil și față de sine însuși, și față de societatea și poporul în mijlocul căruia trăiește...

Aflindu-mă pe un prag de unde pot arunca o privire generală asupra activității mele literare, cred că pot avea mîngîierea că m-am silit și am luptat mereu ca în viața mea să se armonizeze omul cu scriitorul.»

1962

ION AGÂRBICEANU

agârbiceanu

Ilustrația copertei : *Dumitru Ionescu*

ion agârbiceanu

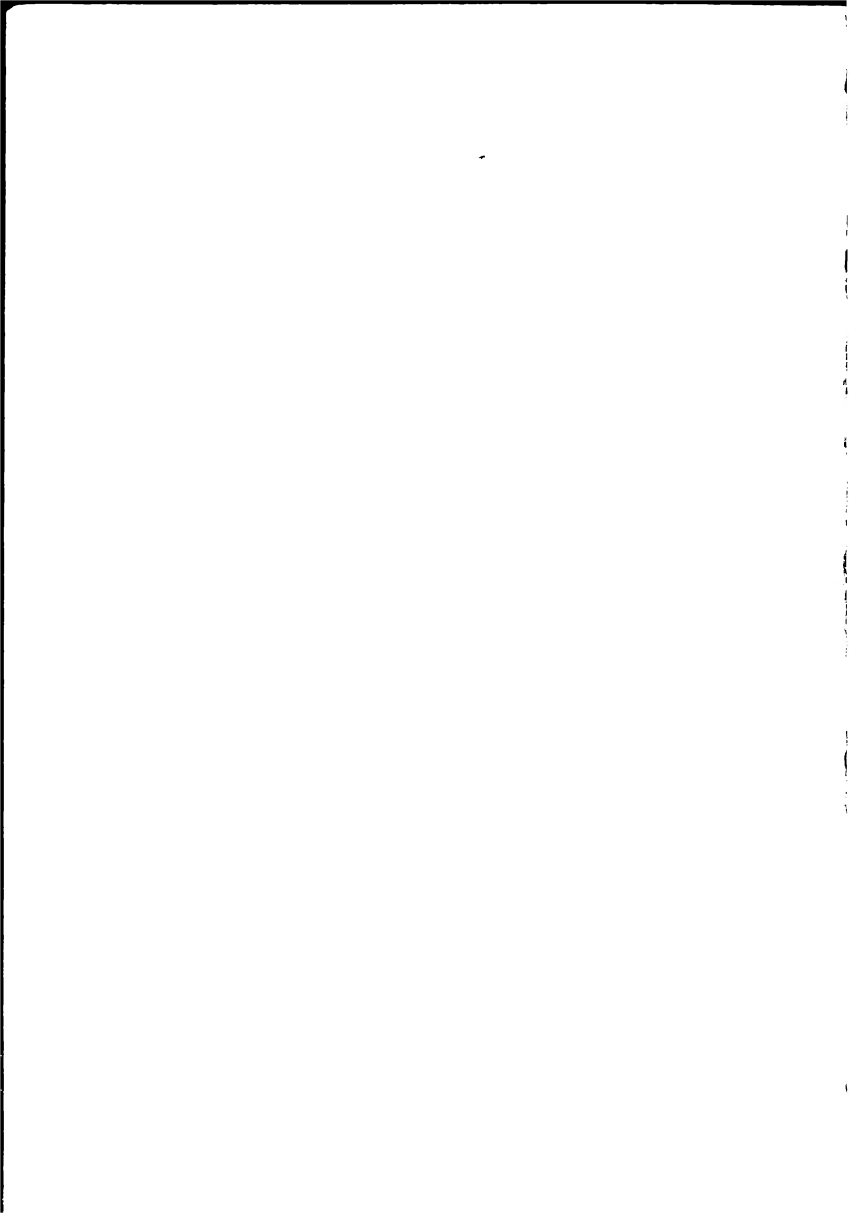
două iubiri

POVESTIRI

ANTOLOGIE DE
G. PIENESCU
PREFAȚĂ DE
CORNEL REGMAN

1968

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

PREFAȚĂ

Începutul veacului al XX-lea debutează la noi cu un tip de proză surprinzător de nepretențioasă ca factură epică, aproape simplistă într-un fel, de parcă scrisul românesc n-ar fi cunoscut niciodată biruințele pe această linie ale unora ca Slavici, Caragiale, Creangă. Explicația nu trebuie căutată totuși în vreo slăbire a capacității și forței de creație, cum ar fi tentați poate să creadă unii, și nici în denaturarea facultății de invenție și fabulație, care s-ar mulțumi acum cu o hrană mai neînsemnată, ci într-o împrejurare de natură biologică oarecum : apariția în câmpul literelor a unui detașament numeros de prozatori-martori, toți foarte tineri, stăpînind de aceea insuficient resursele genului, dar scăpărînd de focul credinței în *arta care dezvăluie*, în arta-echivalent al experienței lor unice — și ce nu e unic la această vîrstă ? —, în *arta-document*. Emil Gârleanu a folosit un termen destul de potrivit cînd a denumit acest gen de agregare epică proză a «faptului divers». «Fapt divers», desigur, dar cu o încărcătură emoțională sau de semnificații în ordinea cunoașterii care smulge creația din zona naturalismului indiferent, «fără suflet», plasînd-o într-o ambianță de simpatie participativă ; așa stau lucrurile cu Mihail Sadoveanu, așa — în poezie — cu Octavian Goga, tot astfel cu Ion Agârbiceanu.

Sămănătoriști și poporaniști la începuturile lor, sămănătoriști-poporaniști mai bine-zis, în măsura dovedită de fapte, care arată că deși deosebindu-se doctrinar, poporanismul s-a limpezit la noi pe straturi de sensibilitate și înlăuntrul unei stări de spirit speciale în care se «alesese» sau se «alegea» concomitent și sămănătorismul, scriitorii aceștia și poate încă unul-doi au doborât pînă la urmă, prin puterea individualității lor, barierele și strîmtimile unui anume curent. Le-au doborât, marcînd însă cu atît mai vizibil că drumul lor *de aici* pornește, că ~~gesticulația~~, felul de înțelegere a lucrurilor, avîntul de a înlătura obstacole, într-un cuvînt, mesianismul artistic *acum* și *aici* s-au conturat, și de aceea toată creația lor va, pîrta pecetea credințelor începutului de veac și patosul celor dintîi decisive clarificări.

Iar dacă lucrurile stau astfel, e cert că nu Sadoveanu, Goga, Agârbiceanu sînt «de vină» de a fi pornit din intimitatea alveolară a sămănătorismului și poporanismului care le-a imprimat o formă, o *forma mentis*, desigur, ci criticii și ideologii literari, gazetarii literari, mai cu seamă, care au făcut din aceste curente ce-au dominat o epocă și în care s-au cristalizat convingerile a două generații cel puțin, prilejul exclusiv al ironiei și sarcasmelor, fapt care a contribuit la deprecierea lor. Pînă nu demult critica foiletonistică n-a procedat altfel, ba chiar a intensificat, pentru pricini și cu argumente care se situează hotărît în afara dezbaterii estetice și cu atît mai mult în afara istoriei literare, tirul atacului împotriva curentelor amintite, pusă în dificultate doar cînd trebuia să scoată de sub dărîmături, pe rînd, trupurile celor vii, după o anumită ierarhie. Am asistat astfel la «salvarea» chinuită, cu mii de precauții a lui Sadoveanu, iar mai recent a lui Iosif, Goga, Agârbiceanu; sîntem pe punctul de a «salva» — fiindcă nu s-a putut altceva — măcar «unele părți» din opera altor sămănătoriști de mai mare sau mai mică notorietate... Concepție simplificatoare și judecătorească

(și încă după codul curții marțiale !), ce reduce curentul la teoreticienii lui, identifică specificul unei întregi tendințe în artă cu suma de convingeri reductibile la formulă, și mai cu seamă ignorează ceea ce în creația de artă e decisiv : convertirea în gest estetic, în impuls modelator a mobilurilor lăuntrice și a înfruirilor exterioare care, pe un alt plan — al conștiinței — au hotărît la aceiași scriitori și formarea ideii de *datorie*, de o *anumită datorie* și, ca un corolar, închegarea unui program de creație.

Ideea de apostolat, interesul absorbant de a smulge vieții pricinile de frumusețe și înălțare sufletească, sau de adîncă, fecundă milă, din investigarea cotloanelor celor mai umile, a lumii năpăstuiților, sînt porniri care agită în mai mică măsură pe scriitorul de azi ; ele agitau cu atît mai puțin pe scriitorul de acum treizeci-patruzeci de ani, în al cărui program de artă, mult mai nuanțat desfășurat, nevoia de investigație pur și simplu, și mai ales tentația descoperirii unor tărîmuri neexplorate primează asupra oricăror alte idealuri. Începutul de veac e însă, hotărît, al misionarilor, al profeților, al mărturisitorilor patetici de religii sociale, în care noțiunile de popor și neam se confundă, în fine, al căutătorilor înfrigurați de remedii, pe temelia durabilă a unei experiențe deja dobîndite (percepția traiului țărănesc, asimilată în celulele primordiale) și într-o ambianță care genera la tot pasul sentimentul sîngerării sufletești.

În cazul lui Ion Agârbiceanu, misionarismul era menit unei și mai evidente afirmări, prin chiar condiția autorului de păstor sufletesc al turmei creștine, dar n-am putea spune că primejdia cea mare de a confunda arta cu predica vine de aici. Tezismul preotului a alterat cu mult mai puțin decît se crede și se susține substanța creației sale. Pericolul tezismului trebuie căutat, paradoxal, dar foarte explicabil, fiind vorba de un prozator ardelean, în fondul laic și chibzuit-gospodăresc de con-

cepții al prădicatorului, în convingerile sale de *Aufklärer*, de luminător cu sfatul al obștei, avînd a învinge un dușman redutabil : obscurantismul. «Poporanismul» acesta se adapă așadar la surse mai vechi, din care au sorbit Petru Maior și Budai-Deleanu. Și tot ca la Budai-Deleanu, arta se salvează de perimare datorită unei excepționale forțe de a însufleți mitic lumea observată, luminătorul și eticianul dovedindu-se dublat (ca și în cazul lui Slavici) de un «farmazon», la semnul căruia duhurile invocate spre a fi combătute se împelițează. Lucrul acesta nu-i reușește însă totdeauna prozatorului, și aceasta se întîmplă mai ales atunci cînd locul patimilor omenеști, încorporate în ființe pe măsură, ce i se dezvăluie ca unui taumaturg, îl ia spectacolul proastelor porniri și deprinderi combătute prin pilde, și îndeosebi lipsa de pondere și rînduială observată în viața orășeanului român, intelectual ori meseriaș (căci Agârbiceanu, mai ales după Unire, își extinde suveranitatea și asupra lumii orașelor ardelenе). Desigur, el nu e nici primul prozator ardelen (să ne amintim de felul cum apare înfățișată viața bucureșteană în romanele și nuvelele din urmă ale lui Slavici), nici ultimul (Rebreanu, apoi Pavel Dan nu excelau nici ei în perceperea mediului citadin) care se mișcă anevoie în fața psihologiilor mai libere, scăpate din tipismul riguros al comportării țărănești. Cînd însă peste stîngăcia funciară se suprapune și intenția didactică (pe care înaintarea în vîrstă n-o stăvilește, dimpotrivă, o accentuează, încît citim cu surprindere amuzată considerații ca aceasta în care autorul expune tema unui roman al său : *«In cele două decenii după Unire au început să învețe în licee de fete și fiice de mici slujbași — curieri la bănci, portari, factori poștali, veniți de la sate — și unele s-au procopsit rămînînd cinstite. Un tip dintre ele am prins în romanul Domnișoara Ana»...* — *Adaos la «Mărturisiri»*), tezismul capătă forme de-a dreptul îngrijorătoare, făcînd literatura aceasta greu de citit. Ion Pop Reteganul nu-și sfătuia

mult mai bine eroii cum să chivernisească mai înțelept împrumuturile obținute de la Institutul de credit «Albina» sau cum să se ferească de ispitele lui Moloch, Bachus etc. Un rol nu dintre cele mai neînsemnate îl va fi jucat în această vreme (1920—1945) și ușurința cu care autorul găsea potrivit să se angajeze în întreprinderi epice de o oarecare amploare, stimulat în aceasta doar de sociologia și pedagogia temei, care putea fi oricare. Mai ales între 1940 și 1945, așadar într-un răstimp de numai cinci ani, la Sibiu, naratorul înalță nu mai puțin de zece romane, tot atit cît scrisese vreme de 40 de ani.

Cineva ar putea observa că «sociologia» nu e partea forte nici în epica lui Sadoveanu, ale cărui reușite pe această linie sînt destul de relative, nici chiar în creația lirică a lui Goga, nici la Slavici, și în genere la nici unul din reformatorii noștri de la începutul veacului. Romanul social s-a născut la noi în afara programelor și mai ales în afara efuziunilor, care înăbușă fătul. Distanțarea în tot chipul față de obiect, comprimarea pasiunii și convertirea ei în observație se pare că asigură un climat mult mai propice pentru înflorirea acestui gen de proză. Simpatia, mila, comprehensiunea, revolta, participarea emotivă, încîntarea în fața miracolelor vieții și ale faptei umane, uimirea admirativă în fața dovezilor de eroism ale multilor și mușilor anonimi reprezintă în schimb exact climatul potrivit în care s-a ivit la noi și a prins puteri *povestirea*. Un mare povestitor, nu îndeajuns cunoscut, aproape totdeauna remarcabil, excepțional în cîteva piese, a fost și Agârbiceanu, pe o linie care n-o dublează pe aceea a lui Sadoveanu, și, în plus, un nuvelist și un romancier cu intermitență, cu producții ieșite din comun în momentele de fericită întîlnire a artistului cu *daimonul* dintr-însul, ce-l înzestra brusc cu darul de a scruta tenebrele sufletului omenesc. *Arhanghelii*, apoi nuvelele și «micile romane» ca *Popa Man*, *Păscălierul*, *Jandarmul*, *Faraonii*, *Stana*, în

fine, numeroasele povești (de fapt portrete degizate) care aduc în prim plan chipurile unor posedați, mai mari sau mai mărunți, demonstrează cât de bine asimilată a fost «lecția» la care l-a obligat pe scriitorul pe atunci încă tânăr întâlnirea cu titanii prozei europene. În *Mărturisirile* sale, unele din cele mai frumoase și mai sincere din câte s-au scris la noi, există o pagină în care viitorul preot dezvăluie, cutremurat, marea revelație a forței supreme pe care a trăit-o la capătul anilor de seminar, și terapeutica urmată pentru întărirea credinței în Cel-de-sus. Rugăciunea i s-a impus în cele din urmă ca singurul remediu în lupta cu spiritul («zeu tânăr» tinzând la autonomie și la un fel de fraternizare cu «Eterna ființă»), pentru subjugarea deprinderii orgolioase de a citi în sine însuși, pentru umilirea eului scrutător: «descoperirea, conștiința de mine cel spiritual, deosebit de materie, fusese atât de zguduitoare încât mereu eram atras să privesc în mine însumi, să separ cele două firi din mine. Am băgat repede de seamă că această privire lăuntrică prea stăruitoare, pînă la suprafața inconștientului, nu-i sănătoasă. (...) Încordarea voinții nu mi-a fost de ajuns să nu mai privesc în prăpastia spiritului propriu. Atunci am luat în ajutor rugăciunea.» Sfintă, franciscană inocență! Și candidă ipocrizie! Preotul va fi ieșit vindecat din această încercare. Dar scriitorul? Oare nu tocmai faptul de a ști și a îndrăzni să sondezi «în prăpastia spiritului propriu» e principala condiție și poruncă a celui ce, ca un alt demiurg, făurește destine? Nu, scriitorul dintr-însul n-a renunțat nicicînd la un «păcat» atât de trebuitor creatorului de artă, și că e așa, ne-o spun aceleași patetice *Mărturisiri*, la pagina destinată să înregistreze un alt cutremur de conștiință, acesta fără nici o trimitere la experiența religioasă. E vorba de efectul, echivalînd cu o mutație, pe care l-a avut asupra scriitorului lectura unora din marii prozatori ai veacului ce tocmai apusese și ai începutului de veac nou: «Citirea

lui Balzac, Flaubert, Zola, Tolstoi, Dostoievski, Gogol, Gorki a fost pentru mine ca o lovitură de măciucă, după care am rămas un răstimp zăpăcit, dezorientat, înfrînt. (...) Operele scriitorilor pomeniți mă umpluseră de-o admirație care aproape mă paraliza. Balzac luase în ochii mei proporțiile unui uriaș, ale unui munte masiv; Flaubert mă înfricase prin precizunile lui. Îmi părea un om încruntat, fără zîmbet, care ține în mînă o secure foarte ascuțită. Rușii, mai ales Dostoievski, îmi păreau mari vrăjitori care îngrozesc. Tolstoi și Gogol îmi păreau mai masivi, mai solizi, mai omenești. Dostoievski, Leonid Andreev erau desigur niște posedați, niște anormali, dar în ce virtuți amănunțite te duceau, fără răsuflet. (...) Contactul cu scriitorii francezi și ruși a fost una din marile mele experiențe, „mediul” care m-a influențat adînc, dîndu-mi conștiința marii seriozități pe care o cuprinde literatura.»

Este sigur că, dacă n-a acționat totdeauna în sensul amplificării respirației epice, care multă vreme va rămînea scurtă la prozatorul român, «mediul» despre care ne vorbește Agârbiceanu a hotărît, în schimb, modificări substanțiale în ordinea observației, al cărei centru de interes, chiar în povestirile cele mai inocente, se mută de la aspectele decorative și pitorești, «poetice» sau anecdotice, de la fapticul senzational și prestabilit, romantic sau naturalist, la problemele și faptele de conștiință, la studiul reacțiilor temperamentale și de comportare și, în genere, la lărgirea gamei expresiei umane, servită printr-un impresionant număr de situații, cu atît mai impresionant cu cît, pentru a surprinde această diversitate, prozatorul n-are nevoie să iasă nici din vatra satului, care cîteodată e numai vatra părintească, iar uneori nici măcar din cîmpul îndeletnicirii de duhovnic. Și de fapt, povestirile cele mai autentice ni-l prezintă pe autor mai ales în aceste două ipostaze caracteristice. Cea dintîi e experiența fundamentală a copilăriei, rămasă la acest

scriitor suverană, și care se exprimă în capacitatea de a prelucra, cu știința pe care o dă și o pretinde talentul, un material imens de senzații nici diminuate, nici alterate, din cel mai primitiv fond, acela al întâiilor impresii din contactul cu *lumina* și deci cu *lumea*. A doua ipostază e cea de *anchetator*, dar de un soi aparte, e literatura unor cazuri și necazuri mereu altele și mereu aceleași, așa cum le-a putut afla și înregistra scriitorul-duhovnic. Ele vorbesc mai ales despre întunericul satelor, care e deopotrivă mizerie neagră, întuneric al minții, suferință și violență a pornirilor, dar nu o dată atenția scriitorului e reținută de «prăpădiții» săi, candizii și sublimii prin inocență, care-i smulg o dată cu mila și compătimirea, și o reacție de vie uimire, amestec de admirație și emoție ce nu se mai poate reține. Un pasaj caracteristic din aceleași *Mărturisiri* vine să confirme de altfel că acumularea de impresii i-a fost înlesnită scriitorului de calitatea sa de păstor de suflete și că nota dominantă în chip decisiv a acestei literaturi și dispoziția care o însoțește n-a fost decât arar bucuria: «*De altfel din experiența vieții pastorale s-au născut cele mai multe schițe și povestiri ale mele. În deosebi m-a impresionat latura de suferință din viața sătenilor. Și întâia emoție era, de cele mai multe ori, de compătimire. Mai ales primii patru ani de preoție mi-au dezvăluit cele mai multe mizării ale vieții de la țară. Eram uneori săturat, supraîncărcat cu senzații și impresii deșteptate de mizeria sătenilor, încît regretam că m-am făcut preot, să cunosc toată această mizerie, și materială și morală. Aveam senzația că mă întunec, ca la vîrsta dintre 16—22 ani, cînd nu aveam o credință hotărîtă. Simțeam necesitatea să schimb mediul. Da, aproape toate personagiile principale din scrierile mele au pornit de la un simbul de realitate. Creații de pură fantezie am puține, deși, evident, fantezia le-a completat, le-a depărlat uneori de realitate pe cele ridicate de aici.*»

Deosebind însă cele două ipostaze familiare scriitorului, nu se poate trece cu vederea faptul că și într-un caz și în celălalt din narațiunile acestea ne vorbește un om modelat el însuși în cel mai autentic lut țărănesc și evocînd din plin, prin fire, gest și vorbă și prin întreaga mentalitate, trăsăturile caracteristice ale unei anumite țărâni — ne gîndim firește la părțile tîrnăvene și sibiene ale etnosului nostru. Acest preot de țară (ce era în vremea cînd și-a scris cele mai multe povestiri), căruia i-a plăcut să se întoarcă iar și iar, cu cele mai felurite ocazii, la raiul primordial al copilăriei, reface după alte legi și desigur cu o înțelegere evoluată a lumii, un itinerar de mult statornicit în reflexele scriitorului român. Dintre toți, Agârbiceanu se apropie cel mai mult de Creangă, în acest înțeles că, asemenea povestitorului moldovean, el duce sub pleoape un univers gata populat și organizat pînă în cele mai infime detalii, iar în reacțiile sale, în felul investigației sale — căci literatura aceasta e mai ales o investigație — urzeala țărănească își vădește la tot pasul prezența. Povestirile, îndeosebi, mai spontane și mai neelaborate, unele încă resimțîndu-se de tirania modelului din realitate, și prin aceasta cu adevărat «còpii de pe natură», cînd nu chiar anecdote, vin cu gestul cel mai neprevenit al celui care va fi scornit cel dintîi zicala : «mare e grădina lui Dumnezeu !» Nu e curiozitatea unui entomolog, doritor să descopere noi specii și să le claseze, ci genul de «crucire» uneori mucalită și ațîțată a omului cuminte cum va fi fost și cel din *Prostia omenească*, dispus să accepte ca pe o altă lege a firii abaterile atît de numeroase de la normă. Într-adevăr, satul lui Agârbiceanu, ca și lumea operei lui Creangă, e populat, într-o măsură de care la început nu ne dăm seama, cu tot soiul de «apucați», de originali, dar și de bieți nenorociți, așa cum i-a fixat pe de o parte amintirea, pe de alta perspicacitatea de cumătru pătrunzător, cu ceva de psihanalist empiric într-însul, căruia nu-i scapă nici una din

anomaliile mari și mici ale existenței și firii omenești. Dintre eroii aceștia o categorie aparte, binecunoscută în genere, o formează cei ce ne smulg compătimirea și au smuls-o în primul rînd scriitorului însuși, care nu se poate stăpîni să nu însoțească actul portretizării (niște portrete — cum s-a observat — dar nu doar de tipuri, ci de existențe și destine, sînt majoritatea povestirilor sale) de o vibrație specială, de altfel stăpînită, în care se exprimă emoția omului matur, trecut prin multe. Schițe ca *Fefelega* și *Luminița* sînt prea binecunoscute cititorilor pentru a mai stăruia asupra lor. Au fost și prea bine analizate, și e de ajuns să trimitem la comentarul cel mai pertinent consacrat acestei părți a operei lui Agârbiceanu aparținînd lui I. Negoîtescu și cuprins în studiul *Valori stilistice în-nuvelele lui Agîrbiceanu*¹. Am vrea doar să remarcăm, în spiritul celor relevate, rolul decisiv al povestitorului, în calitatea lui de rapsod și martor neștiut, răzbit el însuși de o copleșitoare milă, în sublinierea laturilor de sublimitate din constituția personajului (în cazul Fefelegii). Tot Negoîtescu a surprins nota exactă a acestui reflex de spiritualitate care înfrumusețează — pentru nimeni — chipul eroinei: «*Simțirea pare seacă, întocmai ca piatra din care formele aspre ale Fefelegii și ciolanele lui Bator parcă ar fi tăiate, doar gîndul roade ca un burghiu, așa, fără folos, numai ca să facă loc izvorului de lumină din adînc.*» După cum, în comentarul la *Luminița*, remarcînd efectele «realist-mitice ori realist-biblice» în conturarea ambianței și a personajului, o babă Mîia ce se pregătește să moară, același critic pune în valoare admirabil intuiția povestitorului de a învrednici condiția umilă cu o lucoare franciscană, ca aceasta din fragmentul: «*Și în necurmatele zile de boală, părăsită, baba Mîia privea cu dragoste la luminița de ceară. Iată*

¹ În volumul *Scriitori moderni*, E.P.L., 1966; comentarul celor două schițe, la pp. 222—226 și 226—228.

că lumina aceasta e singurul sprijin care n-o părăsește niciodată. Ea o păzește acum și va ajuta-o în ceasul din urmă. Și bătrina suspina de multe ori : — Sfintă lumină, sfintă ceară, sfinte albiné !»

Din această bogată familie a năpăstuiților vieții, cărora nu li se refuză o ultimă, decisivă rază de lumină capabilă să modifice și să încălzească niște suprafețe ce păreau incremenite, schițele lui Agârbiceanu deosebesc numeroase exemplare și cazuri (*Prăginel, Teleguț, Miluc, Lina, Ghiuțu, Mizerie, Mortul, Copilul Chivei, Virvoara* etc.), nici unul tratat cu aceeași curiozitate pe care unii naturaliști s-au cam obișnuit s-o aplice în descrierea milogiilor și a schilozilor, întrecând câteodată în exhibare pe înșiși purtătorii monstruoaselor stigmatate.

Dar nu asemenea excepții fac prețul puterii de observație a scriitorului, și nu în detalierea tarelor de acest fel se verifică deplina sa originalitate. Ion Agârbiceanu a surprins în realitatea morală un univers și mai ales o umanitate pe care proza românească de pînă atunci și chiar de după el le ignora și le va mai ignora încă. Nu e o lume de excepție propriu-zis, deși scriitorul pare a ocoli cu oarecare sistem — cel puțin în povestiri — ceea ce se înscrie pe făgașul normei, al tipicului. Preferințele lui merg bucuros spre ceea ce iese din comun, spre originali, spre comportările mai aparte, și de altfel însuși obiectivul epic nu prea îngăduie ca în raza lui să intre obișnuitul. Oamenii vin la preot cu necazuri, să i se spovedească sau să se judece ca în fața unei prime instanțe de judecată, el însuși pătrunde în case cu prilejuri mai puțin comune, chemat mai cu seamă la căpătîiul muribunzilor sau al celor morți. Toate acestea au favorizat oarecum o specializare a retinei, au stimulat studierea de predilecție a unei anumite categorii de tipuri, vîrste și situații, precum și a psihologiilor aferente, ceea ce a și făcut ca în această «mreață a Maicii Domnului» zvîrlită în infernul lumii satului și a sufletului elementar să se prindă

mai ales complicații, naturile neconformiste, cu o parte de umbră, cu traume și patimi sufletești abia perceptibile, suciții, epicureii satului cu filozofia lor contrastînd atît de viu în ambianța de hărnicie fără răgaz a «normalilor» — aceștia ținuți în planul al doilea — și, mai ales, într-o gamă foarte bogată, șarlatanii, pascălierii, cei muncii de diavol, acțiune în care recunoaștem nu o dată opera lui *delirium tremens*, tremuricii, anxioșii, ipocriții, simulanții, un întreg bazar de tipuri umane net diferențiate pe care realitatea limitată a satului arhaic le dezvăluie și le reliefează cu putere, — uvertură pregătitoare totodată pentru marea creație de psiholog al demoniei și al lăturilor crepusculare pe care nuvelistul și romancierul ne-o va da cu *Arhanghelii*, *Jandarmul*, *Pascălierul*, *Popa Man*.

Iată-l, de pildă, pe Hudri (*Vecinul nostru Hudri*), un veritabil snob al satului, la care «patima» de a se afla în treabă printre notabilități și de a-și purta nasul pe sus e atît de vie, că atinge proporții de-a dreptul acaparatoare. De acord cu I. Negoîtescu : *«În Vecinul nostru Hudri, portretul ia forma cu desăvîrșire clasică a „caracterului” moralist, așa cum l-au practicat Teophrast și La Bruyère, doar că imixtiunile narațiunii persistă.»* Ceea ce nu evidențiază suficient această caracterizare e interesul profund novator al prozatorului de a «citi» în imensa varietate a destinelor anonime, de a deosebi chiar insolitul și excentricitatea și comportările nealiniat, acolo unde povestitorul tradițional n-ar fi găsit nimic vrednic de remarcat, și totodată de a încadra acest neobișnuit cu un firesc desăvîrșit în ambianța cotidiană. Începutul schiței demonstrează concludent că «sminteala» lui Hudri, care e o formă foarte fin derivată a parazitismului și a instinctului de dominație (*«Pe Hudri să-l fi făcut Dumnezeu un boier» — se căinează nevastă-sa*), este de mult acceptată de toți ai casei, ca un lucru care nu mai miră : *«Vecinul nostru Hudri e un om mic de statură, îndesat*

ca un pociumb, îmbrăcat totdeauna în straie curate. Cămaşa lui, împăturată în creţe regulate, nici nu-i lungă pîn' la genunche, nici prea scurtă, să s-ascundă sub şerpar, ci-i numa bine potrivită pentru un om trufaş. Ai crede că femeia lui are fier de călcat, cum au doamnele, de i-o poate potrivi aşa de bine. Da' numa ea ştie, să-raca, de cîte ori dă cu maiul, de cîte ori drege încreţiturile acelea blăstămate, numa ca să fie bine, numa ca să n-aibă ceartă cu Hudri. Că el, pînă ce nu caută în hîrbul de oglindă, da', mai ales, pînă ce nu se pipăie bine, nu pleacă din casă. Şi, dintr-o îndelungată dedare, el simte, cu degetele lui nervoase, cea mai mică nepotriveală, numa din pipăit.»

Cum întreaga construcţie a acestui comportament se întemeiază pe buna părere ce-şi face eroul despre sine, atîta vreme cît nici o fisură n-o contrazice, se înţelege că asupra unui echilibru psihic atît de cu grijă păzit, prima zguduire are efectul unei traume ireparabile, înfăţişată desigur tot în limitele caracterizării clasice, teofrastiene şi în specificul ambianţei rustice: «De-atunci [de la întîmplarea nefericită care l-a umplut de ridicol, n.n.] Hudri e mort pentru sat. De-atunci Hudri n-a mai ieşit pe uliţă, n-a mai fost la biserică. Numa se ceartă cu femela. Şi îmbătrîneşte repede. Şi copiii din vecini privesc prin gardul de nuiete şi-l văd în curte, îl văd în grădină, tot mai mic, tot mai adunat, tot mai alb la păr.»

Un original e şi Melentea (din povestirea cu acest titlu), erou premoromeţian într-un fel, descinzînd — pe alt plan — din mucaliţii lui Creangă; el e un expansiv cu patima sarcasmelor verbale, ce converteşte în autoironie şi persiflare amarul unei existenţe fără nici o perspectivă: «De se-ntîmplă să muncească pe undeva departe de sat, venea la prînz vreun băiat să-i aducă veşnicul mălai şi veşnica bucată de ceapă. Melentea, cît ce sosea copilul, lăsa unealta din mînă, se apropia de el, căuta în corfă, mirosea, şi ceilalţi îl auzeau numai că se răsteşte la băiat :

— Ce-i asta ? Iar zamă cu carne de porc ? Și de ce-a pus maică-ta atîta smîntînă ?

Copilul zîmbea subțire, știindu-i felul.

— Acum să știți, oameni buni, zicea Melentea întorcîndu-se spre rumâni, că de-oi muri odată și odată, muiera-i de vină. Cine-o pune să mă-ndoape cu toate bună-tățile ? Astea-s pentru bogații care se-ntind sătui pe canapele, nu pentru un muncitor ca mine !»

Subtilă consecință, schima zeflemitoare și micalită a lui Melentea s-a transmis și textului narativ, încheiat printr-un acord fin-ironic, dureros-vesel : «Așa-i bădicul Melentea. Cînd nu-i toacă muierii la ureche, îmbată de cap muncitorii care sînt cu el, îi face să ridă și să-și bată jîc de năcazurile vieții. Ii place să tot scadă din puteri, așa, pe nesimțite, ș-odată numai, cînd va fi să fie, să-l umbrească moartea pe neștiute. Și i-ar plăcea atunci să fie cineva să-i spuie în batjocoră la ureche :

— Tingi-tingi-tingi-tang,

C-a murit un om sărac !»

De o cu totul altă factură e Dinu Natului (din schița astfel intitulată), flăcăul tomnatec cu gust de însurătoare, dar pe care o șfială bolnăvicioasă îl oprește de la inițiativele cuvenite. El oficiază toate gesturile flăcăului clasic, își cumpără de la oraș podoabă înflorată pentru căciula de mire («Să-mi dați o peană, zicea cu silă Dinu, privind mereu în jur, să vadă dacă nu sînt cumva săteni de-ai lui acolo»), se plimbă seara prin fața caselor cu fete de măritat, dar face totul cu o ciudată timorare («cînd ajungea dinaintea caselor cu fetele sau cu văduvioarele pe care le prepunea, începea să fluiera încet printre dinți, să șuiere domol. Lui îi părea că șuiere tare, că ar putea să-l latre cîinii, dar șuierea așa de încet, încît numai un om care-ar fi stat lingă dînsul l-ar fi putut auzi»), și de aceea nu-i de mirare că «penele de mire» se adună grămadă în ladă, indiciu al trecerii nerodnice a anilor. În cadrul tipic al satului, în care posturile alternează cu pe-

rioadele de dulce, determinînd un anumit program în viața obștei, flăcăul nostru e cuprins și el, la termen fix, de o criză de narcisism, efectul cel mai neașteptat al inhibițiilor acumulate : «*Apropiindu-se Crăciunul, Dinu era tot mai mult robît de o slăbiciune. Și, astfel, cîteodată, sara, își astupa ferestrele, își scotea din ladă hainele de sărbătoare și începea să se primenească, simțind o adîncă plăcere. Cînd era gata, își lua căciula neagră, rotilată, o pune pe masă, scotea din ladă pana cea de tîrg, o dezvălea cu grijă din hîrtie și o prindea în cheutoarea de la căciulă. Apoi își punea căciula în cap, se apropia de un ciob de oglindă și se privea îndelung, cu plăcere, cu satisfacție. Atunci ochii lui se luminau și zîmbetul larg îi stăruia mereu pe față. Șădea pe laviță, după masă, și rămînea multă vreme pe gînduri. Tirziu se ridica, se dezbrăca de straiile de duminică, pune floarea la locul ei, în hîrtie, închidea lada, și, oftînd adînc, se culca.*»

Dar categoria cea mai interesantă o alcătuiesc fără îndoială cazurile de mistificare sau de autoînșelare, tipurile încă incipiente de escroci ai satului, apoi mulții leneși și bețivi, în fine, egoiștii feroci sub aripa credinței. Într-un mare număr de povestiri (*Sănduța, Gura satului, Neguri, Vecina, Superstiție, Vecini, Vedenii, Onu, Precupaș, Șarlatanul, Moș Iliuș* etc., etc.) asităm la demontarea răbduriei a unor mecanisme de altfel nu prea complicate, și la demonstrarea modului lor de funcționare. Însușirile «țărănești» și «ardelenești» ale povestitorului (umcr înciudat, ironie biciuitoare) ies puternic în evidență. Iat-o pe lelea Stana (*Vecina*). E o «sfîntă» și chiar ceva mai mult, o mijlocitoare între Dumnezeu și sat. («*Eu trăbă să mă rog mult, eu mă rog pentru tot satul. Ce crezi tu, grindina și lăcusta, și ciuma ne încunjură satul așa numa, de flori de măr? Ne încunjură alungate de puterile rugăciunilor oamenilor postelnici...*»). Dictonul pe care-l repetă e «*Postul, frica și mila te apără de toate nenorocirile*». Dar fata ei trăiește rău cu bărbatul din pricină că bătrîna nu i-a

dat nici după cincisprezece ani partea de pământ fâgăduită la măritiş. Finalul povestirii e revelator. Vorbele ca vorbele, dar gesturile denunţă de-a binelea : «*De curînd fata şi ginerele au apucat-o în grădină. Erau poamele coapte, şi vecina ciupăra crenguţele mai joase. I se mişca faţa întreagă spre frunte, pe cînd degetele pipăiau pe cele mai coapte.*

Fata şi ginerele aduseră iar vorba despre împărţirea moşiei. Spuneau că li-i greu, că au copii mulţi, că iarna trecută au trebuit să cumpere grăunţe de cinzeci de arginţi. Că vorbeşte satul întreg de încăpăţinarea ei.

— *Nu-mi pasă ! zise bătrîna, înghiţind cu lăcomie prunle moi şi aromate.*

— *Nu-ţi pasă duminică, zise fata, da' ne pasă nouă. Dumneata iai o sută de zloţi de la oamenii care lucră moşioara noastră. Ne-am gîndit, cu Niculaie, să-ţi dăm noi pe an atîţia bani, şi să lucrăm moşia. Aduce de trei ori atîta. Pentru ce să îmbogăţeşti pe un străin ?*

Vecina păru că se gîndeşte puţin ; nu mai amesteca din fălci, şi degetele-i nu mai culegeau. Dar se hotărî îndată.

— *Nu vi-l dau ! zise, începînd să culeagă iar din clombiţele plecate.»*

Apoi, după un alt schimb de replici :

— *Duceţi-vă ! zise bătrîna. Pentru c-aţi supărat pe Dumnezeu, voi lua de nouă ori şiragul de mătănii, şi Domnul vă va fi milostiv.*

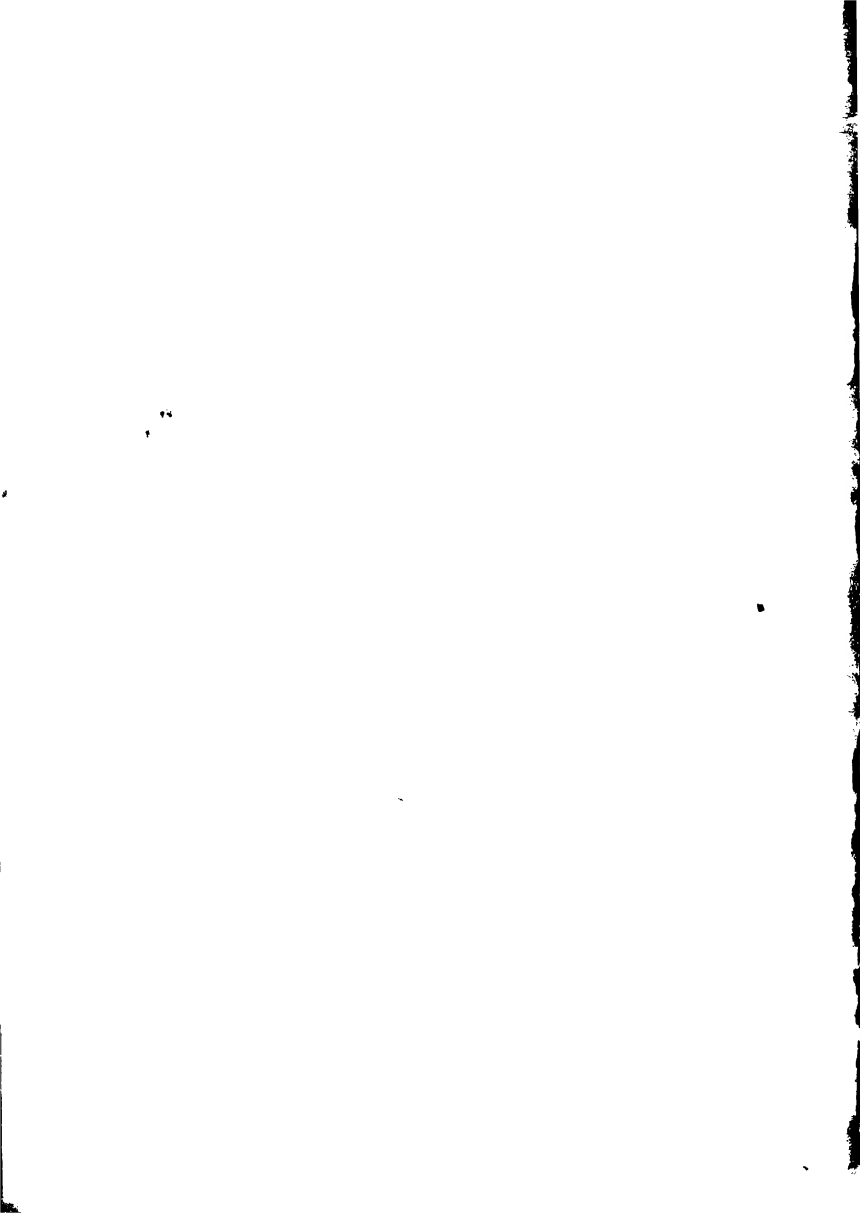
Şi începu să culeagă în şorţul negru prunele vineţii.»

Agârbiceanu n-a fost insensibil la un anumit romanticism al temelor şi motivelor rustice, aproape obligatoriu într-o provincie care a îmbogăţit literatura română cu idila (Coşbuc, Slavici, în schiţele de început) şi la o vîrstă cînd ucenicul în ale scrisului se situa decis în prelungirea vrajei lirice sadoveniene. Mai semnificativ e că *Aufklärer*-ul demistificator dintr-însul a putut merge mult timp alături de descoperitorul surselor de poezie din viaţa satului, astfel că tendinţei de a dezvălui anomalia, intru-

chipată în zeci de personaje, i-a putut adăuga farmecul firilor enigmatice și gesturile care sporesc frumusețea lumii. Fără asemenea însușiri n-ar fi putut scrie desigur nici *Fefelega*, *Luminița*, *Dura lex!*, *Suferințe*, imagini totuși ale sublimului în derizoriu, dar mai ales n-ar fi putut contura idilele slaviciene-sadoveniene din *Comoara*, *O floare sălbatecă*, *La o nuntă*, *Hoțul*, *Costea pădurarul*, *Dan Jitarul*, *Angheluș* etc., în care vitalitatea voinicului și ingenuitatea feminină își spun în chipul cel mai neprevenit cuvîntul.

Dacă cu acest grup de povestiri, în care seducția se întemeiază, ca la toți autorii de idile, pe o anume reducere, scriitorul nu depășește preocupările epocii, înlăuntrul căroră aduce totuși însușirile unui analist al sufletului ingenuu, în schimb «ultimul» Agârbiceanu despre care vom aduce vorba în acest cadru — autorul atîtor instantanee care surprind satul arhaic în «veșnicia» lui și care ne amintesc că tot el a scris *Amintirile*, apoi zecile de evocări ale copilăriei care le-au urmat — e un rapsod și un transcriptor pur al celor dintii și al celor din urmă impresii de viață. Dacă, iarăși, «satele» evocate anterior sînt — cele mai multe — rodul observării de predilecție a ceea ce intra în chip firesc în raza de acțiune a preotului, în schimb satul autobiografic despre care vorbesc aceste povestiri nu mai conține nimic din optica unui martor. Scriitorul matur, cu înțelepciune de Nestor, și copilul de odinioară fuzionează desăvîrșit: așa au putut fi cu puțință tablourile esențiale cu bătrîni și copii, din care imaginea mamei și a tatălui, existențe veșnic robotitoare, aproape că lipsește. Și astfel, *Bunica Iova*, *Adieri*, *Zi de vară*, *Mistrețul*, *Bunica*, *Nepotul*, *Cula Mereuț*, *Doi bătrîni* și numeroase altele povestesc istoria veșnic reînnoită a jocului de moși și nepoți, a jocului de-a intrarea și-a ieșirea din viață, în rama daurită a amintirii.

CORNEL REGMAN

TABEL CRONOLOGIC

1882 Se naște în satul Cenade, nu departe de Blaj, în ziua de 12 septembrie, Ion Agârbiceanu, al doilea copil din cei opt ai lui Nicolae Agârbiceanu și ai Anei, născută Olariu. Tatăl, de profesiune «vigil silvic», pădurar, om cu dragoste de carte, era abonat la diverse ziare și reviste populare ale vremii. Mama, care nu știa carte, avea darul povestirii și un simț dezvoltat pentru frumusețile naturii. *«Îi plăcea viața curată, cinstită, în muncă și hărnicie. Nu era mulțumită cu orînduirea socială, cu împărțirea în oameni prea aruți și prea săraci» (Mărturisiri).*

Bunicul dinspre tată, Vasile Boariu, tot pădurar, se născuse în satul Agârbiciu, situat pe linia ferată Copșa Mică-Sibiu. Poreclit în Cenade «Agârbiceanu», porecla va deveni numele urmașilor săi.

1887 *«Cred că de la vîrsta de cinci ani, dacă nu și mai degrabă, ajunsesem ciobănașul oilor noastre.» «Ceea ce mi-a pătruns adînc în suflet din acești ani ai primei copilării, din pășutul oilor la marginea pădurii sau în pădure, a*

fost mireasma cîmpului, a codrului, colorile cerului, ale luncii cu florile, bătaia și cîntecul vîntului în văzduh sau în pădure, cîntecul apelor, a pîraielor în topitul zăpezilor. (...) Aproape tot ce știu din observarea naturii cred că știu de la vîrsta aceasta. Sau cel puțin cunoștințele și impresiile de atunci au rămas ca temei pentru cele viitoare. (...) Socotesc petrecerea în sînul naturii din primii ani ai copilăriei, ca și vacanțele de vară petrecute în același fel, ca epoca cea mai importantă pentru receptivitatea mea sensibilă. (...) Impresiile de atunci au reînviat în orice descriere de natură din lucrările mele.» (Mărturisiri).

1888 Urmează școala primară din sat cu «dăscăluțu». «Nici o impresie puternică nu mi-a rămas din cei dintîi trei ani de școală primară, nici de la învățător, nici de la colegii de școală. (...) Am impresia că iarna, în acest răstimp, nu trăiam decît cînd mergeam cu săniuța, sau ne dădeam pe gheață cu alți băieți, apoi la sărbătorile principale: Crăciun, Bobotează, Paști» (Mărturisiri). În ultima parte a clasei a treia trece la Blaj, unde face și clasa a patra, pentru a putea fi mai bine pregătit în vederea continuării studiilor.

1892—1900 Liceul, la Blaj. «Din clasa întîia a liceului am început să citesc istorioarele din viața „pieilor roșii“, editate atunci la Brașov. (...) Între întîilele cărți de literatură românească, am cetit, tot în acești ani, Poveștile unchișului sfătos, Basmele lui Ispirescu, Sa-

tul cu comorile. (...) Apoi întreaga serie a Haiducilor lui N. D. Pănescu. (...) Când eram în clasa a doua sau a treia de liceu am dat peste un mare povestaş. (...) Era ungur şi reformat, dar după vorbă îl credeai român neaoş. Avea un dar de povestit extraordinar şi vorbea, ca iluminat, cu patimă, ceasuri în şir. (...) Reţin că eram vrăjit nu numai de minunăţiile basmelor, ci şi de felul de a povesti al lui Minea. Il stimam foarte mult, şi uneori aveam impresia că nu-i fiinţă de pe ţărîmul nostru.» (Mărturisiri).

Începînd din clasa a patra liceală are ca profesor la limba română şi latină pe Gavriil Precup, om «*cu aleasă cultură şi cu mult simţ pentru literatură*». Acum face cunoştinţă cu Alecsandri, Creangă şi colecţia de poezii populare a lui G. Dem. Teodorescu. «*Poveştile lui Creangă m-au făcut pentru înţîia oară să rîd cu lacrimi, să simt o mare bucurie şi lumină în suflet. Dănilă Prepeleac, Soacra cu trei nurori, ca şi mai tîrziu Kir Ianulea şi Pastramă trufanda de Caragiale mi-au rămas pînă azi scrierile care mă predispun la voie bună mai mult decît oricare altele*» (Mărturisiri). La lecturile preferate se mai adaugă Costache Negruzzi, Grigore Alexandrescu şi nuvelistica lui N. Gane.

În ultimii ani de liceu se afirmă cu încercări de poezie la societatea de lectură a elevilor, iar în foiletonul ziarului *Unirea* din Blaj, la sfîrşitul clasei a VII-a, i se publică primele versuri. În acelaşi ziar, în aprilie 1900, debutează cu proză, publicînd schiţa *În postul Paştelui*.

1900 Bacalaureatul. Toamna, se înscrie la seminarul teologic al Universității din Budapesta, ale cărui cursuri le urmează cu întreruperi, pînă în anul 1904, cînd obține «absolutoriu».

În primii doi ani continuă să trimită versuri la *Unirea*, semnate Alfius, de asemenea și citeva povestiri. Mai publică versuri în *Familia*, *Tribuna*, *Tribuna literară* și chiar în *Sămănătorul* (1903), folosind diferite pseudonime. Tot cu pseudonim («Potcoavă») publică în ziarul *Drapelul* din Lugoj o serie de schițe satirice și umoristice, realizate în spiritul literaturii umoristice a brașoveanului Virgil Onițiu. Dar încercările în proză încep să fie curînd «determinate de-o nouă încîntare estetică, de-o adevărată însuflețire. De Sămănătorul. Și anume : de proza literară a lui M. Sadoveanu, I. Ciocîrlan, Sandu-Aldea. Și, mai precis : de stilul nou, fraged de tinerețe, viu și colorat, cu mare putere de a descrie natura și aspectul extern al oamenilor — tocmai ceea ce păstram și eu mai adînc în suflet, în chip inconștient, din prima mea copilărie (...) Simțeam acum o dorință, un avînt să încerc și eu, ceea ce nu a fost cazul cînd am citit pe ceilalți prozatori români : Negruzzi, Gane, Slavici, Creangă, Ispirescu, Vlahuță, Duiliu Zamfirescu» (Mărturisiri).

1902 Apare la Budapesta, scoasă de o seamă de tineri (A. P. Bănuț, Al. Ciura, Octavian Goga, Octavian Tăslăuanu), revista *Luceafărul*. În nr. 8 al primului an de apariție Agârbiceanu publică schița *Badea Niculae*. În 1903 co-

laborarea se intensifică. Acum apar : *În sim-băta Floriilor, Mătuşa Stana*, urmate, în 1904, de *Mistreţul, Hoşul, Pe mal*. «Sfios cum era, la început arunca manuscrisele în cutia de scrisori a Luceafărului de sub poartă şi dispărea fără să fie văzut de nimeni» (Oct. Tăslăuanu, *Amintiri de la „Luceafărul“*).

1904—1905 Pedagog («subprefect») la internatul liceului de băieţi din Blaj. În toamna lui 1905 primind o bursă, se întoarce la Buda-pesta cu intenţia de a urma filologia clasică şi istoria, dar scurt timp după aceea renunţă. Perioadă de intensă creaţie şi de lecturi sus-ţinute. Într-un singur an (1905) apar în *Luceafărul* 11 povestiri.

Spre sfârşitul anului 1905 apare, editat de *Luceafărul*, care scosese tot atunci şi *Poe-ziile* lui Octavian Goga, primul său volum de schiţe şi povestiri intitulat *De la ţară*, cu-prinzînd 12 bucăţi (155 p.). «*Punctul de ple-care în scrierea schiţelor Mistreţul, Cula Me-reuţ, sau Căprarul, Dan Jitarul şi al celor mai multe publicate în volumul De la ţară a fost amintirea şi mai ales emoţia amintirii din înţia copilărie. (...) Era un fel de înduio-şare în faţa subiectului, înduioşare care în-chidea în sine şi un fel de tristeţe şi de gra-vitate. (...) Era necesar ca orice subiect să-mi fie drag, să ajung cu el în prietenie şi intimi-tate, pentru a-l putea lucra. Nu ştiu ! Îmi pare uneori că un sentiment de milă, sau poate de-o largă înţelegere îmi făcea simpa-tice şi motivele antipatice sub aspect estetic sau etic*» (Mărturisiri).

1906 Întors la Blaj, ocupă pentru scurt timp funcția de «cancelist» la Mitropolie.

Vizitează Bucureștiul cu prilejul expoziției jubiliare. Aici cunoaște pe scriitorii ardeleni așezați în Capitala țării libere, pe Coșbuc, Iosif, Chendi, Gorun, Zaharia Birsan, precum și pe Nicolae Iorga și Emil Gîrleanu.

Se căsătorește cu Maria Aurelia Radu.

Hirotonit, este numit preot în satul Bucium-Șasa, aproape de orașelul Abrud, în Munții Apuseni:

„ Începe perioada unor aspre revelații cu privire la traiul oamenilor acestor părți, majoritatea mineri la băile de aur. Rodul acestor experiențe sînt o seamă de «Fragmente» publicate în revista *Ramuri* (1907) și în *Revista politică și literară* din Blaj, din același an, portrete și instantanee reportericești, dintre care unele vor deveni schițele și povestirile care compun volumul din 1910, *În întuneric*.

«*Mai ales după ce am început a fi atras de problemele sufletești și de realitățile rezultate din lupta aspră a vieții, m-am tot depărtat de romanticismul din Hoțul sau Căpra-rul, și am ajuns la un realism care uneori mă lovea pe mine însumi prin brutalitatea lui, cum sînt multe bucăți din În întuneric : Prăginel, Copilul Chivei, Fișpanul etc.*» (*Mărturisiri*).

Colaborare susținută la numeroase reviste din Ardeal și țara liberă, și îndeosebi la *Lucceafărul* și la *Viața românească*; în revista ieșeană publică, începînd cu 1906, numeroase schițe : *În luptă* (nr. 7, 1906), *Fierarul Petrea*,

Fefelega (nr. 8, 1908), *Luminița* (nr. 10), *Virvoara* (nr. 12), *Angheluș* (1909), *Vecinul nostru Hudri* (1910), precum și nuvela mai lungă *Popa Man* (nr. 3 și 4, 1910).

1909 Apare la Vălenii de Munte volumul *În clasa cultă*, reunind schițe și povestiri din viața intelectualității ardelenе.

1910 Apare volumul *Două iubiri*, tipărit de aceeași editură tipografia «Neamului românesc». Volumul conține cunoscutele schițe și povestiri *Fefelega*, *Luminița*, *Bunica Iova*, *Precupaș* etc., inspirate unele de amintirile copilăriei, altele din noua realitate a satului moțesc.

Apare volumul *În întuneric*, tipărit de editura «Minerva» din București, cuprinzînd de asemenea evocări de figuri din satul copilăriei, dar mai ales «Fragmentele» rupte din experiența de viață de la Bucium-Șasa.

Apare în biblioteca «Lumina» din București culegerea de povestiri *Prăpastia*.

În nr. 5 al *Luceafărului* se publică răspunsul lui Agârbiceanu la ancheta revistei cu privire la poporanism, semnificativ pentru convigerea social-politice și estetice ale scriitorului.

Este numit preot în satul Orlat din apropierea Sibiului, unde va rămînea pînă în 1916. Perioada aceasta și cea care a precedat-o sînt însemnate pentru scriitor și din punctul de vedere al lecturilor decisive care i-au îndrumat pașii în creație. Face cunoștință adîncită cu Balzac, Flaubert, Zola, Dostoievski, Tolstoi,

Gogol, Gorki, Andreiev. «Pînă la ei pot afirma că aproape nu-mi puteam da seama de marea valoare a prozei literare, a povestirii mari, a romanului. Însăși viața și-a deschis porți nouă pentru mine. Începusem să pipăi imensitatea luptei vieții, nesfîrșita ei bogăție și variație, culmile și prăpăstiile ei» (Mărturisiri).

1912 Impresii și imbolduri conjugate din lectura *Annei Karenina* și a *Doamnei Bovary* îl duc la elaborarea primului său roman, *Legea trupului*, publicat în foiletonul *Luceafărului* (nr. 1—32), apărut în volum mult mai tîrziu, în 1926.

1913 Tot în *Luceafărul* apare romanul *Arhanghelii* (nr. 1—12, 15—16, 18—24), al cărui titlu i l-a inspirat romanul *Mont-Oriol* al lui Maupassant. «Romanul acesta este însă lipsit de orice influență străină. (...) M-a îndemnat să-l scriu petrecerea de la Paști, care se făcea în Bucium-Șasa, ca și în celelalte Buciume, sate de mineri la mine de aur. Era o petrecere de proporții aproape epice : ținea trei zile și trei nopți, aproape fără întrerupere. Personagiile sînt aproape toate după realitate, numai povestirea însăși, viața de belșug, s-a petrecut cu vreo trei-patru decenii înainte de a merge eu în Munții Apuseni» (Mărturisiri).

1914 Romanul *Arhanghelii* apare și în volum, în editura «Luceafărul» din Sibiu.

Izbucnește primul război mondial. De acum începînd și pînă după război, scriitorul înregistrează cu durere în foiletoanele, povestirile

și nuvelele sale drama omului simplu zdrobit de război.

1915 În cursul verii scrie al treilea roman, *Legea minții — Povestea altei vieți*, la baza căruia stă concepția etică creștină. Romanul a fost publicat abia în 1927.

1916 După intrarea României în război, o dată cu retragerea trupelor române ce înaintaseră în Ardeal, Agârbiceanu cu familia se refugiază la Rîmnicu-Vilcea, apoi în Moldova.

1918 Spre sfârșitul anului se întoarce în Transilvania, întâi la Orlat, apoi la Sibiu, unde conduce ziarul *Patria*, scos de Consiliul dirigent.

1 decembrie. La Alba Iulia are loc actul solemn al Unirii Transilvaniei cu țara-mamă.

1919 Se stabilește la Cluj, dedicându-se gazetăricii politice, care-l absoarbe vreme de peste un deceniu. «*M-am trezit că în loc de schițe și povestiri, trebuie să scriu zilnic articole politice, ceea ce mi-a sleit inspirația literară aproape un deceniu*» (Adaos la «*Mărturisiri*»).

1920—1922 O parte din ceea ce va publica în acești ani fusese scris în vremea războiului, și chiar înainte, ceea ce-i permite să scoată într-un interval relativ scurt peste zece volume de schițe, povestiri și foiletoane: *Povestiri* (Sibiu, 1920), volum care cuprinde într-o primă versiune nuvela *Păscălierul*; *Popa Man* (București, 1920), cuprinzând și

lunga nuvelă cu acest titlu, publicată anterior în *Viața românească* și scrisă pe baza unei amintiri «*din prima copilărie, amintire de vorbe ce umblau prin sat despre un preot, plecat mai de mult de la noi, răspopit*». (*Mărturisiri*); *Luncușoara în Paresimi*, nuvele (București, 1920); *Trăsurica verde*, povestiri (București, 1921); *Robirea sufletului*, povestiri (Cluj, 1921); *O zi însemnată* (biblioteca «Căminul», 1921); *Chipuri de ceară* (București, 1921); *Ceasuri de seară* (București, 1921); *Zilele din urmă ale căpitanului Pîrvu* (București, 1921); *Scene* (București, 1922); *Spaîma* (Craiova, 1922) etc.

1922 «*O singură povestire mai mare, un mic roman, publicat mai întâi în revista Cosînzeana din Cluj [1922] sub titlul Piciorul de lemn, și pe urmă scos în volum, tot în Cluj [1929], sub titlul Stana, am putut izvedi în anii de obositoare ziaristică*» (Adaos la «*Mărturisiri*»). Punctul de plecare al nuvelei e o schiță, *Din război*, publicată în 1915 în ziarul *Românul din Arad*.

1925 Apare volumul *Dezamăgire*, conținând și impresionantele nuvele *Dura lex* și *Așa de singur !*, inspirate de asemenea din tragedia familiilor lovite de război.

1922—1930 Scriitorul își extinde colaborarea la un mare număr de reviste din întreaga țară, publicînd asiduu mai ales în *Adevărul literar și artistic*, *Cosînzeana*, *Cele trei Crișuri*, *Transilvania* (pe care o și conduce), *Ramuri*, *Viața*

românească (unde apare, în 1931, în versiune revizuită, *Păscălierul*) etc.

1930 Apare la Craiova micul «roman» *Dolor*.

Apare în «Biblioteca pentru toți» volumul de povestiri *Stafia*, cuprinzând și lunga nuvelă cu acest titlu, versiunea inițială a nuvelei *Jandarmul*.

1931 Apare romanul *Biruința*, înrudit ca factură cu *Legea minții*.

Apare în revista *Societatea de mîine* din Cluj «încercarea satirică» *Răbojul lui Sf. Petre* (editată în volum în 1934).

1932 Invitat, ca și alți scriitori, să vorbească în fața studenților Facultății de litere din București, Agârbiceanu redactează *Mărturisirile* sale, publicate ulterior, în nr. 12, 1941 al *Revistei Fundațiilor*.

1930—1937 Prezent în continuare, cu producții nu totdeauna semnificative, în publicațiile literare, numele scriitorului poate fi întâlnit mai frecvent în revistele ardelene : *Darul vremii*, Cluj, 1930, *Societatea de mîine*, *Gînd românesc* (Cluj, 1933...), *Pagini literare* (Turda, 1935...), *Familia* (Oradea, 1935...), iar dintre celelalte, în *Adevărul literar și artistic*.

1938 Apare romanul *Sectarii*, satiră a partidelor politice și a «sectarismului la care ajunseră». «Dacă sub raport politic nu puteam face nimic, mă simțeam obligat să ajut so-

cietății să se ferească de ridicol și de exagerările degradante în lupta pentru o nouă căpătuire» (Adaos la «Mărturisiri»).

Apare în revista *Cuget clar*, povestirea *Faraonii*, o primă versiune a cunoscutei nuvele de mai târziu.

1940 August. Dictatul de la Viena, prin care o parte a Transilvaniei a fost ruptă din trupul țării.

Scriitorul, refugiat la Sibiu, rămîne aici pînă în 1945, cînd se întoarce din nou la Cluj. Din bogata activitate de creație desfășurată în această perioadă numai o mică parte a văzut lumina tiparului.

Editura «Cartea românească» din București tipărește volumul *Amintirile*, esențial pentru cunoașterea împrejurărilor și a oamenilor care au modelat în copilărie sufletul scriitorului. Sub titlul *Dintr-un carnet*, capitolele cărții apăruseră anterior în diverse reviste.

1942 Apare (Editura Fundațiilor) romanul de factură autobiografică *Liceean... odinioară*, reconstituire a vieții de elev la Blaj și a atmosferei blăjene.

O altă editură bucureșteană îi tipărește romanul *În pragul vieții*, care surprinde tipuri și moravuri din viața intelectualității ardelenе după Unire.

În aceeași editură se tipărește romanul *Domnișoara Ana*, cu preocupări asemănătoare.

1943 În revista *Convorbiri literare*, în mai multe numere din 1941, 1942 și 1943, se publică romanul *Vîltoarea*, imagine a moravurilor electorale. Romanul apare și în volum, la Sibiu, în 1944.

1940—1945 «*Tot la Sibiu, în 1940—1945, dîndu-mi seama că nu voi mai avea atîta timp liber, am scris și trei volume de Vremuri și oameni, în legătură cu primul război mondial, — sub formă de povestire, Acasă, Pe drumuri și Lume nouă. În țipar n-a apărut decît acesta din urmă (1943). Celelalte au fost oprite de cenzura antonesciană*» (Adaos la «*Mărturisiri*»).

Dintre volumele needitate, scrise în această perioadă, autorul menționează în același Adaos la «*Mărturisiri*» romanele *Frămîntări*, *Prăbușirea* și *Prăpastia* (acesta din urmă publicat în *Revista Fundațiilor*), cu subiecte din viața intelectualității ardelenе în deceniile de după Unire, și romanul *Sfîntul*, «o reprivire satirică generală peste diferitele pături sociale în cele două decenii», «pe care n-o socotesc reușită».

Tot din această perioadă datează și narațiunea *Valurile, vînturile...* — «*Povestire din primii ani de după Unire*» — și *Strigoiul*, roman evocînd obiceiuri și credințe proprii satului ardelean la sfîrșitul secolului trecut.

Fragmente din unele scrieri rămase în manuscris (*Valurile, vînturile...*, *Frămîntări*, *Prăbușirea*, *Strigoiul*) au apărut în cursul anilor 1957 și 1962 în revistele *Steaua*, *Gazeta*

literară și Tribuna, cu prilejul sărbătoririi scriitorului la împlinirea a 75 de ani și, respectiv, 80 de ani de viață.

- 1954 Apare în «Biblioteca pentru toți» prima culegere de reeditări din schițele și povestirile lui Agârbiceanu. În anii următori asemenea culegeri sînt tot mai frecvente.
- 1956 Apare la Editura tineretului volumul *Din copilărie*, cuprinzînd evocări scrise după 1950.
- 1957 Apare, la aceeași editură, volumul *Din munți și din cîmpii*, imagini din lumea viețuitoarelor.
- 1959 Aceeași editură tipărește, cu o prefață de Ion Brad, volumul *File din cartea naturii*, tablouri din lumea satului și a copilăriei.
- 1961 Apare la Editura pentru literatură volumul de nuvele *Faraonii*, cuprinzînd cele patru mari nuvele ale scriitorului : *Faraonii*, *Popa Man*, *Jandarmul* și *Păscălierul*.
- 1962 Scriitorul este sărbătorit cu prilejul împlinirii vîrstei de 80 de ani. Revistele marchează evenimentul, iar unele, ca *Steaua* și *Tribuna*, îi închină numere omagiale. Remarcabil prin ținută mai ales nr. 9 al revistei *Steaua*, care cuprinde și un util indice bibliografic al operei literare a scriitorului, precum și *Adaos la «Mărturisiri»*.

Începe publicarea seriei de *Opere*, sub direcția supraveghere a scriitorului, din care au

apărut pînă în prezent patru volume de «schite și povestiri». Studiul introductiv, așezat în fruntea volumului I, e semnat de Mircea Zăciu ; revizuit și îmbogățit, textul acesta devine monografia din 1964 *Ion Agârbiceanu*, tipărită de Editura pentru literatură.

1963 Scriitorul încetează din viață, la Cluj, în ziua de 28 mai, în vîrstă de 81 de ani.

NOTĂ

Am alcătuit această antologie pe baza volumelor I—V (1962—1968) din ediția definitivă OPERE, pe care am pregătit-o pentru tipar, în anii 1958—1963, sub nemijlocita îndrumare a mult regretatului scriitor Ion Agârbiceanu. Cu o singură excepție — povestirea *Două iubiri*, care, împrumutînd titlul ei cărții, se cuvine să o și deschidă, — toate celelalte schițe și povestiri alese se succed în ordinea indicată de anul primei apariții în periodice sau volume. În reproducerea textelor am urmărit atît eliminarea erorilor de tipar din ediția de bază indicată, cît și respectarea ortografiei specifice scriitorului, stabilită prin consultări orale și corespondență.

G.P.

74

1

DOUĂ IUBIRI

De departe ai gândi că e o pădurice și că printre arborii stufoși se zăresc, cine știe cum, niște pe-tece de cer albe, parcă văruiate. Numai cînd te apropii și vezi cum ies pe drumul alb cărăle cu boi îndesați, ce-și mișcă pe-ndelete lăstarele, rumegînd, cu ochii pe jumătate închiși, — îți dai sama că acolo trebuie să fie o gospodărie de oameni. Și ce mai oameni ! Cînd vezi unul, să stai în loc și să te uiți după el pînă îl pierzi din vedere. Înalți, albineți la față de parcă nu stau în arșița soarelui, cu mustăți negre și cu niște ochi pătrun-zători, de-i simți pînă-n suflet cînd s-au oprit odată asupra ta. După ce nu-i mai vezi, simți că trebuie să privești sus în înălțimi, ca și cînd ar fi să vezi un vultur cum trece pe deasupra ta. Întri însă pe drumul neted în păduricea aceea, și înțe-legi că nu e numai o gospodărie de oameni acolo, o odaie, ci un sat întreg, ce stă tihnit în umbra pomătului bogat. O măreție, un simț de neatîrnare se desprinde parcă din orice casă șindrilită, cu pă-reți albi ca de lapte, cu ograda largă. Băieți sănă-toși-bulgări se joacă pe la porțițe. Ți se oprește privirea pe ei : au ochi umezi, negri, obrajii im-purpurați, fragezi, de să-î tai cu un fir de păr.

Femei nu prea vezi, — unde și unde câte-o bătrână, cu furca-n briu, șade la poartă și-și umple poala șurții de lână cu gușile din caier, pe care atîta le-a amestecat în gură, pînă era aproape să le înghită. Și tot mergi pe drum încolo mirîndu-te, pînă ce, între arbori înalți, bătrîni, cu ramurile amestecate, zărești o casă înaltă, masivă, cu pereții suri, ce pare împietrită acolo de veacuri. Două turnulețe, la miazăzi și la răsărit, își dezvăluie în lumina soarelui coperișurile pline de negei negri și verzi. Ai zice că e biserică, dar prea pare că-ți spune : «Stai departe, trecătorule !» Și în jurul bisericilor nu se trage un zid așa de gros și de înalt, cum e zidul ce înconjoară hotarul de grădină în care e casa asta. Vezi bine că nu-i biserică ! Iată biserica, drăguța, colo, mai la luminiș, pe-o măgură mică. Vezi crucea neagră de lemn deasupra clopotniței cernite, și știi că, lingă ea, zidirea ceea trebuie să fie casa Domnului. Și aproape de biserică, casa popii, — știi, să fie cinste satului întreg. Oamenii zic că vor face ei și biserică nouă, dar întii au trebuit să șteargă de pe fața pămîntului casa cea veche în care a șezut popa cel bătrîn. Că era mai mare rușine o asemenea casă. Vrednici oameni !

Dacă ești domn și trecînd prin satul ăsta nu intri la popa, a doua oară să nu mai treci, că-ți iese-n drum și te spală !... — oricine-ai fi. «Crezi că n-am cu ce să omenesc un oaspe ? Crezi că trebuie să cumpăr vin de la cîrcimă, ca să-ți dau un păhar ? Ce mai lume ! Să treacă pe lingă poarta noastră ca pe lingă o poartă străină, de parc-am fi urși, nu oameni ! Ce, nici acum nu vrei să vii ?» Tu ești străin, nu l-ai văzut în viața ta, dar simți că trebuie să-l urmezi. E de o frumusețe cum n-ai mai văzut. Mustățile groase, pierdute în bogăția de

barbă neagră, niște ochi în care întotdeauna vezi sufletul, — sufletul aprig, aprins, — o frunte înaltă și senină. Să-l tipărești și să-l pui în biserica cea dintii din țară, unde umblă crăiese și cocoane mari, și să vorbească o țară întreagă de el. De unde Dumnezeu sfintu' să se fi sălășluit în satul acesta ? Dar n-ai vreme să te gîndești mult, că popa-ți deschide porțița. Simți de-acuma de ce-l arde pe popa să nu treci pe lîngă el fără să-l cercetezi. O curte curată ca un pahar și niște șoproane și niște grajduri, de să te întorci și să te uiți mirat la popa. «Apoi de ! astea ce-s ? Iac-așa ! Ziduri.» — zice, și te duce în casă. La început parcă n-ai vedea, parc-ai visa. Și așa, în vis, vezi două chipuri de fete, de-ți pierzi mințile cînd stai înaintea lor. Vin și dau mîna cu tine, și tu nu știi de le-ai strîns mîna ori numai umbra minii lor. Dintr-o altă odaie vine preoteasa : ea trebuie să fie, — e mai în vîrstă, dar tot așa de frumoasă. Nu poți zice un cuvînt legănat... Abia tîrziu îți scapă un oftat adînc din piept. Încetul cu încetul îți trece senzația că visezi, și ochii ți se luminează deodată, și inima ți se umple de o bucurie nemărginită. Și nu i-ai văzut în viața ta pe oamenii aceștia pînă acum ! Dar te simți așa de bine între ei, așa de acasă, de nu ți-ar mai veni nicicînd să te duci de-acolo. Numai acum înțelegi deplin stăruința popii de-a te avea oaspe. Atîta îndestulare, atîta sănătate și viață nu ți-a mai fost dat să vezi. Dacăi fost deznădăjduit mai înainte, cînd mergeai pe drum, — cînd pleci din casa popii, simți că ai cîștigat o putere uriașă de muncă și de luptă. Și popa arăta că într-adevăr are cu ce omeni oaspeții. Copilele umblau atît de sprintene, că de nu ar fi adus nici pui fript, nici plăcinte, te-ai fi săturat numai vîzîndu-le mersul. Popa să nu fi adus nici o cană

de vin vechi din pivniță, te-ar fi îmbătat numai cu muzica glasului plăcut.

Aspră fire popa ! Vedeai din cum trîntește paharul de masă, de cîte ori îl golea. Fetele zîmbeau și te ucideau numai cu o privire aruncată pe furis. «Suflete, cîntă-ne ceva, s-audă și dumnealui o privighetoare din pădurile noastre !», astfel zicea popa către preteasă. Și spunea cuvintele așa de liniștit, fără nici un semn de fală, ca și cum ar fi zis : «Femeie, dă-mi un chibrit !» Preteasa sorbea și ea din păhărel, — subțire, așa cum sorb femeile, — și privea apoi țintă la popa. O doină curată, tremurată, umplea odaia parcă nu cu glas, ci cu un parfum îmbătător. Să juri că-n tot lungul Tîrnavelor și cît îi țara Secașului nu găsești o țărancă sau o fată care să cînte așa.

Stai așa și ascultî, și de la o vreme te cuprinde o teamă : judeci oare cu mintea sănătoasă, ori e un vis tot ce te înconjoară în casa asta ? E drept că și țărani ca-n satul acesta nu găsești, să umbli poște de-a rîndul, așa lujeri de oameni. Și au un cer senin ca cicoarea, și au păduri înalte de brad, și un aer de-ți adună sîngele în obraji.

Dacă apuci să scapi pînă nu se întunecă și să-ți vezi de drum, te depărtezi cu o imagine curată de vis, care te urmărește zile întregi. Dacă însă ai apucat să rămii pînă se aprinde lampa, se schimbă totul. Vinul vine mereu, popa bea virtos, dar nu se îmbată niciodată. Numai ochii îi scînteiază, glasul-i e mai puternic, și din cînd în cînd i se încrețește fruntea. «Bea, frate, ce sfîntu, așa român ești ? Bea, că-mi crapă buțile în pivniță și n-are cine mi le bea. Zvîntă-l, frate, să nu rămîie o picătură !» Și el prinde cu amîndouă minile cana de vin și umple iar paharele. «Așa ! Lumea asta se duce, iac-asa se trece, cum înghiți un păhar de vin. Și

să ai cel puțin câteodată pe cineva, cu care să bei. Femeile, ele nu știu !» Golește iar paharul și iar îl izbește puternic de masă. Ochii-i caută pe cineva prin casă, și nu găsește nimic. Fetele, știind ce are să urmeze, se retrag încet, sfioase, pe divanul din fund. Preoteasa, văzînd și ea ce vine acum, se apropie mai tare cu scaunul de popă. El se uită tîntă la străin : «Înțalegi tu, frate, ce va să zică aceea să muncești o viață și să n-ai pe nimeni de cine să legi o nădejde ? Asta o poți înțalege, asta nu-i greu de înțales ! Dar să fi avut pe acel cineva, să-l ai și acum, și totuși să n-ai nici o nădejde ! Asta s-o pricepi tu ! Că femeia-i femeie, și-atît ! Crezi că nu-mi iubesc fetele ? O, tu nu știi, frate, tu nu știi nimic !» — Preoteasa se apropie mai tare și-i spune încet : «Las', dragă, vezi, copilele iar se supără !» Popa nu mai zice nimic, fetele se ridică și trec în odaia vecină. Asta o durea pe preoteasa ! Vie oaspeți cît de mulți, aducă popa pe cine vrea în casă, dar să-l lase să plece pînă nu se înnoptează. Că dacă s-a înnoptat odată, popa n-ar mai lăsa vreun oaspe să plece, pentru lumea asta. Ș-apoi s-apucă să-i spună lucruri pe care nu le înțelege străinul, și cine știe ce gînduri își va face despre ei.

Popa un răstimp mare nu zice nimic. Se gîndește la ceva foarte depărtat, căci privește prin pereții odăii ca și cînd ar fi de sticlă. Apoi se scoală deodată în picioare : «Să fi avut pe cineva odată, frate, ș-apoi să nu-l mai ai ! Și tu să fii cel ce-i poruncești, și totuși să nu-i poți porunci ! Să vezi cum ți se zdrobește o nădejde tare, și să stai cu mîinile în sîn ! Ba cînd te întîlnești cu cel ce-a fost al tău, să fie destul să-ți zică o vorbă, ca tu să nu-i mai poți zice nimica. Asta s-o înțalegi tu, ș-apoi să-mi înțalegi inima ! Să te doară sufletul,

pentru că ți se zdrobește, și totuși să ți se umezească ochii când vezi că el e fericit.» Preoteasa îl împacă iar, popa își umple paharul, se ridică, ciocnește cu tine și zice foarte serios, cu glas adînc : «Să trăiască Dan, la mulți ani să trăiască !» — Apoi adaogă scurt : «Acum s-a gătat. Nu mai bem !» Dar de dormit trebuie să dormi la ei în noaptea aceea. Popa, în pat, se liniștește, și povestești cu el de-a mai mare dragul. Știe atîtea întîmplări, atîtea pătăanii !... și le spune așa de frumoș !... Tu stai nedumerit, și nu știi nici la ce să te gîndești. Dar în curînd ți se reîmprospătează impresia cea dintîi ce ai avut-o, cînd ai intrat în casa popii, și-adormi visînd cum două zîne se pogoară din cer și înseninează văzduhul tot.

II

Oamenii spun că de cînd s-au pomenit, în satul acesta au fost tot preoți din neamul Muntenestilor, — popa Ion, popa Niculae, popa Vasile, și așa pe rînd toți cîți sînt amintiți la ieșirea cu darurile, pînă la preotul ce face acum pomenirile celor adormiți, pînă la popa Iancu, toți sînt din neamul acesta. Cîntăreți vestiți și niște dragi de români, de fetele cele mai frumoase din jur scăpărau toate să le fie preotese. Oameni cu dare de mîină din moși-strămoși, care puneau în buzunar, fără să se uite la ei, banii ce-i căpătau la boteze și cununii. Pentru înmormîntări nu-și aduce nimeni aminte să fi luat vreodată ceva. Era destul că fac îngroparea, căci aveau o inimă miloasă de lăcrămau de jalea rudeniilor celor adormiți. Popa care a fost înaintea lui Iancu, — popa cel bătrîn, — a murit în furci în vremile de lumină mare și de izbucniri

puternice ale răzmeriței. Oamenii îți arată și acum locul, — aproape de biserică, — unde și-a dat su-fletul ca un făcător de rele. Și cînd îți povestesc cum s-a întîmplat, nu se uită la tine, ci ochii lor privesc, arși de durere și încruntați, spre munții vineți, ce-și dezvăluie în lumina soarelui toată ma-sivitatea lor. Cînd sfîrșesc de spus, numai atunci își pleacă fruntea în pămînt și zic cu glas plin de remușcări : «A fost un sfînt !»

Popa Iancu, nu știe nimeni de ce, nu vorbește nicicînd despre tat'său, nu-l amintește niciodată pe «popa cel bătrîn». În casă însă, subț icoana răstig-nirii, îi are chipul, un chip care privește ager și muștrător pe oricine intră în casa popii Iancu. Nu-mai cînd cele două fete trec pe lîngă el, parcă pri-urile i se îmbună și un zîmbet parcă vrea să-i în-cremenească pe buze. Cînd trec copilele și cînd trecea Dan, feciorul popii Iancu, singurul fecior. Numai cît Dan nu prea era pe-acasă. Popa Iancu l-a dat de mult la carte, să nu se stingă vița de hirotoniți a Muntenestilor. Și-a vrut el să-i dea o învățătură temeinică. Dintii l-a dat la școli româ-nești. Și învăța băiatul, că avea o frunte deschisă și niște ochi luminoși, de se înseninau și dascălii și simțeau parcă o căldură la inimă cînd răspun-dea Dan. Popa Iancu însă nu era mulțumit. Cîte-odată se gîndea mult, părea că vede el ceva de-parte, și după ce isprăvea de gîndit, zicea preotesei : «Tu, Mario, cine știe...» Dar vorba n-o isprăvea niciodată, să știe preoteasa ce vrea să spuie. A văzut numai că la a cincea clasă, Dan a trebuit să meargă la școli străine. Băiatul s-a împotrivit cît l-au ajutat puterile lui de cincisprezece ani. Cînd l-a suit popa în căruță, a răcnit odată : «Nu mă duc, tată !» și-a dat să sară din căruță. Dar Iancu l-a luat în brațe, l-a strîns la piept, l-a sărutat și

i-a zis așezîndu-l frumos pe lădiță : «Ce știi tu !
Ba te duci !»

Preoteasa a rămas ca de var, răzimată de stîlpul porții, pe cînd sluga, voinic, ardea cu biciul caii suri, ce alergau în sărite. Și Dan le-a scris a treia zi că-și ia lumea-n cap, așa i-i de urît, așa i-i de străin. Dar nu și-a luat-o, că a patra zi popa a fost acolo și numai atîta i-a zis copilului : «Măi Dane, mă, nu vrei tu s-ascuți de tată-tău, mă ?» Da-i tremura glasul, și ochii îi erau plini de lacrimi. Copilul s-a uitat un răstimp la el, apoi plînsul izbucni, și numai atîta a putut să zică : «Rămîn, tată !»

Și a dus-o bine Dan la școala străină, că avea minte ageră. Dar cînd venea în vacanțe acasă, preoteasa nu se putea mira de-ajuns de ce copilul ei e așa de palid și de ce are durerea aceea mare în ochi. Preotul se făcea că nu vede nimic. Icoane nedeslușite îmbrobodite în neguri îi veneau mereu în minte, nespuse de atrăgătoare. Nu știa ce are să fie, dar simțea că acolo departe, cînd va fi lumină, va trebui să-l vadă și pe Dan al lui. Într-o vacanță, Dan plecă foarte supărat de-acasă. Ziua întreagă a hoinărit pe cîmp, printre muncitori, prin păduri, și cînd a venit sara acasă, obrăjii îi ardeau și ochii-i erau plini de văpăi de lumină. Era numai preoteasa acasă, și Dan i-a povestit tot ce-a văzut în ziua aceea, cu atîta patimă, de gîndea că-i va țîșni singele din obrăji. La urmă oftă și zise numai atît : «Vezi, mamă dragă, cum îs oamenii noștri, și dascălii străini, la școală, ne spun că stăm pe-o treaptă cu țiganii. Ce batjocoră !»

Doi ani de zile așa a dus-o feciorul popii Iancu. Dar cînd a terminat clasa a șasea era de optsprezece ani și-i mijeia o mustăcioară moale și deasă, de se opreau fetele din sat pe drum și ziceau :

«Ui, tu dragă, la ficiorul popii !» Iar babele oftau !
«Tu, soro, oare vom mai trăi noi să-l auzim și pe Dănuț cetind Evanghelia ?»

Preoteasa, așa citeodată, se gîdea că oare ce față din jur ar vrea Dan să fie preoteasă aici în satul lor. Dar lui, vezi bine, nu ar fi îndrăznit să-i zică o vorbă legănată. Simțea că Dan ar fi roșit pînă la urechi. Că iată, Dan e de optsprezece ani, și într-o sară, prin iulie, a venit acasă aprins la față ca un bujor. Se apropie de preoteasă și-o întreabă, privind-o cu ochi foarte neliniștiți :

— Mamă, cine e domnișoara aceea care umblă cu baronița de la noi în trăsură ?

— Cine să fie ? Fată-sa.

— Fată-sa ? ! întreabă mirat Dan. Gîndeam că e una străină !

— Pentru noi e ca și o străină, zise preoteasa. Nu umblăm la ei, nu vin la noi. Ce-am și căuta ? Apoi nu ne-am putea nici înțelegi. Nu știu o vorbă românește, deși mai ales doamna a trăit mult în satul nostru. Dar, ia spune-mi, cum ți-a venit în minte să întrebi ?

Dan nu mai cutează să privească în ochii preotesei.

— Eram printre lunci, pe drum. Au fost acolo la coasă vreo douăzeci de români, și să vezi cum stau acum întinse pe lunci brazdele groase. Mirosul de iarbă înflorită te îmbată, și deasupra era un cer senin ca lacrima. Să te fi tot plimbat pe drumul acela. Deodată însă aud cum duruie o trăsură în ropotul de copite a doi cai negri, cu gîturile încordate. Mă-ntorc, dar nu mă-ntorc bine, și căruța trece pe lîngă mine. În căruță, baronița și o fată. Copila avea o pălărioară albă, și haina întreagă îi era ca zăpada. Numai ochii și sprîncenele îi erau negre, — încolo, zăpadă din pădure. Zău,

mamă, de nu-ți spun drept : dintii credeam că-l un înger.

Preoteasa se uită la el și râde cu mare poftă :

— Vezi, Dane, eu cred că nici nu-ți vei fi ridicat pălăria. Ce vor fi gândit ? Doar' pe baronița o cunoști !

— Nu mi-am luat-o, că nici n-am avut vreme... Dar copila, după ce a trecut căruța, îndată și-a întors capul și s-a uitat la mine. Auzi, mamă, chiar în ochi mi s-a uitat !

Preoteasa rîse din tot sufletul.

— Mai știi ! Încă te-o fi deocheat Ella, bat-o, "s-o bată de fată ! Hai, Dane, că-ți sting eu cărbuni și nu ți-o fi nimic !

Dan nu zise nimic, ci ieși în curte, de aci merse în grădină, apoi veni iar în curte. Deschise porțița și ieși în uliță. Amurgise bine, și vitele se culcaseră prin curțile creștinilor. Liniștea creștea mereu, se auzeau zvonuri depărtate, cu cît te apropiai mai mult de capătul satului. Deasupra, luminile albe se îndesau tot mai tare, bătucind cerul, ca și cum ai bate dese cuie de argint cu gămălie de diamant pe un fond întunecat, neguros.

Ajuns în capătul satului, Dan se întoarse iarăși pe același drum. Mergea acum repede. Acasă cină în grabă și se culcă.

Îi plăcea să doarmă vara afară. Casa popii are pridvor, și-acolo, Doamne, ce pat și-a mai făcut Dan ! Aproape, un păr, — sădit de strămoșii lor, — își tremură frunzele ușoare la cea mai mică boare. Aici, să ai toate gândurile de pe lume și tot trebuie să dormi. Așa crezuse Dan totdeauna. Și iată, în sara asta nu-l prinde somnul. Din tot ce a văzut astăzi, două imagini se redeșteaptă mereu : aude duruital trăsorii și vede fata. Și în răstimpuri îi vine în minte vorba «Ella», — mamă-sa a zis că

o cheamă Ella. Bine, dar ce are el cu fata aceea? Nimic! Iac-aşa, i s-a părut şi lui că-i un înger. Atîta tot. Dan se zvîrcolea în pat şi cerca să adoarmă. Dar o vede cum îşi întoarce capul şi cum i se uită drept în ochi. Şi uite, Dan vede şi acum ochii aceia. «Pentru ce şi-a întors Ella capul? Fleacuri! De ce să nu şi-l fi întors, doar nu era tîntuită în trăsură?!» Pacea adîncă creştea mereu peste sat, şi tîrziu se ridică şi luna plină, albă. Dan, cînd a văzut-o, a avut o senzaţie foarte ciudată: să prindă cu mîinile amîndouă luna de pe cer, să o ascundă în sîn: cum e rece, poate că l-ar răcori.

A doua zi, cînd era şi popa Iancu în casă, zise preoteasa:

— Vezi, Dane, tu ai putea să-ţi petreci frumos vacanţa. Să vezi ce rai e în grădina baroniţei! Cum ştii tu ungureşte, i-ai mai ţinea de urit Ellei, că n-are săraca pe nimeni să mai schimbe o vorbă, numai florile din straturi şi pasărilor din întunecimea arborilor stufoşi.

Dan aruncă o privire furiş spre popa, apoi îşi plecă fruntea în pămînt. Dar nu putu sta mult aşa şi ieşi afară. Iancu se uită întrebător la nevastă. Preoteasa rîse şi-i spuse păţania de ieri a lui Dan.

— Copil, părinte; să-l vezi ce însufleţit mi-a povestit cum s-a întîlnit cu baroniţa şi cu fată-sa...

Popa Iancu, după un răstimp de tăcere, ca şi cînd s-ar fi gîndit la altceva, zise, fără să se uite la preoteasă:

— Copil, copil, dar uite că-i dă mîstaţa! — Apoi, privind la Maria, zise iar: Nu vezi că-i dă mîstaţa?

Zilele din iulie dogoresc ca un cuptor aprins, dar popa Iancu are o grădină cu iarbă subţire, de mătase, veşnic umbrită. Sub nucul rotat, cu coaja

crăpată, Doamne, cum citea de bine Dan, cu gîndul dus departe, prin pădurile de brazi cu aerul tare, pe potecile uitate ale munților bătrîni, de unde s-a pogorît odată atîta cînte și vitejie, ca să se stingă batjocorită în văi, și să rămîie munții goi, înnegriți de durere. Avea popa cărți frumoase, și Dan, cum învăța la străini, trebuia să citească și românește, că românește avea să facă odată slujba sfîntă în biserică. Și Dan sta ceasuri întregi acolo la umbră și citea, și cînd îi spunea popii ce i-a plăcut mai mult, acesta îl privea cu niște ochi ce păreau că voiesc să vadă în inima băiatului.

„ Dan merse și acum în grădină. Dar ceea ce citea acum i se părea foarte cunoscut, mai citise de-atîtea ori aceleași pagini parcă. Întorcea foaie după foaie, dar ochii îi lunecau peste șiruri ca peste o oglindă lucie de apă. Și e veche cartea asta și, iată, unele șiruri sînt mai șterse. Pare că el n-are alta de făcut decît să strîngă din ochi ca să vadă slovele acelea ! Da, de alte ori putea să citească în tihnă. Dar acum cine e de vină că dintre pruni nu zboară bine o mierlă galbenă și vine alta să fluiera, cu atîtea întorsături, parcă anume ca s-o ascuți ? Și cînd au mai fost prin grădina popii atîtea ghionoi verzi să bată mărunț toaca în toate părțile, de să nu faci alta, numai să-ți tot întorci capul după ciocănitul lor, ca și cînd te-ai apăra de-o albină ce-ți tot bîzîie pe la urechi ? Vezi bine că Dan nu-i de vină, el nu le-a chemat. Și, în urmă, păcat e că închide cartea și iese la uliță ? Și așa s-a mai răcorit, și întepenește omul dacă nu se mai mișcă.

Dan a ieșit în sat, dar nu știa încotro să meargă. Va da el pe undeva, că doar într-o zi de vară e larg hotarul. Cînd a ajuns însă pe lîngă zidul cel înalt, a simțit așa ca un fel de frică și a trecut

grabnic : să nu se deschidă cumva porțile grele ale curții, și căruța baroniței să iasă chiar acum, și să treacă în ropotul de copite a celor doi cai negri, cum îi tăciunele, cu gîturi încordate. După ce s-a depărtat, a stat și a privit în urmă. Nu era nimic, numai un car venea în mersul legănat al boilor. Dan porni și-i veni în gînd : Oare ce-ar fi să audă duruitul trăsorii de ieri ? Ce să fie ? Ia, ar trece pe drum încolo, de nici nu ar avea vreme s-o vadă. Fără să se mai gîndească la căruță, îi veni deodată în minte lunca de ieri, cosașii, brazdele de iarbă mirositoare. Doamne, mai ales sulfina și sînziencele, cum îmbălsămau aerul ! Și se vedea de-acolo departe, de să fi tot privit cum se înalță-n zare munții vineți.

Cosașii erau acum în altă parte, adînc în lunci. Și nu se mai auzea șuieratul de șerpi al coaselor, nu se mai vedea cum se înclină domol iarba, înaltă. Vedeai numai cum se leagănă, stînd parcă în loc, românii plecați de spate. Și din cînd în cînd coasele se răzimbau în toporiști și începeau să glăsuiască, cum fac primăvara prin frăgari sticleții : ciovinc-ciovinc-ciovinc-ciovinc. Copiii spun că atunci zic sticleții : opinci-opinci, că vine primăvara.

Dan se plimbă pe drumul alb dintre lunci, cum se plimba și aseară, dar mirosul de sulfina nu se mai simte, și colo, spre miazăzi, unde încep munții, azi e o negură deasă, de nu se mai vede nimic.

Cîteva zile tot așa a dus-o feciorul popii Iancu, se plimba în toată sara printre lunci și trecea repede, în sat, pe lîngă zidul acela sur. Simțea așa ca niște unde ușoare, străvezii, călduțe, cum cearcă să-i pătrundă întreg trupul, dar care se depărtau iarăși. Acasă, preoteasa nu i-a mai amintit niciodată de Ella, dar popa se uita din cînd în cînd

cercelător la băiat. Nu avea însă nici el vreme să se mai gîndească la toate. Era în toiul secerii, și-au venit românii gătiți de sărbătoare, cu trei ceterași după ei, să-i făcă popii claca. Dan, în ziua aceea și-a uitat și de căruță și de Ella. Că în holda înaltă cîntau secerile, acolo undula șirul lung de fete, plecate peste mănunchiurile grele, și cîntau și ele, cu obrajii îmbujorați. În urmă, feciorii chiuiiau, strîngeau în legăturile lucii snopii, îi ridicau și-i izbeau să stea în picioare. Țiganii strîngeau virtos ceterile subț barbă și, din cînd în cînd, innodau cite-o coardă. Lanurile popii „ nu-s departe de pădure, și totuși nu găsești un fir mîncat de pasări. Dar pe lingă ele trece o cărărușă pe care numai la căratul grîului și la culesul cucuruzului umblă cară. Ce să caute dar pe aci căruța aceea care vine în pasul domol al cailor ? Ce caută, nu știe nici popa Iancu, nici Dan, dar vād amîndoi că s-a oprit în capul lanului. Stă așa cităva vreme, apoi vād că se coboară două chipuri de femei. Lui Dan i s-a ridicat deodată tot sîngele în obraji, apoi s-a albit cum îi păretele. Un fecior, trecînd cu legături subsuoară pe lingă popa, zise :

— E baronița de la noi cu fată-sa.

Iancu se uită mai bine.

— N-au putut să-și vadă de drum. De altfel nici nu prea au drum pe-aici, numai își fac, că cine le oprește ? Dar iată ! Asta-i încă ceva. Uite, Dane, face sămn cu mina. Cine știe, li s-o fi stricat ceva la căruță. Mergi de vezi !

Dan nu zise nimic, dar nu se mișcă din loc.

— Ci mișcă-te ! Eu să merg ? Și așa n-aș ști să schimb o vorbă cu ele. Și sluga li-i ungur, de cei cu pălăria cit un cuib de țarcă.

— Nu mă duc, tată !

— Atunci mergem amîndoi. Ei, parcă te mîncă oamenii !

Nu era nimic stricat la căruță. Dar spunea baronița că Ella voia să audă mai de-aproape cîntecele fetelor și glasurile de ceteră, și să-i spună cineva cum merge claca asta. Preotul n-a stat mult aci, și-a ridicat pălăria de paie și s-a dus. Dan nu vedea numai pe baronița. Asta se mira cit de frumos vorbește Dan ungurește.

— Auzi dumneata, în doi ani să știi așa de bine o limbă, e lucru rar. Se vede că ai bun cap. — Și baronița privi lung la fruntea lui largă și luminoasă. În anul viitor tot la noi o să continui ? E foarte bine așa. Înveți o limbă după care poți trăi bine. Cîte slujbe nu ți se deschid ! Dumneavoastră, românii, faceți rău că nădăjduiți numai la preoție.

Dan nu înțelegea nimic din ce-i spunea baronița. Ar fi putut sta așa, cu capul plecat, oricît de mult, și nu ar fi avut cuvînt de spus. Dar un glas argintiu îi umplu de fiori tot trupul.

— Dumneata ești de mult acasă ?

— De patru săptămîni, domnișoară.

— Mult, eu sînt numai de două. Și ce faci dumneata pe acasă ?

Dan nu zise nimic, dar baronița rîse :

— Ce să faci ? Tu gîndești că toți oamenii sînt ca tine, Ella ? El aici a crescut și nu se dorește într-alt loc.

— Vezi, mamă, cum ești și tu. Parcă eu m-aș dori într-alt loc. — Ella își întoarse capul către secerători : Ciți să fie de toți oare ?

Dan privi și el lung într-acolo, ca și cînd n-ar fi văzut nicicînd pe oamenii aceia, apoi, cînd își întoarse capul, văzu iar pălărioara aceea albă și ochii negri, care s-au uitat atunci din trăsură la

el. Nu putu să spună o singură vorbă, ci baronița zise în locul lui :

— Vor fi așa, la o sută cincizeci.

— Ba, sînt două sute, zise acum Dan.

Ella ar fi dorit să știe multe de toate, pînă și ce cîntă fetele. Feciorul popii Iancu răspundea la început rar, în două-trei cuvinte, dar, încetul cu încetul, glasul i se înălță, își pierdu tremurarea, și răsuna învăluit parcă de o căldură dulce, așa cum îi era glasul cînd răspundea înaintea dascălilor. A dat să-i spună pe ungurește unele cîntece pe care le trăgăneau acum secerătorii. Dar în multe locuri se poticnea, nu afla cuvîntul, ori, de-l afla, simțea cum i se aprind obrazii. Ella rîdea, că nu știa așa cuvinte ușoare pe ungurește.

— Știi dumneata, știi, dar ar trebui să știi și mai bine. Cît stai acasă uiți și ce știi. Ce zici, mamă, n-ar fi bine să nu-și uite ? Apoi vezi, de la noi ai putea să înveți cîte ceva.

Baronița nu zise nimic, ci privi iar la fruntea luminoasă a lui Dan. Așa înalt, suleget, cu privirea deschisă, deșteaptă, așa lujer de tînăr nu a văzut ea printre odraslele magnaților lor.

— Așa-i, Ella, că-i drăguț băiat ? zise ea pe nemțește.

Ella nu răspunse, ci privi cu ochii mari, umezi, la Dan, care, înțelegînd și el atîta potop de nemție, se îmbujoră la față, de parea că-i va țîșni singele din obraz.

Baronița întinde mîna feciorului popii Iancu și se urcă în trăsură. Ella rămîne nemișcată înaintea lui Dan, cu ochii în pămînt. Mînuța i se ridică de cîteva ori, dar se lasă iar în lungul trupului zvelt, ce părea că începe să tremure, cum ar tremura un fir de trestie la adierea zefirului. Apoi porni deodată sprintenă, ca și cînd s-ar fi speriat de

ceva, și se lipi de mamă-sa în trăsură. O prinse de după gît.

— Cît e de bine aici, mamă ! Unde mergem noi acum ?

— Putem s-ajungem, pînă nu sfințește soarele, la marginea pădurii. Știi, trebuie să luăm ojina acolo. Ce zici, Ella, ți-e frică ? N-are de ce să-ți fie. Lupii pornesc tîrziu din văgăunile lor. Și-apoi, dacă vrei tu, vine și feciorul popii cu noi. El știe toate locurile cu primejdie, că doar pe-aici a crescut.

Și mama și fata priviră acum la Dan, care sta în marginea drumului, cercetînd cu ochii depărtările mari. Soarele, ce se apropia de sfințit, înveșmîntîndu-se în purpură, îi scâlda fața și fruntea într-o lumină tare. După ce-l priviră mult așa, în lumină, Ella îmbrățișă iar pe mamă-sa, și baronița chemă pe Dan să meargă cu ele. Dan avea simțămîntul că are să se topească aci, sub privirile Ellei. Simțea că trebuie să meargă, și totuși atîta s-a împotrivit, pînă ce baronița era cît pe-aici să se mînie.

Drumul acesta și ojina de la marginea pădurii o săptămîină întreagă l-a ținut în fierbînteli pe feciorul popii Iancu. Preoteasa îi spunea că prea e palid, prea de multe ori se împiedecă prin casă, și-l întreba ce are. Bolnav e ?

— Nu mi-e nimic, mamă, ce să-mi fie ?

Mergea în grădină, acolo, sub nucul ce lucea ca bronzul în lumina soarelui. De sta cu ochii deschiși, vedea stejarul de la marginea pădurii. Vedea cum razele soarelui în amurg se furișează printre frunze și se joacă în șuvițele de păr ale Ellei, ca o mîngîiere, ca o dezmierdare, venită de la un suflet îndrăgit ce-i departe. Auzea glasul acela curat, așa de curat încît de-atunci parcă i

s-au înseninat toate glasurile omenești, chiar și a slugii cînd răcnește la boul ce dă să împungă. Și, de cîte ori îl auzea, părea că-i învăluie inima valuri ușoare, luminoase, ce-l gîdilă, așa-l gîdilă de-i vine să rîdă. Vedea mînuțele albe — niște mînuțe de, cum le vezi, să le iei, să ți le lipești de obraz, și să nu-ți acoperi nici jumătate obrazul. Și cu mînuțele acestea îi da Ella cînd o prăjitură, cînd un picior de pui fript, și rîdea Ella cînd el scăpa vreo bucată, ori cînd îi tremura așa tare păhărelul cu vin în mînă.

Dacă-și închidea ochii, avea senzația că și acum e în trăsură, și că zboară cail într-un potop de tropot, dar totuși căruța mergea așa de lin, ca și cînd ar aluneca pe-o apă. Șade cu fața spre cele două femei, și-atîta se uită în ochii mari ai Ellei, și ea atîta privește în ochii lui, pînă ce i se pare că unul vede prin ochii celuilalt o lume așa de frumoasă, de nu li se mai puteau despărți privirile. Și, cînd pleoapele i se ridicau, tresărea neștiind unde e acum. Cu ceva numai nu era mulțumit, de cîte ori se gîndea la ziua aceea. Ella a zis c-așa e voia ei, să audă o cîntare ca aceea de la secerare. Și Dan a trebuit să cînte o doină ! Cum va fi cîntat ? El nu și-a auzit glasul deloc, dar bine nu a putut să cînte. O, va fi cîntat rău, de bună samă ! Dacă nu, Ella de ce-ar fi rămas așa de serioasă și părea că ochii ei is alții ? De bună samă îi va fi părut rău că l-a pus la o încercare așa de nepotrivită pentru el. Adică, stai, potrivită ar fi fost ea, că, Doamne, ce cîntece frumoase știa Dan, atunci însă nu a fost potrivită.

Popa Iancu nu zicea nimic, ci ochii i se încruntau din cînd în cînd, uitîndu-se la băiat. Dar încruntarea trecea grabnic, și, cînd preoteasa îl întreba pe Dan ce are, popa se răstia cu vorbe

aspre : «Ce să aibă ? Nimic. Vezi bine că nimic, dar voi, femeile, cu-atîtea întrebări, îmbolnăviți și pe omul cel mai sănătos.»

Dan n-a mai cutezat să meargă niciodată pe drumul dintre lunci, nici la lanul unde a fost griul lor. Pe lîngă zidul sur, înalt, trecea cu capul în pămînt, ca și cînd l-ar alunga cineva. Acasă putea să citească mai bine, și preoteasa se bucura cînd băga de samă cum i se rumenesc pe fiecare zi obraji.

Dar, înainte de septembrie, Dan colindă odată tot hotarul : se despărțea pe un an de el. Numai citeva zile mai avea, și va pleca acolo, unde, Doamne, cît e de strîmtă lumea ! Feciorul popii Iancu își vedea pentru cea din urmă oară locurile scumpe. Dar de ce-i venea așa de cu supărare, cînd trecea pe lîngă o măgură, pe lîngă un pă-răuaș, și se gîndea : pînă la anul n-o să le mai văd ! Știe Dumnezeu sfîntul ce inimă are omul cîte-odată ! Stai în loc și te gîndești că-i inima ta, și tot nu pricepi. Așa și Dan acum.

Porni spre casă nemulțumit de sine, și cu pre-simțirea că trebuie să se sfădească cu cineva. Și cu cît se apropia mai mult de sat, cu atîta inima i se făcea tot mai amară. Era pe însărate, cînd, potolindu-se căldura, mierlele galbene fluieră tare și curat din prunii grădinilor. Numai una da să se înece, cîteodată. O răcoare senină plutește pe deasupra grădinilor largi, iar pe hudîțele mai ascunse se pornesc umbrele, umede parcă. Pe lîngă zidul înalt, Doamne, ce răcoare-i ! Și Dan nu trece acum grabnic pe lîngă el, ci se gîndește : «Oare de ce-i așa de rece zidul acesta ?» Dar nu se gîndește mult la asta, căci de după el, din grădină, sufletul unui cîntec prinde să se strecoare printre arborii bătrîni, să se învâluițe prin coroanele lor

bogate, să se împrăştie apoi, tinguindu-se, umplînd grădina toată. Era un plîns domol de strune, din care se desprindeau suspine calde, înlăcrămate. Dan se opri lingă zid, aproape de poartă, ca înlemnit. Nici nu băgă de samă cum s-a deschis poarta şi o căruţă cu doi cai suri ieşi în drum. Sluga se întoarse să închidă cele două aripi mari, grele, ale porţii, şi stătu apoi locului, uitîndu-se la Dan.

— Zice frumos hoţa, domnişorule, aşa-i că zice frumos? Ascultă şi dumneata, că eu era să nu mai pornesc după trifoi!

Dan tresări şi se uită la român:

— Cine zice acolo din ceteră?

— Cine să zică? Baroniţa a tînără. Să vezi ce mai pui de fată! Dumneata n-o cunoşti?

— Nu! zise Dan şi porni grabnic spre casă.

Abia sara tîrziu se gîndi mai desluşit: să fi cîntat el totuşi frumos în pădure, că Ella cînta acum pe violină doina ce i-a tremurat-o el atunci?

În cele trei zile din urmă Dan n-a vorbit nici zece cuvinte. Îşi împacheta cărţile, şi nu le putea potrivi bine. Preoteasa îi ajută, dar, după ce le pune a o dată în rînd, lui nu-i plăcea, şi se apuca să le aşeze altcum.

În ziua plecării, preoteasa nu se putu răbda să nu-i zică:

— Auzi, Dane, spune-mi tu mie ce ai pe suflet. Vezi, n-ai plecat nicicînd aşa de fără voie ca acum. De ce nu vrei să-mi spui?

— Cum să-ţi spun, mamă, dacă nici eu nu ştiu? Iacă, m-a cuprins şi pe mine, aşa, o jale. Dar o să-mi treacă, numai să mă apuc odată iar de învăţat.

— Vezi bine că o să-i treacă, zicea popa. Trebuie să-i treacă. Acolo n-are vreme de gîndit. O să-i treacă, Mario, n-ai grijă.

Dar cînd sluga Gheorghe sta cu căruțul gata înaintea pridvorului, Dan nu știa încotro să-și îndrepte privirile pline de lacrimi. Cînd sărută mîna popii, din gene i se desprinsese un strop cald. Iancu-l îmbrățișă, apoi ieși grabnic în curte să deschidă poarta. Cînd ieși căruțul, Iancu răcni odată la un mînz ce da să scape după trăsură, de bietul mînz se întoarse, ca lovit cu parul, și fugi în grajd ca alungat de streche.

Popa și preoteasa în ziua aceea n-au vorbit nimic, dar sara Maria nu se mai putu stăpîni.

— Iancule, ni se prăpădește ficiorul! Nu era mai bine cum am zis eu? Să-l fi trimis la preoție! Vezi că nu-l trage inima să mai umble la străini.

Popa, cum se frămîntase cu gîndurile toată ziua, răspunse scurt :

— Nu se prăpădește, Mario, nu se prăpădește. Știu eu că o să-i prindă bine. Las' că-i trece! Tot popă o să fie din el odată.

La școală, Dan sta de multe ori cu cartea în mînă ceasuri întregi și nu putea învăța trei șiruri. Dar, după ce odată dase un răspuns așa de slab de se cruci profesorul și se mirară conșcolarii, mîndria de student bun îi învioră sufletul. Copil e el acum, într-al nouăsprezecelea an, să se lase dus de farmecul poveștilor copilărești? Doară e o prostie și numai să te gîndești, să te pui alături cu copila unei baronițe, tu, un copil de popă românesc de pe sate! Mare prostie! Și Dan se puse pe învățat, cercînd mereu să-și țină gîndurile acasă. Și le-a ținut el pînă într-un rînd, cînd servitorul de la școală îi ceru doi bani pentru că are să-i dea o carte. «Va fi vreo scrisoare de-acasă» își zise Dan. Dar nu era de-acasă, căci popa Iancu

nu i-a scris nicicînd o carte ilustrată. Doamne sfinte, de unde va fi ? căci Dan nu primise în viața lui ilustrate. O scrisoare mărunță, fină, așa de necunoscută că nu ar fi ghicit în veci de unde să fie. Cînd i se opri ră însă ochii pe peceta poștei, Dan se albi ca părilete. Ascunse grabnic ilustrata în buzunar și întră în clasă. A rămas în scaun, fără să se miște, trei ceasuri, și fără să cuteze să se uite la cineva. Abia acasă o scoase din buzunar, dar cu teamă, și citi de vreo zece ori pînă o înțelese. Și era o slovă ca tipărită !... «Domnule Dan, dacă ai vrea aș urma bucuroasă o corespondență cu dumneata. Mi-ai trimite vești de pe-acolo, eu vești de pe la noi. Spune-mi, vrei ? — Ella.» Lui Dan i se păru că s-a făcut deodată primăvară. O lumină mare îi umplu sufletul, și nu știa de ce. Vedeă lumea întreagă altcum. Nu-i mai părea nepotrivit ca el să stea de vorbă cu Ella. Dimpotrivă, i se părea că altcum nici nu ar putea să fie, decît să se apropie tot mai mult de lumina aceea. Îi scrise dar că s-a bucurat din inimă de scrisoare și că va corespunda totdeauna cu cea mai mare plăcere. Dar cînd să o adreseze, rămase zăpăcit. Unde să i-o trimită ? Ella uitase să-i dea adresa. A doua zi, într-o scrisoare închisă, fata îi spunea să nu se supere, că a fost așa de încurcată încît a uitat să-i dea adresa.

Dan trimise acasă o epistolă plină de seninătate. Așa bine nu s-a simțit de cînd e la școală, ca în anul acesta. Învață tot mai ușor, și răspunde de-i uimește pe dascăli.

— Vezi ? Am spus eu că-i bine ! Las' că-i bine așa ! zise popa.

Prin depărtarea mare, sufletele lui Dan și al Ellei se apropiau tot mai mult. Dan simțea că să fie Ella acum, aici lîngă el, mai ales dacă ar fi

mamă-sa, baronița n-ar putea să-i vorbească așa de liber cum îi scria. Când lua pana în mână, nu-și mai aducea aminte cine-i Ella, ci o vedea numai așa cum a văzut-o mai întâi, cu pălărioara albă, cu ochii și sprâncenele negre, și încolo — zăpadă în pădure. Simțea cum i se odihnesc ochii de mură pe chipul lui, și vedea iar o lume nespus de frumoasă când i se uita mult în ochi. Își scriau așa de prietenește, așa de sincer, mărturisindu-și că de-abia așteaptă amândoi să vie vacanța să se întâlnească. Către sfârșitul anului, lui Dan i se păru că i-a trecut orice sfială și era hotărât să meargă la baronița îndată ce va ajunge acasă. Că-i scrisese Ella, acum în primăvară, c-au înflorit florile toate și-i un miros de tei de te îmbată, și că ea se simte așa de singură, deși numai de-o săptămână a venit acasă.

Preoteasa, când îl văzu așa de voios, așa de mândru, nu mai știa cum să se-nvîrtească în jurul lui. Iar popa Iancu îi puse mîna pe umăr, și-i zise cu glas plin de căldură : «Să trăiești, Dane, ficiorul meu !»

Dan, în cea dintîi duminică, spuse foarte serios :
— Vedeți, eu cunosc pe baronița, cunosc și fata ! Pînă acum a mai mers așa. Eram copil. Dar acum cred că trebuie să merg o dată la ele, că de nu, vor gîndi că-s urs din pădure.

Preoteasa îi răspunse cu ochii plini de bucurie :

— Vezi bine că să te duci. Nici nu se poate altfel. Să nu gîndească, Doamne ferește, că ești...

— Ce să gîndească ? Ia spune tu, ce să gîndească ? zise răstit popa, care tresări cînd auzi pe Dan vorbind de baroniță.

— Stai numa, Iancule, nu le lua toate ca o furtună. Uite, se cuvine...

— Mie-mi spui ce se cuvine ? Nu știu eu ? Auzi colo, să vie ea să-mi spuie...

— Dacă nu vrei, nu mă duc, tată. Dar' ce-i dacă mă duc ? Dumneata știi că am fost odată în trăsura lor. Știi, atunci ai zis să merg. Mă duc și vin. Ce-i într-asta ?

Popa Iancu privi îndelung la Dan. Îi păru așa de liniștit, așa de cuminte, și totuși, Doamne, ce ochi rugători avea acum. I se păru că stă așa de liniștit în fața lui, ca atunci când l-a dus mai întâi la școala străină, când i-a zis : «Rămîn, tată !» Ca și când i-ar fi părut rău de pornirea lui, îi zise cu glas așezat :

— Du-te, Dane, de ce să nu te duci ? Iacă, mie de mamă-ta mie, că se tot pune să-mi dea sfaturi.

Baronița era cine știe prin ce odaie, într-un fund de divan, dar Ella, în veranda dinaintea casei grele, încerca să acate niște viță sălbatecă, să steie așa încurcată, să nu pătrundă soarele. În după-amiaza aceea, Ella i-a arătat toată frumusețea grădinii, și, când se despărțiră, — fără să se întilnească și cu baronița, — numai atunci a văzut Dan bine cu ce ochi se uită fata asta la el. Doamne, ce mai ochi ! de să meargă Dan acasă și să-și sărute surioarele, să se mire preoteasa ce-i de capul lui.

Dar după vizita dîntii nu mai treceau două zile fără ca Dan să nu meargă în grădina largă ca un hotar. Baroniței îi părea bine că fată-sa are cu cine-și petrece, și-i ducea pe amîndoi cu dînsa la plimbare în trăsură.

De multe ori se gîndea baronița că oare ce se va alege din fata ei ? În societățile baronilor vedea bine că nu-i place, că, neștiind cum să se poarte cu lumea, nu o bagă nimeni în samă. De altcum,

rămasă de mult văduvă, trecuse prin multe necazuri, și măreția de altădată, cînd trăia baronul, era pe cale de-a se șterge. Pămînturile se împuținau, numele lor nu-l mai citeai pe nicăiri. Fata o crescuse într-un institut de călugărițe. Numai de un an ieșise de-acolo. De aceea poate că-i așa de nepricepută și așa străină de lume.

Și fata asta, Ella, era tot ce mai avea pe lume, tot ce mai rămăsese dintr-o veche familie boierească, cu nume mîndru. N-ar fi fost în stare să se împotrivească la cea mai mică voință a copilei. La ce s-ar împotrivi? Ea a băgat de samă că Ella prinde să bată din aripioare, a văzut și s-a bucurat din tot sufletul. Ce e viața asta, cînd trăiești ca o bucată de lemn? Și ce primejdie putea să urmeze de-aci? Nimic! I se distrează fata și-atît, și-odată va rîde ea însăși cum a scilciat capul unui fecior de popă românesc.

Numai cît nu se întîmplă în lume toate chiar după cum le judecă împărații. Că gîndul merge drept, din treaptă în treaptă, dar inima are atîtea ascunzișuri, de nicicînd nu știi ce va ieși la iveală.

În vacanța aceasta și cea din al doilea an, — cea din urmă vacanță a lui Dan ca student la gimnaziu, — tinerii au ajuns așa de departe, încît, întîlnindu-se, nu-și mai puteau lua ochii unul de la altul, iar cînd nu se vedeau, gîndurile le erau aceleași.

De multe ori, în liniștea însărării, din grădina încinsă de zid, se auzea glasul curat, puternic, mlădios al lui Dan, cum se înalță și plutește peste întinderea aceea străină. Și, cînd suspinele din urmă ale doinei mureau prin întunecul stejarilor bolțiți, murmurul coardelor, îndrăgit parcă de cîntecul care se stîngea, se înălța sfios, ca și cînd i-ar fi fost teamă și ca și cînd totuși ar fi

vrut să ajungă doina de mai nainte. — Drumul trecea pe lângă grădină, și se opreau oamenii în loc cînd veneau de la luncă, ascultau, și, cînd plecau mai departe, clătinau din cap mirîndu-se. Popa Iancu auzea și el, cu ochii încruntați.

— Ce-i asta, Mario, spune-mi, înțalegi tu, ce-i asta? Știi tu cum mi se strînge mie inima? Să vezi numa că n-are să fie bine.

Îl punea pe Dan să scrie, să copieze. Îi da pe-o zi muncă de patru zile.

— Dane, e lipsă mare de scrisorile acestea. Vezi de le dă gata, că eu nu am vreme!

Îi venea de multe ori gîndul urît să-l închidă pe Dan acolo în casă, să poată lucra. Punea cheia în broască, dar o scotea grabnic, pîrîndu-i parcă prea copilăresc lucrul acesta.

Și Dan scria ce scria, dar de la o vreme, nu mai putea face nimic bine. Trecea peste greșeli de se crucea popa Iancu.

— Bine, măi Dane, dar cum ai putut să scrii așa! Îi, măi Dane, cum ai putut?

Dan, palid ca după boală, se uita cu ochii mari, îndurerați, îndelung la popa, pînă cînd taică-su nu mai putea să-i sufere privirile.

— Lasă-l, părinte, lasă-l să mai iasă pe-afară, că se prăpădește așa. Nu vezi că se prăpădește, părinte?

Și preotesei i se umpleau ochii de lacrimi.

— Măi, Dane, măi, spune-mi ce-i cu tine, mă? Spune-mi tu mie, că doar de-aceea ți-s tată!

— Ce să am, tată, iacă, ce să am?

Glasul îi era așa de plin de durere, că popa Iancu trei-patru zile nu-i mai da nimic de lucru. Dar de cîte ori îl auzea cîntînd *acolo* în grădină, popa Iancu simțea o mare minie în piept. Atunci ar fi fost în stare să-i tragă o sfîntă de bătaie, așa fe-

cior tînăr cum îi, de să pomenească. Dar cînd îl vedea, cînd îl vedea *acasă*, preotul nu mai era omul de mai nainte.

Dan, în acești doi ani din urmă, drept că s-a făcut bărbat, dar nu așa cum și-l închipuia popa. Unde s-a mai pomenit în neamul lor obrajii aceia veștezi și ochii veșnic plini de durere? Și, cînd Iancu își arunca din cînd în cînd privirea la chipul «popii cel bătrîn», îi părea că acesta zîmbește batjocoritor. Atunci simțea că se-mpietrește ceva în el, și să te fi ferit Dumnezeu să-i fi zis o vorbă împotrivă.

Dar mai avea popa Iancu o nădejde. Dan fusese primit între clerici, și, între cîntecele de biserică, i se vor deștepta gînduri mai bune și se va trezi în el sufletul de neam hirotonit al Muntenestilor. Și tot va da Dumnezeu să fie bine.

Dan nu s-a împotrivit. A mers și a îmbrăcat veșmîntul lung preotesc, ca oricare alt tînăr. De ce să nu-l îmbrace? Că doar acum e om mare și trebuie să-și vadă de-o slujbă. Dar după o lună de seminar, popa Iancu primi o scrisoare scurtă de la superioritate: «Fiul dumitale înainte cu două săptămîni ni-a spus ca l-ai chemat *acasă*, fiind bolnav. Dacă îi este mai bine, să vie cît mai în grabă, în interesul lui.»

Popa Iancu, citind scrisoarea asta, gemu ca și cînd l-ar fi înjunghiat un fier ars prin inimă. Stătu apoi așa, ca înlemnit, în mijlocul odăii, cu privirile rătăcite. Ieși afară trîntind ușa de se zguduiră fereștile, ca și cînd ar fi căzut trăznetul pe undeva pe-aproape. Prin curte n-a dat de nime. I se păru că nu stă bine troaca din care beau vitele, — un trunchi scobit de stejar, cît toate zilele. Popa îl prinse, îl ridică de pe pociumbi, bătu cu muchea toporului un pociumb ce era ridicat, și ridică iar

trunchiul. Apoi începu să se plimbe furtunos prin curte, de la șopru până la poartă. S-a împiedecat de două bucăți de pari. Le-a ridicat și le-a azvirlit peste șură. S-a hotărît la ceva. Să se ducă și să scrie atît : «E tot bolnav. Încă rău. Ștergeți-mi băiatul din șirul cléricilor, că poate n-o să mai vie.»

Dar cînd să între în casă să facă scrisoarea, iată un român năcăjit că intră în curte :

— Părinte, să faci bine să vii, că-i tare rău mamei !

Popa Iancu privi la el ca la un dușman :

— Ce vrei, mă ? Iar cu moartea ? Pare că fără mine nu puteți muri ! Ba puteți, vei vedea tu că puteți !

— Să ierți, sfinția-ta, dar e în cele din urmă !

— Asta-i ! În cele din urmă ! Toți așa zic, că-s'n cele din urmă ! De ce n-ai venit mai de vreme atunci ?

— Nu știam că moare, părinte !

— Nu știai că moare ! Dar trebuie să aștepți pînă să-și dea duhul ? Atunci se vine la popa ? Cum v-am spus eu în biserică, mă ? Cînd trebuie să spui popii că ți-e bolnav cineva la casă ? În clipele din urmă ?

— Ci lasă-mă, părinte, păcatele mele, că mi-i de-ajuns mie cu cîte năcazuri am pe cap. Nu-mi mai ținea și dumneata acum cazanie !

— Ce cazanie ! Asta-i minte, mă, minte trebuie să ai !

— Sfinția-ta, vii ori nu vii ? Voiam numai să-ți spun că e dorința mamei să te mai vadă o dată și să mai sărute o dată patrafiru, că știe Dumnezeu ce va fi pe lumea cealaltă.

Popa, ca și cînd i-ar fi venit deodată ceva în minte, zise :

— Spui că-i bolnavă rău ?

— Își dă sufletul, sfinția-ta.

— Săca-ți-ar capul ! De ce nu mi-ai spus mai în grabă !

Și popa-și luă grabnic patrafirul și porni, de românul abia se putea ține după el.

Sara, fără să-i spuie preotesei ceva, făcu scrisoarea și o trimise. Dar noaptea întrecă popa Iancu nu putu să închidă un ochi.

Abia acum, după ce-a prins să se liniștească de izbitura cea dintii a veștii, abia acum a început adevărata furtună în sufletul lui. I se părea că se învîrte casa cu el, apoi că se cufundă într-o prăpastie adîncă, cu o repezeală uimitoare. Atunci se opintea în blanele patului, să rămîie deasupra, să nu se cufunde. Era un întunecarec adînc în jurul lui, numai cadrele aurite ale unui chip luminau în noaptea aceea. Popa Iancu își aținti tare privirile asupra chipului aceleuia, și, deodată, un fior rece îi zgudui tot trupul. Chipul popii cel bătrîn îl privea dureros, cu ochii plini de muștrare. Părea că aude un glas ce vine de departe și-i spune mereu la ureche, dar glasul îi pătrundea pînă în inimă : «Nu puteți voi nimic, nu puteți !». Și tot de departe păreau că se apropie icoanele pe care popa le-a văzut în gîndurile lui de atîtea ori, învăluite în ceață, și despre care credea că odată trebuie să se lumineze. Veneau tot mai aproape, dar vîlul, în loc să se subțieze, era tot mai gros pe ele, și nu mai putea deosebi nimic. Chipul lui Dan se pierdu și el, întunecat printre celelalte. Vai, și chipul acesta gîndea el să-l vadă odată luminos cum îi sfîntul soare ! Nu știa nici mai înainte ce-are să fie, dar simțea că odată va fi lipsă de oameni, de oameni luminați la minte, cu inima în-

flăcărată. Că va fi lipsă de bărbați care să strângă la piept un neam năcăjit.

Ce vor face ei ? Popa Iancu nu știa ce vor face, dar simțea că vor trebui să spele o batjocoră de veacuri. Și iată, el a vrut să-i deie lui Dan o creștere așa cum și-a gândit-o el. A văzut Dumnezeu cât a fost de curat gîndul lui. Și iată, limba aceea străină l-a apropiat de-o fată care a nimicit tot ce a zidit el în mintea lui de atîția amar de ani. Bine-a zis preoteasa : «Las' băiatul, vezi că nu trage să meargă în străini !». Dar preoteasa nu știa nimic. Ea a putut zice astfel. Și totuși, era mai bine dacă se lua după ea. Unde se va fi dus acum Dan ? Rătăcește iac-așa prin lume și se va pierde ! Cine știe ce se va alege din el ! Și nu va mai ști nimeni că e feciorul popii Iancu. Cu cât se gîndea mai mult la Dan, cu-atîta se potolea : Cînd îl vedea cum a fost în anii din urmă, îl cuprindea o milă și o iubire gingașă. «Săracul Dan, că mult a suferit el ! Mult, și nu ne-a spus o vorbă legănată. Nu, că vedea că pe mine mă doare. Dar am eu dreptul să stau în calea inimii lui ? Cîteodată îmi pare că-l am, cîteodată nu. Și asta e ! Să nu știu de am dreptul au ba !»

O viață întreagă de chinuri i se desfășura apoi. Ce va zice lumea de Dan ? Tot vor afla odată că nu a venit acasă. Se va întîlni el, popa, cu prieteni de-ai băiatului și-l vor întreba : «Părinte Iancule, Dan pe unde se mai ține ?» Și el va sta cu gura încleștată și nu va ști ce să răspundă. Și la vreo petrecere de vară vor întreba fetele : «Dan de ce n-a venit ?», și el își va întoarce într-altă parte ochii uzi de lacrimi. Cunoscuții îi vor zice : «Nu ți-am văzut de mult ficiorul, pe unde-l mai porți la școli ?» Și el își va pleca privirea ca un vinovat și se va îngălbeni ca pămîntul. Ce ? odată

tot va trebui să știe lumea ! Și Dan, acolo departe — între străini, pe unde va fi, — nu va ști nimic de toate acestea. Se va uita la fata aceea cu ochi negri, cu fața albă, și va gândi că altă lume nu mai este. Va suferi, căci nici nu le va auzi batjocorile străinilor, și lui îi va fi de ajuns că poate s-o vadă pe Ella. O, ba nu ! Dan nu va suferi asta ! Dacă ar suferi-o, n-ar mai fi vrednic să se gîndească Iancu la el, și iată că se gîndește ! Se gîndește și îi e teamă să nu i se întîmple ceva, cum a pornit așa de capul lui în lume. Săracul Dan, că tare trebuie să-i fie arsă inima ! Altfel, cum și-ar putea închipui Iancu, ca feciorul lui, care e așa de cuminte, să se gîndească la trăinicia dragostei lui cu o fată din neamul asupritorilor ? Nu, nu, e un foc aprig, dar un foc care trece. Numai de nu l-ar arde pe săracul Dan, pînă ce va scăpa de el.

Dimineata spuse tot și preotesei, care rămase înlemnită. Bocetele ei nu încetară săptămîni de-a rîndul. «Săracu Danu ! Ce va fi cu el ? Pe unde va dormi ? Cine i-a spune o vorbă bună ?»

Către sărbătorile Crăciunului, Dan le scrisese o carte lungă și duioasă, de au plîns și popa și preoteasa ca doi copii, cînd au citit-o. Să nu-i ducă nici o grijă, că el e bine. S-a înscris la Drept și scrie într-o cancelarie. Nu duce nici o lipsă. De Ella amintea numai atîta că poate s-o vadă în toată ziua. Preoteasa s-a mai liniștit ; popa încă părea mai senin.

Dar trecură sărbătorile Crăciunului, ale Paștilor, trecu vacanța de vară, și Dan nu mai venea acasă. Scria că e ocupat mereu cu scrisul în cancelarie și că nu poate veni.

Iancu, cum era preot, știa că tot ce vine, de la Dumnezeu vine. A rămas cu o durere mare în suflet, care însă izbucnea foarte rar. Gospodăria lui

mergea strună, ca și mai înainte, și părea de multe ori mulțumit de sine. Dar nu mai mergea nicăiri. Rar în oraș, câteodată, cu treburi importante. Și atunci i se părea că domnii de pe-acolo se uită cu ochi cercetători la el și că vor să-l întrebe ceva. Popa trecea repede pe lângă ei, dar i se părea că aceia rîd disprețuitor după ce a trecut. Părerea aceasta îl urmărea și acasă. Aci însă, totuși, se simțea mai tare. Numai cînd trecea cineva, — vreun domn, — prin sat, și nu se abătea pe la el, atunci își simțea întreagă umilirea. Iar durerea adîncă din suflet i se răscolea numai după ce se aprindea lampa. Și tot umplea paharele — pentru el și pentru oaspe. Atunci i se părea că nu a uitat nimic din tot ce gîndea odată, și, să nu fi fost preoteasa să-l îmbune, cine știe ce-ar fi gîndit străinul de vorbele popii !

III

Soarta lui Dan era hotărîtă, căci Ella ar fi murit chiar numai la gîndul că trebuie să se despartă de el vreodată. I-a scris numai atîta, că-i bolnavă, c-ar vrea să-l mai vadă, și Dan a și pornit fără să se mai gîndească. Și, într-adevăr era bolnavă, se ofilea vîzînd cu ochii, și baronița nu mai știa pe ce lume e. Cînd a sosit Dan, l-a îmbrățișat ca pe copilul ei, și, în două zile, i-a aflat o cancelarie de avocat foarte bună. Putea să trăiască bine Dan, și în toată după-amiaza trebuia să vină la Ella. Lumea în care trăia Dan acum nu-i mai cerea să gîndească. Nu s-a gîndit nici la ceea ce a făcut, nici la ce va urma de aici încolo. Simțea numai că e bine așa, nespus de bine. În toată după-amiaza să respire viața care-i lipsește pînă în după-

amîaza următoare... Încetul cu încetul i se întărea simțămîntul că, în lumea asta, nu există nimic afară de dragostea lui. Nu-i venea niciodată în minte viața lui trecută, nu-și mai aducea aminte de sat. Abia cîteodată îi răsărea chipul părinților. Dar așa de șters, încît îl uita foarte în grabă... Vor trece cîțiva ani, s-o face avocat, și, atunci, nu va fi nici o piedecă s-o poată lua pe Ella.

Vacanțele nu le petrecea în cancelarie, cum scria acasă. Mergea cu fata și cu mamă-sa la băi și prin străinătate. În trei ani de zile se schimbaseră de nu l-ai mai fi cunoscut pe feciorul popii Iancu. Să fi venit acum în sat, oamenii s-ar fi uitat mirați după el : «Oare ce domn să fie acesta, măi dragii mei ?» Dar lui nu-i da prin gînd, căci părea că nu se mai gîndește la nimica. De la baronița nu avea să sufere nici o umilire. Era un suflet împăcat, trecut peste apele tulburi ale mării și care nu avea ochi să se mai uite la fată, așa-i era de dragă. Dar aveau rudeni pe care Dan niciodată nu le-a putut suferi. Domni bătrîni, cu barba albă și cu fețele pocite. Domni tineri, care, pînă nu se dregeau la oglindă, erau negri-vineți. Domnișoare cu părul mincinos și cu obrajii văruiți. Veneau cînd unii cînd alții pe la baroniță, de multe ori cînd era și Dan pe acolo, și atunci nu-și mai afla stare pe scaun. Ce au mutrele acestea cu Ella ? Sînt așa de departe unii de alții cum e cerul de pămînt. Și, în răstimpuri, cînd vedea că Ella rîde cu hohot de glumele lor ușoare, simțea parcă ceva rece cum i se-apropie de inimă.

Într-o sară s-au adunat la baroniță multe rudeni. Era sărbătoare mare în sara aceea : a doua zi era aniversarea Ellei. Între pahare voia bună crescuse deodată. Ella, într-o haină albastră, părea că nu umblă, ci plutește prin casă. Dan era plin de voie

bună cum nu mai fusese de mult. Glumea acum cu oamenii aceia pe care mai nainte nu-i putuse suferi. Ochii-i luminau ca două diamante negre, înlăcrămate. Cu neamurile fetei vorbea ca și când ar fi fost rude de-ale popii Iancu, și avea sentimentul că trăise foarte de mult între oamenii aceștia, că e *acasă* între ei. Când se gîdea că mîine va fi logodna lui cu Ella, fără să vrea îi veneau în minte crîmpeie din viața lui, chipuri din copilărie, de la ei din sat. Dar le vedea așa de șterse, încît ochii nu i se puteau opri mult asupra lor. Ce-a trăit el pînă acum ? Nimic. Numai de-aici încolo va începe pentru el adevărata viață.

Veselia curgea tot mai adîncă, răscolind hohote de rîs, — Doamne, ce hohote ! Altădată feciorul popii Iancu și-ar fi astupat urechile și ar fi scrișnit din dinți. Acum rîdea și el cu ceilalți. Așa, către miezul nopții, rîsul conteni și oaspeții își întoarseră capetele spre un domn tînăr, vestit de bun povestaș și glumeț. Nu zisese mai nimic, în sara aceea, pînă atunci. Ce va spune ? O întîmplare petrecută în zilele acestea în oraș. Se preumbla, acum de curînd, cu niște prieteni. Într-un colț de stradă vede doi oameni și o femeie, cum stau pierduți, nemaștiind în ce parte s-o apuce. De cîndu-i pe lume, nu a văzut atîta prostie întipărită pe fața unui om ! Ai fi zis că viața întreagă și-o petrecuseră într-o pădure întunecoasă, și că miroseau cu nările-n vînt, — ca sălbătăciunile, — să vadă încotro s-o apuce. El, povestașul, nu a mai putut răbda să nu meargă pînă la ei, după ce a văzut că tot într-un loc stau. Căciulile acelora li s-au ridicat din cap, și părul lung, uns, lucea la soare. I-a întrebat cine-s și ce caută. Și bărbații și femeia au început să vorbească toți trei deodată, făcînd semne neisprăvite cu mîna. Au venit și prietenii

lîngă el, și-au rîs să moară, cum oamenii aceia nu-și mai gătau poveștile, deși vedeau că nu înțelege nimeni nimic, decît o vorbă numai : Ardeal. Și deodată a înțeles că aceia erau niște valahi. I-au făcut să se urce într-un tramvai, să mai rîdă puțin lumea. A doua zi gazetele scriau de un scandal petrecut în tramvai. Cică doi valahi au bătut pe conductorul tramvaiului, fiindcă acesta i-a tot întrebat că unde merg, dar ei n-au răspuns nimic, ci s-au plimbat de cîteva ori de la o stație la alta. Cînd conductorul le-a cerut bani și n-a vrut să-i lase să coboare, i-au tras o sîntă de păruială, de se strînsese lumea ca la urs. Poliția i-a dus pe toți trei la răcoare.

— Deștepți oameni, frate ! Să prinzi iepuri cu ei ! zise cineva.

Și riseră cu toții din inimă. Cum, și Ella a ris ? ! Zîmbit-a oare, sau numai i s-a părut așa lui Dan ? Nu, nu a putut să i se pară. Căci el, cînd a început domnul acela să vorbească, a simțit așa deodată trei junghiuri în inimă, de s-a îngălbenit ca pămîntul. Ochii i s-au oprit la Ella și nu i-a mai luat de la ea pînă nu s-a isprăvit povestea. Și iată, cînd au hohotit ceilalți, a zîmbit și Ella. Lui Dan i se părea că i se apropie de inimă ceva rece ca gheața.

Din gluma aceea se porniră altele pe socoteala valahilor. Bătrînii vorbeau despre cruzimile acestor oameni fără suflet, povesteau cu glasuri înalte fărădelegile lor din răzmeriță. «E un popor sălbatic și de-aceea e brutal». «Ce bine era odată, cînd puteai plezni trupurile acelea de bestii pînă țîșnea singele, și se zvîrcoleau ca șerpii în țărîna !»

Știau toți să spună cîte o cruzime sau prostie de-a valahilor. Unul începu de capii revoluțiilor românești : «Au fost tîlhari de codru ! Și nu le-a

săcat nici acum sămînța de tot !» Rîdeau și vorbeau cu glasuri potolite, deșertînd paharele. Și nu se afla un singur om care să spună o vorbă bună de oamenii aceștia, nimeni care să le ia apărarea !

Dan simțea că tot mai tare îi încheștează inima o mînă de gheață. Era alb ca perețele, și ochii îi ardeau, de nu te-ai fi putut uita la el. Nu se mișca însă de pe scaun. Din cînd în cînd, părea că valuri mari îi umflă pieptul, și atunci privea cu ochi rugători la Ella. Părea că așteaptă să spună ea o vorbă de apărare. Dar n-a spus. Nu, ci a rîs și ea în rînd cu ceilalți, umezindu-și ochii negri. Citise și ea cine știe pe unde o glumă batjocoritoare despre valahi, și o spuse.

Lui Dan i se păru că s-a frînt ceva în el, simțea că mîna aceea rece atît i-a strîns inima pînă i-a făcut-o numai cît un glonț. I se păru, apoi, că prin casa întregă începe să bată un vînt ce-l izbește puternic în față. Părea că împrăștie și părea că aduce ceva vîntul acesta. Iar lumea începu să se învîrtă cu el și, cînd i se păru că acum se cufundă, gemu o dată, de rămaseră cu toții încremeniți.

— Ce-i, Bubi ? Ce-i cu tine, dragă ? Uite cît ești de palid ! Ce te doare, scumpule ? Vai, mamă, vino că moare Bubi !

Ochii lui Dan priveau nemișcați, arși de o mare durere. Cînd își ridică privirile la Ella, aceasta nu putu să zică decît :

— Ah, mamă ! — și căzu în brațele rudeniilor.

— Ce ai, domnule Havasi ? Ai necaz cu inima ? Nici nu știam că suferi de inimă. Apoi atunci, vezi bine, petrecerile lungi nu pot să-ți facă bine.

— Da, cu inima. Dar îmi trece, nu-i nimic, știu eu că-mi trece.

Baronița se sperie de glasul lui ; nu-l auzise nicidec să vorbească așa de adînc, ca de pe altă lume.

— Auzi, dragă, eu văd că suferi. Să dormi în noaptea asta la noi. Trimitem după un doctor.

— Nu, doamnă, nu e de lipsă. Știu eu că-mi trece.

Își roti o dată prin casă ochii măriți de durere, se sculă și plecă.

În odăița lui i se păru că i se mai ușurează durerea și putu judeca mai limpede. O, da, nespus de limpede vedea ceea ce pînă acum nu văzuse. Zguduiuri de friguri îi cuprinseseră trupul tot, și inima începu să-i bată deodată tare. Îi veniră în minte, clare, icoanele din trecut. Își vedea într-o lumină mare copilăria lui. Luncile cu iarba mirositoare, cerul senin și înalt, pădurile întunecate și, spre miazăzi, munții vineți. Părea că nu le-a văzut în viața lui așa de frumoase ca acum. Preoteasa și popa păreau că privesc în depărtări și tot așteaptă pe cineva să vie. O, da, popa Iancu e un sfînt ! Cînd l-a dus la școli străine, nu știa popa Iancu ce-are să urmeze. Și iată ce-a urmat. Acolo a suferit cu inima arsă de durere, cu dinții încleștați, toate batjocorile străinilor. Ochii îi ardeau și nu cutezau să privească pe dascăli în față. Simțea că n-ar fi bine să-i privească. Așa a dus-o el doi ani, și n-a spus la nimeni nimic. Dar, iată, de cînd s-a întîlnit cu Ella, el a început o altă viață. Îi părea că toată lumea îl privește cu ochi buni. Ella era străină, dar lui Dan i se părea că de-ar fi toți străinii așa, ar fi cu toții frați. Se ali-pise tare de femeia asta, și era hotărît să trăiască între străini, numai să trăiască în apropierea Ellei. Fără nici o greutate a suferit să i se zică Havasi, cînd erau oaspeți în casă. Ce-i un nume ? Și a

mers tot așa orbiș înainte, pînă ce, în sara aceasta s-a descărcat un trăznet aproape de el. Și trăznetul acela a fost rîsul batjocoritor al Ellei. Și, din descărcarea aceea, s-a făcut deodată lumină în jurul lui, în mintea lui. O, numai acum înțelege el cît de mult s-a înjosit. Aude în urechi batjocorile vechi de la școală, și-l dor acum cum nu l-au durut niciodată. Abia acum înțelege cuvintele baroniței, nespuse de umilitoare : «Tot la noi mergi și pe anul viitor ? Foarte bine faci. Înveți o limbă, pe urma căreia poți să trăiești în viață.» Adică limba lui e o zdreanță de lepădat, nu mai poți trăi în lumea asta cu ea ? Și uite, cînd a părăsit seminarul și a venit, ca un smintit, să nu moară Ella, baronița, în loc să-i dea lăcaș aci la ea, și toate cele de lipsă, i-a cîștigat un loc de scriitor. Îi era rușine să-l ție în casă. Da, rușine. Vezi că a făcut să i se zică și pe alt nume, să nu știe nimeni din ce neam se trage. Adică neamul lui e o batjocoră a lumii ? Să nu fie vrednic să stea în rînd cu alte neamuri ? Vai, Dane, tu numai acumă bagi de samă cît de orb ai fost ! Cît de nefericit ești tu, Dane, că iată, ochii aceia ce te-au făcut să-ți iei lumea-n cap, nu oglindesc un suflet deosebit de sufletele celor pe care i-ai întîlnit în jurul ei, și pe care nu ai putut să-i suferi nicicînd. Cum de te-ai putut tu hotărî să-ți petreci viața între astfel de oameni ?

Dan se cutremură și se umplu de groază : locul ăsta de scriitor baronița i l-a cîștigat. Din el a trăit trei ani ! Și i se părea acum că viața lui în ultimii trei ani a fost o viață de parazit, slujba lui — o slujbă murdară. Vîntul care-l simțise la baroniță în casă, se porni acum iară. Părea că vrea să-l răcorească și să spele de pe fruntea lui o pată grea. Și părea că aduce de departe icoane clare,

luminoase. Ochii lui Dan se deschiseră mari, să vadă bine : popa și preoteasa îl așteptau cu brațele deschise, și icoana aceea întunecată din părete părea că se luminează. Cum de n-a putut să înțeleagă el pînă acum că locul lui e între semeni, nu între străinii asupritori ? Uite, acum parcă citește în ochii înlăcrămați ai preotesei, în privirile aprinse ale popii, judecata aceasta !

Dimineața Dan telegrafie acasă : să trimită căruța la gară. Apoi scrise baroniței cu litere ce pătrunseră prin hîrtie : «Mă duc și nu ne vom întîlni mai mult. Drumurile vieții noastre n-au fost făcute să se întîlnească.» Dar rămase un răstimp pe gînduri : ce să-i scrie Ellei ? Mai avea el să-i scrie ceva ? Nu avea. Și cum i-ar și putea scrie acum ?

Popa Iancu, îndată ce primi telegrama, ieși furtună pe ușă, rupse căpestrele cu care erau legați caii în grajd și-i îmbracă în hamuri pînă ai număra zece. Se urcă în trăsură și-i arse cu pleazna de furior. Dar la poartă caii se opriră deodată, frămîntînd pămîntul. Popa-i înfioră să sară în două picioare. Preoteasa Maria ieși speriată în pridvor :

— Pentru Dumnezeu, Iancule, ce te-a apucat ? Îmi vine să-mi fac cruce ! Ce-i cu tine, Iancule ? Unde ai de mers cu căruța ?

— Vine Dan, Mărie, astăzi vine !

— Vine ? Atunci mînă, părinte, mînă în grabă !

Numai peste cîteva clipe au băgat de samă că poarta e închisă. Căruța a trebuit dată înapoi, și numai după aceea durui podișorul de la poartă. Barba popii flutura în vînt, și caii se umplură în grabă de spume. Cînd sosi șirul lung de vagoane, cum trecură puțin de gară, popii i se păru că nu o să se mai oprească, și începu să alerge

după ele. Cînd se coborî Dan, popa Iancu l-ar fi cunoscut dintr-o mie, deși nu mai era Dan cel de odată. Nu l-a sărutat, nu l-a strîns în brațe, ci, strîngînd mîna băiatului ca într-un teasc de fier, i s-a uitat drept în ochi :

— Ai venit, Dane ? Era să mori pe-acolo prin străini ! Bine-ai făcut, Dane, bine-ai făcut ! Nu te teme, Dane, va trece tot. Ajută Dumnezeu !

Căruța porni într-o goană și mai nebună. Ai fi zis că la mijlocul drumului caii vor plezni. Popii i se părea că furase o comoară scumpă și ăleargă „s-o ascundă acasă cît mai curînd. Din cînd în cînd își da peste umăr barba mare : Dan era tot în căruță ! Și Iancu ardea cu pleazna de fuior iepele pe spinare, îndemnîndu-le să meargă din ce în ce mai iute.

Popa Iancu a tras în sara aceea o cină pînă după miezul nopții. Îi spunea preoteasa :

— Las' să se culce Dan. Ce, atîta amar de drum cît a venit l-a zdrobit cumu-i măru !

— Ba nu ! Ce știi tu ! Așa-i, Dane, că nu ești ostenit ? Spune numa, Dane, spune, frate, ce sfîntu, doar nu te vei fi ostenit !

Și Iancu îl învăluia cu o privire prin care vedea un suflet aprins, desfăcut parcă de trup, care în toată clipa poate să pornească într-un avînt măreț, să nu se mai întoarcă.

— Simțeam eu, frate, că tu nu vei putea suferi nici o umilire. Gîndul acesta a ținut sufletul în mine. Măi, Dane, mă, ce crezi tu, ce-ar fi fost de nu te mai întorceai ? Ia, ar fi trecut ele odată și zilele ce le mai aveam de trai ! Cine ar fi știut dintre noi atunci ce e viața ?

Popa se frămînta pe scaun și nu se putea așeza bine.

— Drept ai, Dane ! Asta din sufletul meu a ieșit. Sintem și noi cineva în lumea asta. Și nu-și mai bate joc nimeni de noi ! Acum să știi că ești om, Dane ! Bea, frate, să bem păharul acesta în sănătatea ta.

Și el ciocnea, ca și cînd ar fi vorbit cu un străin :

— Să trăiască Dan, la mulți ani să trăiască !

Dan dormi bine, după ce vreo trei nopți de zbu-
cium îl storseseră ca și cum ar fi zăcut patru luni
pe coaste. În zilele următoare, încetul cu încetul
îi s-au luminat și cele din urmă ascunzișuri întu-
necate ce-i rămăseseră în suflet. În aerul înviator,
subt bolta albastră de cicoare, obrajii lui începeau
să se rumenească. Zicea de multe ori, cu ochii
umezi : «Vai, mamă, cît e de bine acasă !»

Dar n-au trecut trei săptămîni, și Dan căzu la
pat. Se usca văzînd cu ochii și părea că-l cearcă
niște junghiuri pe la piept. Noaptea dormea foarte
neliniștit și-și aducea aminte de multe ori de chi-
pul Ellei. Ce va fi gîndind fata aceea, că el a pără-
sit-o în ziua logodnei ? Bine, dar ce drept mai avea
să se gîndească ? Nu și-a bătut ea joc de Dan, nu
a rîs ea împreună cu ceilalți ? Dar dacă ei nici prin
minte nu-i va fi trecut că-l va supăra ? Putea el să
creadă că Ella a rîs din răutate ? N-a avut el vreme
să-i cunoască sufletul ? Nu i-a rămas lui proaspătă,
pînă în sara aceea, impresia dintîi, că Ella e un
înger ? — Și, din zbuciumul de gînduri, i se limpe-
zea tot mai mult unul : Ella era nevinovată. Și
atunci simțea o durere pe care n-o mai simțise nici-
odată în viața lui : i se părea că din inimă îi șop-
tește un glas plin de durere : «Dane, asta e dragos-
tea ta ? Vrednic ești tu că fata aceea și-a oprit
odată ochii la tine ?» — Și lui Dan îi venea să se
înăbușe cu pernele din pat, să înțepenească deodată,
să nu mai simtă nimic.

Preoteasa atît i-a melițat popii, pînă ce l-a sil-
lit să meargă după un doctor.

Acesta îl examinează cu atenție și-i spuse popii în-
tre patru ochi, îngrijorat :

— Părinte, e primejdie. Poate să fie atacat în
toată clipa de boală de piept. E din cale-afară de
agitată, și din pricina asta nu mai scapă de fier-
bințeli.

Iancu privi încruntat la doctor :

— Ce primejdie, doctore, ce primejdie ? Las' că-i
trece, știu eu că are să-i treacă. Ce știi dumneata !

Doctorul plecă mînios și-i spuse că mai mult
să nu-l cheme la casa lui.

Și drept avu popa Iancu. Dan se ridică din pat
și se întremă în curînd. Făcea plimbări lungi pe
cîmp, prin păduri și, cînd venea acasă, preotesei
i se părea că-i tot mai frumos. «Bun e Dumnezeu,
va mai trece și vremea pînă la toamnă, și, atunci,
Dan va pleca să-și urmeze drumul acolo unde l-a
lăsat : să se pregătească pentru hirotonie. Acuma
să-l vadă fetele din jur. Doamne, știu că și-ar
scoate vorbe rele, de să umpli o țară cu ele. Nu-
ma iacă, Dan nu vrea să meargă la nici o pe-
trecere. Las' numa, pînă va intra între oameni !
I-a veni voia atunci.»

Popa se liniști și aștepta să vină odată septem-
brie. Iancu, dacă ar fi fost după el, nu i-ar fi amin-
tit lui Dan nimic despre îndatoririle lui. Era bărbat
acum și știa el singur ce trebuie să facă și ce
nu. Dar preoteasa vroia să aibă cît mai degrabă
o noră în casă. Și feciorul trebuia să meargă acum
pe drumul pe care i-l vor arăta părinții.

Înainte de plecare însă, lui Dan îi sosită o scri-
soare. O luă singur de la cancelarie și, așa, acasă
nu află nimeni nimic. Dan cunoscuse litera mărunță
și-l cuprinsese un tremur nervos. «Nu vreau, Bubi,

să te supăr. Dacă-ți place ție așa, fie ! Tu vei fi fericit. Dar, pentru Dumnezeu, atîta poți face și tu în lumea asta pentru mine : vino, să ne mai întîlnim o dată. Numai o dată să te mai văd. Nu vor fi neamurile la noi. Îți promit. De nu vei veni, Doamne, nu știu ce va fi atunci. Te-aștept, Bubi, să știi că te-aștept. Dacă mi-ai spune că nu poți veni pînă peste un an, și pînă atunci te aștept. Numai să știu că vii !»

De cînd a primit scrisoarea și pînă la plecare, Dan fu voios ca un copil căruia i-ai dat o jucărie plăcută. Se minuna preoteasa, se ciudea și popa și amîndoi se gîndeau : «În sfîrșit, s-a întors băiatul pe calea cea bună». Dar, în ziua plecării, parcă-i luase cineva cu mîna bucuria. Privea cu niște ochi pe care nu-i mai văzuse popa Iancu în viața lui : se amestecau în privirile acelea duioșie, teamă, întrebare, învăluită într-o ceață de durere. De ce se uita Dan așa de mult la surioare, la preoteasă, la icoanele din casă ? Ce ? nu mai văzuse scaunele și paturile ? Uite, pînă și scăunașul cu trei picioare, pe care mestecau mămăliga, îl ridică și îl privește. Apoi, din grădină era să nu mai vină. Și, cînd veni, ochii-i erau plini de lacrimi.

Niciodată despărțirea lor n-a fost atît de duioasă ca acum.

— Sărut mîna, mamă, și să mă ierți... !

Preoteasa izbucni în plîns.

— Să mă ierți și dumneata, tată. Te-am supărat mult în viață !

Popa rămase cu ochii mari, deschiși.

— Cum vorbești tu, Dane ? De ce să te iert ? Te-am iertat de mult, frate.

Cînd se sui în trăsură, îl podidiră lacrămile.

— Auzi, Dane, auzi, copile. Las', nu merge azi. De ce să pleci cu atîta inimă rea ? Nu-i grabă, știi,

azi nici nu e comunicație directă. Trebuie să aștepti într-un loc șase ceasuri. Ce-i face tu acolo, Dane ? Las', pleci mine și nu aștepti nici o jumătate de ceas !

— Mă duc acum, tată, las' că mă duc. Mină, Gheorghe !

Cît ce se depărta de casă, sluga trebui să lase caii în pas, căci Dan părea că vrea să-și ia rămas bun de la toate casele, de la toate hudițele din sat.

— Doamne, ce case frumoase ! Străluceau de albe, și o mîndrie părea că se desprinde din orice casă și curte largă. Și uite pe la porți ce mai bulgări de copii : să-i frîngi în genunchi. Unde mai văzuse el asemenea odrasle ? Și doar umblase și prin țări străine. — Femeile bătrîne, pe la porțițe, cu furca în brîul de lînă, parcă așteptau să vie un pictor mare să le vadă și-apoi să uimească lumea cu tablourile sale. Și uite carul acela, cu doi boi, ce se leagănă în mersul domol, pare că de-a dragul să te-ntinzi pe finul din leasa lui, să-ți vie somnul, și numai din cînd în cînd să-ți ridici puțin capul și să zici, ridicîndu-ți pălăria de pe ochi : «Cea, Păun !» Luncile cu otava moale, deasă, pare că te cheamă să te cobori din căruță și să te plimbi pe lîngă ele, odihnindu-ți privirile pe covorul verde. Și iată, aici, pe priporul acesta, aici e mai bine, că de aici se vede tot... Dan nu mai putu răbda.

— Las', Gheorghe, las' să mai stea, să mai răsuflă caii !

Gheorghe nu prea înțelese de ce trebuia să lase caii să răsuflă, cînd de-abia făcuseră cîtiva pași, abia ieșiseră din sat. Dar opri.

Satul, de aici, se vedea numai unde și unde, albind, ca niște pete de var printre pomi. Dacă știai încotro e biserica, puteai să bagi de samă și clopotnița neagră.

Soarele se apropia de asfințit, și umbrele dealurilor cădeau ușoare și moi. Răcoarea se cobora din înălțimi, făcând văzduhul și mai curat. Bolta cerului albastră, parcă mai groasă, spre miazăzi se răzima de munții fumurii. În oprit pășteau vitele albe, și se auzea dăngănind din cînd în cînd clopotul vreunui bou împungaci ce mergea în frunte. Caprele, pe măgură, împrăstiate printre spini, le ciuguleau frunzele, furnicînd neastîmpărate. În răstimpuri se ridicau în înălțimi mugete de vaci, și, mai rar, boncăitul mînios al taurului. De pe coaste și din văi venea glas de fluier. Melodii frînte, nepotrivite, de la copiii ștregari, ce acum se învață să zică, și melodii pline, unduloase, pline de fiori, din fluierile tinerilor cărora le mijește mustața. Ca într-o biserică largă, sonoră, plîngea sufletul îndurerat, viu, al doinei :

Bade, de dragostea noastră
O-nflorit doi pomi pe coastă,
O-nflorit și s-o uscat...
Dragi ne-am fost, și ne-am lăsat.

Pe drum treceau cară cu fin, așa de frumos încărcate de păreau pieptănate. Și, deasupra sulului, de lîngă gluga albă, răsărea cîte un cap bălan de copil, clătinîndu-se încet, ca și cînd o mîină nevăzută îl legăna să adoarmă. Românul pe lîngă car, cu biciul pe umăr, se leagănă și el în mers domol. Iată acolo, în lunca aceea, a fost otava mai mare, că acum o strîng în mici căpițe flăcării, pe cînd fetele tot pășesc după greblele ce aleargă harnice. E atîta sănătate și atîta viață în tinerii aceștia, cum n-a văzut Dan în toată lumea pe unde a umblat.

Feciorul popii Iancu se uita la toate acestea ca și cînd nu le-ar mai fi văzut niciodată. Privea și nu se mai sătura. Cîta frumusețe, Doamne, și cîta să-

nătate ! Știi, să stai totdeauna cu fruntea ridicată, cînd te întreabă cineva : «Ce nație ești ?» — Și el unde merge acum ?... Între cei care au vorbit așa de batjocoritor despre ai lui. Acolo unde îi vor zice iar Havasi, să nu mai știe nimenea de unde a venit. Lui Dan îi trecu un fior rece prin tot trupul. Ce să caute el între oamenii aceia ? Ce rost are viața lui acolo ? Pricep ei ce-i frumos și bun în lumea asta ? Dar chiar să priceapă, ce-ar urma de aici ? Nimic. Pentru oamenii pe care-i disprețuiau, de bună samă că nu vor face nici un bine. «Dar tu, care știi ce plătește tulpina de unde-ai pornit, care cunoști durerile, idealurile unui neam, să te închizi într-o cetățuie și să nu mai ieși de-acolo ? Nu, nu, sufletul tău, Dane, e cu mult mai larg, cu mult mai adînc ! Ți-a răsărit în cale o femeie, ai iubit-o, o iubești și acum, dar iubirea asta vezi bine că te smulge, te înstrăinează de acolo unde-ai putea să trăiești. Vai, Dane ! aceea nu-i viață, ce ți-ai închipuit tu mai înainte : să te retragi într-un colț de lume cu femeia pe care o iubești și să nu-ți mai pese de nimic. Vezi tu bine cum ți se ridică pieptul cînd privești peste sat, peste hotar, sus în înălțimi, departe, la munții vineți. Acestea toate te cunosc, măi Dane, ți le-a dat Dumnezeu ție ca aici să-ți arăți vrednicia vieții. Cine știe dacă nu a rîs și Ella atunci, din inimă, ca și altele ? Așa-s femeile, ușoare. Dar, măi Dane, un bărbat nu se lasă să-l poarte o femeie de mină. Ce să cauți tu în negura aceea veșnică, în furnicarul acela de oameni trecuți înainte de vreme ? Să colinzi iar străzile, ca să găsești o casă ? Măi Dane, mă, să pleci tu așa, pentru totdeauna, fără să spui o vorbă legănată cuiva ? Să nu se supere ? Parcă așa nu se vor supăra ! Ce inimă ai tu, Dane ?»

Din clopotniță începu deodată să se împrăstie în văzduh, învăluindu-se, valurile cîntecului de aramă. Umplură cuprînsul întreg, trecură peste deal, trezind și liniștea din pădurile vecine.

Lui Dan i se păru că valurile acelea de cîntec sînt niște vestitori ce aleargă grabnic în toate părțile, pornesc furtună spre munți, vin iar înapoi, ca biciuiți de o putere nevăzută. Glasul acela dureros îi pătrunse în suflet.

— Cine-a murit, Gheorghe ?

— Știe Dumnezeu, domnișorule.

Dan tăcu, și, după un răstimp, întrebă iar :

— Cine a murit, Gheorghe ?

— Nu știu, domnișorule, au fost mai mulți pe ducă.

Dan îmbrățișă iar cu privirea satul și hotarul întreg, deasupra căruia plutea chemător, plin de durere, glasul clopotului. Un oftat adînc, prelung, ca la oamenii ce mor, îi cufundă pieptul, apoi își aținti ochii ageri, plini de văpăi în ochii lui Gheorghe, și înainte ca sluga să-și dea sama ce se întîmplă, îl îmbrățișă și-l strînse cu putere la piept, șoptindu-i :

— Întoarce, Gheorghe, întoarce că mergem acasă !

POPA VASILE

„ În odaia îngustă, joasă, cu geamuri mici, roșcate de flăcăruia cînd săltătoare, cînd liniștită a bețigașului de său de pe masă, se plimbă cu pași largi, măsurați un bărbat adus puțin de spate. Barba bogat revărsată pe piept are mănunchiuri groase de fire argintii. Mustățile-i răsucite par două coarne de berbec, ce se pierd în barbă, roșcate, cu puține fire albe. Din cînd în cînd, se oprește lingă masă, vrea să se așeze pe scaun, dar iar se îndreaptă și iarăși pășește larg și măsurat. Pe cîteva clipite capul se ridică măreț, și sub sprîncenele dese, stufoase, ard în văpăi două diamante negre. Nasul de vultur palpită, pare că adulmecă în depărtări mari.

În casă e liniște grea. Din odaia vecină, pe ușa deschisă, se-aude respirația regulată a celor ce se odihnesc, scutiți de răsufletele reci ale vîntului ce fluieră cu o mulțime de întorsături în streășina lungă a casei, afară, în toamna tîrzie. În vatra rece, în două colțuri, doi greieri numără cu scîrțîiri uscate clipele ce trec. Din cadrele icoanelor vechi, sfinții, în haine lungi, șterse, ascultă, cu capetele plecate, furtuna de-afară. Par adînciți în gînduri, ca niște moșnegi ce-au adormit la un pri-

vegghi, cu coatele pe masă. Pe după icoane sînt vîrite tufe de busuioc și de izmă creață, cu miros de sărbătoare.

Intru tîrziu, bărbatul, după ce închide ușa odăii vecine, se oprește în mijlocul camerei. Stă mult, ca împietrit, cu capul plecat, cu brațele încrucișate pe piept. Din cînd în cînd oftează, și barba mare i se zbate ca de o descărcare nervoasă. Afară, vîntul se vaietă prin frăgarii negri, se învăluie pe sub streășină, îmbulzindu-se în geamurile mici, și se depărtează apoi, ca răpit, într-un întunec de să-ți scoți ochii, lăsînd răstimpuri mari de liniște în urmă. Din ochii negri, aprinși, se desprind repede doi stropi mari și se pierd în barba încîlcită. Pașii se-ndreaptă iar, hotărîți acum, spre masă, și scaunul cu spetează scîrțîie dureros.

O coală albă de hîrtie așteaptă pe masă. Pana înțepenește o vreme între degetele groase, apoi, încet, cu opintiri și ponturi, începe s-alunece scîrțîind.

«Măria-ta !

De douăzeci și cinci de ani sînt aici, în satul unde m-ai trimis. Douăzeci și cinci de ani trec ca o palmă la ureche, dar pentru mine, au fost douăzeci și cinci de veacuri, măria-ta ! Pînă am fost la învățătură, m-ai cunoscut bine pe mine, și pe Toader Vălean, și pe Petre Muntean. Noi țineam strana. Acuma, ei s-au dus de mult, măria-ta, și numai eu am mai rămas, eu, Vasile Todoran.»

Mina lui Vasile începe să tremure ca de friguri, pe ochi i se pune o ceață deasă. Șirurile ce se usucă pe hîrtie i se par grozav de încîlcite. Lite-rele joacă, se dezlănțuie, se împrăștie și dispar apoi

cu totul. Vasile Todoran se freacă la ochi, dar ochii nu mai văd în afară. Se lasă greu pe speteaza scaunului și oftează din adânc. Subt para tremurătoare a feștilei de pe masă, sfinții vechi de pe pereți par că se deșteaptă. Afară, vîntul se izbește în ferestrele mici, și un ochi de hîrtie pleznește. Vasile Todoran deschide ochii, tresărind. Flacăra săului de pe masă se-alungește și-i gata parcă să se desprindă de feștilă.

— Ce vreme, Doamne, ce vreme ! șoptește popa Vasile, și cu o năframă neagră astupă ochiul. Apoi se așează iar pe scaun.

„ De cînd duce el amarul ăsta de viață ! Bătrînul badea Iacob, tată-său, să-i fi dat lui bună pace, să fi rămas aici în sat, în rînd cu feciorii. Cine-ar fi ca el acum ? Dar nu ! Bătrînului îi ardea să-l facă domn ! Și încă ce domn, ia, nu așa, o zdreanță de scriitorăș ! Avea băiatul glas bun, — ce mai glas ! — «got», cum zice cantorul Mitru. Și dacă nu l-ar fi făcut popă, atunci pentru ce le mai dă Dumnezeu dar oamenilor ?

Și Vasile Todoran, cum stă răzimat de speteaza înaltă a scaunului de stejar, vede, ca în vis, toată viața ce-a urmat pentru el din această hotărîre neînduplecată a bătrînului.

O casă mică, cu ferestrele murdare, cîrpite cu hîrtie, locuința unui pantofar uscat, vînat la obraz, care toată ziua ședea pe un scăunaș, punînd petece ori tălpi, fumînd neconținut și golînd tot la trei ceasuri o litră de rachiu. Un ucenic ghebos aducea și ducea marfă, punînd întotdeauna în buzunar glaja stăpînului. Aci a-nceput să învețe lecția ce i se spunea la școală, în mirosul de tutun, de cleiuri, de vîinars și de piele umedă, putredă pe jumătate. Cînd îi vin în minte anii petrecuți acolo, îl cuprind fiori reci.

Numai după ani a schimbat cvartirul și s-a mutat la cei doi prieteni, cu care mai tîrziu cînta în strană ; numai atunci a mai prins și el vlagă. Anii de-nvățătură erau doi pentru cei ce se grăbeau.

Dar de acești doi ani Vasile Todoran își aducea totuși cu drag aminte. Mai ales de unele zile mari. Cînd se strecura cu cei doi prieteni la crîșma lui Tănase, puneau trei șurte de-ale crîșmărești în cele trei ferestre și așezau lumina în mijlocul mesei, iar în jurul luminii — trei sticle cu vin. Feciorii se mai încălzeau la inimă, li se dezlegau limbile și le porneau lacrămile odată cu cîntecele. Și ce cîntece, Doamne, Doamne ! Te-aprindeau mai ceva ca vinul ! Și Vasile era cel mai meșter. În asta una nu se-nșelase bătrînul : feciorul lui avea un glas, — Doamne, ce mai glas ! — «got», cum zicea diacul Mitru.

Vasile cînta, prietenii îl acompaniau, și ochii lor cumînți se umezeau. Și cînd se depărta și al doilea rînd de sticle goale, să vină iar pline, prietenii se îmbrățișau, și apoi, liniștindu-se, făceau planuri mari pentru viitor. Cei doi aveau acasă logodnice ce-i așteptau cu ochii plînși, blăstămînd atîta foc de-nvățătură ce trebuie să ai ca să poți cădelnița în biserică. Ei se-nduioșau mai în grabă decît Vasile, și pe buze le veneau cîntece de dragoste. Dar Todoran schimba repede rostul și se pomeneau cîntînd :

Cine trece Oltul mare ?
Ce viteaz răzbunător
Umple astăzi de teroare
Zbirii bietului popor ?

Și nu se prea puteau dumeri ce va să zică „zbririi-bietului“, spus totdeauna într-un singur cu-

vînt. Dar Vasile punea capăt și nedumeririi, căci încheia cu :

Plîngi, popor nenorocit !
Plîngi, că Tudor a murit !

Și cei doi prieteni plîngeau cu lacrimi amare moartea bietului crai Tudor Olteanul, care trecuse

Fără cruce, fără floare,
Fără lacrimi pe mormînt.

Amintirea acestor zile mari era singura zarcă luminoasă în viața lui Vasile Todoran. Dar cît de rare au fost acele zile ! Cîteodată i se părea că partea asta frumoasă a vieții lui a fost un vis numai. Mai ales după ce-i muriră prietenii.

El nu avusese logodnică, pînă la pricopsală, dar, venind acasă, zece ar fi mers după el.

Lui Vasile îi vine în minte toată viața lui de popă aci în sat. Și, din toate, înțelege numai atîta, că tată-său mai bine-l lăsa să crească în rîndul celorlalți feciori. Anii răi l-au legat de gard. Cei buni i-a cheltuit cu școlile, pentru un băiat care, după cinci ani, murise de aprindere de plămîni, și pentru o fată care și ea fusese un an la oraș.

A muncit în rînd cu ceilalți oameni din sat. A muncit ca un bou, și nu s-a ales cu nimic. Că dacă era an ploios, eclegia se îneca de bălțile ce le ținea lunca o jumătate de an ; iar de era secetă, crăpa cleiul de subt firele rare de iarbă, și cucuruzul își învîrtea frunzele ca fusele. Moșia lor cea bună, din moși, a pus-o tată-său cu învățătura lui. Era înrudit cu jumătate satul, — cît despre partea lui, cît despre partea muierii, —

dar de la aceştia în zadar cerea. Erau săraci şi n-aveau ce să le deie.

Şi tot ar fi mers cumva, numai să fi fost ani buni. Mai ales anul acesta din urmă ! Trei vitişoare în grajd, şi nu avea un car de fin ! Şi toamna venise degrabă. Le-ar fi vîndut, da' nu le cumpăra nime, numai cu preţ de batjocoră. Oamenii mulţi plecaseră la America. Îşi vînduseră tot, ca să-şi poată face bani de drum. Şi plecaseră cu gîturile uscate şi cu ochii umezi. Şi s-au dus mulţi...

De cînd se porniseră oamenii să meargă în lumea cea nouă, îi tot umbla şi lui ceva prin cap, dar tăcea. Niciodată însă n-a fost aşa de zdrobit ca în sara asta.

La o vreme, se ridică iar şi începe să se plimbe prin odaie. Întru tîrziu, se opreşte din nou, cu braţele încrucişate, şi stă mult aşa, ca împietrit.

Afară, în noaptea adîncă, vîntul viueşte într-una. Două lacrimi mari se pierd în barba încîlcită, şi popa Vasile porneşte cu paşi hotărîţi înspre masă şi se apucă din nou de scris.

«Măria-ta !

Eu, Vasile Todoran, de douăzeci şi cinci de ani preoţesc tot acolo unde m-a pus măria-ta. Pasămite, aşa e voia Celui-de-Sus. Acuma, eu am avut un ficior, pe care l-am purtat cinci ani la şcoală. Dar ăla a murit. Dac-a murit, s-a hodini, măria-ta. Dumnezeu să-l ierte ! Acuma, măria-ta, vei şti c-a fost mare secetă în anul acesta, şi am trei vitişoare şi nici un car de fin. Să le vinzi, le dai pe nimica. De celelalte ar mai fi cumva, dar cu mălaiul stăm rău de tot. Poporeni n-au să-mi deie nici cîte-un cop. Şi am, măria-ta, nevastă, că trăieşte încă, şi doi băieţi, peste zece ani amîndoi, dar pe ăştia vezi bine că nu i-am mai

putut duce la școală. Și așa, ei pot trăi și cu mălai. Dar mai am, măria-ta, o fată de douăzeci și patru de ani. Și nu s-a măritat încă... A fost un an și la școală, la oraș, dar domnișoară tot nu poate fi, că nu avem nici bani; apoi, ficiorii din sat se vede că nu prea îndrăznesc, știi dumneata. Și așa, e trecută de ani și nu s-a măritat încă. Și să o vezi numai! Înaltă, mlădioasă, cu fața albă ca de crin, cu ochii negri, negri și umezi! Și stă așa, și nu se mărită. Măria-ta! Pe mine pentru fata asta mă doare. Și să mă ierți, măria-ta, dar când mă uit la ea, blăstăm ziua în care m-a dat tata la școală. Acuma, de-aceea vin eu să scriu măriei-tale: vreau să adun ceva bani, să-i fac zestre, ori să mă duc de-acasă, că așa, gândesc, ficiorii vor fi mai îndrăzneți, că preuteasa, Ruxandra, e țărancă și ea. Eu singur is domn în casă. Că, uite, de asta voiam să-ți spun măriei-tale: eu vreau să mă duc din sat, oblu în America. S-au dus ei încă oameni de la noi, și au făcut unii bani. Acuma, eu numai de-atîta mă rog, să-mi deie măria-ta slobozenia asta și să-mi fie satul pînă voi veni. Nu ca popă vreau să mă duc, măria-ta, nu! Patrafirul îl las aici; ci acolo spun că sînt fabrici multe și plătesc mai bine. Nu pentru mine, nici pentru Ruxandra, ori pentru cei doi băieți te rog, ci numai pentru ea. De ea mi-e milă, că e trecută de douăzeci și patru de ani, și nu s-a măritat încă. Și-apoi mai spun eu încă ceva, dar numai măriei-tale: așa-i ea, nu poate mînca nicicum mălaiul gol. Și în America mai fac oamenii bani, măria-ta. Și trăbă să mă duc! Așteptînd slobozenia, sărută dreapta măriei-tale sluga plecată.

Vasile Todoran,
popa din Lupeni»

Popa Vasile, zdrobit, împătură hîrtia, o pune bine în buzunar, și așa, îmbrăcat, se răstoarnă pe

lavița de lângă fereastra în care răscolește și-acuma vîntul.

Dimineața înciripă de la judele un cal, cu șaua de lemn îmbrăcată în piele neagră, și spuse femeilor că trebuie să meargă pînă în oraș, la poștă.

Cînd să iasă pe poartă, un copilandru de vreo șaisprezece ani, oacheș, îmbrăcat în suman, se arată și el în prag, cu calul de căpăstru.

— Domnule părinte, să faci bine să vii, că moare taica !

— Cum moare, mă Ionică ? N-a fost beteag !

— Numa de două zile a căzut la pat. Dar acum moare, domnule părinte ! Fă bine, vină-n grabă !

Ai lui Ionică locuiau pe hotar, cale de-o poștă pîn-acolo. Popa Vasile sări din șa, se-ntoarse furtună în casă, luă patrafirul și ceaslovul, se-avîntă iar pe cal și plecară amîndoi.

Colo, după amiază, o căruță se opri înaintea casei preotești.

— Vină, Ruxandro, de ia patrafirul și ceaslovul ! Trăbă să-l ducem la doctor. De nu, omul ăsta moare cu zile. E în aprindere de plămîni, așa cum a fost și Gheorghieș al nostru.

În căruță nu se vedea decît lîna cojocului ce-a-coperea pe bolnav.

Sara, căruța se opri iar în fața casei. Popa se coborî.

— Auzi, Ionică, dacă-i ajunge acasă, să faci cumva să trimiți calul, că e al judeului, zise popa către băiat, și, întorcîndu-se către preoteasă : I-au dat doctorii leacuri și-au zis că-i trece. Da' de nu mergeam, era gata ! Vezi, mor cu zile bieții oameni !

Cînd să se dezbrace, popa Vasile dă de scrisoarea la vlădica în buzunar. Își uitase toată ziulica de ea. O scoate, o-ntoarce, o privește lung pe toate părțile, apoi se-apropie de vatră, o pune în flăcări și oftează din adînc, cu privirile pierdute-n vilvătaia roșie :

— Cîte năcazuri, Doamne, cîte năcazuri !

1905

CULA MEREUȚ

La stîna de la Comandă, Cula Mereuț e acum a cincea roată la car. Strungarii, niște băiețandri de ieri, de-alaltăieri, îl iau peste picior, iar păcurarii roșcovani la față, cu cămășile smolite, rid pe sub mustăți de ponturile ce i le fac aceia. Dar cînd e să urnească o treabă cu temei, Cula Mereuț trebuie să vie cu sfaturile bătrînești, așezate, ca să iasă toate bine la cale. Cea dintîi urdă, primăvara, și cel dintîi caș Mereuț trebuie să le facă; el trebuie să potrivească laptele din fiert, să arate cît chiag trebuie pus ca brînză să iasă potrivită pe întreg anul. Ceilalți păcurari stau atunci pe de laturi și privesc țintă la toate apucăturile bătrînului.

— Ian gustați, puilor, de vedeți, mai are moșul preț de-un ban rău?

Și Cula, cu ochii mici, strălucitori de bucurie, le împarte la toți caș dulce și urdă nouă.

— Plătești, moșule, un corn de țară încă!

Flăcările arămii de sub căldare rumenesc și mai mult fețele ciobanilor. Ochii le scînteie, negri ca tăciunele. Își scutură capetele frumoase, — să le tai în marmoră! — ca să se tocmească

bine părul luciu, și privesc la urda și la cașul alb ca zăpada.

— Măi strungari, măi, mă Bucure, mă, haidați de duceți zărul, să știe și cînii ăștia, săracii, că a mai sosit o dată sfînta primăvară !

Și Cula Mereuț le arată cît zăr să ducă. Strungarii se codesc, se frămîntă, și unul își strîmbă gura, gata să plîngă.

— Păi numai atîta să le ducem ? Sînt șase zăvozi !

— Asta-i ! Parcă ei ar fi spărți, ca voi !

Și strungarii, oricît ar voi să-și hrănească bine cînii, trebuie să se mulțumească cu atîta.

La troaca îngustă, dulăii mari, lînoși, pleosăie cu limbile lungi, de-ai gîndi că se îneacă, nu alta. Din cînd în cînd vreunul își arată colții, rînjind spre vecinul ce se îneacă în el. Apoi, în răstimpuri, cîte doi se mușcă de urechi, de gît, aleargă de la troacă unul după altul și, unde se ajung, cad grămadă, încolțindu-se, hîriindu-se.

— Nu-i lăsa, Petre, mergi și arde-l pe Bălan de mama-focului ! De nu se-nfrică acum, de la-nceput, nu va mai fi pace între ei la nici o mîncare.

Un flăcăiandru oacheș, larg în spate, se repede cu bîta.

— Așa ! Dă-i, dă-i tilharului, să ție minte ! Bun ! Bun ! Mai dă-i una. Brava ! Acum știu că nu mai mușcă !

Și Cula Mereuț rîde foarte mulțumit, înmulțindu-și crețurile de pe obraz.

— Măi, aveam eu un cîne, adaogă el, — voi nu l-ați apucat, — ăla, dacă nu stăteai cu bîta lîngă el, se punea de-a lungul în troacă, de nu se mai putea apropia nici un dulău. Mușca în dreapta, se rînjea în stînga, se îniepta înainte, sărea deodată înapoi, de gîndeai că-l poartă zmeii. Și dacă

se sătura, rămînea așa, cu toate patru picioarele în zăr, ca încremenit. Numa colții și-i arăta din cînd în cînd. Al dracului cîne ! Da' și lup să fi fost care, dacă intra odată în turmă, să se mai întoarcă în pădure ! Era o prăsilă, știi, cum azi nu se mai află.

— De mult a murit, moșule ?

— De mult ! Și nici azi nu știu ce boală să fi avut. Că într-o dimineață mă trezesc numa că voinicul meu nu se mai scoală de lîngă strungă. A zăcut patru săptămîni pe coaste și nu mîncea nimic, ci privea numa așa, cu ochii învăluiți de ceață, ca un om care simte că se duce. Îl chemam pe nume și nu mă auzea, îl mîngîiam pe gît și pe spate și nu mă cunoștea. Sara numa, cînd se lăsa așa o liniște de să auzi cum rumegă oile și cînd vrînd să păcurar punea fluierul la gură și-l făcea să plîngă, atunci numa începea și Hectoru meu să urle, da' nu așa cum urlă cîinii, ci părea un glas de om, de-mi rupea inima. Pasămite numa fluierul îl mai auzea. Și am plîns eu cu baba după el multă vreme, că era de la părinții ei, și cînd am adus mireasa acasă, nu s-a mai lăsat de car.

Cula Mereuț clipea acum des din gene și mișca din umeri, ca și cînd și-ar sălta cojocul pe spate, deși nu-l avea. Ochii i se înduioșau la amintirea vremilor apuse și clătina din cap fără să zică o vorbă.

Fusese vreme îndelungată baci la stîna asta, unde ca băiat a fost strungar, iar ca flăcău, păcurar harnic și isteț. Acum toate s-au dus ! Oamenii cu care se putea înțelege bine, prietenii, viața, toate. A mai rămas cu cîmpul și cu pădurea de pe culme.

De cum se băgau oile în lapte, Cula Mereuț umbla cu sterpele. Pornea dimineața, cu doi cîni tărcați după el, cu traista în vîrful bîtei, și nu mai dădea pe la stîină cîte două-trei zile.

Cînd apuca să doarmă la stîină, nu mai încăpea de gura strungarilor, niște frunză-n buze, de nu plăteau două parale !

— Moșule, am numărat sterpele dumitale și se vede treaba că pe cinci le-a mîncat lupul !

Cula le da pace să vorbească, dacă nu-i venea somnul ; se-ntorcea numai pe cealaltă parte.

— Ba să-ți spun eu una, firtate Niculae, zece sterpe de-ale moșului, de alaltăieri, au niște miei 'ca aceia, să-i frîngi în genunche de grași.

— Asta nu știu cum va fi, da' cea cu lupul stă. Eu am fost azi-dimineață pe la Valea-Vacii și am văzut la marginea pădurii, într-un tufiș, lîină de oaie mîncată acum, proaspăt, de lupi. Pe-acolo numa turma moșului umblă.

— Mai duceți-vă și dracului, măi copii, că de gura voastră nu poate omul închide un ochi ! se răstema la ei, întru tîrziu, un păcurar ce era mai aproape.

Ceilalți tăceau molcom, cu ochii la cerul înflorit de stele.

Cula Mereuț nu zicea nimic. Se învîrtea cînd pe-o latură, cînd pe alta. Nu-l prindea somnul. Se ridica într-un cot, își scotea pipa și o îndesa cu tabac dintr-o beșică mare, smolită. Apoi se apuca să sloboadă la fumuri, tot cîte-un ghem mic, din colțul gurii. În văzduh plutea o liniște de se auzea cum rumegă oile și cum șopotă, înfiorată de taină, pădurea de pe culme. Sus, stelele se îndesau tot mai mult și trimiteau, tremurînd, sulite albe, fine, printre genele ce se lăsau grele pe ochii moșului. În răstimpuri mari se auzea cîte

un susur moale, îndelungat, ca şi când ar trece, prin văzduh, o pasăre uriaşă, nevăzută, cu aripile uşoare întinse. Cula Mereuţ, cu ochii închişi, pune luleaua după şerpar şi se lăsa domol pe spate. Dar când să-i fie somnul mai tihnit, strungarul Bucur, care nu avea deloc poftă să doarmă, se apropia încet de moşneag, îşi ducea fluierul la buze şi începea să tragă la doine ca acelea, de tresăreau coamele stejarilor bătrâni în vis. Dacă se deştepta şi alt păcurar, Bucur mînca o papară ca aceea, dar bătrînul nu-i zicea nimic, deşi de adormit nu mai putea să adoarmă.

Cu dracii ăştia de strungari numai o dată pe an era prieten Cula Mereuţ: toamna, când se împreunau oile. Atunci îi muştruluia de mama-focului.

— Măi Bucure şi Niculae, voi să-mi prindeţi berbecele cel băl. Da' pînă număr la trei!

Băieţii alergau, speriau oile, îl prindeau şi rămîneau să tragă berbecele după turmă. Dar moşul îi ajungea şi pune şi el mîna

— Aşa, acum să vie săinul.

Acesta era berbecele bătut de bălul.

Săinul venea adus de Bucur, se oprea aşa ca la douăzeci de paşi, cu capul ridicat, mîndru. Moşul şi cu strungarii ţineau pe bălul, care, zărindu-şi duşmanul înainte, îşi încorda gîtul.

Bătrînul comanda :

— Uii-i-iup!

Săinul pornea furtună, de-i sălta lîna, şi se izbea ca maiul în capul bălului.

— Aşa, asta-i bună! Încă una, săinule!

Acesta se retrăgea, mergînd îndărăt, la aceeaşi distanţă, şi o altă izbitură de mai, — ca şi când ai da să crape un butuc mare, — trăznea între coarnele bălului.

— Aşa ți-a trebuit, hoțule ! Asta-i învățătură !
Și slobozea berbecele.

Altfel, cu strungarii nu-și făcea treabă. Numai
cînd îi aduceau tabac, îi întreba cu ochi cercetători:

— Mai este, măi hoților ? Că sînteți curat hoți.

De altfel nici nu rămînea multă vreme pe la
stîină. Vuța, baba lui, îl găsea tot pe marginea pă-
durii de pe culme, de cîte ori venea la el, ori în
pădure. Și venea regulat, de trei ori pe săptămînă;
să-i aducă un pachet de tabac de trei, toată pa-
tima ce o mai avea moșul în lumea asta. Cînd
venea bătrîna, între ei, de ani de-a rîndul, se pe-
trecea aceeași scenă.

Vuța se abătea totdeauna mai întîi pe la stîină și
întreba cu glas moale, sălcu :

— Omul meu nu e pe-aici ?

— Nu, bunico, de două zile n-a mai venit. Poate
l-or fi prins niște lupi.

— Ha ? făcea bătrîna și pornea fără să mai în-
trebe ceva.

Cînd îl întîlnea pe Cula, la marginea pădurii, era
bine, dar, cîteodată numai clopotele se auzeau,
unde și unde, subt bolta de frunze. Atunci Vuța
dădea tîrcoale pe marginea pădurii și-și chema
moșneagul, cu glas scîrțîit :

— Uu, Culo, măăăă !

Și în pădure răsuna un «ă» prelung. Vuța se
da pe unde era loc mai ridicat, își punea mîna
zbîrcită subt barbă, buzele i se despătureau din
smerenia bătrînetelor :

— Uu, Culo, măăăă !

Și abia întru tîrziu răsunau clopotele de la oi,
tot mai aproape, tot mai aproape, pînă se iveau
în marginea pădurii cele mai sprintene.

Bătrîni se așezau, tăcuți, pe țelină.

— Ai venit iar, Vuțo ?

Și moșneagul privea în pământ. Bătrîna îi răspundea într-un tîrziu :

— Venit, Culo !

Tăceau amîndoi.

— Ș-ai mai făcut rînd de un pachet ?

— Mai, că încă am două găini care ouă. Știi, ceea galbină, cu creastă de cocoș, și cea pestriță, care ne-a stricat atunci, la Paști, o fereastră.

Vuța scotea din sîn o năframă neagră, o despătura pe-ndelete și-i dădea pachetul.

Nu zicea nici unul nimic.

Cula desfăcea hîrtia galbenă, punea tabacul în beșică, scotea pipa și o îndopa cu «proaspăt». Lăsa o dungă de catran pe cioareci și aprindea iarba-dracului. Slobozea nouri ușori, alburii, prin colțul gurii.

Baba se uita la el.

— Doamne, Culo, mult pipi tu !

— Hm, mult ! răspundea moșneagul, scurt, pe nas. — Apoi, cu gura plină de fum, adăoga : Îmi mai aduc și strungarii.

— Strungarii ? ! De unde, Culo ?

Mereu clipea viclean din ochi.

— De la sasu.

— De la care sas ?

— De la cel cu tabac.

— Și care-i ăsta ?

— Iacă, soro, tu nu știi ! Sasu și dracu ! Acasă, în grădină, nu pune tabac, că i-i frică. La hotar, mai prin cucuruz, mai prin napi, pune. Dar au dat strungarii noștri de el și-mi tot aduc.

Strungarii, ce-i drept, i-au adus de cîteva ori, dar numai cîteva fire. Bătrînul nu i-a crezut cînd i-au spus că nu mai este, și de atunci, prăpădiții, îl țin pe bietul Mereuț cu tabac din frunze uscate de napi și de bostani.

După un timp baba se trezea ca din vis.

— Uite, Culo, stejarul acela n-a fost ars. Cine l-a ars ?

— L-a trăznit, Vuțo !

— L-a trăznit ! Măi, măi ! se minuna bătrîna. Ce putere mare s-a făcut și din pădurea asta ! Știi, mai demult erau numai nuiiele de-ngrădit.

— E mult de-atunci, babo !

— Tare mult, moșnege !

Și-și aminteau liniștiți, ca și cînd ar fi spus crîmpeie din viața altora, atîtea lucruri trecute de pe cînd erau ei în floare...

„Tîrziu, Vuța se găta de mers.

— Acum te duci, Vuțo ?

— Da, mă duc !

— Prin sat ce mai e nou ?

— Ce să fie, moșnege ? Nimic.

Și Vuța, adunată de spate, cu cîrja bătrînețelor în mînă, își trăgea cu greu cizmele mari, uscate, pe pajiște, iar Cula își aprindea din nou luleaua și rămînea, așa,-ntr-o dungă, cu ochii pierduți spre culmile pădurii, ce părea o boltire de smarald sub lumina soarelui tînăr.

SUFERINȚE

În viața întunecoasă a părintelui Vartolomeu s-a aprins, în sfârșit, o stea luminoasă ! Putea el s-o facă să se aprindă și mai în grabă, dacă era ca alții. De ce altă sint făcute molitvele cele multe ? Dar vezi că părintele Vartolomeu nu era din pănura acestora. El nu s-~~ă~~ certat cu nimeni, de cînd l-a lăsat Dumnezeu pe lume, a trăit ca un chip al blîndețelor, mai ales de cînd murise preoteasa Salvina. Și-i mult de-atunci, Doamne, multu-i ! Părintelui, cînd se gîndea la vremile acelea, îi părea, adeseori, c-au fost un vis numai, și dacă era cu cartea în mînă, răsfoia mai departe prin ceaslov, vrînd parcă să se deștepte. I se părea, de multe ori, că de cînd preoteasa își lăsase pleoapele albe, ca de ceară, cu lungi gene de doliu peste luminile stinse, el nici nu mai trăise, ci plutise, așa, pe o apă lină, foarte lină. Dar pe deasupra acestei ape apăsau veșnic neguri grele, ce nu lăsau să străbată raze mai tari de lumină. Cum ar fi purtat el slujba ce-o avea, de nu era Zenovia, numai unul Dumnezeu știe. Dar cînd fata se oprea mirată înaintea lui și-i spunea, cu ochii în pămînt : «Auzi, tată, trage a doua oară, nu te duci încă ?» Vartolomeu

tresărea puțin, strîngea cartea subsuoară și pleca domol către biserică.

Așa trăise părintele o grămadă de ani. Fetița era atunci de cinci anișori, și azi, — ferească sfîntul ! — s-apropie... Dar n-a spus la suflet de om ce durere mușca din inima lui, de la o vreme. Poate nici n-ar mai fi știut să spună.

Astăzi însă părintele Vartolomeu nu mai are astîmpăr să steie în casă. În capul gol, cu fruntea luminată, iese mereu în pridvor. Ochii lui caută parcă trecători pe drumul ce duce pe la porțiță. Și, ca și cînd i-ar fi rudenii de-aproape toți oame-nii ce măsoară pe-ndelete calea, așa privește părintele de cu drag la ei. În răstimpuri, nu știu ce tot cercetează prin curte, pînă ajunge la porțiță. O deschide încet, iese în capul gol afară și îmbrățișează cu o privire caldă toată întinderea satului, ca și cînd ar fi averea lui. Cînd porțița se izbește în urmă-i, el rămîne o clipă în loc, parcă i-ar fi greu de ce-a făcut, parcă i-ar fi rușine. Se-ntoarce mai domolit în casă, dar nu peste mult iese iarăși, cu aceeași privire de lumină.

În sfîrșit, se hotărăște la ceva aspru. Ce sfîntu ! Doar el nu-i legat acolo în curte ! Ulițele toate-s slobode pînă la boltă. Drept că n-a tras de mult tabac, dar acum are o poftă grozavă să vadă cum s-ar ridica din mustățile lui mari fumul vînat. Pe drum îi vine gîndul că, zău, e prea mult ce face dînsul : să meargă după tabac, el, pe care de atîția ani nu l-a mai văzut nimenea fumînd ? ! Și iar i-i rușine, ca atunci, la porțiță. Ei, dar omul rușinos nu trăiește în lumea asta ! Și părintele Vartolomeu merge atîta la boltă și vîră în buzunar iarba-dracului.

La întoarcere pare mai tare și mai mulțumit de sine. La o porțiță vede pe doi din bătrînii bi-

sericii și se ia cu ei la sfat, de să nu-l mai gate. Oamenii se miră de voia bună a popii, în răstimpuri privesc în ochii lui luminoși și nu înțeleg. Părintele Vartolomeu, la urma urmelor, se năcăjește rău :

— Ei, las-o focului, ce-mi tot spuneți voi ?! Un păhar de vin nu strică nicicînd ! O dată are omul o bucurie, de ce s-o lași să treacă așa, ca și cînd ar fi o durere ? Dureri sînt destule. Ei, iac-așa ! Viața asta, dacă n-ar ascunde o bucurie, cel puțin una, n-ar plăti nimic.

Cei doi rămîn tot nemișcați, și părintele se năcăjește mai tare.

— Apoi, dacă nu vreți să-mi faceți și mie o cinste, rămîneți dară !

Și Vartolomeu se-nvîrte pe călcîiul cizmei, fără să le mai zică rămas-bun.

— Stai, părinte, păcatele noastre, stai, că venim ! Iacă, amîndoi, cu cumătrul Niculae. Cum să nu venim, părinte, păcatele noastre ?!

Îl ajung în grabă. Părintele își întoarce privirea minioasă spre ei :

— Atîta țineți și dumneavoastră la mine ! N-am ce zice, bine vă stă ! Adecă, fețe bisericești ! Și zice popa cătră o față bisericească : «Mergi la dreapta !», și fața bisericească pornește la stînga. «Să vii pe după-amiază, că avem adunare», și fața merge de dimineată la crîsmă... Bravi poporeni, n-am ce zice !

Vartolomeu păsește apăsător, răsuflă din adînc, își ridică pălăria și-și trece degetele osoase prin părul lung, argintat.

— De unde să fi știut noi, părinte, ce-i pe sufletul dumitale ?! Să ne fi spus de la-nceput : «Vine peste mine o mare primejdie», și am fi sărit, nu numa doi, ci am fi adus satul, sfinția-ta ! Nu-ți

aduci aminte, cînd erai tinăr, — ce tinăr? abia ne-ai fost venit popă, — cu ce i-am plătit mișelului aceuia de Ionaș? Știi dumneata bine! Să ne fi spus ce ai pe suflet, să ne fi spus că ai o primejdie...

— Ce primejdie, bade Gheorghe, cine ți-a vorbit dumitale de primejdii?! Năcazurile au trecut toate acum, bade Gheorghe! Pot zice că am făcut și eu ceva în viață! Da, cu greu, dar am făcut. Pot zice și eu cu apostolul Pavel: «Lupta o am luptat, cursul l-am plinit».

— Cei doi se privesc întrebători unul pe altul, se uită apoi la popa și nu mai zic nimic. Vartolomeu se gîndește parcă la ceva foarte depărtat, căci s-a domolit cu totul și nu mai spune nimic pînă ce n-ajung la porțiță.

— Acuma, dacă întrăm, bem cîte un păhar de vin în sănătatea ei, în sănătatea lui, în sănătatea la amîndoi! Eu am mai beut, da' nu așa mult. Acum, că sînteți și voi, parcă am o sate mai mare. Da' știi, tot în sănătatea lor!

Badea Gheorghe, cînd să între pe porțiță, tot nu se poate răbda să nu-l întrebe:

— În sănătatea cui, părinte?

— În sănătatea Zenoviei și a lui, măi frate, ce mai întrebi?!

— Acuma, pe dumneaei, cum să n-o știm, păcatele noastre, că doar sîntem de-aici, dar el, celălalt, cine-i, părinte?

Părintele închide deodată porțița și rămîn toți trei afară. Cum băuse înainte de amiază, el, care nu era dedat cu nici un fel de băutură, se cam oțelise, și abia acum se deșteaptă bine. N-a fost beat, — ferește Doamne! — și de-a fost, mai mult s-a îmbătat de un gînd frumos decît de băutură. Dar cînd Gheorghe l-a întrebat de «celălalt», Var-

tolomeu s-a trezit deodată, mirat de ce-a făcut. Îi pofteste pe oameni să şadă pe laviţă, şade şi el, cu o durere mare pe faţă şi în ochi. Ca să facă ceva, îi îmbie să-şi răsucescă cite-o ţigară. Ruşinea, sfiala ce o simţise mai nainte, îl copleşeşte din nou, şi, pe lângă asta, o greutate mare la inimă. Nu poate să le spună cine-i «celălalt» ! Şi a făcut tare rău că a chemat pe oamenii aceştia. Pentru ce să le spuie lor cine-i ? Să le deie drept să între în viaţa lui ? Ce aveau ei cu popa şi cu întreagă familia lui ? Chiar nimic ! Şi, vezi răutatea omului ? Vrea să-ţi cunoască toate creşturile inimii. A chemat însă pe oamenii ăştia la un pahar de vin, le-a spus mai multe decît voia, şi acum nu putea să-i lase aşa, nedumeriţi. Uşor ar fi putut gândi : «Popa de la noi şi-a scrîntit mintea». Ar fi avut el, nu-i vorbă, de ce să şi-o scrîntească pîn-acum, dar iacă, Dumnezeu l-a ținut să ajungă limpede şi ziua asta. Dacă nu trăia el, ziua asta poate nu sosea nicio dată ! Nu mai afla aşa o bucurie mare în ziua asta, după cum le spusese feţelor bisericeşti mai nainte. I se-mplinea un gând, dar numai după ce alte multe muriseră ; şi numai pe frunzele veştede ce acopereau frumuseţea mare a celor dintîi a putut să răsară, ca o floare tîrzie, fără miros, fără culoare deschisă, gîndul acela ce i se împlinea acum.

Îşi răsucesce şi el o ţigară. Le vorbeşte cu gura jumătate celor două feţe bisericeşti, despre vreme, despre sămănături. Greutatea de la inimă îl apasă tot mai tare, pe cînd ochii lui privesc ţintă prin dealul viilor din faţă, ca şi cum acel-ar fi de sticlă. Ce vede el acolo, departe, e nespus de frumos. Tinereţea lui sănătoasă, dorul lui de muncă, planurile lui de viitor, şi, ca într-o grădiniţă de crini, vede puritatea sufletească şi dragostea mare întrupate-n Salvina, în fata aceea care, fără voia pă-

rinților, a venit să deie un înțeles vieții lui. La icoana aceasta rămîne mult cu gîndul și cu inima. Tot dorul lui de viață, întreagă fericirea curată a zilelor petrecute împreună, toată mîndria lui de om, întreagă firea lui puternică se trezesc deodată, i se aprind încă o dată în suflet, după ce linceziseră atîta vreme. Și cînd s-a aprins lumina asta, s-au împrăștiat negurile ce i se păreau că plutesc mereu peste el. Își vede viața într-o strălucire depărtată, cum ar fi putut să fie tot mai frumoasă, tot mai atrăgătoare. Undeva o vede pe Zenovia, tînră, frumoasă, cum grijește într-o casă curată, de piatră. O privește mult, așa cum ar fi dorit el s-o știe, fără să clipească, pînă ce doi stropi mari i se strecoară printre genele lungi. Vedeniile acelea frumoase trec, parcă duse de aripi moi, albastre, de mătăasă, și o liniște mare îi învăluie sufletul. I se pare că acum poate vorbi foarte ușor cu cei doi prieteni. Poate să le spună tot, tot. Nu e cu nimic mai presus decît ei, și nu e o rușine pentru dînsul să spună cu cine s-a logodit fata și cine-i «celălalt» din casă.

— Vezi, dacă ne-am gătat țigările, să mergem în casă, să bem un păhar de vin în sănătatea Zenoviei și a dascălului Ion Bradu, cu care e logodită, și o va lua peste o săptămînă.

În casă, între pahare, Gheorghe își mai dezleagă limba. Zice încet :

— A mai fost învățător dumnealui ? Că se vede om în vîrstă. Așa, la treizeci și opt, patruzeci de ani.

— Ei, da, a mai fost, răspunde înecat părintele Vartolomeu.

— Și nu se vede că ar fi trecut ușor prin viață. Se arată pe față.

— Vezi bine că nu ! Cine trece ușor prin viață ? !
Parcă noi ne jucăm ? ! — Și părintele se încruntă
iar, se mînie, dar numai o clipă. Apoi, muiat,
se-apleacă tare spre badea Gheorghe și-i șoptește :
E văduv. A mai fost o dată însurat, dar aceea n-a
trăit. Are trei copii de la ea. Ce poți să faci, ei,
ia spune-mi dumneata, dacă știi, ce poți să faci ?
și-l privește bolnav, întrebător.

— Ei, nu te supăra, părinte, păcatele mele, de
ce te superi ? Se mai întîmplă ! Ce poți să faci
dacă n-are omul noroc ? Că norocul e totul în lu-
mea asta. Uite, zău, să te superi pentru atîta lu-
cru ? ! Aici tot a fost noroc, adecă la dumneata,
la dumneaei, la Zenovia ! Tot este ceva ! Un
dascăl nu-i de aruncat la gunoi ! Las', zău, părinte,
nu te mai supăra ! Uite, îți vine să plîngi, ca la
un copil ! Aici tot este ! Atîta numa : copii. Copiii
altuia ! Merge mai greu la-nceput, da, după aceea,
te dedai. Se dedă dumneaei, adecă Zenovia, mai
cu greu la-nceput, da', după aceea, se dedă. Atîta
numa : copiii. Altfel, ar fi noroc, mare noroc ! Las',
părinte, nu te mai supăra ! Dă Dumnezeu bine !
Nu știi dumneata ?

Tinerii tocmai au ieșit să se plimbe puțin prin
curte. Merg tăcuți și cumpăniți la vorbă. Așa se
și plimbă. Rîsul lor, — abia un surîs, — nu se po-
trivește deloc pe fețele lor triste, deasupra cărora
veghează frunțile pline de griji. Parcă se cunosc
de foarte mult și de aceea n-ar mai avea ce să-și
spună.

Badea Gheorghe urmează nainte cu mîngîierile
lui, ce deșteaptă dureri vechi în inima părintelui,
încălzit, muiat de vin. Ochii i se umplu tot mai
mult de lacrimi, și, în urmă, cum stă aplecat,
barba lui mare începe să se zbată nervos pe masă,
în zbuciumarea neputincioasă a plînsului.

«Au trecut două luni de zile, tată dragă, de cînd ne-am despărțit, și numa atîta ți-am scris, că am sosit cu bine. Ne vei ierta dacă vei ști că noi o ducem cam greu acum, la-nceput. Știi dumneata, tată dragă, că tot începutul e greu. Vezi, că și noi am venit pe toamnă, cînd nu prea mai ai de ce te apuca. Dumneata ne-ai scris de trei ori să-ți spunem cum ne-am așăzat, ce oameni avem în sat și multe de toate. Ion, săracu, el e tot în școală, că ține mult să facă spor. El nu prea are vreme să scrie. Aș fi venit eu o dată acasă, să-ți spun cu gura, că de scris tot nu poți scrie așa cum le-ai zice. Da' vezi că-i departe, tată dragă! Știi, cînd mă aduceai pe mine de la școală, de la oraș, în cei doi ani, veneam cu căruța într-o jumătate de zi. Și doar nu erau cine știe ce cai buni. Ia, niște cai cum au oamenii! Da' de-aici nu ajungi în patru zile, să tot vîi, să nu mai stai. Dacă-i așa, vezi dumneata, tată dragă, că e greu de venit. Cai ar fi ei și pe-aici, și căruță, da' cine să ți-o deie pe un drum așa de depărtat? Apoi vei ști, tată dragă, că satul e bun. Nu-i așa de mare ca al nostru, și casele sînt toate cu trestie acoperite, că sînt niște lunci și niște băltoci de te pierzi prin trestie. Atîta e rău numa, că se face o tină de să te ferească sfîntul! Cîteodată se îngloadă vitele, de le scot oamenii cu lăstarele. La vecinul, — unu a' Oanei, — i s-a-nglodat un bou, și cînd să-l tragă afară, i-au rupt un picior. L-au tăiat și au dus carnea cu coșarca pe la oameni, să cumpere fiecare cît îl va trage inima. Noi am cumpărat un funt, era să mai luăm unul, da' mai apoi ne-am răzgîndit. Și așa venea vinerea, și pînă simbătă nu sta.

În jur mai sînt ele dealuri, da' n-au păduri. Asta-i aici: lipsa lemnelor. Aduc oamenii de departe lemne. Acuma, la noi are Ion doi stînjeni să-i deie școala, dar iarna nu s-a pus încă, și vezi că lemnele nu le aduc pînă la iarnă. Să vezi, tată dragă, luncile pe unde nu-s bălți! Au cosit de mult otava și-a înverzît așa o iarbă mîndră, de gîndești că te ia de ochi. Și pasc vitele! Să le

vezi, tată dragă, cum îmbucă ! Și-s frumoase vite pe-aici, tot albe, și vacile, sara, cînd vin, abia aduc ugerile pline. Și dau lapte, dau ! Noi cumpărăm, ne luăm cîte-o jumătate de cupă. Nu-i scump, numa cu opt creîțari cupa. Noi era să luăm o vacă, ceruse omul optzeci și o lăsase în șaptezeci și unu și jumătate, și nu trebuia să se deie banii toți deodată, da' vezi că grajdul e destul de rău și hîrbuit, vine și iarna, și n-avem nici fin. Apoi ne-am socotit, cu Ion, să lăsăm pînă la primăvară, că, după cum am spus, laptele nu-i scump. Drept că și pe lapte tot merge, că știi dumneata, tată dragă, cum e banul : dacă tot iai se duce.

Grînele s-au făcut bine anul acesta pe-aici, că sînt locuri bune de grîu. Partea învățătoarească încă este două ferdele, da' locul e mai spre Dîmbul-Crucii, — așa-i zic la dîmb, — și acolo e cam pietros. Știi dumneata, tată dragă, că eu nu trăgeam nici acasă atîta la mîncare, se vede cum eram eu așa, da' nici aici nu trag. Nu prea am nici acum voie, nu știu de ce. Da' dascălului, lui Ion, îi place de minune pînea, mai ales partea de pe vatră, cînd nu-i coaptă bine, de-i așa, cleioasă, știi dumneata. Zice că el ar putea trăi numa cu de-aceea toată viața. Ciudat gust, da' săracu, ce să facă și el ?...

Acuma, poate, cît de curînd, să-l aleagă pe Ion și cantor. Că-i bătrîn cantorul de-aici, — diacul, — de nu mai vede nici cu ochelari. Apoi, să vezi, tată dragă, dumneata nu l-ai auzit, dar Ion cîntă foarte bine și se pricepe la toată slujba din biserică. Mi-a cîntat o dată acasă, o singură dată. Era cu toți trei copiii lui în curte, s-a uitat mult la ei, — eu nu știu de ce s-o fi uitat atîta la ei, — apoi i-a sărutat pe rînd pe toți, a venit în casă și mi-a cîntat o doină. Lui nu i-am spus, tată dragă, da' dumitale îți spun : mi-a venit atunci o jale atît de mare, părea că mi s-a mișcat ceva în inimă, așa, o tresărire mare, încît a trebuit să ies afară, ca să plîng. Nu știu ce-a fost : părea că-mi pare rău după ceva, părea că aș fi vrut o do-

rință mare, — eu nu știu ce dorință. Îmi venea parcă să mă fac ușoară ca o pasăre și să zbor, nu știu unde. Ciudată simțire! Am mai avut așa odată, înainte cu șase ani. Uite, zău, tată dragă, cât amar de vreme a curs de-atunci, și eu țin minte, ca și când azi s-ar fi întâmplat. Știi, am fost mers cu dumneata într-un sat aproape, la o petrecere. Și zicea muzica, — cum mai zicea, Doamne, parcă acum o aud! Îți gîdila inima. Atunci am jucat cu ficiorul popii din Răstoace, știi dumneata, cu Virgil, nu cu celălalt. Odată s-a uitat așa, în ochii mei, și eu într-ai lui, ș-atunci iar mi s-a părut așa, că să mă fac o pasăre ușoară și să zbor undeva. Nici atunci n-am știut unde. Ei, dar acelea de-atunci au fost copilării, și au trecut. Iar acum nu știu ce va fi fost cu mine. Destul că am ieșit în curte, am plîns, m-am uitat la copii și, — auzi, tată dragă! — îmi părea că văd pe mama lor, deși dumneata știi bine că n-am cunoscut-o. Îmi părea c-o văd că se uită la mine, și-mi părea că-mi zîmbește, așa, de fericită. Nu știu de ce va fi zîmbit fericită, că doar e moartă de mult. M-am șters eu la ochi, tată dragă, și iar am mers în casă. Ion tot mai cînta. Se vede că odată va fi cîntat foarte bine. Acum, în răstimpuri, dă să răgușească, de rămîne cîntecul ca agățat de un nod ce i-ar sta în gît. Da' cîntă bine, și zic oamenii că-l vor pune și cantor. Atunci mai vin și prescuri, tată dragă, și tot dă Dumnezeu.

Cu casa stăm destul de bine, că au dires-o oamenii pînă a nu veni. Fereștile nu se-ncid chiar bine, și sînt trei ochiuri stricate, da' cînd vine vrun glăjer, le dăm să le puie ochi, că, dacă lipești hîrtie, e cam întunerec în casă.

Preotul de-aici e un om tinăr, frumos și bun. Alîta numa, că se ține prea sus. Acuma, dreptu-i că Ion e numa învățător, și cel dintîi în sat e popa, și nu dascălul, da' pentru aceea tot nu-i stă bine să vorbească numa așa, peste umăr, cu Ion. Dumneata, tată dragă, încă ești popă, dar eu știu cum te porți cu învățătorul. Apoi nevastă-sa, pe aia s-o vezi dumneata! Pășește așa de măreață, de-ai

gîndi că e cel puțin împărătească. Am fost odată cu Ion la ei. Abia și-au aflat trei vorbe să ne spuie. Și ce au întrebat, tot de femeia cea dintîi a lui Ion a fost. Ce să faci, tată dragă, așa-s alți oameni : răi.

Mai mare grijă ni-i acum că s-apropie Crăciunul. Adecă mai sint ele aproape două luni, da' ne-am gîndit de s-ar putea să ne cumpărăm un porc, așa, mai mijlociu, să-l îngrășăm. Vezi că, să-l cumperi gras gata, e prea scump. Nu știu pe la noi cum le va fi prețul acum, da' pe-aici, să-ți întorci capul după ce ți-l spune, și să pleci într-altă parte.

Am fost făcut rînd, tată dragă, de șase găini și un cocoș. Două galbine, una pestriță și trei negre. Cocoșul, așa într-al doilea an să fi fost. Era rău de ouă, că nu aveam. De cumpărat, de unde să cumperi ? Că în sat, știi dumneata, nu prea vînd oamenii. Așa, le-am cumpărat noi pe toate, de la o muiere vecină. Mergea bine — trei ouă la zi, citeodată patru, ba și cinci. Ș-apoi, de multe ori n-ai altceva să faci de cină. Lui Ion încă-i plăcea tare de găini. De cîte ori venea de la școală, aduna fărimituri, și numa ce-l auzai : „Pui-pui-pui“. Știi dumneata, tată dragă, că eu nu prea rid, da' cînd îl vedeam pe Ion că-și pune mîntea cu găinile, vrînd să le învețe să mînce frumos, să nu se bată, zău că-mi venea să rid !

Le-am făcut noi închisoare bună, jos, pe pămînt, că prin curte nu umbla nime, numa ele și noi. În toată sara închideam bine, legam ușița cu șpargă, și, dimineața, de-acolo trîmbița mai întîi cocoșul, nu din curte.

Așa, am dus-o noi bine, pînă acumu-s două săptămîni. Nici nu ți-am scris, că gîndeam că nu va fi chiar așa de rău. Intr-o spre marță, Ion avea să meargă la oraș și trebuia să plece de cu noapte. Se scoală el, mă scol și eu, să-i pun ceva de drum. Căpătase un cal și ieșise să vadă ce face afară. Calul, ca toți caii sătui, — și ăsta mîncase bine otavă, — calul, zic, pipa legat de pociumb. Eu puneam bucatele în traistă, că Ion numa pe miercuri avea

să se întoarcă, cînd numa iacătă-l că vine, galbin la față ca un mort. E palid el și așa, da' ca atunci nu l-am văzut. Sufla greu și nu putea zice nimic. Gîndeam că va fi umblat cumva pe la cal, să-i pună șaua, va fi avut calul nărav, l-a lovit, și iacătă primejdia gata, acum, cînd să plece. „Te-a lovit calul, omule?“, îl întreb. „Nu!“ zice el. Zic: „Dar atunci ce-i?“ Stătu numa o vreme, așa, înlemnit, apoi zise deodată: „Găinile!“ „Găinile?“ întrebai eu. „Găinile!“ zise el. Apoi îmi făcu sămn cu mîna: s-au dus pe-aici încolo! Eu dau fuga să văd ce-i afară, merg la cotigar și numa atîta am putut zice și eu: „Găinile!“ Ion, de la spate, oftă iar: „Găinile!“ Ș-apoi ne-am apucat să le căutăm, da' parcă eram năuciți de cap. Tare mult le-am căutat, tot prin curte, cu toate că, de erau aici, le-am fi văzut îndată. Orașul a rămas, căci Ion s-a fost miniat, — nu l-am văzut niciodată așa mînios, — și zicea că trăbă s-aflăm găinile, vii ori moarte. Am căutat toată ziua. Intii gîndeam că le va fi luat vulpea, și de-aceea am căutat peste tot locul după pene, după urmă de vulpe. Ion, a doua zi, s-a dus în Părăul-Mare. Zicea că sint acolo șapte vizuini de vulpi și, de bună samă, acolo-s găinile. Abia tîrziu mi-a venit mie în minte că vulpe n-a putut fi, căci, sara, cu mîna mea am legat și în-nodat șparga de la ușiță. Acuma, vulpea nu poate să dezlege nimic, și noi am găsit sfoara dezlegată. Bietul Ion! Și prin trestiiș a căutat, peste tot locul, de s-a mai și tăiat prin cotoarele acelea! În sfîrșit, am văzut că alta nu-i, fără a trebuit să le fure cineva. Primarul a pornit cercetarea, da' nu s-a aflat nimic. Gendarii au strîns pe vro trei dovediți altădată cu furturi, dar aceia n-au zis nici mac. Am așteptat ca în urmă vrun om bun să oblicească pe unde să ne steie găinile, da', pînă azi, nu-i nici o veste, și au trecut două săptămîni. Și să vezi, tată dragă, cum e de pustie curtea fără ele! Gîndești că ești afară pe cîmp, și nu în sat cu oameni. Vezi dumneata, că ne-am fost dedat cu ele. Acuma, s-au dus. Și n-am făcut la nime

nici un rău. Și, Doamne, rău-i fără ele ! Ion s-a mîniat și a zis că toți oamenii sînt mișei. Eu am zis că numa cel care ne-a furat găinile. Aveam de gînd să-ți scriu atunci, să cetești un blăstăm peste hoți. Da' n-am scris, și acum îmi pare bine.

Să nu te superi pentru asta, tată dragă, da' ce să facem ? Ion a zis că oamenii aceștia nu știu nici o omenie, se vede că bun popă au !... Vom cîștiga noi altele, numa să trăim, că doar nu-i lume ! Numa nu știu, dragă tată, ce să fie cu mine, că simt așa de puțină vrere de lucru și de viață ! N-am simțit nici o zgîduire mare în mine, care să mă miște, să mă trezească. Ziceau că mă voi schimba după ce mă voi mărita. Acum îs măritată, și-s tot așa. Cîteodată simt eu ca și cînd s-ar trezi în mine ceva ce-ar vrea. Dar îndată se topește.

De altfel o ducem bine, tată dragă, să nu te îngrijești dumneata de noi, că doar n-om trăi cît vacul.

Dumneata cum o mai duci, tată ? A venit mătușa la noi ? Așadar, ea îți face acuma demîncare ? Știi dumneata, tată, celea trei straturi de flori ale mele. Să vezi să nu le arați la primăvară, că știi dumneata cît țin eu la ele. În tot anul le-am ținut frumos, le-am plivit, și înfloreau așa de tinăre ! Vreau să le văd, cînd voi veni, și nu știu de ce mi-i așa de drag de ele... Poate pentru că, din cînd în cînd, mă visez cum am fost atunci, cînd am pus mai întîi flori în grădină.

Să nu te superi, dragă tată, de găini și de altele, că noi o ducem destul de bine, și lui Ion i-a mai trecut minia. Sărutîndu-ți mîna și dorîndu-te, rămîn a dumitale fiică,

Zenovia.

Parcă tot ar fi bine să cetești dumneata, tată dragă, o molitvă peste cel ce a furat găinile, numa să nu fie cu blăstăme, tată dragă, că, nu știu de ce, eu așa mă tem de blăstăm ! Sărut mîna.»

MOȘ VIRON

„Cine-l cunoaște mai de-aproape îi zice «moș Viron». Cînd vorbește mai mult cu el, îi spune simplu, cu glasul înduioșat: «Moșule». Cei albiți de ani însă, care-au apucat alte vremuri, nu i-ar zice pentru toată lumea asta decît «părintele Viron».

Din sātuțul lui, răsfirat pe cursul unei văi ce-și strecura argintul în valurile frînte, părintele Viron nu mai prea ieșea în lumea asta largă. Că era destul pentru bătrînețele lui, — grele dar neînfîrînte bătrînețe, — să slujească duminica sfînta liturghie, iar peste săptămîină să mai împuțineze din cele sārîndare și canoane ce i le dau oamenii mai cu tragere de inimă ca unui preot tînăr, căci, ce să zici, bătrînețele sînt totdeauna mai aproape de Dumnezeu. Cînd ieșea la sfînta liturghie, să cădească biserica, aceeași muzică duioasă, plină de pace, se desprindea din zurgălăii înnegriți de fumul de tămîie, pe care o cunoșteau poporenii de un șir lung de ani. Și creștinii se aliniau smeriți, cu capetele plecate, cu mîinile în lungul trupului, să-i mîngîie mirosul fumului albastru, iute, ce rămînea în clăbuci rotunjori, ca și cînd ar fi scăpat din pumni, de cîte ori părintele Viron zmîncea

din cădelniță. Și, ferit-a sfântul ca să cădească dumnealui ca alți preoți bătrîni : abia să-și miște pașii și abia să adie din cădelniță ! Pe cînd buzele îi bolboroseau «psalm cinzeci», se purta grabnic și hotărît, ca și cînd ar fi fost mînios pe cineva. Stîngăcia nu o putea suferi părintele Viron. Cînd vedea într-alt sat vreun preot că abia se-ncurcă prin biserică, nu se putea răbda să nu-i spună, după liturghie :

— Bine, nepoate, de ce ți-a dat Dumnezeu sănătate ? Nu uita că slujba-i slujbă, ori la Dumnezeu, ori la împăratu ! Tu așa te uiți de parcă n-ai mîncat de trei zile și ți-i tot frică să nu ametești !...

Nici tineri, nici bătrîni nu scăpau nemproșcați de părintele Viron dacă i se-mpărea ceva.

Și în biserică lui trebuia să fie curățenie și rînduală odată. Că de se întîmpla să zărească căpețele de lemnuse pe lîngă sfeșnice, ori alt semn trădător pentru crîsnicul ce n-a măturat simbătă sara biserică, se oprea cu cădelnița în loc, privea cu sprîncenele adunate la locul cu pricină și nu se putea răbda să nu arate și cu piciorul. Iar cînd se întorcea în altar, crîsnicul lua, cu capul în pămînt, cădelnița și mergea să aducă jar nou, deși nu era nici jumătate stins celălalt. Pe diacul ce l-a avut dintii, atîta l-a tot urmărit prin toate crîșmele, de nu-i lăsa omului răgaz să beie un pahar de vinars, încît bietul diac, cum era pătimaș de felul lui, a trebuit să se mulțumească de cînte și de slujbă. Și, colac peste pupază, cînd a cîntat diacul cel nou în biserică, părintele Viron a ținut o predică despre datorințele fețelor bisericești, cum mai ales aceștia trebuie să se ferească de crîsmă, căci în fiecare butoi stau zece draci și umblă să ducă în ispită o față bisericească. Și în timpul predicii privea aspru, de cîte ori se oprea să-și ia răsuflet, la diacul

cel vechi. De altfel, părintele Viron nu-și prea lua răsuflet. Vorba întâia și a doua îi erau domoale, dar, de-aici încolo, se aprindea văzînd cu ochii și vorbea la inima omului, de n-ai fi crezut că-i a lui barba cea albă și părul argintat. Îi vedeai numai ochii negri, plini de foc și neastîmpărați.

Dar liturghie e duminica și în sărbători, cînd are preotul slujbe de la poporeni. Multe zile însă sînt goale, pustii, fără să știi ce să faci, mai ales dacă ești cu-atîtea ierni în spate, ca părintele Viron. Că dacă ești bătrîn, te trezești odată cu găinile și, după ce te-mbraci, vezi că n-ai ce face. Ieși în curte, vezi că nu-i nici acolo nimic de făcut. Atîta doar, să-ți aprinzi pipa și să-ți deschizi porțița, să-ți mai deie oamenii bună dimineța. E bine și asta, cînd ai o fire să te rabde așa. Dar părintele Viron nu era dăruit de Dumnezeu cu astfel de fire. Nu poți dormi? Te scoli, te speli în grabă, zici trei rugăciuni care le știi și «psalm cinzeci». N-ai ce face în curte? Ieși pe uliță și pornești cu cîrja bătrînețelor în mînă. Ci nu mergi așa ca bătrînii, ci cum se merge în aerul tînăr de dimineța. Întîlnești un om harnic și-i dai un sfat bun pe ziua de azi, dai de o femeie și-o întrebi de i-s sănătoși copiii, zărești un prichindut de băiat cum mînă vaca, grăbit să nu scape ciurdarul, și-l lauzi în gura mare, că se va face un om «fală satului», iei în nume de rău pe un moșneag ce și-a și aprins luleaua, și mergi așa, înainte, pe ulițele satului, cu sprîncenele încruntate, gîndindu-te poate departe, dar văzînd, fără să vrei, tot ce-ți iese înainte. Și părintele Viron numai așa putea să trăiască.

Destul era pentru dînsul singurătatea nopții. Că-i era casa pustie și rece, și o liniște de-ți pătrundea în urechi. La cele două mîțe tărcate se uita chiorîș, și bătea cu piciorul în pămînt de cîte ori le

zărea prin casă, de o tundeau la fugă ca arse cu biciul, și numai departe, în curte, se opreau, și mieunau trist, cerșind mila bătrînului. Zadarnic ! Părintelui Viron nu i-au plăcut mîțele niciodată. «Satano !» zicea el, de cîte ori le vedea, și izbea cu piciorul în podele. Cînele Zoltan e alta. Cînele păzește casa și-și știe porția : în toată ziua un bruș de mămăligă. Și era mare, un cîne ciobănesc, de de-a dragul să te uiți la el. De-ar fi fost vreun cățeluș, cum țin domnii, popa nesmintit ar fi bătut în podele și-ar fi strigat «Satano !» la vederea lui. «Ce-i neputincios e neputincios, și unde nu-i trup, ci numa o sfirlează, nu poate să fie vîrtute», zicea părintele Viron.

Și cît năcaz a avut el pînă i-au fost copiii mici și trebuia să-i lase să mai prindă vreo mîță de coadă ! Dar acum băieții lui s-au dus, ca și cînd n-ar fi fost niciodată în satul ăsta. Domni pe la orașe. Mai trimit din cînd în cînd vreo scrisoare părintelui, cu slova mărunță și așa de încurcată, de să se tot mire bătrînul : Ce au făcut atît amar de vreme copiii lui la școală de n-au învățat nici să scrie pe înțeles ? ! De multe ori se oprea la jumătatea scrisorii și-o arunca pe masă : «Știu eu ce zice și așa». Dar de mîniat nu se mînia niciodată pe ei.

Îi ziceau de multe ori cunoscuții, oameni care îndrăzneau orice cu părintele :

— Vezi, dumneata ai razim la bătrîneță, de ce nu te duci la vruncul...

Dar popa le tăia repede vorba :

— Ce să mă duc ? ! Ce să mă razim ? ! Ei să trăiască, eu nu voi muri de foame ! Auzi tu, parcă numa de-aceea s-ar trudi omul cu copilul, ca să aibă odată proaptă ! Nu-i asta ! Să faci om din el, știi dumneata, să-l bagi în lume și în trai ! Dacă-i

odată om, celelalte vin toate. Apoi dumneata gîndeşti că noi nu mai putem face nimic ? Ba putem ! Ori crezi că noi nu mai trăbă să lucrăm ? Ba trăbă ! Că dacă nu faci nimic, eşti mort. Înţalegi-mă dumneata pe mine ? Eşti mort !

Şi aceia trebuiau să înţeleagă, căci popa Viron îşi înţepenea odată trupul, ca şi cînd ar fi fost de lemn :

— Vezi, iac-aşa !

Nici nu avea lipsă de sprijinul copiilor, căci un om singur trăieşte şi din aer, dar încă dumnealui, care sluja încă !

«Gura ta ți-o astupi tu, gura femeii o astupi cu palma, numa gura copiilor n-o poți astupa numa cu pîne» — o judecată această pe care o spunea părintele de multe ori. Dar acum copiii lui puteau să trăiască, şi încă bine, preotesei de mult îi creşte holbură şi coada-şoricelului pe mormînt.

Cu moartea ei s-a împăcat în grabă popa Viron. Drept că venise tîrziu, după ce şi-a făcut toate strapătele în lumea asta şi după ce a vegheat, Dumnezeu ştie cîte nopţi, cînd el era dus departe ! Numai cînd îşi aduce aminte de timpul acela de singurătate, cînd el nu da cu lunile pe-acasă, iar preoteasa purta grija copiilor, pe nişte vremi grele ca acelea, numai atunci inima părintelui Viron se înduioşa, clătina mereu din cap şi, ridicînd din sprîncene, zicea : «Vrednică femeie !» Şi în clipele acelea îi părea rău că a murit, că nu-i şi ea aici lîngă el, să-i spuie o vorbă de mîndrie şi una de mîngîiere, şi s-audă şi ea cum zice el din inimă : «Vrednică femeie !»

Dar iac-aşa, de moarte nu scapă nimeni ! Ce-i viaţa asta ? Iacă, să dai în dreapta, să dai în stînga, să te frămînţi, să izbeşti, dacă poți, acolo unde e buba şi răul, să izbeşti cu nădejde, şi, cînd nu

mai poți face toate astea, cînd începi să te zvîrcolești numai, vine rnoartea și... gata ! Și, gîndind așa, părintelui Viron îi trece înduioșarea, ca și cînd i-ai fi luat-o cu mîna.

Ceva numai nu se potrivea cu bătrînețele dumnealui : cînd se apropia toamna, cu pîclele de neguri, cu nouri grei de plumb, cu vînturile tari și reci, care păreau țesute din vaiete și durere, cu ploile dese și subțiri-subțiri, atunci ieșea părintele Viron în pridvor și-și ațîntea ochii neclintit în plumburiul cerului. Și, după ce stătea mult așa, clătina din cap și făcea «Hm !» Se trăgea încet-încet la portiță, ochii neclintiți urmăreau valurile de apă tulbure ce alergau pe vale cu cîntece frînte, pline de durere, făcea iar, după ce stătea mult, privindu-le : «Hm, hm !», și iar mergea în casă.

Alta-i iarna ! Atunci cel puțin știi de ce să te ții ! Vine făuraru și crapă stejarii și ouăle de corb ! Acolo-i putere odată, și ți-i drag să vezi cum scînteie zăpada sub stelele înghețate ! Dar toamna asta e slabă, și de-aceea ucide așa, pe încetul. Parcă anume face să tîndălească, se-nmoaie, se înăsprește și iar se-nmoaie, parcă se bucură de putrezirea înceată a florilor și-a verdeții de pe cîmp și din pădure !

Și dacă la întoarcerea în casă dădea de mîțe, tropotea părintele Viron cu amîndouă cizmele pe podele și zicea aspru : «Satano !» I se păreau viclene și mai ales răutăcioase, ca și toamna.

Numai o singură bunătate aducea toamna pentru părintele Viron : culesul viilor.

Nu la el în sat, ferit-a sfîntul, că pe la ei dăduse filoxera (o goangă cumu-i mai rea), și oamenii au scos de mult parii de prin vii. Dar erau mulți care ar fi dorit să-l aibă pe părintele Viron la cules, în jurul acela. Popa David însă, departe de patru

ceasuri cu cai iuți, avea vinul cel mai bun, și la el se adunau mulți la cules. Părintele Viron în tot anul îi era oaspe.

— Vezi bine c-am mai venit și eu ! Vouă, ăstora tinări, vi se pare cam nu știu cum să vii patru ceasuri cu căruța, pe un vînt vrăjmaș ca ăsta. Vezi că voi v-ați domnit a dracului, de v-ar plăcea să vă steie trenul înaintea porții. Și nevestele parcă n-au alta de lucru, numa să se tot ție cu gura de voi : «Griji, dragă, să nu te răcești ! Bagă samă să nu capeți un catar !» Așa, parcă strănutatul nu l-a lăsat Dumnezeu. Numaicît, să-mi credeți mie, „prea multă grijă ticăloșește pe om ! Dacă merge tot așa la trei rînduri de oameni, din urmașii voștri cine știe ce nemți subțiri s-or alege ?!

Cine să se supere pe părintele Viron ? Preoteasa, care-l îmbie cu struguri de să nu știi pe care să-l iei întîi ? Popa David, care, de la o vreme, pune coșarca la o parte, căci pentru bărbat grăiește vinul ? Ceilalți oaspeți, care privesc cu bucurie și cu sfială la acest om rămas din vremi atît de grele, și totuși atît de frumoase și de avîntate ?

Vinul grăiește el, nu-i vorbă, după cumu-i și vinul. Că un fel de vin îți dă durere de cap, altul te-nmoaie, de ești ca bătut, iar altul ți se suie deodată la cap, de te amețește. Dar vinul ce stă în întunerecul pivnițelor și priveghează în buțile mari, așteptîndu-și ieșirea la lumină, nici nu îmbată, nici nu dă durere de cap, ci întinerește. Și vin de ăsta avea popa David.

Părintele Viron își moaie buzele și mustața și zîmbește, nu doar că-i place, ci pentru că-i simte tăria. Este în el ceva, poate din multa putere de viață ce-i în lumea asta, ce-ți umblă prin vine, prin toate vinele, așa, ca o sîrmă de foc parcă. Căci vi-

nele se întăresc, și focul singelui întinerit bate deasupra timpelor, încălzește inima, te învie.

— Măi nepoților, iac-așa, un păhar de vin sănătos și tare plătește cît trei crișme. Tot așa vine pilda și despre om : un om tare însufletește o sută de oameni, iar doi oameni slăbănogi stau să scoată sufletul din zece oameni tari. Și, drept să vă spun, mie nu-mi place cînd aud pe om că se tînguie. Cînd simte unul trebuință să se tînguie, fără să-i fie rușine de oameni, e mai slab ca o muiere. De pildă voi : unul că n-are eclegie destulă, altul că n-are bani de ajuns. Advocatul spune că-i merge rău, doctorul se plînge că nu-l cercetează nimeni, popa vine să se tînguie ca o ceteră cu două coarde : sărăcie și copii mulți ! Bine, măi nepoților, astea pot fi adevărate, și sînt. Asta însemnă însă a da de greutatea vieții. Ce credeți voi, că noi nu ne-am izbit de ele ?! O, Doamne ! Da' încă izbit, nu numai așa ! Dar am fost oameni tari, măi, și furtunile vieții ne-au înăsprit și mai mult. Pe voi lupta nu vă oțelește, ci vă înmoaie. Și aici e toată primejdia.

Cei de față cunoșteau bine pe părintele Viron, și știau că nu vorbește niciodată ca să le treacă vremea. Trebuia să le spună tot ce credea el despre lumea asta nouă.

— Ce gîndiți voi ? Dacă la patruzeci și opt am fi fost și noi cu o inimă ca a voastră, s-ar fi făcut ceva ? Hm ! Și doar noi n-am învățat atîta cît voi ! Da' știi, pe-atunci era altceva ! Pentru noi zidurile școlii erau sfinte. Ne trăgea ceva de la inimă către școală. Drept că și aveam dascăli de să ru te mai dezlipești de ei ! Și eu vă spun cu mîna pe inimă că nu m-am gîndit o singură dată, cît am fost la învățătură : ce cîștig voi trage din strădania mea și cum am să trăiesc de bine și fără

de griji. Hm ! Azi, pînă nu gată cu gimnaziul, ştie studentul : advocatura îmi aduce atîta, doctoratul atîta ! Şi abia apucă să treacă odată peste ani, să ajungă acolo unde vede de cînd i se deschide gîndul. De aceea-i şcoala urîta, pe cînd nouă ne era atît de dragă.

Vedeţi, aşa cumu-s, două locuri am şi eu dragi în viaţa mea : grădina clericilor din Blaj şi un loc în munte, undeva. Acolo, în grădina aceea, s-au aprins cele dinţii flacări tainice în inima mea, acolo am legat preţiniile cele adevărate, care se fac numa-ntr-un chip : pe viaţă şi moarte. Iar celălalt, ştiţi voi toţi pentru ce mi-i scump, la ce să mai spun ? — Aici ochii bătrînului priveau tot în laturi, ca şi cînd ar fi voit să ascundă ceva.

Cei de faţă vedeau, ca într-o depărtare mare, locul unei lupte oţelite din vremile trezite şi scuturate de somn. Părintele vedea tot locul acela într-o lumină mare.

Şi multă vreme rămîneau pe gînduri, cu ochii neclintiţi. Cei mai tineri priveau în răstimpuri la faţa nemişcată a bătrînului, şi nu le venea să creadă că din aşa depărtări a mai putut să rămînă un om pînă în zilele lor.

Părintele Viron lăsa de altfel să fie bucurie deplină. Paharele se deşertau de multe ori şi se făcea că nici nu bagă de samă la vorbele celorlalţi, cum se înţelegeau între ei. Dar cînd se rupeau deodată vorbele toate şi rămînea un răstimp de tăcere, vedeau că el nu trece nimic nebăgat în samă.

— Ce ziceţi ? Că vremile mari îşi au oameni mari, că azi nu mai pot fi oameni de aceia ? Vezi bine că nu ! Da', măi nepoţi, atunci nu numai oamenii mari şi-au făcut datoria. Toţi ne-am făcut-o. Că dacă s-ar porni zece la luptă, iar ceilalţi ar sta cu minile în sîn, să le cadă mană din cer, ce s-ar

face, spuneți voi, ce s-ar face ? Aceia s-au luptat pînă la capăt, umăr la umăr. Au căzut, căci dreptății i se rup grumajii pînă odată. Da' numa pînă odată ! Asta-i, voi credeți că i s-au rupt pentru totdeauna. Și aici iar e primejdie. Că, de crezi așa, te ticăloșești, poți să te faci putred de bogat, da' n-ai inimă, mă, că ți s-a făcut inima ghem, și dacă n-ai inimă, nu poți să dai nici urmașului tău ! Cînd ne-am văzut noi cu morții noștri mulți, cu văduvele, cu orfanii, cu satele pustiite și, pe deasupra, iarăși ingenunchiați, atunci am gemut o dată înăbușit, cîtorva li s-a rupt ceva în piept de geamătul acela, da' n-am deznădăjduit. Am privit o dată la cer, a doua oară la plaiurile pe unde era să învingă dreptatea, am privit cu aceiași ochi încruntați, reci poate, da' care nu voiau deloc să se închidă, ca și cînd toate s-ar fi sfîrșit. Ne-am făcut o cruce largă apoi, de începutul unei munci noi, al unei noi lupte. Da' voi vă închideți ochii fără de-a lupta și spuneți că azi nu se mai poate face nimic...

Aici părintele Viron își schimba deodată glasul și vorbea domol cu ei, cum vorbești cu niște copii nevîrstnici. Și cei mai mulți se mirau de cunoștințele moșneagului ăstuia și, încetul cu încetul, își dădeau sama că pe vremea cînd a făcut gimnaziul și teologia, — căci părintele Viron le-a isprăvit pe amîndouă, — se învăța cu temei, și oamenii de-atunci nu părăseau cititul după ce terminau cu școala. Și vorbea înduioșat de nădejtile lui, de greutățile de acum, de creșterea ce trebuie dată tuturor băieților. Mai ales să se ferească, ca de foc, să nu se tîngue de greutățile vieții, ci să se împace cu asta și să răzbească. Un om harnic nu moare în lumea asta, oricît ar fi de rea. Și lumea poate fi și bună, numai s-o știi face.

La sfîrșit vorbea aspru :

— Grijăți, măi nepoți, să nu vă treziți că urmașii voștri, peste trei rînduri de oameni, nu vor mai sămăna cu noi, ci să gîndești că-s niște nemți subțiri, de să-i ducă vîntul. Ce tot «Doamne, cum îmi va trăi copilul ? Oare ca popă putea-va trăi ? Ca avocat nu va fi mai bine ?» Astea-s gînduri de om slab ! Da, da, nu rîdeți, gînduri de om slab ! Îndreaptă copilul în viață după ce l-ai făcut om. Om să fie întîi ! Lasă-l să se izbească de greutățile vieții, el, cum m-am izbit și eu, cum v-ați izbit și voi. Care n-are corajul să se izbească se prăpădește, orice ar fi fost în lumea asta. Da' voi faceți-l să aibă coraj, măi, să fie tare, măi nepoților, și atunci v-ați făcut datoria.

O zi, două de avea părintele Viron, cît ținea toamna, să se mai răzbune și el. Mulți îi știau mai dinainte mîncărimea lui de limbă, dar le plăcea de el. Îl petreceau pînă departe între hotare, îi poșteau drum bun și la anul întîlnire veselă și se întorceau vorbind puțin și încet, pe cînd căruța cu doi cai a părintelui David ducea prin negurile dese pe moșul albit la barbă și la păr. Nu mai zicea o vorbă legănată pînă acasă, ci se clătina în căruță pe drumul pietros și-i șuiera prin urechi vîntul aspru de toamnă. Prin păduri era o jilăveală rece, de pe frunzele îngălbenite picura în răstimpuri, și vîjiitul surd al depărtărilor trecea ca prin peșteri mari pe subt bolta arămie a pădurii. Părintele Viron se uita cu ciudă la frunzele pline de tina drumului, își trăgea apoi pălăria pe ochi și nu mai voia să privească. Și în gîndul lui se încrunta cînd îi veneau în minte casa pustie și mîțele.

1906

DOI BĂTRÎNI

Căsuța mică, zgribulită de frig parcă subț acoperișul mare de paie, nu ar sămăna să fie dintr-un sat cu cele două case de piatră ce-i stau una de-o parte, una de alta. Între cele două zidiri frumoase, aproape noi, căsuța pare și mai mică, și mai umilită. Curtea-i strîmtă, mai numai cît o grădinuță de flori, și în curte crește iarbă mărunță și tină. O tot rătăcește un purceluș și-o ciupăreă cîteva ciocuri de găină. Sub streășină, la umbră, un podmol luciu, ca o umflătură învechită, razimă păretele, din care abia mijește o ferestută cu vederi slabe, ca ochiul împăienjenit al unei bătrîne. Ușa e veche, cu brazde adînci, ca lustruite. Pe sub ușă, pe lîngă pragul ros, poate intra găina în bună voie la ouat în tindă. Ba și cocoșul. Atîta numai că el se strîmtorește puțin. Dar cînd intră și cocoșul, dinlăuntru, din căsuța ce s-ar părea pustie, se aude numai :

— Hîș, hîș, cocoș, mîncă-ți-ar ciorile creasta !...
Hîș !

Apoi un alt glas, mai gros, s-aude mai dinlăuntru :

— Da' ce-i, babo ? Doar n-a fi venit iar cocoșu ! ?

— Ba a venit, mîncă-l-ar frigarea să-l mînce !

— Apoi iar a venit pe subt uşă ?

— Vezi bine că iar a venit pe subt uşă.

Glasurile se opresc apoi amîndouă, şi cocoşul se zbate, se frămîntă subt uşă. Din mijlocul curţii cucurigă tare, ca un învingător.

— Acuma-i vine să cînte, bată-l puterile de pîntenat !

Glasul gros nu răspunde îndată. S-aude numai o tuşă cu înecuri, ca la bătrîni, de astă dată în tindă, şi, după un răstimp de tăcere, s-aude glasul gros :

— Acum poate cînta, că iar a mîncat din cucuruz. Ți-am tot spus, tu babo, să astupi c-o riză gaura ceea.

— Bine, omule, dar atunci nu pot veni găinile la ouat !

— Dacă nu pot, eu ce să le fac ?

— D-apoi eu ce să le fac ?

— Tu s-astupi gaura, şi pace !

— Bine, omule, d-apoi găinile ?

— Găini, negăini... Bine-i c-a mîncat iar din cucuruz ?

— Ba nu-i bine.

— Dacă nu-i bine, astupă gaura şi taci !

Se vede cum se vîră dinlăuntru un şorţ negru subt uşă. Apoi iar s-aude tusa, mai înspre fundul căsuţei. Apoi liniştea iar se aşează asupra căsuţei, ce pare părăsită.

Dar nu peste mult, din tindă, găina începe să cotcodăcească.

— Acuma pe unde iasă găina ?

— Treaba ta, că tu ai zis să astup gaura !

— Am zis, dar acuma găina a ouat.

— D-apoi !

— D-apoi trăbă să-i dai drumu, că, de nu, s-apucă şi ea de cucuruz.

Ușa de la tindă se deschide, și amîndoi bătrînii răsar în ușă.

— Azi iar va fi năduf, tu babo !

— Văd eu bine că iar.

— Poate să-i roiască lui Ion vrun stup !

— Vezi bine că poate.

Încet-încet, s-așează amîndoi pe podmol. În fața lor, din sus, stă casa lui Ion. Înaltă, cu tencuiala nouă, cu coperiș de țiglă.

Bătrînul se uită mult, ca în vis, la casa ceea și zice apoi, mulțămît :

— Ce-i frumos îi frumos, tu muiere !

— Vezi bine că ce-i frumos îi frumos !

Cum stau ghemuiți pe podmol, par niște pitici cu căsuța lor cu tot. El, cu părul și mustățile de colie ninsă, cu sprîncenele înțepoșate la mijloc, cu ochii de un verde-șters, șters, ea, cu bărbuța ridicată, cu gura căzută înlăuntru, cu ochii mici, cufundați, — par îmbrăcați în haine de oameni mari, numai ca să nu-i cunoască lumea că-s niște copii îmbătrîniți înainte de vreme.

Aici, pe podmol, e bine, că-i răcoare, da-n curte soarele arde tot mai tare. Purcelul s-a vîrit bine lîngă gard, cu nasul în buruieni. Găinile, cu aripile depărtate, își tot lasă pielița pe ochi și iar o ridică.

— Vezi, tu babo, și eu era să fac o prostie ! Era să nu-l las pe Ionu nost' să-și zidească casă de cărămidă ! Da' vezi că eu mă temeam de gerul iernii. Cînd colo, iarna, la ei — mai cald ca la noi.

— Ion a făcut cărămidă cumu-i legea. A ars-o-n foc. Știi ce foc și ce jar ? De parc-ar fi ars o casă.

Nu mai zic un răstimp nimica, ci privesc duși la casa dinaintea lor. O mîndrie și o mîngîiere mare ies pe fețele lor vecuite, cînd văd ce harnic a fost feciorul lor Ion, care și-a zidit o casă de piatră ca asta.

Portița de la curte se deschide grabnic, și o fetiță de vreo șase ani strigă de-acolo, tare, ca la cineva foarte depărtat :

— Buno-o ! A zis mama să veniți și dumneavoastră să mâncați !

— Haida, tu babo, să mergem dară !

— Nu știu ce să fac, că mie nu mi-i foame !
Da' ție ?

— Nici mie, da' tot mă duc.

— Atunci, așa pot veni și eu.

Și, încet-încet, se scoală amîndoi și pornesc spre portiță.

— Doamne, tu babo, da' puțin pot eu mânca acuma !

— Las' c-ai mâncat tu odată destul !

— Mâncat, da ! Da' tu n-ai mâncat ?! spuse dîrz moșul, și nu mai zice nimic.

Afară, moșul dă să plece la vale, spre casa lui Petru.

— Nu acolo, bătrînule, hehei, nu acolo ! Acuș nu mai știi pe ce cărări să umbli !...

Și baba se oprește cu mîinile în șolduri, gata să ridă.

Bătrînul zice năcăjit :

— Da' bine, n-a fost asta Mărie ?

— Ba Mărie a fost.

— Mărie, copila lui Petrea nost' ?

— Ba Mărie, copila lui Ionu nost'.

Moșul clatină din cap că nu crede. Atunci, bunaica îi zice scurt :

— Nu face pozne ! Unde-am mâncat ieri ?

— La Petrea nost'.

— Bine, așadar, azi la cine mîncăm ?

El nu mai zice nimic, ci se întoarce spre casa lui Ion.

Amîndoi erau feciorii lor, și, cum bătrînii nu mai puteau să muncească acum, îi țineau ei. Azi unul, mine celălalt. I-au rugat pe bătrîni, amîndoi feciorii, să locuiască la ei, dar moșnegii nu s-au învoit. Cum să le rămîie casa lor pustie?! Și mîța li s-ar sălbătici acolo. Din curte, și de-o parte și de alta, au cuprins mult feciorii, cu casele și acareturile lor, dar bătrînilor și așa nu le mai trebuia. Odată, curtea, — care-i acum numai cît o grădinuță de flori, — era mare, căci moșul a stat destul de bine : car, plug cu doi boi, și două vaci. Și bunica de-acum pe-atunci era o nevastă sprintenă ca o șopîrlă.

Așa s-au învoit cu tinerii, că ei să-i țină cu mîncare, dar să rămîie în casa lor pînă la moarte.

Cînd intră în curtea lui Ion, copiii mai mărunți sar grămadă în jurul lor.

— Bunică, cîte ouă aveți acum ?

— Zece !

— Și ieri ai zis că zece.

— Acum avem zece și încă cu zece, s-amestecă în vorbă moșul.

— Și pînă la Paști nu le mîncăți, așa-i, moșule ?

— Nu, dragă, nu. Că noi acuma ne-necăm cu ouăle, da' vi le-nroșim vouă. Știți voi bine.

Blidul cu lapte, larg și afund, stă în mijlocul mesei, și vreo șapte linguri pescuiesc înlăuntru, să prindă și cîte un glonț de mămăligă. Ochii copiilor privesc țintă la blid. Ochii moșului și-ai bunicii se uită mai mult la copii, și mîinile ce duc lingura la gură tremură, de parc-ar face lingurile tot așa : «na și ție, na și ție».

Pe bătrîn îl înecă de multe ori tusa cu horcăieli, acolo, la masă. Copiii cei mai mici rămîn cu lingurile în mînă și privesc speriați la moșul, ce stă să

se înece. Cei mai mărișori rîd înfundat pe sub masă.

O fetiță s-apropie de bunica și-i șoptește în taină :

— Bunico, de ce face moșu așa de urît ?

— Are o mașină acolo înlăuntru, și aceea cîntă așa, tu fată.

Pe bunica o umflă rîsul, cîtu-i de bătrînă, cînd bagă de samă că moșul a auzit vorbele ei.

— Am pe muma-zmeilor, zice el, și se duce de la masă, să tușească afară.

Bătrîna a fost femeie rea de gură, în vremea ei — ca toate muierile harnice. Îi plăcea ș-acuma să-l mai zgîndăre pe moș. A și rămas mai în putere ca el. Copii mulți n-a avut, numai pe aceștia doi, și n-a avut poveri grele în viață. Moșul se trecuse mai tare. Cînd da vreme de ploaie, auzea greu ca pămîntul. Sta atunci cu baba în casă și nu știa ce să se mai facă.

— Auzi, moșnege, că trage clopotul, zicea baba întru tîrziu.

Moșul avea cînte mare de clopot, care împrăștie tunetele, trăznetele și toate furtunile scormonite de șolomonari. Asculța cît putea mai atent. Dar nu auzea nimic. Totuși, ca să nu s-arate babei că-i chiar așa de surd, zicea :

— Îmi pare și mie c-ar suna. Parcă cel mare încă !

— Vezi bine, cel mare. Spun c-a murit Gheorghe-a Melentei.

— Nu mai spune, tu soro ! Că n-am auzit să fi fost bolnav !

— Ei, nu ! Și, iaca, s-a stins.

— Sărac de el ! Și încă avea o fată neașăzată. Noi, ce să zicem, tu babo, ne-am așăzat copiii, și cum încă ! Bine ! Tare bine ! Pe noi ne poate lua

Dumnezeu cînd vrea. În pace ne ducem, ca și cînd n-am mai fi fost în lume de cîndu-i vacul. Iacă, Ionu de pildă. Are casă de piatră, are tot ce-i trăbă. Numa noroc să-i deie Dumnezeu de-aici-ncolo. Și Petrea tot așa. Au și ei copii, dar au și din ce să-i ție.

Cînd se întîmpla să se întîlnească apoi cu Gheor-ghe-a Melentei, ori cu altul de care-i spusese baba c-a murit, moșul se mînia foc, dar nu-i spunea babei de ce-i mînios. Destul că două-trei zile era înțepoșat la obraz și la privire, cînd trecea pe lîngă babă, și nu i-ar fi spus o vorbă legănată, pentru toate bunătățile din lume.

În zile de-acestea moșul era între nepoți, cînd la Ion, cînd la Petrea, și-i plăcea atunci să le spună povești cu muma-pădurii și cu vrăjitoarea. Și cînd da s-arate cum a fost muma-pădurii, totdeauna zicea astfel :

— Cunoașteți voi pe bunica ?

— Cum să nu, moșule !

— Ei, apoi chiar așa a fost și muma-pădurii, leit-poleit.

Iară cînd se culca, horăcăia îndată, să-i pară bătrînei că doarme fără nici o grijă că-i în dușmănie cu ea.

Dar de se punea în cale vreo duminică, vreo sărbătoare, moșul își lăsa mînia deoparte și cerea de la bătrîna haine curate pentru praznic.

Porneau apoi amîndoi deodată la biserică, cu călăpăr și busuioc în mînă.

— Ați plecat la sfînta biserică ? ziceau drumeții. Dumnezeu să v-ajute !

— Ce să facem ? ! Plecăm devreme, s-ajungem, că-i departe.

— Vi-i lesne dumilor-voastre, c-aveți doi feciori harnici și detreabă.

— Avem, mulțam Doamne ! Să deie Dumnezeu și la alții tot așa ca nouă !

Și bătrînii păseau tăcuți mai departe, cu ochii umezi de lacrimi, oftînd din cînd în cînd.

De multe ori, sara, nu adorm decît tare tîrziu. Mai ales în zilele ploioase, cînd stau mai tot în casă și ațipesc. În clipele acelea de așteptare a somnului li se pare că umblă pe undeva, foarte departe, că se întîlnesc amîndoi mult înapoi pe cărările bătute ale vieții lor, și în astfel de clipe numai își zic ei pe nume.

— Doamne, tu Mărie, de mult sîntem și noi pe lume ! zice moșul, încet, din păcel.

— De mult, Tănase, zău, că tare de mult ! răspunde bătrîna de pe laviță. Uite, eu de multe ori nici nu mai pot să-mi aduc bine aminte.

— Așa și eu, tu Mărie ! Așa și eu !

Apoi, dup-o altă colindare lungă cu gîndurile, zice bunica :

— Ce-ai face tu, Tănase, să mă găsești dimineața moartă ?

— Hm ! Eu ce-aș face ?

— Tu, ce-ai face ?

— D-apoi aș chema pe popa și te-aș îngropa, ce să fac altă ?

De-aici-ncolo nu mai zice nici unul nimic. Poate că dorm, ori poate că stau așa, pe gînduri, ca nălu-cile — ușoare, ușoare...

MARIE

Să vezi numa cum a fost. Că ştie Dumnezeu sfântul ce să zici ? Poate așa a fost să fie voia lui. Da' n-a fost din neam. Pe asta una pun mîna la inimă şi jur. Nevasta, mă-sa, drept c-a murit de mult, da' nu-n boala asta. Avea cu inima, zicea doftorul că i se bate inima. Nu ştiu cum va fi aceea, dar i-am ținut de tare multe ori luminarea, pînă ce-a-nchis ochii pentru totdeauna.

Mărie era copilă de şase ani atunci. Şi, la îngropare, nu i-a fost milă popii atîta de mine şi de cei patru mai mari. Ci, cînd îşi oprea ochii la Mărie, îi tremura glasul, se-năbuşea ş-abia putea să mai cînte. Că tremura săraca, în plînsul cu sughiţ, de sălta cămăşuţa pe dînsa.

A crescut așa, tăcută, sfioasă, ca un om ce trăieşte din mila altora. Vezi că eu nu prea stam pe-acasă, munceam săptămîna întreagă, şi fata cea mai mare i de-o fire duşmănoasă, parcă nu mi-ar fi copil... Mărie suferea, şi nu zicea o vorbă legănată, suferea ca şi cînd ar fi muştrat-o mă-sa cea ascunsă-n pămînt. Şi se făcea tot mai frumoasă, tot mai bună şi mai harnică. Vezi dumneata, pe la noi vin vara domni de departe, din ţări străine, şi cînd o vedeau pe drum, ori la porţiţă, se uitau mi-

rați la ea, apoi priveau unii la alții. Iar cînd era unul singur cel ce trecea pe la noi, nu cuteza s-o privească mult.

Și așa, din mintea ei, s-a dedat de făcea niște flori ca acelea cu acul, de femeile cele mai avute erau mîndre cu alțițele făcute de ea. Făcea bani frumoși, și pot să zic că și pe mine m-a ajutat, mai de multe ori. Și, cum sta cu ziulica de cap singură, a-nvățat de cînta așa cum numa privighetoarea în pădure cîntă.

Cum zisei, pe la noi vin vara domni de departe; zic că pentru aer, că-i aer bun. Acuma, știe Dumnezeu, de-aceea, ori doară că n-au de lucru, și vreau să le mai treacă vremea.

Așa, acum prin Cuptor vor fi doi ani, au venit unii din Țară, între ei unul tinăr, cu păr negru, așa de blînd, de credeai că nu trăiește în lumea asta. Au venit să umble pe dealuri, să beie zăr, așa ca niște oameni ce nu știu greul vieții ăsteia... Da' cel cu părul negru umbla mai mult singur. M-am întîlnit de multe ori cu el, și-mi părea că ochii i-s așa de tulburi cîteodată... Era tinăr, și nu știu de ce-mi părea că mi-e milă de el.

Într-o sară stam la poartă cu doi vecini și mai pufăiam din lulele. Că era senin și o lună, de să nu-nchizi un ochi toată noaptea! Cu fumul se mai desprindea din colțul gurii și cîte-o vorbă.

Mărie torcea în curte și cînta. Pasămite de-aceea grăiam noi atît de rar.

Deodată băgăm de samă că cineva se oprește în mijlocul drumului, cu fața spre curtea noastră, și rămîne așa, înlemnit. Dintii credeam că-i vrun drumeț și nu știe unde să mîie peste noapte. Și cînd am văzut că nu se mai mișcă din loc, l-am întrebat că încătrău vrea să meargă.

El însă n-a răspuns nimic.

Un vecin îmi șopti să nu mai zic nimic, că-i nebun. El l-a văzut de multe ori cum tot trage la sămne și la linii pe hîrtie. Alții zic că toată noaptea nu doarme, și că acasă la el are tot felul de capete de oameni desemnate pe hîrtie.

Era tinărul cela. Stătu el mult așa, în mijlocul drumului, apoi veni la noi și întrebă cu glas dulce, dulce :

— Cine cîntă, bădicilor ?

Nu puteai să nu-i răspunzi. Să-i fi văzut numa ochii rugători, și trebuia să faci orice-ar fi cerut.

— Fata mea, domnișorule. O cheamă Mărie. Toarce în curte și cîntă, că ce să facă singură ? Îi vine somnul dacă nu cîntă.

Omul meu rămase foarte strîmtorat ; se uita în pămînt și nu știa ce să zică ; ori nu cuteza. De multe ori se părea că vrea să plece, da-și pleca iar capul.

În urmă păru că-și adună toată puterea ce-o avea într-însul :

— Nu s-ar putea să iasă puțin pînă la poartă ?

Am rămas uimit, și mi se-ntărea gîndul că omul acesta într-adevăr e scrîntit binișor. Da' ca să scap mai în grabă de el, am strigat fetei că s-aducă ulciorul cu apă pînă la porțiță. Cîntecul amuți și, pîn-ai bate-n pălmi, porțița se deschise.

Ea dete bună-sara, așa sfioasă cum a lăsat-o pe ea Dumnezeu, întinse ulciorul pe la cei ce vreau să beie, își ridică de trei ori pleoapele de pe ochii mari, plini de pace, și privi la străin. El nu era sătos, și fata se închină iar cu noapte-bună, da' n-a mai cîntat.

Din sara aceea n-am mai putut scăpa de domnișorul cel cu ochii negri. Tot mereu cu gura pe mine :

— Zău, badă, las' să vin numa de cîteva ori la dumneavoastră, să-ți văd mai bine fata, că vreau să fac un chip care să sămene întru toate cu ea.

Las' că nu-i bine să-ți ieie nimeni chipul, că poți să te usuci și să rămii și tu chip, da' cine-a mai pomenit așa ceva cum zicea el ? Fata să șadă dinaintea lui, și el să tot însămne pe hîrtie ! Asta nu se poate, și nu credeam că fata s-ar învoi.

Nu m-am dat învins pînă ce nu mi-a zis și fata :

— Bine, tată, ce-i într-asta, dacă dumnealui vrea să facă un chip ?

Am stat încă mult în cumpănă, pînă ce nu mi-a spus o babă că se poate face cu trei bobi de linte și cu trei de mazăre să nu se prindă uscăciunea chipului făcut de trupul de pe care-a fost luat.

Atunci i-am zis să vie.

Gîndește-te, a venit, tot la trei zile, patru săptămîni de zile. Și pentru vremea cît ținea fata opăcită de la lucrul ei, a vrut să-i plătească bani. Ferească sfîntul, ce gînduri avea omul acela ! Cine să se spurce cu bani pentru așa lucru ?

Asta n-ar fi fost nimic, c-a umblat la casa noastră atîta vreme. Da' Mărie, știe Dumnezeu cum, a-nceput să-l iubească pe străinul acela. Era de șasesprezece ani trecută, și ea pîn-atunci n-a vorbit cu nici un ficior pe lume, ci a stat tot așa, singură, a cusut ș-a cîntat. Nici cu tinărul ăsta n-a prea vorbit ; părea că-i taie cineva cuvîntul, nu putea să spuie două-trei. Am fost și eu, mai de multe ori, de față, că zicea el să stau. Bun suflet ! Știi, să nu scoată oamenii vești. Și vedeam așa : cînd el se uita mult la Mărie, ochii ei nu știau încătrău să se uite, sau cînd dînsul lucra mai mult cu capul plecat, atunci ea își descărca toată pacea tulburată, din ochii mari, asupra lui.

Nu mă gîndeam la nimic, că oricine s-ar fi uitat așa la el, cît era de frumos, de blînd și de cumînte.

Da' după ce-a isprăvit, după ce străinii plecără acasă, prin sat începu întîi să se șoptească, apoi să fiarbă, că Mărie așa, că Mărie pe dincoalea, cu tinărul acela.

Două femei știau mai mult : că s-au și sărutat, mai de multe ori. Eu nu credeam, da' chiar de-ar fi sărutat-o o dată pe Mărie, n-aș afla nici un păcat într-asta, că doar eu am văzut cît au fost de curați amîndoi, mai ales el ; părea că nu mai trăiește pe pămînt.

Asta asculta și nu zicea nimic. Numa nopțile se zvîrcolea în pat, și cînd credea că eu am adurmit, gemea înfundat, ca la o nenorocire mare.

Slăbise și vorbea de tot rar. Prin sat îi era greu să mai iasă. Și eu știam că nu-i vinovată, cum nu-i vinovat copilul care suge țîță, și tot nu-i puteam ajuta.

Intr-o dimineată veni la mine, cu pas hotărît :

— Tată dragă, să mă ierți, dar eu nu mai pot sta acasă. Iacă, mă omoară gura lumii. Toți cred că-s, — of, Doamne, Doamne !

Și după ce-și conteni plînsul :

— Mă duc la oraș, slujnică. Acolo voi scăpa odată de gura lor.

Am răsuflat mai ușurat, cînd am văzut că poate să se ușureze și ea.

Un an de zile a mers bine. Avea plătuța ei, mîncare destulă. Se purta curățel îmbrăcată. Și se făcuse așa de frumoasă, de-mi era sfială parcă, unde n-am văzut-o de-un an, să-i zic pe nume.

Da' stăpînii cei dintîi, după un an, se mutară din orașul acela, într-alt loc, departe, și Mărie n-a vrut să meargă așa departe. Și-a căutat alt stăpîn. Un domn cu nevastă și cu trei domnișoare mari.

Vedeam eu, acuma, că fata tot slăbește, ș-o întrebam, de câte ori mergeam pe la oraș :

— Cum o mai duci, tu Mărie ?

— Bine, tată, destul de bine, că lucru nu-i prea mult, și am și de mâncare destul. Numa domnișoarele îs rele, îs rele ca veninul ! Să vezi dumneata, că nu mă pot vedea în ochi. Știe Dumnezeu de ce. Ar putea să-mi deie drumul, dacă nu le plac. Cu puterea nu slujește doară nimeni.

A răbdat mult, biata fată ! Că dimineața, pînă se găteau domnișoarele, ea trebuia să steie un ceas pe-afară. N-o sufereau în casă ! Și iarna, cum ieșea îmbrăcată subțire, ca de casă, și sta câte-un ceas afară, învinețea cumu-i pruna, și o dureau dinții de-atîta clănțănit.

În sările de iarnă, nu-i era slobod să mai puie un singur lemn pe foc, în culină, unde durmea, cît ce găta cu spălatul vaselor. Și de culcat, nu se putea culca de multe ori și pînă la 12, după miezul nopții chiar, că domnii stăteau de petreceri, și rîdeau domnișoarele cu glasuri ascuțite.

Cînd își aducea hăinuțele din gîrul de-afară și intra în ele, o prindeau junghiuri adînci.

Și astfel, de la o vreme, am băgat de samă că prinde a tuși. Tușea și se îndoia de piept. Pe mine m-a înjunghiat atunci ceva nespus de dureros și i-am zis fetei atîta :

— Mărie, mulțamește-te la domnul de slujit și să vii cu mine acasă. Va fi mai bine acolo.

Și dac-am adus-o acasă a mai umblat pe picioare două luni de zile. Apoi a căzut la pat.

Tusa o săca văzînd cu ochii, și se stîngea rînd pe rînd toată frumusețea copilei mele, de-mi rămase numa o umbră din ea. Acuma nu mai vorbea nimeni de ea și de tinărul acela.

Răbda ea, biata, da' cîteodată lacrămile porneau să curgă de nu le mai putea opri. Şi nu-i mai venea să se uite la cusături, îi era silă de protine, părea aşa de obosită ca şi cînd ar fi trăit o sută de ani. Numa rar, rar, faţa suptă i se lumina ca de-o aducere-aminte, ochii, căzuţi în cap, rideau parcă, da' numa pe cîteva clipe, apoi iar se tulburau.

O jumătate de an a chinuit tot aşa. Ar fi dorit să înlemnească de tot, să nu mai simtă nimic.

Într-o zi capăt veste să merg pîn' la poştă, că mi-a sosit ceva. Era o lădiţă de scînduri, bătută bine. Înăuntru lumina, cu ochii mari, plini de pace, cu obrazii aceia, cu părul acela, faţa mea cea sănătoasă de odată, săraca mea Mărie. Cînd a văzut ea chipul, zîmbetul şi căldura care i se arătau mai nainte în ochi acum i se iviră iarăşi, şi nu-i mai pieriră de pe faţă pînă ce închise ochii pentru totdeauna.

Am bătut chipul pe părete, de se putea uita la el, şi mai mult ochii nu i s-au luat de-acolo, pînă ce nu i s-au stins de tot, nici lacrimi n-au izvorît mai mult din luminile ce se stingeau.

Dumnezeu să-i deie bine omului aceleia, pe unde va fi, că i-a făcut moartea uşoară ! Am simţit eu că-i om de omenie, de cînd am vorbit mai de-aproape cu el.

Acuma mă duc să mai cumpăr, vezi dumneata, nişte jolj, şi obrăzar de-acela, şi nişte lumini. Am plecat de mult de-acasă, că-i departe, dar ajung eu pînă desară îndărăt. Că aş vrea să-i fac o 'nmormintare frumoasă. Vezi, că mi-a fost şi dragă, ş-acuma o mîncă pămîntul...

BUNICA IOVA

„ Pentru dumneaei nu mai are nici un preț viața asta. De privește cu ochii mici, ca două capete galbene de viespe, în lume, vede lumea spălăcită, cum ar fi o măsurică ce-a fost albastră odată dar acum nu mai are nici o culoare. Se și uită dumneaei încruntată la oameni, cu un dispreț rece, ce-l arată câteodată și prin ridicarea buzelor. Trece, în casă, de la vatră pe laviță, apoi merge iar la vatră, fără s-o întrebe cineva ce are. Nici că are dumneaei ceva, numa i se urăște, că n-are nici o treabă. Pe-afară, într-un pui de ger de să-i facă nasul vînat în două clipe, nu cutează să iasă. Mai strînge tăciunii de pe vatră, ia chiar în palmă jarul împrăștiat, fără s-o ardă, și-l aruncă în sobă. Apoi se uită la mița ce-și ridică spinarea în semicerc și umblă s-o ajungă cu degetele noduroase, rășchirate.

— Cheț !

Cînd, pe ușa deschisă, abia se deslușește, în frigul alb ce năvălește în casă, sluga voinică, bunica Iova clătină din cap, să vadă mai bine, și-i face apoi semn să se apropie.

— Dar... ai gătat-o ?

— Nu chiar, bunico, nu chiar. Mai am de făcut trei găurele.

— Apoi, dacă le gați, mi-o aduci mie. Așa-i ?

— Aduc, doar amîndoi am vorbit. Va fi tare frumoasă !

— Noa, vezi ! Cată să fie tare frumoasă.

Sluga își vede de lucru, iar bunica Iova se gîndește la minunea ceea de fluieră, pe care i-a făgăduit-o unui nepoțel, cel mai mic și cel din urmă care mai ținea la bunica. Cei mai răsăriți ascultau și nu prea de dinsa, dar mai ales nu prea stăteau de vorbă cu ea. Cel mai mic s-a supărat chiar acum, și, într-un plîns cu sughituri, i-a spus mamei că nu se mai culcă în patul bunicii, că bunica-i suflă-n obraz.

Și-i bătrînă, mîncea-o-ar pămîntul s-o mănînce, de nu mai știi de multe ori ce s-alegi din vorbele ei. Mai aude și greu, pe lîngă alt năcaz, și are doi obraji mîncăți de strimbuțele și părăiașele bătrîneții, de să fi apucat pe drumurile acelea o furnică, ar fi rătăcit ca printr-un labirint. O bărbiță ascuțită și-o gură curat ca de pungă ce-o desfaci cît țin baierile.

Nepoții îi iau dintr-o alunecare a mînușii creițarul din pieptarul de lînă, la care bunica ține foarte mult. Se gîndește că cine știe ce cuceriri va face cu el. Cînd se pipăie, începînd să spuie ce le-a cumpăra bunica pe creițar, nu mai e nici creițarul, nici nepotul. Și cînd răsar nepoții prin casă, întreabă de la vatră :

— Mă, care-ați furat creițarul ?

— Eu nu l-am furat !

— Nici eu !

— Eu nici nu l-am văzut !

— Nici eu !

Dacă grijește mai bine de bănuț și le cumpără gogoroane roșii de zahăr, îi cheamă pe toți în jurul ei și desface tolcerașul de hirtie.

— Ție două, ție două, ție...

Dar n-apucă să spuie cît le va da tuturor, și cel mai ștregar i-l zmîncește din mînă și fuge afară. Ceilalți — după el. Bătrîna rămîne tare năcăjită, ia lemnul să alunge mîța de pe vatră, dar izbește în gol.

— Cheet !

Cînd vin nepoții, întristați, în casă, bunica își ridică ochii.

— Ție datu-ți-a ?

— Nu mi-a dat.

— Da' ție ?

— Nici mie.

— Nici ție ?

— Nici mie.

— Toate le-a mîncat el ?

— Toate !

— Spartul, că parcă-i spart, de nu se mai satură ! zice bunica Iova, și se jeluie la noru-sa.

— De, maică, ce să le faci, is ca dracii...

— Ha ? face bunica, și nu mai zice nimica.

Sara, cînd vine acasă feciorul, tatăl ștregarilor, se întoarce cu jalba către dînsul.

— Și care zici că le-a mîncat pe toate ?

— Ioniță.

— Ioniță ? Hm !

— El, că parcă-i spart, de nu se mai satură !

Și iară nu mai zice nimica. Vede dumneaiei că Ioniță-i vinovatul, și alta ce i-ar mai fi trebuit ?

La culcare-i de multe ori zarvă și-s plînsese aprinse. Cum sînt mulți, trebuie să se culce unul și cu bunica Iova. De dumneaiei nu le place la nici unul, că adoarme îndată și horcăie de gîndești că

se-neacă. Soarta cade tot pe cel mic, că numai el poate fi convins.

— Cine nu se culcă cu bunica nu crește mare !

— Pe care n-ascultă, îl duce muma-pădurii !

Cei mai mari se izbesc pe jos și n-ascultă. Cel mai mic merge sfios lângă bunica.

Dacă se-ntîmplă și cu ăsta vreo neînțelegere, bunica se silește din răputeri să dreagă ce-a stricat, să-l îmbune. Mai cu-o jucărie, mai cu zahăr, dar tot mai mult cu vreun bănuț.

Cînd se-apropie însă Crăciunul, mai are și bunica ceva rost la casă. Că ceilalți ai casei au de lucru. Cine să steie-n toate sările să-i învețe colinde pe copii ? Bunica Iova, că și așa n-are cu ce-și omori vremea.

Și mai era ceva. În întunerecul din casă, — numai focul în cuptor, — nepoții nu o văd pe bunica, ci-i aud glasul tainic, ca și cînd ar veni de după cuptor.

— Pe mine să mă-nveți o colindă frumoasă.

— Și pe mine, bunico.

— Pe mine, știi, aia cu «doi boieri bogați».

— Pe mine aia cu «mielu grasu, mielu frumosu».

Numai cel mic se oprea la aceleași cuvinte :

— Pe mine... pe mine...

— Pe tine te-nvață bunica aia cu «doi oameni bătrîni» !

Bunica știe cuvintele, dar n-o mai ajută glasul să spuie cumu-i legea și melodia. Că începe încet, pe nas, cu gura aproape închisă, de ți se pare că, într-adevăr, glasul vine nu numai de după cuptor, ci și dintr-altă lume, adus de un vînt încet și slab. După ce miriie așa, pe nas, mîncînd cuvintele, fă-

cînd să se-audă numai în răstimpuri vreo silabă mai clară, trece la alt colind, cu altă melodie, pe cînd nepotelul a cărui cîntare s-a gătat rămîne plin de ciudă, gata să plîngă.

— Cum ai zis, bunico, după «doi boieri» ?

— Vezi bine, așa trăbă, «doi boieri» !

— Da' după asta ce vine ?

— «Bogați». «Doi boieri bogați, Domnului nostru»...

Și bunica trebuie, în urma urmelor, să spuie numai cuvintele, fără cîntec. Numai c-aici se-ncurcă dîmneaei, că fără arie nu prea află cuvintele. Astfel, colindă de la-nceput pînă la cuvîntul cu pricina, apoi îl spune tare. E migălos și merge încet, încît ceilalți își pierd răbdarea.

— El știe destul, bunico. Acum, pe mine.

— Pe tine te-nvață bunica.

Al celui mic e colindul cel mai scurt. Bunica i-l colindă dintr-o ruptoare :

Doi oameni bătrini,
Hai de dați în cîni,
Că de ne-or mușca,
Voi de dracu-ți da.

Cei mai mari rîd de colindul ăsta, dar bunica le spune că-i tare frumos și-l îmbună pe cel mic.

Cu sara de cap, stau în jurul ei, la vatră, și, încetul cu încetul, învață colindele. Numai vorbele de mulțumită le mai trebuie. Aici, bunica Iova știe numai atît :

Dă-mi colăcelu,
Că mă strînge geru.
Dă-mi un covrig,
Că mor de frig.

Dar celor mai mari nu le place. Auziseră ei altfel de mulțumite de la colindători... Cel mai mic, însă, e îndestulit și cearcă să spuie cuvintele :

Dă-mi lăcelu,
Mă cinge gelu...

Dar cînd știu colindele, vine altă greutate. Toți cinci nu pot merge laolaltă, ci doi cu doi.

— Eu mă duc cu Ioniță.

— Și eu mă duc cu Ioniță.

— Ba eu mă duc cu Ioniță.

Toți ar voi să meargă cu Ioniță, că el e cel mai viteaz — nu i-i frică de nici un cîne. Apoi, el știe colindul de nu se-mpiedecă niciodată. Bunica-ncearcă să-i îmbune :

— Că toți nu puteți merge cu Ioniță !

— Că eu mă duc, bunico, cu el !

— Ba eu !

Și cîte doi încep să plîngă deodată. Ioniță, simțindu-și superioritatea, zice dîrz :

— Cu plîngoci nu mă duc la colindat !

Și cîte doi înceată deodată, grăbind să-și șteargă lacrimile. Bunica-i împarte în două, ținînd pe cel mai mic în poală.

— Voi mergeți laolaltă, și dă pe doi la o parte. Și voi laolaltă, și dă de altă parte pe ceilalți doi.

— Apoi întreabă : Bine va fi așa ? Tu ești cu Ioniță, pentru că Ioniță-i mai mare, și tu mai mic, și te apără de cîni. Tu ești cu Niculae, pentru că tu ești fată, și el e ficior, și te apără de cîni. Bine va fi așa ?

Cei din păreche se uită unul la altul, măsurîndu-se, parcă nu s-ar mai fi văzut.

— Bine, bunică !

Dar în clipa asta începe să țipe cel din poală, care se vede deodată rămas singur, fără soț. Dar bunica Iova îl îmbună :

— Noi mergem amîndoi, taci tu, puiule !

Ziua cea mai neliniștită pentru bunica Iova e însă ajunul Crăciunului.

— Azi-i ajunul lui Crăciun, așa-i, bunico ?

— Așa-i !

— Azi mergem la colindat, așa-i, bunico ?

— Așa-i !

Și sar cu toții de sub țolul cald, pe cînd în ochiul de fereastră abia se crapă de ziuă.

Bîtele li le taie sluga, din grămada de lemne din curte, dar trebuie să răteze bunica la ele, pînă sînt pe-o formă de lungi, ca să-i încete din plîns.

O trag pe bunica Iova de mîneacă, în unghere, să facă repetiție, și, cît ce găta, zup, în curte și la porțiță, să vadă : nu se mai face sară ?

Mama copiilor are de lucru cu pînea, cu covrigii și colăceii. Cine să grijească de haine mai groase pentru copilașii ce-or porni la colindat ?

Bunica aduce un clicin vechi, mare.

— Care-l vrea pe ăsta ?

Și toți se-ndeară, împingîndu-se, plîngînd. Dar cel îmbrăcat, cînd vede că nu-și poate mișca mîinile, începe el să plîngă în locul celor ce-au rămas despoiați. Atunci bunica e numai gură și numai mîini. Îmbracă pe unul, îl dezbracă și pune haina pe altul, și tot așa, pînă nu mai poate, și iese mama, plină de făină, din cămară.

— Care nu se-mbracă nu merge la colindat !

Atunci tac toți, tăcerea peștelui, stau neclintiți, de-i poate grămădi cu hainele bunica după bunul

ei plac. Groși, ca umpluți cu paie, cu traista după cap, cu bîtele în mînă, stau lingă ușa.

— Încă n-a însărat, bunico ?

— Nu încă.

— Dar însăra, așa-i, bunico ?

— Așa.

Și vreunul, ca să vadă, iese afară... Al doilea, după el... Al treilea, tot așa... Al patruilea... Cel mai mic începe să plîngă, că s-au dus la colindat. Bunica iese după ei, și, într-un ajun de Crăciun, îi aduce în casă de treizeci de ori, ca să tacă cel mic.

Cînd mama, colo, dup-amiază, nu mai poate auzi ușa izbindu-se, vine și-i spune !

— Să meargă acum ! Niște copii ca ei, ce să mai aștepte ? Pentru ei a sosit Crăciunul.

Și bunica Iova, de voie, de nevoie, trebuie să se înfășoare în cojocel, cu cel mai mic cî tot, și să lunece pînă în vecini, să colinde și neamul ăsta îndărătnic.

Atîta-i slujba bunicii Iova : cînd se-apropie Crăciunul și pînă pleacă nepoții la colindat. Cînd se-ntorc, își spun vitejiile părinților, nu bunicii, care rămîne iarăși la vatră, gîndindu-se poate departe, în urmă, la alte vremi, ori poate negîndindu-se la nimic. Dar, de la o vreme, cum băieții n-o mai bagă în samă, ci colindă pe tata și pe mama, bunica își pune mîna în sîn.

— Care colindă și pe bunica, îi dă bunica un creițar !

Și nepoții vin, și cei mai mari încep colindul lor cu «stratul de busuioc», cu «cărarea prin mijloc», cu «leagănul de mătasă».

Dar în leagăn cine șade ?

Șade buna fată dalbă,

Tot șade și chindisește...

Părinții rîd, și bunica le dă bănuțul, dar trebuie să mai scoată din fundul pămîntului încă doi, pentru ceilalți.

După asta, bunica Iova are pace pînă la Crăciunul celălalt, de-l va mai ajunge... N-are ce face, n-o întreabă nimeni de nimic, ci trece de la vatră la laviță, și de la laviță la vatră, privind la lumea asta ce-i pare așa de ștearsă, ca o măsurită ce-a fost albastră odată, dar acum nu mai are nici o culoare...

1907

DOAMNA CATALINA

S-a lăsat negură deasă de pe dealurile împădurite de lângă drum, tot mai în jos, pe vale. De-abia se mai zărește la câțiva pași. Dar caii, înfierbîntați, aleargă, frămîntîndu-se în galop, pe drumul îngust, ca pe-o cale cunoscută. Sania lunecă nedit, ca pe luciul apei o barcă ușoară. La cotituri, pe sub colțuri de stîncă îmbrăcate în sloiuri de gheață, cîrmim repede, cît ai clipi.

— Mi-i frică, baciule, c-odată ne vom trezi cu capul în gheață, în fundul văii.

Baciul aruncă ochii la stînga.

— Cînd e atîta nea, să n-ai teamă ! Iată, s-a făcut părete la marginea de jos a drumului. Nu se poate răsturna.

Privim tăcuți înainte, și, în răstimpuri, ne strîngem mai bine în bunzile mari, blănite. Baciul își duce mîna la mustățile înghețate, țapene, ce-i cad peste gură.

— E ger, nu glumă ! Iată cum s-au ghemuit mustățile sub nas. Da' fie, că mie-mi place ! Îți pare că-mpungi cu ele.

Și începe să ridă.

— Avem noroc că-i drumul bun, zic eu. Altfel, cu toată gâteala noastră, nu ne-ar merge bine.

Baciul nu răspunde nimic. Cu capul în piept, își umple pipa. Freacă un chibrit și începe să-i clatine flacăra deasupra pipei, ocrotind-o cu căușul pumnului. Negura deasă ne învăluie tot mai tare.

— N-ar fi bine, baciule, s-aprinzi lămpașul de gaz ? De-aici încolo au să vie cîteva locuri rele.

— Nu-i de lipsă ! De altfel, iarna nu prea purtăm lămpașe. Luminează neaua destul.

Și iar tace, cu ochii duși pe drum înainte. După un răstimp zice :

— Mă tot gîndesc eu la ceva. Iată, așa drum de sanie a trebuit să fie odată pe-aici, ca acum. Poate și mai bun. Și parc-aș auzi, parc-aș vedea o sanie cu patru cai, cum zboară întîia oară pe drumul ăsta la vale, să nu se mai întoarcă.

— Ce sanie, baciule ?

— Sania cu care-a dus Șaguna pe doamna noastră, pe Catalina Varga. Da-i mult de-atunci, eu să fi fost de patrusprezece ani. Da' drumul de sanie a trebuit să fie tare bun. Altfel nu cred c-ar fi cutezat.

— Ce să cuteze ?

— Să ducă pe Doamna Catalina. Caii, se vede, încă au fost de soi. Nu-i mai țin minte cum au fost. Da' cum s-a prins un ficior să ție de sanie, n-a făcut nici trei pași ș-a rămas în patru brînci, lătit în zăpadă, ca o broască. Oamenii au rămas înlemniți, și cînd au început să se frămînte și să fiarbă vorbele, sania nu se mai vedea !

Mergem fără zgomot, într-o liniște înghețată parcă. Numai de pe culmile înalte, pe care străjuie brazii întunecați, vine, în răstimpuri, cîte-un freamăt, surd, rece, ca o înfiorare. Și, din cînd în cînd, calul șarg, de la stînga, sforăie pe nări. Frigul mă pătrunde încet, întîi ca o răcoare subțire, apoi ca o răsuflare de gheață. Și mai avem mult pînă acasă.

Baciul pare că-i dus departe cu gândul. Mă gîndesc că poate la sania aceea cu Catalina. Întru tirziu își îndeasă pipa stinsă în tureacul cizmei și zice :

— Acum e liniște pe-aici. Iacă, nu te-ntîlnești c-un pui de om, tot drumul. Nici urlet de lup, nimic nu s-aude. Dar odată umblau ștafetele, pe drumul ăsta, luni și ani de-a rîndul, de nu mai conțineau.

Îl întreb deodată :

— Cum a fost, baciule, cu Doamna Catalina ceea ?

— Hoho, asta-i poveste lungă. Adecă vorba vine că-i poveste. Da' n-a fost poveste. A fost istorie adevărată. Numa cît eu nu mai țin minte decît puțin din ce a fost odată. Eram tinăr pe-atunci, — să fi avut vro cincisprezece ani.

— Bine, da' tot știi cine-a fost femeia aceea !

— Chiar asta una n-a ști nime să ți-o spuie ! Că ce făcea dînsa știu eu și știu și alții. Da' cine-a fost nu știe nime.

— Și ce făcea Doamna Catalina, pe-aici, prin munți ?

— Ce să facă ? Purta pîra oamenilor cu fescușu. Da' vezi, ca să-nțelegi asta trăbă să știi alte lucruri, pe care și eu numa din auzite le cunosc. Acuma, trăbă să știi, zice baciul, trăgîndu-și capul în bundă, că rumânii din părțile astea, buciumanii, nu făceau robotă, ca într-alte părți. Aici n-au fost grofi și baroni. Aici era mai mare fescușu. Lui trebuia să-i deie buciumanii, pe tot anul, patru funți de aur. Atîta. Și tot așa era cu cărpinișenii, și cu abrudștenii. Acuma, de cînd vor fi rămas ei așa, nu se știe. Da', cu vro zece ani înainte de revoluție, așa auzeam pe tata spunînd, că s-au cercat domnii cei mari să ne puie și pe noi la robotă.

Ș-atunci, ce-or fi dres ei, ce nu, ne trezim numă-ntr-o zi, — într-o zi de vară, — că pe drumul țării, dinspre Dealu-Mare, vin o grămadă de cătane. Dar ai noștri simțiseră, se vede, înainte. Unu, — îi zicea Manasie Cosma, — cu cîteva zile înainte umblase prin toate satele Buciumului și strînsese vreo două sute de oameni. Vin ele cătanele și trec prin Cerbu. Ai noștri îi așteptau în Bucium-sat. Ș-a fost pus Cosma Manasie o prăjină mare, și-n prăjina ceea un ban de trei mariași, în calea lor. Cică să se oprească, să nu deie mai departe, că va fi rău de cătane. În fruntea lor venea un căpitan, unu Vizner. Dădu poruncă să vie toți bărbații, cu mîna goală, fără arme, că are să le deie porunci de la-mpăratul. Da' Cosma se vede că știa ce-s poruncile alea. Le face sămn din ochi la oameni să steie departe, și el, în mîna cu hîrțiile noastre, cu privilegiile vechi, s-apropie de căpitan. «Noi știm că vreți să ne faceți roboți. Da' nu veți putea ! Noi avem aici cărți de la craii de demult. Noi la asta nu ne învoim !» Și rămase drept dinaintea lui. Atunci, căpitanul Vizner, spun oamenii, a dat să-i smulgă hîrțiile din mîna. Da' n-a putut. Și, de ciudă, călare cum era, a-nceput să-i deie cu sabia-n cap, lui Cosma. Dar ăsta i-a prins repede frînele calului, și animalul, rănit de zăbale, s-a ridicat în două picioare. Cine știe ce s-ar fi ales de nu săreau cătanele să-l lege pe Manasie Cosma ! Că era om aspru ăsta ! — Baciul tace, îndurerat la față, căutînd cu ochii ca și cînd ar fi vrut să-l vadă pe Cosma. — Și nu era cine știe ce om, adaogă el. Era uscățiv, tras la față, dar avea niște ochi întunecați, de te sfredeleau pînă-n inimă, cînd se uita la tine ! Strașnici ochi ! Atunci n-avea nici treizeci de ani. Da-n urmă l-am apucat și eu, că umbla în cîrji, la cerșit. Vezi că

I-au nenorocit atunci în bătai, bată-i puterile lui Dumnezeu să-i bată !

Și baciul tace iar, privind aiurit în vale, la stînga. Și cum stam așa, pe gînduri, sania scobilți deodată subț buza drumului.

— Trage la dreapta, adormitul, fire-ai !... acum era să-ți spun una. Dracu te pune s-adormi !

Sluga zmînci de hățuri, arzînd deodată caii cu biciul, ș-am scăpat teferi.

Ca trezit de izbitura saniei, baciul începe iar :

— Cît ce-au pus mîna pe Cosma, ceilalți — atîta le-a fost. Au rupt-o la fugă. Da' călăreții-i încunjurără grabnic și-i aduseră în sat. I-au încuiat în grajduri, ca pe vite, și le-au pus străji de pază — cîte patru cătane cu puștile pline. Iar domnii, căpitanii, au chemat îndată pe judele satului ș-au poruncit să le deie cinci capete de vită. Ce-a urmat apoi cu oamenii a fost o rușine. Rînd pe rînd îi scoteau din grajduri, și nici unul nu scăpa din cincizeci de bețe pe trupul gol. Lui Manasie Cosma i-au dat o sută-n cap. Da' l-au și mîncat fript. N-a mai fost bun de nimic, că l-au rupt tot, ș-a trebuit să umble în cîrji și să cerșească în toată viața lui. Și i-au rămas copiii și nevasta pe drumuri. Cît gîndești c-a ținut schingiuirea ceea ? Cinci zile în capăt ! Și în vremea asta cătanele beau și mînceau, iar cei bătuți trebuiau să spuie că se-nvoiesc la robotă de șase săptămîni pe an. La lucru departe, la pădurile fîscușului din Ofenbaia.

Da' pe urma lui Manasie Cosma, cel chilăvit, au luat alții privilegiile celea vechi în mînă, ș-au început să bată drumurile, să scape pe oameni de robota asta nouă. La Bălgrad, la Aiud și-ntr-alte părți au umblat aceștia. Numa cît nu era nimeni să-i asculte. Domnii se-nvîrteau într-un călcîi și-i

lăsau pe rumâni să steie năuciți, cu căciulile în mînă, pînă venea vrun pandur și-i dădea afară.

Ci iată că-ntr-o sară, trei bărbați se-ntorc de la Aiud însoțiți de-o femeie, de-o doamnă. S-a legat de ei acolo,-n Aiud, și spunea că dînsa are să scape pe rumâni de robota asta nouă. Și iacă, oamenii aceia n-au întrebato-o «Tu cine ești?», nici nu le-a venit o clipă să se-ndoiască de gîndul ei cel bun. Au adus-o-n sat la dînșii, fără să știe nici cum o cheamă. Se vede că-i fărsecase cu privirea, că n-avea privire femeiască. Așa ochi nu s-au mai pomenit! Și așa glas, de părea un cîntec, și totuși cînd îl auzai, nu puteai să zici că ce spune femeia ceea nu-i drept. Astfel, în scurtă vreme, ea a fost stăpînă pe satele astea.

— Da' bine, baciule, îl întreb, nici mai tîrziu n-au știut oamenii de unde-a venit și cine-a fost Catalina ceea?

Baciul clătină din cap, strîngîndu-se mai bine în bundă.

— Niciodată! Începură unii să bănuiască, la-nceput, că poate să fie vrun șpion îmbrăcat în haine femeiești. Că ea, vro opt ani, cît a stat în satele noastre, n-a locuit decît singură într-o casă. O chemau oamenii mai avuți să vie să steie cu ei, dar ea nu voia. Și mulți spuneau că, noaptea tîrziu, în casa ei, se vedea lumină mare, ca și cînd ar fi fost o vîlvătaie de foc, care se-nălța și apoi scădea repede, ca și cînd s-ar fi pus deasupra aripi mari, întunecate. Era tină ră, și, cît mi-aduc eu aminte, tare frumoasă femeie, da' vorbe femeiești, de dragoste, din gura ei, n-a auzit nimeni. Și erau pe-atunci mulți junișani care-i dădeau tîrcoale, care-ar fi vrut să se prindă-n vorbă cu ea. Da' Doamna Catalina, ca și cînd n-ar fi fost femeie! Alte gînduri se vede c-o munceau pe dînsa,

și ochii ei ardeau totdeauna, ca de-un foc ascuns. Și-mi aduc aminte că era mai mult supărată decât voioasă.

La două-trei luni, cu bani strînși de pe la oameni, pornea, cu doi-trei rumâni, să cîștige dreptățile pierdute. Da' de prin Bălgrad ori Aiud, — după ce vorbea pe-aici, ea știe cu cine, — pe bărbați îi trimitea acasă, și spunea că are să meargă mai departe, poate pînă și la împăratul. Și iarăși, tîrziu, la o lună, două, se întorcea, schimbată tare. Atunci, zile întregi nu vorbea cu nimeni, orice-ai fi întrebat-o, ci sta în casă, ori umbla singură prin munți. Și părea foarte abătută. Oamenii se gîndeau că, de bună samă, n-a putut isprăvi nimic. Dar erau și alții care socoteau că femeia asta poate are drăguț, pe undeva departe, și, din cînd în cînd, trăbă să meargă să-l vadă; iar alții credeau că poate are copii, și dorul lor o duce Dumnezeu știe pe unde.

În zilele dintîi după întoarcere, părea că nu se mai gîndește deloc la nedreptățile ce i s-au făcut poporului, și greu de tot putea vrun om să-i amintească de vechea ei datorință, ce de bunăvoie și-o luase pe cap.

Era destul însă o vorbă, o amintire despre această datorință, și Catalina era iar Doamna noastră cea de demult, ochii i se-aprindeau iar, și sfaturile cu unii și cu alții se începeau din nou.

Baciul își trage pipa din tureacul cizmei, îi dă tabac din beșica de porc, freacă un chibrit și-i dă foc. Nu mai e mult pînă acasă, și privind zadarnic prin negură, să deslușesc pădurile din jur, mă chinuie dorința să mai aflu cîte ceva despre această femeie, care, odată, a fost stăpînă pe satele astea. Baciul însă nu așteaptă întrebarea mea.

— Odată, zice el, țin minte, era o iarnă strașnică. Asta de-acum poate fi numa puiul aceleia. Și, în puterea gerului, am trebuit să ne luăm săcurile în spate, să trecem munții, să facem stinjeni la pădurile fescușului din Ofenbaia. Când am ajuns noi acolo, după multe rătăcirii prin cețurile grele ale munților, era o sumedenie de rumâni la lucru, din multe părți adunați. Și răsunau pădurile-n departe de ploaia de lovituri ce cădeau în trupini bătrîne, de ferestraie late ce intrau adînc în lemnul mirositor, inelat al bradului, de prăvălirea cu vuiet mare a „vrunei uriaș de-acela, ce-a stat poate veacuri cu creștetul în cer. Strigătele omenеști se-amestecau cu huietul acesta într-o învălmășeală ce clocotea parcă.

Vin șpanii și ne pun la brazdă și pe noi, și ne pierdem în mulțimea oamenilor. Da' n-am tăiat noi așa, preț de-o jumătate de ceas, și numa ce luăm sama că și ici, și colo munca înceată, rumânii rămîn drepți, cu săcurea pe umăr, și, întru tîrziu, auzim strigăte de : «Ura ! Trăiască !» Ne întrebăm noi, din ochi, că ce să fie, și, în așteptare, ne punem săcurile subsuoară. Și numa iată că s-apropie și de noi, călare pe un cal mic, de munte, Doamna Catalina. Se oprește în fața noastră și-o auzim strigîndu-ne : «Cine mai dă o dată cu săcurea e un mișel și un vai-de-capul-lui ! Voi nu mai trăbă s-ascultați de cei ce vă calcă în picioare drepturile !» Era aprinsă la față, și ochii-i ardeau cum n-am văzut-o niciodată. De unde-a fi venit ? Cum a fi răsărit acolo ? Noi am lăsat-o în sat cînd am plecat...

Și iată așa, oamenii au ascultat-o atunci ca pe-un sfînt, și-au adunat merindele și-au plecat la vetrele lor. Șpanii s-au împrăștiat ca puii de potîrniche, iar Doamna Catalina, parcă o înghițise pămîntul !

Din ziua aceea, noi, din părțile noastre, n-am mai mers la stinjeni niciodată.

De astea făcea multe Doamna Catalina. Și nu se temea. Asta-i, femeia aceea nu știa ce-i frica. Și domnii cei mari n-o puteau suferi odată cu capul. Cercau s-o prindă, dar în munții noștri, unde era ea, n-a cutezat să se apropie nimeni de dînsa, pîn-a venit Șaguna și-a dus-o.

Baciul se oprește aci, cînd sania lunecă peste podul din capul satului.

— În ia-sară să le dai și ovăz la cai, măi Petre, zice cătră slugă. Să le dai, că-s vrednici, săracii.

— Oamenii n-au știut nimic, că Șaguna de-aceea va veni, s-o ducă pe Catalina ? îl întreb eu.

— Vezi bine că nu ! Mi se pare c-a fost chiar la Bobotează. Așa, da, la Bobotează. Se zvonise că vine un popă mare la biserică, la Izbita, să sfințească apa. Și să vie cît de mulți oameni, să-i facă o primire strălucită. Așa, am mers și eu, și au venit oameni și din alte sate. Și s-a gătat sfințitul apei, și slujba în biserică, ș-atunci Șaguna a luat pe Doamna Catalina de braț ș-a plecat cu ea spre casa popii de-aci, a popii Sirbu. Noi credeam că merg să prînzească la părintele. Da', la poartă, s-au oprit. Aici era gata sania cu patru cai. Șaguna i-a spus popii ceva încet la ureche, au suit-o amîndoi repede în sanie ș-au pierit. Ehei ! Cine știe, dacă rămînea ea la noi, ce se-ntîmpla... Poate scăpam mai iute de greutate, da' poate se-ncepea de la noi revoluția. Și eu cred că pe Șaguna anume l-au trimis cei mari, s-o ducă. Da' de-atunci n-am mai auzit nimic de ea, cum nu știam că trăiește pe lume pîn-a venit la noi în sat. Mai stă ș-acuma casa în Bucium-poieni, aci, la Valea-Albă, unde-a locuit dînsa mai mult. Nici n-au avut oamenii vreme să se gîndească la ea, c-au urmat în grabă fierberi și vremuri grele. A

trebuit acuș să luăm puștile în mână. Ai auzit dumneata și știi ce-a urmat dup-aceea. Da', vezi bine, n-ai simțit și nici nu vei simți niciodată ce era în inima noastră atunci. Vezi, noi, bătrînii de-acum, numai atunci am trăit. De-atunci încoace, iac-așa, trăim și noi, care mai trăim, ca niște oameni bolnavi.

Sluga zmîncește de hățuri, și eu ies din bundă.

— Acuma, îți mulțănesc de sanie și de cojoc, baciule, că, de nu te-ntîlneam, degeram pîn-acasă.

— N-ai de ce mulțămi, numa căii să trăiască. Ghi, mă ! face baciul, și trece înainte, prin negură, spre satul vecin.

COSTINAȘ

Ploaie învăluită cu zăpadă mărunță se cerne mereu din văzduhul mohorît, răzimat parcă pe culmile dealurilor. Pe drum e ciorofleacă bătută, ca un strat de smîntînă sură. Cînd trece vreun călăreț, stropii de noroi împrășcă în toate părțile, ca scuipatul printre dinții lați, rari. De pe sub șoproane, de pe sub streșinile gardurilor plouate, cocoșii trîmbiță prelung moîna.

Pe-un veac ca ăsta, bine face Costinaș că stă în aerul mocnit, în căldura ce miroase a vinars, din crîsmă. Cel puțin lui așa i se pare, că bine face, și-o spune în gura mare.

— E bine aici ! A dracului ! Afară, îți pătrunde umezeala pîn' la oase ! Vezi, se-ntîmpl-așa, să stau azi în crîsmă. Ce-are a face ? ! Stau și beu, și nu-mi pasă de nime !

Zice și privește la sticluta de pe masă, plină cu lichid gălbenu. Ceva de prune, se vede. Că dumnealui nu bea fitece. Dumnealui să i se-aducă băutură aleasă.

— N-am de unde plăti, gîndești ? Să deie Dumnezeu să aibă toți oamenii așa cum am eu ! Am eu de unde face bani !

Umple păhărelul cu grijă, îl privește încruntându-și ușor sprâncenele, apoi, ducându-l la gură, îl dă peste cap c-o zmîncitură minioasă.

În crîsmă nu mai e nimeni, că și pe vremea asta rea oamenii se zolesc după trebi. Doar tîrziu, spre sară, se mai abate vreunul.

Cu oricine ar intra, Costinaș «are o vorbă».

— Uite, birăule, aș avea o vorbă cu dumneata. Zici că-i urît afară ? Hm ! Asta o cred eu. Dar ia să-mi spui, cînd se isprăvesc odată contractele celea ? Le-ar fi vremea, socot eu.

— Acelea-s ca și gata, nu le purta grijă ! Ce-am zis facem ! La noi asta-i slujbă, nu putem glumi !

— Atunci, n-am zis nimic ! Da' să poștești un păhăruț, așa, din trecere de vreme.

— Nu bem vinars, bade Costinaș. Noi bem vin.

— Dacă poștești, bea vin, că-ți plătesc vin. Da' mie să nu-mi zici nimic. Eu beu vinars.

Primarul însă n-are gust să bea vin plătit de Costinaș. S-așează la altă masă și-și aprinde o țigară.

Costinaș își ridică trupul greu, mare, ciolănos, ca o namilă, și, împletecîndu-se, stă să se răstoarne pe masa primarului. Îl privește cu ochi tulburi.

— Adecă zici să n-aducă vin ? Vine vorba că nu vrei să beai de la mine ? Hm ! Se vede că mă ții lipit pămîntului. Am eu bani, am din ce face bani ! Să deie Dumnezeu să aibă toți oamenii numai așa cum am eu ! Cît aur am aflat eu în luna lui Cuptor ? Cu fonții, ce crezi dumneata ! De-aceea ziceam eu să-mi faceți odată contractele celea. Că am făcut tîrg cu oamenii, le cumpăr averea. Și n-aș vrea să țin banii mult la mine. De ce să-i țin ? Că banii din pungă se duc dracului.

În crîsmă se îmbată și juratul mare. Badea Dumitru e om cu stare, mai cu cheag ca primarul. Atîta numai, că nu știe carte. Să știe, el ar fi primar. —

Costinaș, de la masa lui, îi dă bună-sara și-l îmbie cu un păhărel. Juratul ia, închină și-l deșartă pe gît. Apoi se așează lîngă Costinaș.

— Bun vinars, vere Costinaș !

— Bun, și să mai aducă un trideț.

— Să mai aducă, dacă vrei.

— De ce să nu vreau ? Cred că dumneata mă cunoști pe mine.

— Ei, iac- așa ! Cum să nu te cunosc ?!

— Acuma, dacă mă cunoști, să-ți spun un lucru. Mergem noi odată să-ți arăt băișagul de care ți-am vorbit ?

— Mergem, cum să nu !

— Dacă nu mergem, să știi că nu te-a iertat Dumnezeu. Acolo sînt niște mîncători din bătrîni. Ce mîncători ? Gîndești că-i gura Iadului ! Acuma, acolo e moșia dumitale... Și suflet de om, afără de mine, nu știe de vîna ceea de aur. Mie mi-a arătat-o moșu. Și dacă nu ți-o arăt dumitale, să știi că mor cu taina și nu mai spun la nimeni. Să mă bată Dumnezeu de-ci 'spune cuiva ! Iacă, m-am jurat, și nu mai spun !

— Și cum, în ce loc să fie ?

Costinaș se trage îndărăt, frecîndu-se de părete.

— Acuma, cu mine nu-i de glumit ! Eu, pînă la fața locului, nu spun o vorbă, da' să mă tai tot bucățele ! Adeică, vorba vine să mă tai. Numă dracu, că nu mă poți ! și rîde, clătînîndu-se.

Juratul îi știe năravul și rîde și el.

— Cum pot să te tai eu, cînd patru panduri n-au putut să te taie ?!

— Ie, bată-i Dumnezeu să-i bată ! zice Costinaș, zîmbind cu mulțumire.

— Mai spune o dată istoria ceea, frate Costinaș. Cum s-a-ntîmplat numa ?

Costinaș își bea păhărelul.

— Că întii nu s-a-ntîmplat nimic. Întii au venit domnii cei mari de la oraș, pentru păduri. Erau judecători acolo, și era și pădurarul cel mare acolo, și era și pădurarul cel mai mare. Acuma, pădurile noastre cine le-a mai măsurat pîn-atunci ? Ia, poate iepurii și căprioarele și vro bătaie de pușcă. Acuma, însă, cică, — dracu ! — cică trăbă să deschilinescă cu mete noi pădurea erariului de-a noastră. Mulți dintre oameni n-au știut nimic. Alții au știut și au plecat cu ei, să vadă cum se va face dreptatea cea nouă. Da' ticăloși, măi, să le dai cu piciorul ! Zice un domn : «Bade, dumneata te-ai băgat în pădurea erariului. Cu cinci metri mai afund.» Și rumânul nostru pleacă fruntea, într-atîția domni, și zice : «Nu știu, măria-ta, pînă aici am folosit-o totdeauna. Da' se poate...»

Ce «măria-ta» ? Ce «se poate» ? Fierbeam în mine ! Dac-ai avut atîta pădure, ține-o și n-o lăsa, să fie chiar să crape domnii aceia toți !

Dar oamenii, plouați, la care cum îi da pădurea în samă, furîndu-i jumătate din ce-a avut, plecau capul și mergeau acasă, să se sfădească cu muierile. De-aceea ziceam eu că-s ticăloși.

Acum, eu mergeam tot după domni. Săcurea-mi era pe umăr și pășeam în urma lor c-o ciurdă mare.

De cîteva ori m-am amestecat în vorbă : «Frate Niculae, ori bade Petre, da' nu-ți lăsa dreptul dumitale, doar nu ești muiere !» Da' vrun nădrăgar se-ntorcea la mine : «Măi bade, dumneata taci, dumneata n-ai drept la vorbă». «Ave-e-ai tu drept

la Iad să aibi !» mă gîndeam eu și-mi venea să-i iau de piept pe oamenii ăștia slăbănogi, care jucaseră cum le cîntaseră străinii aceia.

M-am fost cătrănit rău ! Simțeam că, de vor încerca să icie și din pădurea mea, n-are să fie bine. Strîngeam toporiștea săcurii și-mi lipeam grumajii de fierul rece. Mă luau nădușeli. Și afară era toamnă tîrzie. Un vînt subțire trăgea pe coaste și învăluia subt picioarele noastre frunzele fagilor.

Am ajuns și la pădurea mea. Am dat-de meta veche. Un fag bătrîn, scorburos. Se uită ei pe mapă, se uită la fag, schimbă priviri între sine, ș-apoi unul mai țănoș se sparge la mine : «Vezi, măi, tu a dracului ! Ziceai la alții să nu lase. Da' și tu furat de la erar, și tu trebuie să lași !» Eu mi-am ridicat capu-n vînt : «Ba eu nu las !» «Trebuie să lași, să vii mai la vale cu meta ! Că-i musai !» «Musai a murit, domnule, de mult ! Din răzmiriță ! Meta mea rămîne acolo, ba, de mă mîniați, o mut mai în sus !»

Cînd au auzit domnii așa, au început ca cioarele la mine. Eu stăteam cu mîna pe săcure, și nu ziceam nimic.

Deodată, unul merge, cu un gornic, la fagul cel bătrîn și măsoară zece metri la vale. Pune să cioplească un stîlp, scrie un număr pe el și-l bate acolo,-n pămînt. «Aici e marginea dumitale. De treci iar mai în sus, vine gloabă.»

Eu merg la pociumb, îi dau în lături două muchii, îl smulg și-l zvîrl la muma-dracului.

«Ce, dumneata bolînd ?» zic ei, plini de mînie. «Ba sînteți nebuni dumneavoastră, că umblați să vă găsiți primejdie !»

Atunci judecătorul din comisie porunci să se cioplească alt stîlp și merse să-l bată el în pămînt. Atîta i-a trebuit ! Nici nu știu cum am ajuns lîngă

el. M-am trezit bine numa după ce i-am ras două palme, de i-am mutat fălcile.

Au avut noroc, că s-au imprăștiat toți ca puii de potîrniche prin pădure. Am așteptat eu pînă sara. Da' nu s-au mai abătut pe la locul meu. Așa că mă duc eu acasă și mă culc. Nu spun la muiere nimic.

Nu era încă ziuă, cînd bate cineva la ușă. Mă scol eu, mă uit pe fereastră. Erau patru gendari. «Bun! îmi zic eu. Stați numai acolo pînă se face ziuă!» Și nu le deschid.

Cînd au dat zorile, mă scol, mă spăl, îmi aprind pipa, îmi pun toporul pe umăr și-i poftesc în casă. Vin ei toți patru, cu puștile pe umăr, înciudați de muma-dracului că i-am făcut s-aștepte atîta. «Dumneata dat dracului! De ce nu deschis?» «Cum să deschid, domnule, dacă dormeam? Acum sînteți aci. Pbftiți și căutați dac-am furat ceva.» «Că nu furat nimic. Da' pune jos săcurea cea.» «N-o pun, domnule, că eu de pe-aceea trăiesc.» «N-o pune?» «N-o pun!»

Și unul, cu sulița la pușcă, se repede la mine. Atunci mi-a scăpat o-njurătură strașnică. Nu știu să fi suduit în viața mea astfel. Am ridicat săcurea. Ori viu, ori mort, acum îmi era totuna! Da' cea se trase grabnic îndărăpt; vorbi cu ceilalți nu știu ce. Apoi au plecat toți patru.

Mă gîndeam eu că asta nu-i a bună. Că au venit să mă ducă și nu m-au dus. Acuma, și aceea-i drept, că viu nu mă duceau.

Acuma-s țitat pe săptămîna viitoare la judecată. Voi vedea eu atunci ce-oi face.

Juratul îl întrebă:

— Și nu ți-i teamă că te-or pedepsi acum?

— Ce teamă, dacă eu aveam dreptul meu?! Cum, adecă să te lași să te calce în picioare toți.

trași-împinșii ?! Mai bine să nu mai vezi soarele și copiii !

Acum aduse juratul băutură bețivă și-ncepură să vorbească despre aur, despre băile care dau mai bine. Badea Dumitru asculta cu băgare de samă. Costinaș era mare meșter în aflarea vinelor cu rod. Și, puțin beat cum era, vorbele lui erau și mai calde, și mai aducătoare de nădejde. Ce spunea întârea cu jurăminte și se-aducea de pildă pe el, care știu toți că-i un om cu noroc în ale băilor.

Nu era bețiv din fire. Așa, vreodată, când se opăcea mai mult în crîsmă. Dar nici atunci nu împrăstia banii. Nu purta nicicînd mai mult de cinci zloți cu el.

Sara tîrziu, mai veniră și alții în crîsmă, împinși de umezeala de-afară. Căci ploaia învrîstată cu zăpadă nu mai contenea. Costinaș închina la toți cu păhărelul și spunea frînturi din pățania lui, rîzînd de domnii aceia străini.

Cîteodată întrebă careva :

— Da' cu judecata cum stai, bade Costinaș ?

— Ce, care judecată ? Eu i-am judecat o dată. Ce va mai fi vom vedea noi. Da' ce-are să fie ? Eu îți spun că nimica ! Numa mi-i ciudă mie pe oamenii slăbănogi. Vezi, eu din pădurea ce nu le-am lăsat-o am lemne de foc pe cîte zile voi avea. Ar avea și alții. Da' vezi că unii de-ai noștri, dacă văd vrun domn, îndată le piere corajul. Da', mă, trăbă să știi că și ei sînt oameni ! Ți-i frică ție, și lui i-i frică ! Se minie el, și tu te minii !... Eu ? Să vie toți domnii de pe lume, și nu las dreptul meu ! Mai bine să nu mai văd lumina soarelui !

FEFELEAGA

„ Dis-de-dimineată o vezi pe drum, tîrîndu-și calul de căpăstru. Femeia e înaltă, uscată, cu obrajii stricați de vărsat, arși de soare și de vînt. Pășește larg, tropotind cu cizmele tari, pline de umflături uscate. Calul o urmează cu gîtul întins, scobilînd din picioarele ciolănoase. Poartă pe spinarea adînc deșălată două coșărci desăgite. Sub coșărci, la fiecare legănare, se văd două petece mari, pămîntii. Calul e alb, dar, sub coșărci, i s-a ros părul tot, și pielea, de-atîta frecătură, e-o rană tăbăcită, tare ca potîngul. Merge în urma muierii, adormit parcă de tropotul cunoscut al cizmelor ei. Capul, mare cît o solniță, nu și-l mișcă nici la dreapta, nici la stînga. Nici femeia nu-i are grija, ci pășește mereu înainte ; doar în răstimpuri zice așa, ca pentru sine :

— Ghii, mă Bator !

Trec așa, amîndoi, pe ulițele satului, urcă apoi pe cărarea dinspre Dealu-Băilor și se pierd în coborișul repede de dincolo de deal. Pe acolo-i coastă pietroasă, și cărarea-i strîmtă, și femeia tot mereu ogoiește calul :

— Noa, mă Bator, mă ! Numa-ncet, mă, că nu dau tătarii.

Bator se zdrobește rău pe povîrniș, și ciolanele așa de tare-i împung în piele, cînd ici, cînd colo, de parc-ar căuta un loc să iasă din trupul bătrîn și ostenit. Corfele, desăgite în spinare, bleoncăne în toate părțile, dînd să se desprindă de pe șaua mică, de lemn, și pleoapele se lasă și se ridică mereu de pe cele două răni alburii ce-nchipuie ochii, ca și cînd ar încerca să tragă-n sus o piele neagră ce-acopere luminile stinse de mult.

Ajunși în vale, se opresc lîngă o grămadă de piatră mărunțită. Femeia scoate dintr-o corfă o troncuță de lemn, o umple cu piatră și începe să încarce coșărcile. Calul se clatină încet, la dreapta ori la stînga, după cum pune femeia piatra. Apoi, cu coșărcile pline, pornesc amîndoi, încet, la deal. Se-ntîlnesc cu băiețandrii care vin chiuind, cucuiați deasupra coșărcilor desăgite pe căluții mici, dar țapeni. Vin și ei după piatră. Băiețandrii-i dau bună-ziua femeii și trec mai departe.

— Să creșteți mari, să creșteți mari, răspunde dînsa, și trage-ntins de căpăstru.

Caii mai tineri nechează, cheamă de ici și de colo, dar Bator urcă din greu, cu capul în pămînt, n-aude nimic, nici tropotul cunoscut al cizmelor stăpînei nu-l mai aude. Pipăie cu picioarele și cunoaște, știe unde are să vie vreun pripor mai greu de urcat. Acolo se adună, se îniaptă, suflînd, nădușit, pe nările largi, bătrîne.

— Ho, mă Bator, ho, mă sărace ! Stai să mai hodinim, că doar nu dau tătarii.

Și calul se oprește bucuros, și răsuflă ca din foi. Femeia tocmește coșărcile, mai pune la loc vreo bucată de piatră ce dă să cadă, și cată înainte : Cît mai au pînă-n vîrfurile dealului ?

Și tot așa, cu popasuri dese, cu îndemnuri, ajung pe culme. De aici-i mai ușor. Ajunși în sat, descarcă

piatra astăzi la o gazdă, mine la alta. La cîte unii duce și săptămîni de-a rîndul.

Pe muiere-o cheamă Măria, dar oamenii, batjocoritori cum sînt, îi zic Fefelega. Tineretul mai mărunt din sat așa a pomenit-o : cu Bator de căpăstru aducînd piatră la unii și la alții. Cît aur vor fi scos unii și alții din piatra adusă în spinare de Bator, Măria nu s-a gîndit niciodată să socotească, dar, de multe ori, cînd Bator abia urca pe spinarea dealului, își zicea așa în gîndul ei : «Din cîtă piatră a purtat săracul, mai că s-ar putea face un deal ca acesta». Îi plăteau de-o povară zece cruceri. Și cînd era drumul bun, putea aduce cincișase poveri. Tot făcea pe săptămîină vreo trei zloți. Și-și zicea în gînd : «Tot putem trăi».

Odată trăise și mai bine. Pe cînd îi trăia bărbatul, Dinu, oamenii îi ziceau Măria Dinului. Și Măria Dinului, pe vremea aceea, lucra cu Bator alături, ca și acum, iar Dinu lucra în baie, sfredelea stîncă și pușca cu praf ori cu dinamită, ca toți băieșii. Și mai cîștiga și Dinu trei-patru zloți la săptămîină.

Copii aveau pe-atunci vreo cinci capete. Slăbuți copii. Aveau ce mînca, și tot erau jigăriți. Dinu tușea mult ; de cîte ori venea de la baie, ud și plin de tină, tușea și suduia copiii, — nu-i putea suferi văzîndu-i așa de prăpădiți. Muierea le ținea partea, îi mîngîia, îi săruta pe obrăjorii scorțoși, de pe care mereu se desprindea un praf ca o pulbere de făină.

— Lasă-i, măi rumâne, ce-aștepți tu acum de la ei ? Cînd vor începe să lucre, se întăresc ei atunci, zicea femeia.

— Pînă-i cucu ! Dintr-ăștia nu voi vedea eu oameni ! răspundea cu ciudă bărbatul.

Și n-a văzut, că Dinu a murit mai degrabă ca toți. Femeia l-a plîns ce l-a plîns, dar n-a avut

vreme de jelire, că, deodată cu înmormîntarea, s-a gătat și cel din urmă bănuț din casă. Bator, în vreo trei zile, cît a hodinit pînă l-au îngropat pe Dinu, era aproape să înțepenească. Acum femeia simțea că singurul sprijin ce-i rămăsese era calul ăsta mare, alb, slab de să-i numeri toate oasele. Satul era tot așa ca și pîn' trăia Dinu. Toți oamenii își vedeau de lucru, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Și cînd au văzut-o pe Măria, a doua zi după ce și-a îngropat bărbatul, c-a și plecat cu Bator de căpăstru, unul mai pestriț la mațe a zis !

— Iată și pe Fefelega !

Și, de-atunci, Fefelega i-a rămas numele.

Dar ea nu s-a încrezut niciodată în oameni, nici nu le-a cerut ajutorul. Altădată se încredea în voia Celui-de-Sus, iar acum, de la moartea bărbatului, se încredea în Bator. De cînd și-a închis Dinu ochii, și ea a ieșit în curte și a strigat «Tulai !», de-atunci a simțit că nu oamenii aceia care vor veni să vadă pe mort îi vor fi sprijin de-acum înainte, ci calul acela mare, alb, care sta legat de-un pociumb și ronțăia liniștit la ogrinji. Și cît a stat mortul în casă, de cîte ori ieșea Fefelega afară, îi părea că Bator, cum ronțăia la ogrinji, dînd din cap, ar zice : «Da, da, da ! Vom face ce vom putea.»

Și așa, încetul cu încetul, tropotind din cizmele mari ziua întreagă pe ulițele satului, cu Bator de căpăstru, a început să-l uite pe Dinu. Nu doară așa, ca să se gîndească la alt bărbat, că ea de mult nu mai înțelegea decît într-un chip viața : să se frămînte săptămîină de săptămîină, ca, duminica, pe bănuții căpătați, să cumpere bucate și legume pentru casă. Și, pentru asta, se simțea destul de tare, dacă avea pe Bator alături. Poate or fi muncit-o și pe ea vreodată, — cîndva, demult de tot, — gînduri mai luminoase, și inima, în tinerețe, poate

să-i fi tresărit vreodată de-o căldură tainică. Dar îndată ce s-a înhămat la munca din care vedea că toată viața n-are să mai scape, a înțeles că, pentru o femeie năcăjită ca ea, toate acele închipuiri de mai bine sînt, iac-așa, prostii, care-ți fac traiul și mai greu.

S-au aflat vreo doi-trei oameni care au sfătuit-o să se mărite iar.

— Ce să stai așa ? Îmbătrînești, ș-atunci nu te mai ia nime.

— Ieie pe muma-dracului ! zicea Fefelega.

„Și privea cu dușmănie la oamenii aceia, care numai din bunăvoință o sfătuiseră așa. Apoi își punea capul în piept, trăgea de căpăstru — «Ghii, măi Bator, ghii, măi sărace !» — și-și vedea de drum, gîndindu-se la ceva. Nu știa ce-i, dar simțea că-i amar, și nu știa de ce-i mai vine în minte : că, adică, de ce mai trăiește omul în lumea asta ? N-a răspuns niciodată decît ridicînd din umeri, și, deci, îi era ciudă că, din cînd în cînd, îi venea iar gîndul acela. Cîteodată, dimineata, cînd punea coșărcile pe cal, i se părea că și Bator s-ar gîndi la lucrul acesta și că, dacă n-ar fi orb, ar privi-o întrebător.

În cinci ani de văduvie a rămas numai cu doi copii, un băiat și-o fetiță. Trei au murit. Au murit toți cînd să treacă peste anul al cincisprezecelea. Ca și cînd acolo, la anul acela, al cincisprezecelea, ar fi fost un prag înalt-înalt, de care era sortit să se împiedece copiii ei. Cădeau și-și rupeau grumajii. Sătenii se bucurau că o mai ușurează Dumnezeu, dar Fefelega nu se bucura deloc. Drept că băieții erau mari, dar, fiind tot bolnavi, nu puteau munci. Pe unul chiar l-a dat slugă, dar nu l-a ținut stăpînul, zicînd că-i prea slab, că n-are virtute. Și Fefelega tot nu se bucura de moartea lor. De spus, nu spunea nimănui de-o doare ori ba. Nici n-o pu-

teau cunoaște oamenii dacă are mort la casă decît de pe două lucruri : întîi, că, două-trei zile înainte de moartea vreunui copil, Bator sta legat de po-ciumb, ronțăind ogrinji, și, a doua, că, după înmor-mîntare, Fefelega pornea cu noaptea-n cap, cu calul de căpăstru, pe ulițele satului. Dar, pînă era mortul în casă, dînsa ieșea de multe ori și se apro-pia de cal.

— Ce mai faci, tu Batore, sărace ?

Și calul ciolăncos da din capu-i mare cît o solniță, părăind a zice : «De, ce să-i faci, așa e lumea !»

Și drept avea calul ! Așa e lumea ! Fefelega a simțit bine că-i așa, de cîte ori îi murea vreun co-pil și-și vedea casa din ce în ce mai goală.

Mai mult venin i se strîngea la inimă duminica. Da, atunci își scotea plata pentru munca de-o săp-tămînă, a ei și-a lui Bator. Și bogătanii, știind-o fără ajutor, nu-i plăteau regulat, nu-i plăteau tot, așa că Fefelega avea rămășițe mari pe la toți. Se încredeau că va veni, totuși, și săptămîna viitoare la lucru, căci n-avea ce face cu Bator. Și mai făceau socoata că, de la o săptămînă pînă la alta, Fefe-leaga, cap de muiere, va mai uita. De uitat nu uita dînsa, dar dacă vedea că omu-i lacom pe creiță-rașul ei, nu zicea nimic, nu-l mai cerea, ci numai un zîmbet de batjocoră i se așeza pe față. Și era ceva curios de tot zîmbetul acesta pe obrajii pă-mîntii, mîncați de vărsat, ca două lespejoare de piatră surie pe care au picat mulți picuri grei de ploaie, găurindu-le.

Așa, adunîndu-și plățile, rar putea să deie pe la biserică. Dar nu mergeau la biserică nici bogotanii din sat. Aceștia stăteau la cîrciumă și beau bere. Fefelega nu mergea la slujbă, și, totuși văzînd pe oamenii aceștia, care beau poate chiar bănuții pe care ar fi trebuit să-i deie ei, îi disprețuia, și,

— şti-o amarul ei de ce, — se simţea că-l mai mult decît ei, că-i mai bună creştină decît dînşii. Şi, rar, dar rar de tot, cînd vreunul o amîna cu lunile şi nu-i plătea, îi spunea verde în faţă :

— Ce-s eu ? Nimic ! Da' pe mine nime nu mă blastămă, nime nu zice să mă bată Dumnezeu, pe cînd pe dumneata tot satul te blastămă.

Şi-acum, să-i fi dat bogătaşul plata întreită, nu-l mai trebuia. Mergea acasă, mai punea o mînă de fin subt botul calului şi-i zicea :

— Da' tu ce mai spui, Batore sărace ?

„ Şi calul, pipăind cu buzele mari, groase, finul, da din cap, ca şi cum ar fi zis : «Da, da ! Aşa-s oamenii...»

Lucrînd săptămîna întregă, înţelegîndu-se cu Bator, ca şi cînd în el s-ar fi mutat sufletul bărbatului, al lui Dinu, Fefelega nu ştia cum trece vremea. Timpul, pentru ea, avea o singură măsură : de la moartea unui copil, pînă cînd altul îşi închi-dea ochii. Numărînd aşa, ajunse cu un singur copil, o fată, şi socotea trei ani de la cea din urmă moarte ce-a fost în casa ei. Îmbătrîniseră şi muierea, şi calul. Muierea era jumătate căruntă, avea părul ca lîna oilor seine. Pe obrajii ei mîncăţi de vărsat se formaseră părăiaşe adînci, zbîrcindu-i faţa. Bărbia i se ascuţise şi începea să se ridice spre gura căzută înăuntru. Calul era şi mai ciolănos. Cele două petece pămîntii de sub corfe se măriseră, părul de pe coaste, de pe spinare i se rărise şi i se rărea mereu. Buza de jos îi spînzura, ca şi cînd i-ar fi atîrnat cineva o povară nevăzută.

Femeile mai bătrîne din sat, babele, se dădură cu vorbe în jurul ei. Că aşa, că pe dincolo, c-ar fi bine să se facă nişte farmece, că nu-i lucru curat de-i tot mor copiii, şi tot la aceeaşi vîrstă.

Dar Fefelega nu credea în dracu și în puterile lui. Femeile își făceau cruce de necredința ei, dar Fefelega rămânea rece.

— Nu, soro, nu-i duc. Drac e omul cel rău și nedrept. Âla-i dracu !

Și n-a umblat după farmece și descîntece. N-a umblat. Și, la patru ani, două luni și treisprezece zile de la cel din urmă mort, i-a adormit și fetița rămasă în viață. Cel din urmă copil. Și tot cînd să treacă peste al cincisprezecelea an. Și asta, ca și vreo trei mai nainte, n-a fost bolnavă. Făina ce-i cădea de pe obraji, pînă a fost mai mică, s-a dus. N-a zăcut decît vreo două săptămîni.

Și cînd i-a murit copila aceasta din urmă, Fefelega n-a spus o zi nimănui nimic. Cît ce-a închis ochii, a pus luminița în sfeșnic, să ardă mai departe, a ieșit în curte, a dezlegat pe Bator de la pociumb, l-a tras întins de căpăstru, l-a dus în șopronul plin de fîn și l-a lăsat acolo slobod. Nu i-a zis nimic, ci, din întîmplare, și-a ridicat ochii spre capul bălanului. Pleoapele-i stăteau deschise, fără să clipească. Nici cînd nu-i părură cele două răni alburii așa de grozave, așa de adînci, ca acum. Apoi a intrat în casă, s-a pus pe-o laviță de brad și a stat ziua-ntreagă așa cum stă lemnul. N-a plîns, nu s-a bocit, nu și-a sărutat copila, ci a stat așa, cu capul în palmele aspre. Și-i tît venea nodul acela amar, pînă-n gît, că adică pentru ce mai este omul în lume ? Acum nu mai ridica din umeri, dar nici nu-și deslușea gîndurile într-un răspuns. Ce vedea mai viu era viața pe care-o dusesese, de căpăstru, întîi c-un cal negru, apoi cu Bator. Vedea Dealu-Băilor înalt, pieptiș, cu colți de stîncă ieșiți ca niște măsele de uriași, vedea poteca de-atîtea ori bătută, și pe potecă se vedea pe ea cu Bator de căpăstru. Număra așa ca-n vis de cîte ori a urcat și-a scoborit

dealul acela, socotea cam cîte poveri de piatră să fi adus în vreme de vreo patruzeci și cinci de ani. Apoi trecea cu gîndul la duminicile de peste an ; în cîte a fost și în cîte n-a fost la biserică. Și cînd n-a fost, de la care om cîți bani a luat ? Cu care s-a sfădit pentru plată ? Apoi auzea iar pe Bator cum pășește, pocnindu-și oasele, în urma ei, cum sună vreo potcoavă ce stă să cadă. Îl vedea cum se zmîn-cește, cu greutatea în spate, pe Dealu-Băilor la deal, cum se proptește pe picioarele de dinainte, pe Dealu-Băilor la vale. Îl vedea, și se-auzea acolo, departe, pe sine cum îl îmbuna : «Stai, mă Batore, sărace ! Stai să mai hodinim, că doar nu dau tă-tarii !» Apoi, încet-încet, cu mare greutate, socotea numărul anilor dintre morții săi, de la bărbat pînă la fetița aceasta din urmă. Lung șir de ani ! Și ce de drumuri bătute, maica mea, Doamne, că, dacă le-ar pune în șir drept, ar fi ajuns la marginea lumii !

Dar acum s-a isprăvit cu strapațul ! Nu mai avea pentru ce să se zdrobească. Pînă i-au murit pe rînd, unul cîte unul, copiii, n-a știut pentru ce se zolește atîta. Acum, cînd Păunița sta cu luminița de ceară la căpătii, simțea Fefelega că toată viața pentru copiii aceștia s-a chinuit. Cum s-a chinuit, numai ea știa ! Ba nu, nu i-a căzut greu lucrul, a muncit din inimă ! Pentru ei ! Pentru cinci, apoi pentru patru, apoi pentru trei, și iarăși, pentru doi, și în urmă pentru unul. Și două lacrimi micuțe, cît gămălia, îi umeziră ochii uscați.

Sara s-a dus la clopotar, la preot, «să se mai oste-nească o dată și pentru cel din urmă suflet din casa ei». Dimineața următoare a intrat în șopron, l-a luat pe Bator de căpăstru și a pornit. Calul trăgea să meargă spre locul unde știa că stau cele

două corfe legate, îndesăgite. Dar Fefelega l-a oprit.

— Stai, Batore, stai, calule sărace, că de-acum n-o să mai porți piatra în spinare !

Și-l trăgea de căpăstru spre portiță.

Calul, simțind că n-are coșărcile în spate, se priponi în prag.

— Ghii, măi Batore, ghii, măi dragă ! Acum nu mergem la lucru. Nu ! Acum te duce Fefelega la târg, să te vîndă, să cumpere mama cunună și julj alb-alb, ca laptele de alb. Că acum a murit și Păunița, măi Batore !

Și ochii ei uscați se umeziră a doua oară.

Și, trăgîndu-l de căpăstru și tot vorbindu-i, l-a dus la oraș și l-a vîndut pe un preț ca vai de el. Calul simți mîna străină, ce-l prinse de căpăstru, mirosi pe noul stăpîn, și, întorcîndu-și capul după Fefelega, necheză întîia oară, după o tăcere de o grămadă de ani. În ochii bătrînei se iviră a treia oară lacrimi, și, ca într-o fulgerare, înțălese păcatul ce-l face, despărțindu-se de calul ce-a ajutat-o o viață întreagă. Dar zadarnic ! Dînsa nu mai avea ce face cu Bator. De cîte ori l-ar fi văzut și-ar fi adus aminte de lungul șir de morți, — da, de morți, căci vede ea că pentru ei a lucrat, — și n-ar fi putut răbda. Simțea că prietenia aceea aproape omenească, ce a avut-o față de cal, a fost numai pentru ajutorul ce i l-a dat el pentru copiii săi. Că ea, în calul acela mare, alb, ciolănos, și-a iubit copilășii. Și totuși, iată, chiar acum, cel din urmă ajutor tot de la Bator vine. Să nu fi fost el, Păunița n-ar avea nici sicriu văpsit, nici cunună ca de mireasă, nici giulgiuri albe. Cînd ieși de la târguit, calul era legat de-o proptea într-o uliță strîmtă. Merse la el și-l mîngîie pe grumaji Calul necheză iar.

— Bator, mă, nu fi tu supărat. Ție o să-ți meargă mai bine. Dar iaca, eu mă duc, mă grăbesc să împodobesc pe Păunița.

Și tropotindu-și pe trotuare cizmele grele, umbla, frintă de spate, să găsească vreun car de la ei, să-și ducă acasă podoabele cumpărate pe prețul lui Bator.

1908

LUMINIȚA

Primăvara începuse cu secetă mare. Se roșiseră livezile, ca arse de brumă, iar dealurile erau pământ gol. Vitele zbierau pe câmp ziua, mugeau prin curți noaptea, iar oamenii își plecaseră capetele adânc în piept. Bucatele se seumpiseră foc, de nu te puteai apropia de ele, și-aci, în sat de munte, erau și mai pipărate.

De la Paști pînă la Rusalii, o dată numai s-a îndurat cerul să se întunece și să azvîrle cîțiva stropi mari, grei, rari. Dar de la Rusalii, cerul se căptuși deodată cu nouri grei, plini de întunec și de vijelie. Și pădurile de brad începură să vuiască adânc, ca o cădere puternică de ape mari. Un fulger s-aprînse în înălțime, din Pleșa pînă-n Măgura, zvîcni în toată lungimea lui, și întunerecul începu să se coboare și mai tare. În noaptea aceea din marțea Rusaliilor, mulți creștini vor fi privegheat, numărînd trăznetele ce se slobozeau cînd ici, cînd colo, cu detunături clocotitoare prin păduri și stîncării. Dimineața ploua încă, și oamenii se adunau cîte doi-trei la cîte-o porțiță acoperită și povesteau.

Pe drumul strîmt, plin de bolovani, care duce spre dealul cu citeră neagră, este o căsuță de birne, puțină de s-o cuprindă șase oameni în brațe. Că-

suța e răzlețită, de sat, pe deal în sus, de nici popa nu merge, la Bobotează, cu crucea, pînă acolo. Cantorii au scornit vestea că femeia zăvorăște ușa și stă închisă, cită vreme umblă popa cu botezul prin partea aceea de sat. Vreodată cine știe cum va fi fost, dar acum baba Miia zăcea de mult în pat, și nu mai vorbea nimeni de dînsa, ca și cînd n-ar mai fi fost pe lume.

Noroc avea cu fată-sa, cu Salvina. Salvina asta era fată bătrînă, — trecuse de treizeci și cinci, — dar apucase să rămîie așa, nemăritată.

Ploaia de la Rusalii aduse bucurie și-n casa lor. Ce-i drept, n-aveau fînațe, n-aveau sămănături să se usuce, n-aveau vite să moară de foame. Dar avea Salvina două brațe tari, ș-acum știa că va căpăta de lucru pe la oameni. Că-n timpul cît ținuse seceta, babei Miia i se uscaseră și gitul, și pieptul, iar din adîncul măruntaielor i se stîrnea ceva ce-i aducea amețea la cap. Salvina n-avea unde să muncească, n-o chema nimeni, și, de cerșit, nu putea să cerșească. Și, dacă nu muncea fata, cine amarul să se-ngrijească de o femeie bătrînă și bolnavă ?

Cînd îi întindea mălaiul, Miia de trei ori pe zi clătina din cap că nu-i trebuie, și numai a patra oară îmbuca ceva. Și ochii ei, înconjurați de pielită zbîrcită, vineție, priveau nemișcați, dulcegi, plini parcă de-o apă alburie.

Zicea de multe ori :

— Doamne, tu fată, că rău înghit.

Și dacă fata nu-i zicea nimic, după un răstimp întindea din gîtul plin de vine și de oase și mai zicea o vorbă :

— Oare nu s-a-nnourat afară ?

Și cîteodată fata trebuia să iasă să privească cerul. În răstimpul acela dintre Paști și Rusalii,

lumină nu s-a aprins în căsuță la cele două femei. În trei duminici a cumpărat Salvina sare de cîte patru bani, o dată oțet de cinci, ș-atîta le-a fost tot tîrgașul.

Era în casă o luminiță, o luminiță de ceară, pusă împletită pe o cruciuliță afumată de lemn, pe care nu se mai cunoșteau sfinții. Dar luminița aceea n-o aprindeau. O păstrau pe cînd va fi să moară baba Miia, să aibă și ea ce ține în mînă, ca să-și vadă calea luminoasă, cînd va pleca pe drumul de veci. Și nici nu aveau lipsă s-o aprindă. În căsuță n-aveau de ce se împiedeca. Cele două lavițe înguste erau lîngă păreți, o lădiță — într-un ungher, patul — era bătrîna pe el, iar masă n-aveau. Cele trei icoane cu sfinți deznădăjduiți, care se strîmbau ca-n muncile iadului, atîrnau de păreți și nu le făceau val.

Baba Miia nu s-a ridicat de pe oase de vreo doi ani. Cîteodată avea junghiuri adînci, «se petrecea», cum spunea fata, apoi iar se liniștea. Dar în vremea asta de secetă, hrănită rău, Miia slăbise și mai tare din puteri. Durerile îi veneau mai des, și, de multe ori, în chinurile ei, întindea mîna, holbînd din ochi, după luminiță.

Fata l-a adus pe popa s-o grijească, s-o împărtășească cu cele sfinte.

Dar numa îi venea așa, să moară, ci nu murea.

La Rusalii, cînd se-ntunecă, bătrîna zise :

— Are să ploaie, fată.

— Da, are să ploaie ! zise Salvina.

Și cînd cei dintîi picuri izbiră pe-acoperișul de sindrilă, ca un ropot dulce, ca un cîntec sfînt, cele două femei tresăriră :

— Plouă, zise Miia.

— Plouă, zise Salvina.

Și deschise ușa să între în casă mireasma ploii.

Bătrîna a stat un răstimp și-a ascultat. Apoi își măsură o cruce largă, neregulată. Cînd începură să se descarce trăznetele unul după altul, ca dărimări de stînci prăpăstioase, baba Miia își măsură altă cruce și zise :

— Închide, tu fată, ușa. Are să vremuiască.

Și-a închis fata ușa, și s-au culcat amîndouă în lumina fulgerelor.

Dar ploaia vreo patru zile n-a mai conținut. Cîte-odată scăpau de după dealuri vînturi mari, ce duceau spre Pleșa grămezi mari de nouri, ca niște turme de dihăanii și de uriași, negri, vineți, mînioși, înțeleștați unii într-alții. Cîte-o ruptură de cer rămînea albastră, înaltă, dar îndată alergau alți nouri s-o astupe. Și vîntul se oprea, și ploaia începea să cadă, mărunță, deasă.

Baba Miia și cu fată-sa așteptau să se-nsenineze. Se-mpuțina mălaiul, trebuia făină, și Salvina văzu că totuși trebuie să deie creîțarii pe lapte. Mă-sa abia mai sufla, și bucată uscată în zadar i-ar mai fi dat.

Ochii bătrînei, în cele două zile din urmă, se-ngălbeniseră pe la alb. Rotunji, mici, priveau țintă și sămăneau acum cu ochii de cucuvaie.

I-a adus lapte, ca astăzi, și, ca mîne, Salvina a căpătat de lucru. Era și vremea, căci fata se asprise tare. Vorbea răstit cu bătrîna, din firea ei, căci era scurtă și zmîncită la vorbă, dar în zilele din urmă era tot mînioasă.

Dimineata i-a pus ulcica cu lapte lîngă pat, a luat luminița de pe cruce și a așezat-o, cu cîteva chibrite, lîngă ulcică.

— Iaca, aici, lapte. Aici ai și luminița, și chibrite.

— Bine, maică, bine. Să-ți ajute Dumnezeu, zise bătrîna, cînd fata ieși pe ușă.

Abia se duse Salvina, și Miia luă ulcica ; dezlipindu-și buzele sorbi o dată, de două ori, de trei ori. Și băutura albă părea că trece, — în drumul său în jos, — peste podețe, părea că se adună în gropi și se varsă apoi mai departe, așa ghiolcânea.

Și Miia deodată se simți mai bine. Se ușurase și i se muiaseră parcă toate oasele.

Afară ploaia încetase de cu noapte, dar vremea nău era senină. Nouri negri, mari, petece de nourii mai luminoși călătoreau mereu, de la apus la răsărit. Vântul numai, în răstimpuri depărtate, șuiera în vreun brad prin apropierea căsuței, apoi iar tăcea dintr-una.

Din pat, pe ferestruță, baba Miia vedea afară. De cîte ori n-a privit ea prin ferestruța aceea ! De cînd n-are ea alta de făcut decît să se gîndească, să privească pe ferestruță și să-și aștepte moartea !

Și, de multe ori, gîndul ei colinda departe, cu zeci de ani în urmă. Își amintea de tot ce-a văzut, de tot ce-a pătît în viață. Dar iată, acelea, ca și cînd n-ar fi fost. Ca nourii care trec pe cer, tîrîndu-și umbra pe pămînt, și se duc să nu se mai întoarcă. Și iată c-a rămas numai cu fata ! Dar și fata, ca și cînd n-ar fi. Ea se duce la lucru dimineața și vine sara, și cîteodată nici sara.

Și, în necurmatele zile de boală, părăsită, baba Miia privea cu dragoste, cu sfîntenie la luminița de ceară. Iată, luminița asta e singurul sprijin care n-o părăsește niciodată. Ea o păzește acum și va ajuta-o în ceasul din urmă. Și bătrîna suspina de multe ori :

— Sfîntă luminiță, sfîntă ceară, sfînte albine !

Ani întregi au trecut de cînd nu s-a mai putut duce la biserică. Dar tot mai știa din ce spunea popa, din ce spunea diacul.

Și, mai mult, în boala și singurătatea ei, baba Mîia la lucrurile astea se gîdea. Își închipuia cum are să fie Iadul cu dracii, cum are să fie Raiul cu sfinții. Iadul ? D-apoi întunerec beznă, de să nu-ți vezi mîna ! Și, prin întunerec, cozi și gheare de draci, care prind pe creștin și-l duc la căldarea cu smoală, să-l opărească. Doamne ferește ! Iadul ! O, Doamne, Doamne ! D-apoi bivolii împungaci, ce-or lua în coarne femeile nelegiuite și pe ucigașii de oameni !

— Doamne ferește, Doamne ferește ! suspina bătrîna.

Dar ea n-avea s-ajungă-n Iad. Pe ea va prinde-o sfîntul Petru de mînă, va sprijini-o să nu cadă și va întreba-o :

— Tu ești baba Mîia ?

Și ea va zice :

— Eu, sfînte Petre.

— Cea de-a avut o fată, una Salvina ? va zice sfîntul.

— Da, eu !

— Cea de-a bolit vreme multă de tot ?

— Da, eu !

Și-atunci, sfîntul Petru va zurui din chei și va găsi pe cea potrivită. Se va deschide poarta, și sfîntul Petru îi va arăta locul de hodină, în iarbă înflorită, subț un măr cu mere aurii.

Nu, ea nu va apuca în Iad ! Ce-a făcut ea să meargă în Iad ? Și are ea luminița aproape ! Cînd va simți că i se ridică nodul în gît, să-i oprească răsufarea, aprinde luminița, sfînta luminiță de ceară. Și-atunci, chiar de-ar vrea s-o răpească, cornorații se vor împrăștia.

Și baba Mîia își făcea o mulțime de icoane. Și totuși, vremea îi trecea destul de greu.

Dar astăzi, după ce bău laptele pînă-ntr-un picur, nu-i veneau gînduri de-astea. Astăzi privea dornică prin fereastra căsuței, și-i veneau gînduri copilărești. Uite, cum ar vrea să iasă puțin pînă afară ! Numai aici, înaintea ușii ; cînd a trece noul de pe soare, să cadă lumina pe ea ! Ba nu, ar vrea să meargă și mai departe. I-ar plăcea să se coboare în sat, să vadă cum mai stă satul. Să-l vadă pe popa și să-l întrebe de sănătate. Să se-ntîlnească cu două bătrîne din vremea ei, — Anuța și Zamfira, — să le-ntrebe :

— Da' voi ce mai faceți ?

Și ele să zică :

— D-apoi ce să facem ? Iacă !

Și să meargă mai departe pe uliță, să vadă biserica. Mare și frumoasă biserică ! Să se-ntîlnească cu oamenii care i-au fost vecini pînă a stat și ea în sat. Și oamenii să zică :

— Ce-i, vecină ? Ai mai venit la vale ?

Și ea să zică :

— Mai !

Tot așa, să umble pe uliță, pe unde n-a umblat de mult, și oamenii să zică :

— Iată și baba Mîia !

Iar copiii și cei mai tineri să-ntrebe :

— Mamă, cine-i bătrîna aceea ?

Și femeia să zică :

— Baba Mîia, cin' să fie ?!

Gînduri de-acestea îi veneau astăzi. Și nu erau gînduri goale, erau gînduri vii, erau icoane. Și nu icoane reci, ci icoane așa de călduțe, de baba Mîia le simțea căldura ca o mîngîiere la inimă. Și cerca să se-nvîrtă-n pat, să poată vedea mai bine pe fe-restruță.

Nu, astăzi nu se gîdea la Iad și la Rai ! Azi, după ploaia ce-nverzise cîmpul, ar fi voit să mai fie o dată fată-mare, să pască vitele pe munte, să pășească pe frunzele uscate, umede acum, să se prindă cu mîna de-o creangă, și picurii rămași pe frunze să cadă stropind-o pe obraz, pe iie, apoi să iasă pe culme, la luminiș, să joarcă și să privească vitele cum pasc, și, sara, să vie acasă cu vitele sătule cumu-s dobele. Se mai cugeta cît ar fi de bine să mai umble ea pe vîrfurile măgurii, pe Frasin, după fragi de pădure. Ce fragi se fac mai ales pe Frasin ! «Buricul deștului» de mari ! Ori să aibă ea acum niște pere de la dascălul cel bătrîn din grădină. Ce pere ! Cumu-i ceara ! Numai dascălul are pere de-acelea în sat.

Și, cum se gîdea așa, la cîte toate, baba Mîia simțea că se face tît mai ușoară. De la o vreme i se păru că nici nu mai stă în pat. Și pipăi bine scîndurile. Apoi, ușoară de tot, iată că sta așa și nu se mai putea gîndi la nimic. Dar era bine. Las' să fie, că nu-i rău ! Au durut-o pe ea destul oasele, au tăiat-o destul junghiurile ca niște săbii ascuțite. Acum, așa, călduță, ușoară și fără dureri, stă, și ochii parcă-i 'rîd. Și-n casă e o liniște așa de bună ! Și soarele se uita chiar acum, deodată, pe cele trei ferestrețe. Uite, ce pulbere de lumină !

Deodată, însă, baba Mîia schimbă ochii și-i umplu de spaimă. Simțea cum vine ceva, ceva rece și greu, ca o povară strivitoare. Întinse mîna, dar n-ajunse luminița de ceară. Se oțări cît putu, dar luminița căzu pe podele. Junghiul ce-l simțise o prinse, o-nclirigă, dar bătrîna se zvîrcolea mereu, s-ajungă luminița de ceară. Așa, frămîntîndu-se, căzu pe podele și muri, cu mîna întinsă după luminiță.

Și prin cele trei ferestrețe pulberea de lumină albă cădea mereu în casă, apropiindu-se tot mai mult de pat. Și dintr-odată învălui, ca un giulgiu, trupul țăpăn al Mîiei, ulcica răsturnată, și luminița de ceară, de care n-avusese parte bătrîna.

1908

VÎRVOARA

Am întilnit-o pe drum, c-o traistă lungă, smolită, de lînă, umblînd în sus și în jos. Se oprea la cîte-o poartă, privea înlăuntru, uneori vorbea două-trei vorbe cu cineva din curte și pleca mai departe. Sapa veche, cu coadă lungă, lucie, o tot muta de pe-un umăr pe altul.

— N-ai de lucru, nu capeți de săpat, se vede, lele...

— Nu prea, zise femeia și trecu mai departe.

— Stai puțin, lele, am eu o grădină. Pîn' desară o isprăvești.

· Ea se opri deodată și-ntoarse puțin capul :

· — Cît îmi dai ?

— Îți dau o coroană. De-ai fi venit de dimineață, îți dam mai mult. Acum, uite, soarele-i sus.

— Știi ce ? Să-mi dai ș-o bucată de mămăligă ; n-am mîncat nimic de ieri.

Se-ntoarce ea, ne-nțălegem noi ș-o duc în curte. Poruncesc să-i ducă un blid de lapte și mămăligă. Și-i arăt grădina.

— Să vezi numa cum am să ți-o grijesc. Ai să mă pomenești cîte zile-i avea !

O las să soarbă laptele și întru în casă. Aveam ceva de isprăvit. Și din cînd în cînd aruncam ochii spre grădină.

Femeia încă nu intrase în lucru. Ieșii mai târziu să văd ce face ; nu mîntuise încă de mîncat.

— Cum, Doamne sfinte, mă mirai eu, de-atunci puteai mîncă de zece ori !

— Vezi, îmi răspunse ea, că eu am durere de gură. Și pieptul mă doare, și tușesc. Să vezi cum tușesc... de se sperie copiii. Aia-i tusă ! Odată am mers eu la un doctor, ș-a zis că am hertică... Are dracu hertică ! De-aveam, muream de mult. De altfel, ce zici și dumneata, dacă moare omul, nu-i mai bine ? Popa David de la noi așa zice, că, dacă moare omul, îi mai bine. «Unde nu este durere, nici întristare»... Și începu c-un glas gros, întrerupt, să spuie cuvinte dintr-o cîntare de la prohodul morților. Imita, se vede, pe popa de la ei, pe David.

Crezui deodată că femeia-i smintită și priveam cu băgare de samă la ea cum mîncă încet, ca de silă, cu ochii țintă în blid.

— De unde ești dumneata, lele ?

— Din Mămăligani.

— Pe-acolo au gătit oamenii de prășit ?

— Au isprăvit care-au avut ; care n-au nu gătesc niciodată.

— Pesămne dumneata n-ai pămînt...

— Pe unde calc, pămîntu-i al meu, ca ș-al dumitale, și începu să rîdă deodată, arătîndu-și dinții lați, gălbînii.

Dădu să se ridice, da', ca și cînd și-ar fi adus aminte de ceva, se lăsă iar, moale, jos, și pescui cu lingura de lemn o bucățică de mămăligă.

— Cred că ai putea să vii acum în grădină, zic eu. A trecut aproape un ceas de cînd tîndălești. Se

vede treaba că de-aceea nu te primesc oamenii la lucru.

— Pe mine ?

— Pe dumneata.

— Vezi că nu mă cunoști ?... Eu nu mă duc la oricine. Întii întreb cine șade-n casă, și dacă-mi place, mă duc, de nu-mi place... plec mai departe.

— D-apoi la mine ai venit fără să fi întrebat de cineva.

Femeia nu zise nimic. Se sculă, puse cojile de mămăligă în traistă, se plecă apoi iar, ridică blidul și sorbi din el câțiva stropi de lapte, câți mai rămăseseră. Își puse traista după grumaji ; și avu dintr-una niște priviri ca de scăpare, ca și când ar cerceta pe unde să iasă afară, în uliță.

Nu i-am mai zis nimic. Am lăsat-o să se ducă. Dar ea coborî treptele și o luă spre grădină. Într-o mișcare nervoasă își desprinse traista și o atîrnă într-un măr bătrîn. Apoi, începînd să sape, îmi zise :

— La dumneata am venit pentru că ești om bun.

— De unde știi dumneata ?

— De pe ochi. Eu cunosc oamenii de pe ochi. Când te-am văzut, am gîcit cum ești, ș-acum, dîndu-mi de mîncare, mi s-a adevărit gîcitură.

Sta frîntă de șale și săpa așa de repede, așa de bine, de-am rămas uimit. Fir de buruiană nu lăsa, și-n jurul cucuruzului aduna mușuroaie mari cu sapa, le rotunjea apoi repede cu palmele, ca și când ar tocni o pîne ca s-o bage în cuptor.

— Cum te cheamă pe dumneata, lele ? întreb întru tîrziu.

— Vîrvoara.

— Vîrvara poate.

— Ba, Vîrvoara ; urît nume, nu-i așa ? Da' dă-l în sfînții lui, că noi avem un popă... de tot nume

pocite ne pune. Iacă, de pildă, la un copil de-al meu i-a pus numele David.

Femeia nu mai zise nimic. Parcă i-au venit deodată în cap alte gânduri. Am lăsat-o să sape, și eu am trecut la un strat de legume, să plivesc. Căzuse de cu noapte o ploicică, de revenise bine pământul. Buruiana se smulgea ușor, cu rădăcina întreagă, albă, plină de ațișoare. Mireasma pământului ud se ridica în văzduh, călduță parcă și oarecum amăruie. Pliveam, și din cînd în cînd aruncam ochii spre femeie. Lucra frîntă de șale, cu capul în piept. Era slabă, aproape ca o suveică. Și totuși vedeam că nu ostenește, că nu se oprește să mai plivească, ridicîndu-se, în stînga și-n dreapta, cum fac toți săpătorii. Mi se părea uneori că bombănește singură, da' ce, nu puteam înțelege. De la o vreme aud că mă-ntreabă :

— Nu știi dumneata un leac de tusă ?

— D-apoi ce umbli după leacuri dumneata ? Eu nu te-am auzit tușind niciodată.

— Că peste zi nu tușesc. Numa noaptea ; atunci tușesc să mă rup, nu alta. Doctorul zice că-i hertică, da' nu-i hertică, ci se vede c-o fi aghiuș.

— Ce-i aghiușul acela ?

— Păi, nădușală, ce să fie ? Nădușală la piept și la răsufliș. Am fost de vro cîteva ori de mi-a cetit popa nost', da' se vede că rugăciunea lui nu prinde.

— De ce să nu prindă ?

— Pentru că-î mai mult pe partea dracului decît pe-a lui Dumnezeu... Ala numa bun de popă nu s-a născut !

— Nu-i unul mic, cu bărbuța neagră, rară ?

— Mic, popa David ? Tiii ! 'tă-l puterile, da' că-i mare cît un cal, ș-are o barbă lungă, țepoasă,

roșcată. Gîndești că-i o mătură de mestecăn, cu care-ai măturat curtea, de s-a țîndărit acum.

— Nu-l cunosc. Așa popă nu știu.

— De unde să-l cunoști?! Așa popă crezi că iasă între oameni? N-a mai fost la oraș de cînd l-a sfințit vlădica. Da' mai bine nu l-ar fi sfințit! Gîndești că nu-i înșurat? Ba-i înșurat, și are-o muiere tare detreabă și tare frumoasă. Da' gîndești că popa vrea să știe de ea? Umblă după toate femeile din sat. Amarnic om, amarnic popă! Și biata preuteasă, dac-a văzut ș-a văzut că nu poate altfel, ș-a luat și ea un drăguț, un ficior din sat. Zdravăn ficior! Îl prinde citeodată pe popa David de mătură... și-l îmblătește. Vezi că popa se-mbată, și dacă se-mbată, vine acasă și-și bate nevasta. Ți-am spus eu că nu-i popă. De altfel nici n-a învățat. Eu îl știu. A fost tot acasă, la plug și la vite. Apoi, ficior mare, a mers la vlădicie vro trei săptămîni. Da' nainte de-a se duce a vîndut două părechi de boi. Și peste trei săptămîni a venit acasă —popă. Gata. Ce zici dumneata?

— Ce să zic? A fost rău că l-a sfințit vlădica.

— Ba a fost păcat, mare păcat! Că să vezi, lasă pe oameni să moară nespovediți și necuminecați. Lui să-i pui zlotu-n palmă, ș-apoi vine. — Stătu puțin, apoi adaose: De altfel, îi dau pace. Cu dumnealui n-am eu nimic. Atîta numa, c-a pus nume de batjocură copilului. Dar eu acasă nu-i zic David. Acasă-i zic Pătru.

Soarele se ridicase sus, și căldura cădea dogoritoare. Am lăsat plivitul și m-am dus în casă, gîndindu-mă la femeia aceasta din Mămăligani, care muncește cu atîta hărnicie și despre care nu puteam ști de-i tresărită, ori de-i așa felul ei de vorbă.

La amiază am chemat-o iar să mînce. Dintîi n-a vrut să vie. Se temea, socotea că fac numai o

glumă. Apoi se temea că-i trag din plată dacă-i dau ș-o sorbitură de mâncare. În urmă veni și se apucă, cu aceeași tîndălire, să mînce, ca și dimineața.

— Vezi că mă doare gura. Se vede că este ceva stricat în mine. Mi se strică și dinții. Iacă ! și-și vîrî două degete pline de tină în gură și le scoase, după puțină cercetare, strîngînd între ele un colț de măsea.

— Pentru ce ți se strică ?

— Nu știu. Îmi vine așa, o amăreală, ca șpiritul de tare ; se vede c-aceea mi-i roade. Nu știu de unde... Poate din fiere. C-odată mi s-a stricat rău fierea.

— Ai avut vro supărare, vrei să zici ?

Femeia își ridică deodată ochii și privi la mine lung, întrebător, ca și cînd acum m-ar fi văzut întii în viață. Da' poate nici nu se uita la mine. Privea prin ochii mei încolo, mai departe. De vorbit n-a mai zis un singur cuvînt, pînă spre sară. O întunecime ca o umbră de durere veche îi îmbracă obrazii slăbiți și începu să tușească adînc, închis, ca și cînd ai da c-un sul într-o gaură afundă în pămînt.

Nu însărase cînd isprăvi cu grădina. Își luă trai-sta și ieși în curte. Da' nu-ndrăznea să vie să-i dau banii.

— Cu zece cruceri îți plătesc mai mult, lele Vîrvoaro. Iată șazeci. Mi-ai lucrat tare frumos.

Femeia luă banii și se duse fără nici o vorbă.

Mai tîrziu, ies pe uliță și mă-ntilnesc c-un vecin. Umblăm noi de la o crîsmă la alta, să mai vedem cine-i pe-acolo. Cînd ajungem la crîșma lui Stan, acolo o grămadă de oameni se-mbulzeau cu capetele unu-ntr-altul privind la ceva jos, în mijloc.

— Ce să fie ? ziceau unii.

— O femeie.

— Ce-i cu ea ?

— A avut călcătură, dar acum s-a liniștit. Vai de ea, ce chinuri !

Și oamenii încep să se împrăștie.

Cînd m-apropii și eu, rămîn înlemnit. Era biata Vîrvoara ! Cu gura plină de spume albe, băloase, cu fața vînată, cu ochii închiși, nemișcată, cu degetele încleștate, zăcea între traistă și sapă.

Oamenii începură vorbele. Unul zise :

— A venit în crîsmă ș-a băut doi deți de șpirt. Și dacă i-a băut, a plătit ș-a dat să iasă. Da' cînd să iasă, s-a împiedecat de prag și, împiedecîndu-se, a tot mers pînă unde-o vedeți acum. Acolo a căzut, ș-a fost vai de ea apoi, c-a apucat-o boala.

— De mult o duce așa, zise altul. Cel puțin de cincisprezece ani.

Altul o cunoscuse pe Vîrvoara și înainte de boală, și știa să spuie din ce i-a venit.

— A rămas, spunea el, văduvă tină, da' nu s-a mai măritat. Avea o fată și doi ficiori. Fata, dacă a crescut, a dat-o slujnică, să lucre, să cîștige ceva. A dat-o la boltașul din sat. Aci fata s-a răsărit îndată. Trai bun, muncă puțină, și s-a ales în doi ani din Anuța o fată ca de domn. Stăpînul său era nădrăgar, sta bine, da' cu muierea sta rău. Se certau în toată ziua. De la o vreme jupînul s-a dat pe lîngă Anuța. Și numai ce, într-o dimineată, fata s-a-ntors acasă. Nu peste mult muri în chinurile facerii. Vîrvoara de-atunci a rămas cu boala ceea de cap.

Am ascultat istoria asta și mi-a venit deodată în minte că mi-a spus ceva și dînsa, zicînd c-odată i s-a stricat rău fierea ; și înțălegeam de ce-a stat tăcută o după-amiază, fără o vorbă, cînd mai nainte fusese așa de vorbăreată.

Acum sta încă tot întinsă. Nici nu sufla, nici nu mai trăia parcă. Traista și sapa privegheau lângă dînsa, și fața ei părea că se-nnegrește.

Oamenii începură să vorbească despre altele și-i dădură pace. Au mai văzut ei că după boala asta bolnavii rămîn așa, nemișcați.

Dar deodată își întoarseră cu toții capetele. Vîrvoara deschise ochii-nroșiți, umflați, ca două răni, răcni din adînc, se întinse o dată, pocnindu-i toate oasele, apoi se zgîrci, înțepenind pentru vecie.

— Dumnezeu s-o ierte, c-a fost femeie harnică și cinstită, ziceau oamenii, făcîndu-și, cutremurați, sămnul crucii.

BĂDICUL PATRUȚ

„ In topirea zăpezilor de primăvară, pe drum e numai cir și păraiașe ce șerpuiesc ca niște biciuri de lumină. La ușa crîșmei, care cum dă să între își izbește mînios cizmele de podele, și mocirla se-m-prăștie în toate părțile. În crîsmă se-adună, rînd pe rînd, oaspeții obișnuiți, să beie o jumăta' de vin, să joace o păreche de cărți.

Bădicul Pătruț niciodată nu lipsește.

Vine cu pieptul înainte, încordat, ca un militar. S-așează unde vede că-s mai mulți. Își trage un scaun, se-ndeeasă între oaspeți, ascultă, privind cu ochi iuți la cei de față, dar el, la-nceput, nu zice nimic. Întru tîrziu, își scoate de după șerpar gazeta, își încruntă sprîncenele, își încrețește fruntea, foaia despăturată o ține departe, cu amîndouă mîinile întinse, și se-adîncește de tot în citire.

După ce se pare c-a terminat, zice, așa, ca pentru sine, de trei ori : «Hm, hm, hm !» elatină din cap și pare foarte abătut.

— Ce-i, bădicule Pătruț, ce s-a mai întîmplat iară ?

Bădicul se-nseninează deodată, pune gazeta pe genunchi și zice, c-un glas încordat, ca și cînd ar citi și-acum din foaie :

— Ce să se mai întîmple, frate ?! Spune că vin iar răzmirițele, cu lăcuste pe cîmpuri, cu foamete pe oameni și pe dobitoace. Cică departe, prin Țara Muscălească, s-ar fi ivit și sămne-n soare și-n lună. Chip de vircolaci, pare-se !

Oamenii întorc capetele și privesc mirați la Pătruț. Acesta, clipind des din ochi, își ține capul plecat pe gazetă, ca și cînd ar vrea să mai scoată ceva de acolo. Unul mai tînăr ține să-și spuie și el cuvîntul :

— De pe partea asta, putem fi liniștiți. În sămne de-acelea nu mai crede nimeni astăzi. Vircolaci nu-s, cum nu sînt acum la mine-n palmă bănuți.

Oamenii însă își aveau credințele lor; și, pe lîngă acestea, țineau tare mult la Pătruț. De o parte, că, înainte vreme, ținuse bădicul orîndă mare, îi ospătase pe toți de multe ori, iar de altă, că era om de nu se clătea iac-așa de orice vînt. Român să fi fost, care să-l poată înfrînge pe Pătruț ! Că de-aceea nu mai ține dînsul crîsmă acum. Virtutea lui de român i-a adus pacostea pe cap. Că era înaintea unor alegeri de deputat și venise un surtucăr să-l îndemne să ție cu dracu. Dar bădicul i-a pus mîna-n piept și i-a dat vînt pe ușa afară. Atunci a venit un finanț și a început cu amenințările. Bădicul l-a tot ascultat, și cînd acela n-avu ce să mai zică, l-a luat de mîină și l-a dus la părete.

— Vezi, domnule, chipul de colo, hîrtia ceca ?

— Văd.

— Dac-o vezi, mi-ai ști spune cine-i iscălit acolo ?

— Cum să nu ?! Directorul de finanțe !

Bădicul, aici, zîmbi pe sub mustață.

— Mi se pare mie că nu-i fi dumneata acela ! și-l privi în batjocoră, din creștet pînă-n tălpi. Apoi vezi, dacă venea chiar el, care-i iscălit, să-mi

zică : «Bade, dacă nu votezi cu noi, pierzi licența», poate că tot mai credeam. Da' cu dumneata nu vreau să stau de vorbă !

Cela s-a dus ca din pușcă, dar, după alegeri, bădicul Pătruț a trebuit să-și încuie crișma. Dar nu i-a părut rău. Nu, zău ! O spunea cu fală. Vin găsești și-ntr-alt loc, dar om ca el — mai rar, spunea bădicul, de era cît de cît în voie mai bună.

Sările de-a rîndul se aduna, în crișma asta nouă, cu prietenii lui yechi. Le spunea istorii de prin gazete, noutăți care de care mai minunate. Că de citit citea el, dar slab de tot. Cîteva din literele celea mai mici nu le cunoștea. Dar, din trei-patru cuvinte citite, lui i se părea că știe tot ce-i acolo. Gazeta îi venea regulat, în toată sîmbăta, și el, să fi citit numai trei șire din ea, se simțea deodată parcă alt om, mai neabătut, mai vrednic de cinste de cum a fost înainte.

Și, cînd se-ntîmpla vreodată, sara, să vie Pătruț mai tîrziu, oamenii îl așteptau ca pe spini. S-au fost dedat cu el să le spuie regulat vești despre trei lucruri : «cum mai stăm cu țara», «ce mai face împăratul» și «cum mai curg războaiele». Și cu toate că la aceste trei întrebări miezul răspunsului era tot acela : cu țara stăm rău, de-mpăratul nu prea știe nimeni ce face, iar războaiele curg, colo, departe, bubuind din tunuri, de se cutremură marginile pămîntului, vorbele se țeseau multe în jurul acestui miez, de-ar fi putut povesti toată noaptea.

Așa se-ntîmpla însă numai cînd bădicul nu lua iute-n cap. Că, de se-afuma cît de cît, lăsa la o parte și țara, și pe-mpăratul, și războaiele, și vorbea despre sine.

— Măi pretinilor, am și eu o vorbă. Eu zic așa : Dacă te-a făcut mamă-ta mînz, nu poți să fii lup !

Ori alta : Dacă muierea ți-a făcut de mîncare plăcinte, nu poți mîncă mere pădurețe ! Așa și eu. Dacă-s om după toată forma, e că așa m-a făcut mama. Și numa de una-mi pare rău : că voi muri și nu s-a afla om în locul meu. Că eu, dacă-i vorba, spun la tot omul adevărul în față. Chiar cînd ar fi să mă umilesc pentru asta una, și tot o fac ! Acuma, voi credeți, de pildă, că io-s cine știe ce lucru mare. Cînd cetesc din gazetă și vă spun, vi se pare că vă grăiește om din altă lume. Cu toate că nu-i așa, dragii mei. Știu eu ce știu, pe lîngă voi, dar eu, pe lîngă alții, de pildă pe lîngă fiertatul popa Savu, nu știu nimic. Odată mergeam la tîrg cu fiertatul. Și tot drumul n-a mai contenit, mi-a făcut, zic, politică din toată lumea. Dar eu, de la o vreme, i-am spus și dumnealui adevărul în față : «Lasă-mă, părinte Savule, zic, mie-mi spui dumneata de-acestea ? Mie nu-mi spune dumneata de-acestea, că eu, dacă le-aud, fac numa primejdie și răzmiriță-n popor. Zău așa, părinte, zic, eu fac răzmiriță-n popor, dacă-mi spui dumneata atîtea grozăvenii și nedreptăți.» Ș-a rîs părintele Savu, de să se bolnăvească, cînd i-am spus așa !...

De la pățania asta trecea la altele : Cum a spus el adevărul verde în fața domnilor mari, și le-a dat peste nas, și cum a tras tot el scurta. După aceea :

— Da' ce să te faci dacă te-a făcut mamă-ta lup, poți tu să fii mînz ? întreba bădicul pe vreunul din cei de față.

— Vezi bine că nu pot, baciule Pătruț.

— Ei, vezi ?

Cînd era treaz însă, se ținea de politică, și n-ar fi spus pentru toată lumea istorii ca aceea cînd n-a-nțeles el pe popa Savu. Vorbea, mestecîndu-le, despre «granatirii lui Napolion», «mari și grași, ca

niște uriași, cu fețele umflate», despre deputații din Casa Țării, «care, iac-așa, bat și ei din gură, să nu tacă» — cei străini, vezi bine, nu ai noștri ! Ai noștri ? «Dumnezeu să-i ție, să-i mai alegem și la anu !» Spunea despre vlădicii noștri, «care-și pun mîna-n barbă, și nu se dau pîn' nu scot carul din pietre», adică pînă nu ies biruitori. Cînd ajungea cu vorba la vlădici, totdeauna amintea de pățania episcopului Inochentie. Cine știe de unde-o auzise ? Poate de la popa Savu.

— Știți voi, mă, ce-a pățit vlădica Inochentie cînd s-a dus la Dietă ? Nu știți ! Vezi, că n-aveți de unde. Apoi bun, să v-o spun eu. Zice că pîn-a-tunci nu lăsau pe vlădicii noștri între domnii cei mari, în Dieta țării. Vezi, că erau mai tari ungurii, și mai slab neamțul, adică împăratul. Da-n urmă a dat Dumnezeu de-a ieșit neamțul mai tare. Ș-a-tunci i-a dat scrisoare lui vlădica Inochentie să meargă și el în Dietă. Zice că, după ce-a intrat el acolo, domnii îl priveau chiorîș și-l batjocoreau cu privirile. Iar unul din ei strigă în gura mare cătră altul : «Ce caută Saul între prooroci?!» Era, se vede, o vorbă de batjocoră asta, și domnul acela a spus-o pe letinie. Da' pîn' n-apucară ei să ridă, zice vlădica nost' cătră cel ce-ntrebase : «Caut măgarii tatii, că s-au pierdut». Și n-a rîs nime, ci atîta se miniară pe Inochentie, de erau să-l arunce pe fereastră din Casa Țării.

Bădicul Pătruț, dacă băga de samă că-l ascultă mulți, ținea să-și spuie părerile despre multe celea. De pildă, nu-i plăcea cum cîntă dascălul cel tînăr în strănă :

— Măi, la dascăl trăbă să fie piept odată, nu, iac-așa, o scîndură ! Ăst-al nost' — parcă se mîrîie un mîț. Și dă să răgușească, de parcă mîncă tot moare de curechi. Dascălul să cînte, de numa să

i se legene glasul prin biserică. Și popa iar. Popa să cetească Evanghelia, de să gîndești că spune dintr-o gazetă, să-nțaleagă tot creștinul.

Mai ciudă-i era bădicului Pătruț pe advocați.

— Să-mi spuneți voi, de ce-s buni să fie și ei în lume? Că-n școală nu-nvață pe copii, liturghia n-o slujesc, gazete nu scriu. Ei, iac-așa, fac pe oameni să-și mînce averile. Și-s domni mari, bată-i comedia! Cînd iasă pe sate la execuții, vin în niște căruțe, ca baronii. Și oamenii-i încunjură cu căciulile în mînă, de gîndești că le cer de po-mană.

Într-o sară însă veni tare abătut la crîsmă, cu gazeta în mînă. Se puse pe un scaun și nu-i venea să zică nici o vorbă. Ceilalți, întru tîrziu, se mirară de tăcerea lui Pătruț.

— Chiar nu mai este nimic nou în lume, bădicule Pătruț? întrebă unul.

El n-a răspuns, ci, privind în podele, se gîdea mereu la cele cîteva șire ce le putuse citi. Cuvintele îi săgetaseră adînc inima, și o durere mare îi copleșea tot sufletul, că nu putea desluși, cu cîtă știință avea el, tot ce era scris acolo. S-a trudit destul acasă, dar n-a putut să-i afle înțelesul adevărat. Privea apoi iar gazeta, din jos, la «foiță», dar și-rele îi jucau înaintea ochilor.

Întru tîrziu zise :

— Este aici ceva tare frumos. Se zice de lupte mari, de holde de aur, de păgîni, și tot mereu se spune de draga mea țară. Eu nu știu bine ce-i, și de-aceea m-am gîndit să chemăm pe dascălul, s-o cetească el.

Un fecioraș a și plecat după domnul învățător. O taină, o presimțire nedeslușită li se coborî tuturor în suflet. Și așteptau. Bădicul Pătruț nu mai

zise nimic pîn' ce nu se ivi în crîsmă domnul Dumitru.

— Iacă, domnule învățător, să faci bine să ne cetești dumneata puțin aici, zise bădicul, și arată cu degetul gros la «foiță».

Dascălul își dresе glasul, rămase în picioare, și începu să citească :

— «Frumoasă ești, țara mea, tu, cea mai mîndră între țările sămănate de Dumnezeu pe pămînt !»

Era reproducerea unui cînt din *Cîntarea României*. Dascălul citea înainte, cu glasul, de la o vreme, rîspus de mlădios, înmuiat în lacrimi parcă, iar bădicul Pătruț și ceilalți, cu frunțile ridicate, priveau țintă la domnul Dumitru. O căldură tainică le străbătea tot mai tare trupurile muncite, obrajii unora se-aprinsesă, obrajii altora păliră. Frumusețea și bogăția țării, răutatea dușmanilor, luptele necurmăte împotriva robiei li se-nchipuiau înaintea ochilor ca-ntr-o icoană vie, caldă. Și, unde și unde, se auzea cîte un suspin înăbușit, cîte un oftat dureros, și-n ochii tuturoră licărea lumina lacrămii.

Ei n-auziseră, în viața lor, cuvinte așa de dulci și-așa de-amare, care să le pătrundă așa de-adînc în suflet.

Și, cînd a terminat domnul Dumitru, oamenii tăcură încă mult, cu ochii duși departe, în nemărginire.

Tîrziu, începură apoi să vorbească încet, potoliți, despre vremuri de altădată, — crîmpeie din luptele și suferințele de veacuri, — așa cum le auziseră de la părinții lor.

Bădicul Pătruț însă nu zicea nimic. Privea stăruitor într-un unghet al odăii, și, cînd simți că

nu-și mai poate ține lacrămile, trecu cu pași mari spre ușă, să le zbicească-n vîntul nopții de-afară.

N-a mai dat cu săptămînile pe la crîsmă.

Cînd veni iar, oamenii îl întrebă de noutăți. Dar el le-a spus așa, cu gura jumătate, cîte ceva, apoi adaose :

— Astea-s fleacuri ! Dar ian să vedem noi ce ne-a cetit în sara aceea domnul învățător.

Și scoase din șerpar gazeta cea veche, frumos împăturită, și începu să le citească fragmentul din *Cîntarea României*. Ochii lui lunecau acum peste șire ca pe o apă întinsă, și cuvintele curgeau calde, binefăcătoare. În săptămînile cît nu dăduse pe la crîsmă, tot citise fragmentul acela, așa că acum-a-l știa pe-de-rost...

STRAINUL

„Fusesem cu niște trebi la oraș și mă-ntorceam, pe sub sară, în pasul calului. Tot drumul era un polei de gheață. Toată ziua ochise soarele, și acum, pe sară, începu să tragă un vînt subțire. Calul nu-mi era potcovit de iarnă și se ținea pe picioare ca pe niște bețe. Bine făceam de plecam mai în grabă ! Da' de ! După ce-mi isprăvisem ce-aveam de isprăvit, am tras la un birt, ca tot creștinul ce vine rar la oraș. Aci dai de-un cunoscut, de doi, și, din vorbă în vorbă, de la păhar la păhar, vremea trece, odată cu banii.

De bani, însă acum, odată, nu mă prea plîngeam. Vîndusem la o firmă cîteva iugăre de pădure și chiar atunci îmi luasem banii. Da', de altă parte, chiar banii aceștia începură să mă neliniștească, în drumul meu spre casă. Mă gîndeam : «Am s-ajung tîrziu acasă, pe ghețușul ăsta, și, — cine știe ? — poate să-mi iasă cineva în cale». Revolverul mi-era plin, de sălbătăciuni nu-mi prea era frică, da' de, — cine știe ? — poate vrun om rău...

Abia făcusem un kilometru, și calul încărunțise de frig. Mie-mi înghețase mustața și mă cam strîngea sub nas. Frig însă nu-mi era. Beusem niște vin încălzit, pipărat, la plecare. «Să vezi,

domnule Costan, — îmi zicea crîșmarul, șuierînd din gîtul lui gros, căptușit de grăsimi, — are să-ți prindă bine la drum.»

Pe unde coaja de gheață, ce îmbrăcase drumul, nu era așa de netedă, sileam calul la trap. El cerca, mușca de zăbale, da', după două salturi, se oprea, tremurînd pe picioarele înțepenite parcă la încheieturi. Zăpada se topise în cîteva zile scune și, de n-ar fi răsărit curînd luna, nu știam cum aveam să merg mai departe, în întunerecul ce se lăsase. Și iată că, după o bucată de vreme, văd înaintea mea o umbră mare, care părea că abia se mișcă. Rar se clătea la dreapta sau la stînga. Caut mai bine și-i deschilinesc capul mare, înfundat în căciulă, — căciulă trăbă să fi fost, că prea-i era trasă pe urechi, aproape pînă la umre. Văd cum i se mișcă, — rar de tot, — de două părți, mînilor lungi. Cine știe în ce mîneci vor fi fost ascunse ! Fără să-mi dau sama, trag de frîu și-mi pun calul pe-un mers și mai încet. Da' străinul dinaintea mea nu se depărta. Dimpotrivă, părea că-s tot mai aproape de el. Și, într-adevăr, mă apropiam. Abia ne despărțeau zece pași. De bună samă străinul simțise apropierea calului. De ce n-a întors o singură dată capul, să vadă cine-i în urma lui ? Poate-i greu la auz, poate-i cufundat tare în gînduri ? «Aș ! mă gîndii iar eu. Nu se poate să n-audă, să nu fi auzit !» Și deodată mă simții singur de tot, părăsit în pustietatea aceea. Un gînd ce-mi fulgeră prin cap mi se opri parcă la inimă și mi-o strînse : de bună samă e un om rău ! Merge ca și cînd n-ar fi băgat de samă apropierea mea, și, cînd voi trece pe lîngă el, deodată mi-a prinde calul de frîu.

Picioarele murgului păreau și mai nesigure acuma. Pășea încet, pipăit, cu teamă, gata să se

prăbușească pe-o dungă. Era ger greu. Simții cum mă pătrunde frigul în spate, în picioare, în mâni, — prin tot trupul. Cele câteva bilete de-o sută, ce le luasem pe lemne, erau calde însă. Și cald era și pieptul, cât ținea buzunarul unde erau banii. Umblasem mult pînă să pun mîna pe ei. Aveam să-mi reglez niște datorii și plecasem foarte liniștit din oraș. Dar acum îmi părea rău c-am luat banii cu mine. Puteam lăsa să-mi vie prin poștă, nu s-ajung să mă despoaie un ticălos în mijlocul drumului ! Pun eu mîna pe bancnote și, cînd mă încredințez că într-adevăr sînt la mine, căldura lor parcă mă pătrunde în tot trupul. «Ce copil-îs, mă gîndesc, să mă spariu așa, dintr-odată ! Cine mi-a spus că cel dinaintea mea e om rău ? Nu poate să fie, tot așa de bine, și om bun ? Ba mai ales om bun trăbă să fie ! De-aceea merge așa de liniștit. Nu cată nici în dreapta, nici în stînga, ci-și vede de drum, ca un om năcăjit. De bună samă că-i un om năcăjit. A fost la oraș cu ceva trebi și, — cumu-i dat omului sărac, — domnii cu care va fi avut de lucru l-au făcut s-aștepte mult, cu căciula în mînă.»

Da', gîndind așa, deodată văd că-s la trei pași de străin. Ah ! acum îl puteam vedea bine ! Peste puțință să fie un om năcăjit ! Un om așa de zdra-văn, puternic, drept la statură, nu putea fi un nenorocit. Veșmintele-i drept că-s ca de cerșitor, da' toți blăstămații se îmbracă astfel.

Fără să mă gîndesc mai departe, — căci îmi păru că străinul caută ceva în haina ruptă, — împinten calul, îl ard cu nuiua, și murgul, după ce lunecă de oțeva ori, își ghemuie trupul sub mine, se face mic, — un mînz aproape, — și trece ca o furtună pe lîngă străin. Acela tresare, ca și cînd l-ar fi scuturat cineva de umere, și doi ochi

suri, aspri, ne privesc o clipă, pe mine și pe cal, apoi iar îmi păru că umblă cu mîna să prindă ceva și auzii un bombănit în urma mea.

Cinci minute să-mi fi galopat calul, cînd, deodată, alunecă, și eu abia avui vreme să sar grabnic din șa. Dădusem de-un pripon de deal unde gheața era groasă și lucie. Jos, mi se păru mie că mă clatin puțin, da' mă chibzii că poate din pricina lunecșului mare ce era. Vin nu beusem atîta cît să nu-mi fie sigure picioarele. Aș fi stat poate mult nehotărit, neștiind ce să fac, da' gîndul că străinul mă poate ajunge mă făcu să prind frîul și s-o pornesc înaintea calului. Înaintam însă neșpus de greu și eu, și calul. Simțeam că-mi fuge pămîntul de sub picioare, iar murgul gîfîia la călcîiele mele. N-am sosit la mijlocul urcușului, cînd străinul ne și ajunsese. Acuma mi se păru că-mi îngheață și bancnotele și pieptul, cît mai era cald, sub bani. M-am convins și mai tare că omul meu e dintre cei ce pușcă-n lună. Cum se poate ca mai nainte, pe drumul oblu ca pe masă, să meargă așa de încet, iar acum, că galopasem, să mă ajungă dintr-odată? Numa-ntr-un chip era de înțăles. Atunci cu voie pășea încet, ca să mă prindă în mijlocul cîmpului. Da' cînd a văzut că l-am ras, s-a mîniat și a pornit așa cum e felul lui: din rășputeri. Cînd mi s-a părut mie c-a bombănit ceva, de bună samă mi-a tras o înjurătură strașnică.

Dar acum ce era să fac? În zadar aș fi încălecat. Calul, cu povară în spate, n-ar fi putut face nici doi pași. Să fug? Da' cum să fugi dinaintea omului care-a ajuns un călăreț în galop? Căci eu nu-mi puteam da bine sama, da' credeam că n-am stat mai nimic unde alunecase calul, de-am descălecat.

N-am putut să-mi mai fac și alte gânduri, căci străinul era lângă mine.

— Bună-sara să deie Dumnezeu, se auzi glasul aspru și cam hodorogit, în vreme ce cu mîna cerca să-și ridice puțin căciula.

— Bună-sara, răspund eu, ținînd strîns frîul calului.

— A' dracului ghețuș s-a pus ! zise el lovind cu bîta lui ferecată oglinda de gheață. — Apoi, privind la cal, c-un zîmbet parcă, adaose : Se vede că nu ți-i potcovit calul de iarnă. Cum ai putut dumneata să ieși din oraș fără să pui șiroate la cal ?! Pe-așa vreme se poate întîmpla o nenorocire.

Eu numai atît am putut răspunde :

— Nu mi-i potcovit.

Mă gîndeam la multe lucruri deodată : la zîmbetul lui, la glasul hodorogit, la vorba lui că mi se poate întîmpla o nenorocire. Ș-apoi, de unde știa el că am plecat din oraș ? Se vede că mă pîndea de mult, va fi văzut de undeva și cînd am luat banii pentru lemne.

Văzînd că eu nu-s prea bucuros la vorbă, adaose :

— Adă să-ți duc eu calul. Eu nu lunec, și poate voi sprijini și calul din frîu. Dă frîu-ncoace, nu te mai codi ! Ce dracu, doar trăbă să ne ajutăm cînd sîntem la năcaz.

Și, fără să mă mai întrebe, apucă frîul, și-n cîteva minute a fost cu calul în vîrfurile dealului. De-acolo zvîrli spre mine ghioaga sa cu piron.

— Răzimă-te și dumneata, că altfel nu ajungi pînă dimineața.

Îngrozit de vîjiitul bîtei, o ridicai totuși și por-nii. Într-adevăr, era un razim puternic.

Lîngă cal, îmi dădu frîul și-și luă bîta.

— Acuma, noapte-bună să deie Dumnezeu, domnule Costan, și voi să plece.

Cum Costan?! Cum domnule?! De unde mă cunoaște uriașul ăsta îmbrăcat în cojoc? — da, acum vedeam bine că-i un cojoc mișos haina lui ce-mi păruse de cerșitor. Gîndeam așa, da' n-am cutezat să zic nimic pînă ce nu s-a depărtat. Atunci, de-a călare, încălzit, căci înainte-mi se-ntindea acum o luncă cu pajiștea arsă, fără ghețuș, îi strig :

— Dar unde mergi dumneata, bădicule?

Acela făcu odată :

— Huua! Dar unde să mă duc?! La tîrla noastră de la Răstoace!

— Sînteți cu oile acolo?

— Da, la iernare.

— Dar ia spune-mi, dumneata de unde mă cunoști?

Acela chiui iar :

— Cum, Doamne sfinte, să nu te cunosc?! Acumu-s cinci ani, mi-am iernat oile în luncile dumitale.

— Doar nu-i fi baciul Nichifor?!

— Ba eu, domnule. Am fost după niște mărunțișuri. Beui ș-o țîrucă de vin, și cînd trecuși pe lingă mine, mi se păru că te cunosc. Da' să nu fie cu supărare, se vede că dumneata, domnule Costan, ai beut mai mult, căci altfel nu plecai cu calul despotcovit pe așa vreme.

Vîntul îi răpi cele din urmă cuvinte, și eu, înviorat deodată, plecai liniștit, în pasul calului. Acasă, în căldură, văzui, într-adevăr, că-s atins binișor de vin.

IARNĂ GREA

„ Vara fusese secetă mare, cu călduri dogoritoare, cu vînturi uscate. Iarna se pusese înainte de postul Crăciunului, cu patru săptămîni. Oamenii aşteptară o zi, aşteptară două, să se ducă zăpada. Dar cînd au văzut că se tot îngroaşă, în loc să se subţie, îşi puseră vituţele în grajduri şi aduseră oile de pe cîmp acasă. Îşi priveau, tăcuţi, clăiţele de fin, dădeau tîrcoale în jurul lor şi oftau din greu. Dar mai aveau o nădejde : poate va da Dumnezeu, să nu ţie iarna mult, spre capătul cellalt, spre primăvară !

Din cît puteau, cruţau nutreţul. Îl luau cu braţul, nu cu furca, şi umblau cu grijă cu el, să nu-l împrăştie, umblau cum umbli cu ouăle roşii, să nu le spargi.

Turişte la oi, ogrinji în ieslea vitelor nu se pomeneau nici de leac. Şi cînd se întâlneau doi rumâni pe drum, numai de nutreţ şi de vite le era vorba, şi de iarna cea pogană.

C-aşa iarnă bătrînii doar de apucaseră. Tot la trei-patru zile neaua creştea de cîteva degete. Apoi se-nscenina şi geruia să îngheţe viţelu-n vacă, nu altceva. Unii spuneau ca-nnebunit bătrîna, muma-crivăţului. Dar îşi aduceau aminte de nutreţul ce

se împuțina merou, își trăgeau pe samă și le părea rău c-au glumit cu lucrurile cele sfinte.

Se sfârșea luna lui Făurar, și oamenii slăbiseră de durere de inimă. Nu mai aveau ochi buni să-și privească vituțele. Părul, la boi și la vaci, se rărise, pielea se-ntinsese pe oase, și ciolanele și coastele împungeau prin piele. Caii umblau deșălați pe uliți, pocnindu-și oasele, tăbărau la gunoiul înghețat și alegeau, cu buze îmbătrânite, cotoarele de fin.

Și, când era să se deschidă gură de primăvară, începu să fulguiască din nou. Un fior de moarte trecu prin sufletele sătenilor. Nutrețul se împuțina și pe la oamenii cei mai cu stare. Cei de-a doua și de-a treia mână descoperiseră de mult șurile, șoproanele. Și, în fiecare zi, de pe dealuri, de la munte, cobora o întreagă pădure de tufari. Oile trăiseră aproape numai cu frunziș uscat. Lina și-o purtau ele, dar umblau ameteite pe drum, ca bete. Și, într-o dimineată, pieri mai întâi calul unui rumân. Și se adunară oamenii ca și când ar fi murit un om, să-l vadă. Îl priveau tăcînd ; plecau unii și veneau alții. S-au aflat în sat doi țigani care să-l despoaie de piele. Dar de-atunci nu trecu zi să n-aibă cei doi țigani de lucru. Un vițel, un bou, o vacă se duceau în fiecare zi. Și, pe la marginea satului, deasupra, prin păduri, începură să croncăne corbii, rotindu-se în aer ; începură să plutească, învăluindu-se, stoluri de ciori, cîrîind sălbatec.

Notarul se încrunta la oameni.

— Tăiați-le, mă, tăiați vitele și le mîncăți, nu le dați pasărilor.

Oamenii răspundeau, cu capul în pămînt :

— Nu se poate, domnule, e postul Paștilor !

Și cînd veneai din Dealul-Crucii, satul părea pustiu. Cu șurile, cu grajdurile, cu casele desco-perite, — unde fusese acoperiș de paie, — stătea acolo în vale ca o arătare de spaimă. Din cînd în cînd vreun bou își arăta scheletul mare prin vreo curte, ori vreun cal trecea cu ochii bolnavi, triști, pustii de foame, mestecînd vreun pai.

Vitele începură apoi să piară cu nemiluita, și oamenilor le venea nebunie. Unde-a mai fost fin, la cei mai gazde, în două-trei nopți se împrăștie ca dus de vînt.

Și într-o zi sosi vestea cea sfîntă : se vinde fin la stație, adus anume pentru oamenii năcăjiți, adus „din mari depărtări, cu vagoanele. Un fior de bucurie, o frămîntare înviorătoare trecu prin inimi. Dar deodată inimile încetară de-a mai bate. De unde să icie banii ? Ce rumân are bani peste iarnă ? Dar... se limpeziră îndată. În sat este bancă, vor garanta unii pentru alții, ridică argintul și-și scot vituțele în primăvară.

Și, cîteva zile, oamenii alergară, se sfădiră, se-mbulziră la bancă. Se depărtau apoi, cu căldura în pungă, să-și aducă finul.

Era în sat o bătrînică, una de-i zicea Măriuca ; și bătrînica asta avea și ea o văcuță și un vițel sugaci. Cît ce auzi de vestea cu finul, hop și ea la bancă, după bani. Da-ntii n-a cutezat să între, ci stătea pe-afară și tot întreba pe oamenii care ieșeau :

— Și ție ți-a dat ?

— Și mie.

— Și ție, Petre ?

— Și mie, lele Măriucă.

Bătrîna înghițea noduri, că-i tot veneau noduri în gît.

— Da' mai sînt bani, maică ?

— Sint, dă-i în trăznet !

— Și vă dă la toți ?

— Ne dă la toți.

Bătrina așteptă pînă la urmă și intră apoi cu răsuflarea oprită.

— Ce-i, lele Măriucă ? o-ntrebă directorul.

Bătrina se frămîntă puțin, apoi zise :

— D-apoi, aș avea și eu, domnule, un cap de vacă și un berbec de vițel. Să faci bine să-mi dai și mie să le cumpăr fin.

— Adă-ncoace hîrtille.

Măriuca se uită pe rînd la toți funcționarii.

— Adus-ai hîrtille ? o întrebă iar stăpînul.

— Ce hîrtii, domnule ?

— Cu care să scoți banii.

— Ba nu. Eu am venit cu capul. Să-mi pui banii în palmă, și ți-i plătesc omenește.

— Așa nu se poate.

— Că nu-mi trăbă mulți, domnule...

— Să fie numai un ban, nu se poate.

Și directorul își văzu de lucru.

Femeia ieși năucită afară, și cîteva zile n-a mai dat pe la bancă. Sătenii veneau cu finul mirositor, și vitele mugeau, în așteptare, prin grajduri.

Bătrina umbla să-și capete oameni, să-i facă scrisorile. Dar oamenii erau atîta de cuprinși acum, încît parcă nici n-o auzeau. Și după cîteva zile încetă moartea, și cei doi țigani isprăviră cu lucrul.

Vițelul bătrinei, însă, se încîrligă într-o sară. Bătu din picioare și nu se mai sculă.

Măriuca fugi îngrozită la bancă :

— Domnule, să faci bine să-mi dai, că-mi moare vițelul. Și să-l fi văzut az-toamnă, era ca un pește de gras ! Și la primăvară, de-mi ajută Maica Domnului, iar am să-l fac să-ți rîdă inima privindu-l.

Da' zău, dă-mi banii și nu mă mai ținea, că-mi moare vițelul !

Bani însă n-a 'căpătat baba, și dimineața vițelul ei era țăpăn. Veniră țiganii și-l duseră, și spre sară se auziră iar corbii croncănind.

Măriuca, de cîteva săptămîni, își ținea văcuța numai cu mugur. Laptele-i săcase de mult, și țitele i se învinețiseră. După ce muri vițelul, Joiana mînca tot cu mai puțină poftă. Și, cînd văzu baba că abia mai ronțăie de ici și de colo, se duse iar la bancă.

Acum însă nu se mai ruga de director, ci trecea în șir pe la toți funcționarii și le spunea șoptind :

— I s-au tocit, se vede, dinții de-atîtea găteje. Și era vacă tinără. Și, Doamne, ce lapte bun și gras dădea, ca bivolița ! Cît ce-l mulgeai, puteai lua smîntîna de pe el ! Și ce smîntînă ! Că ți se făcea unt în gură ! Fă bine, zi-i dumneata să-mi deie, că pe dumneata te-ascultă.

Și cînd funcționarul nu-i răspundea nimic, trecea la altul și iar îi spunea povestea, și adăoga :

— De-acuma, fără fin, n-o să mai trăiască. Să vezi cum a slăbit, Precesta mea, gîndești că-i moartea îmbrăcată în piele de vacă !

Și așa-i colinda pe toți. Și, cînd isprăvea și ieșea, frîntă, pe ușă, își întorcea capul, pîrîndu-i-se c-a chemat-o cineva să vie îndărăt.

Trei zile-n șir a ținut colindatul ei pe la funcționari. De dimineață aștepta la ușă. Și, dacă o-ntreba vreun slujbaş ce mai căuta pe-aici, zicea :

— D-apoi, iacă, și eu cu vaca, mînca-m-ar fi fost pămîntul, să nu mai fiu !

Și-l ruga să puie o vorbă bună pentru ea.

În ziua a patra însă nu se mai arătă pe la bancă. Dar sara iat-o numai că vine iar, chiar cînd se-nchidea banca. Venca cu capul în piept, cu fața bă-

trînă întunecată de durere, venea tropotind din cizmele grele. Se părea că va trece pe drum înainte, dar iat-o, cotește, întră-n curte și-n curînd deschide ușa de la bancă.

— Iaca, dragi domnii mei, am venit să vă spun că nu-mi mai trăbă bani. S-a-ndurat Dumnezeu și-a luat-o pe Joiana !

Și tăcu. Ochii ei priviră zgîiți, se umflară de lacrimi, bărbia lungăreață îi tremură de cîteva ori, apoi plînsul izbucni spart, hodorogit, ca de bătrîni, și, bocindu-se mereu, ieși să cheme pe cei doi țigani să-i ducă pe Joiana mîncare corbilor.

LA O NUNTĂ

„ Mihail Codrea se hotărî, în cele din urmă, să-și mărite fata. Cum n-avusese decît un singur copil, pe Linuța, se obișnuise cu-o viață tihnită. Dar de cînd fata își pusese catrință, noroc bun ! Hodină și pace-n casa lui nu s-a mai aflat ! Cînd o păruială, cînd o bătaie strașnică între tinerii satului — pentru Linuța. Și, de-aici, vorbe-ntre oameni, ceartă acasă cu femeia, năduf la inimă și tulburare în sufletul lui Mihail. «Stăi, că pun eu capăt la toate !» își zise într-o bună dimineată, și încă-n sara aceea se făcu încredințarea, și peste patru săptămîni fu hotărîtă cununia.

Feciorul era din neamuri, avea patru boi, dar, de cînd știa că Linuța are să-i fie nevastă, umbla pe ulițele satului ca și cînd ar fi avut doisprezece boi, nu patru.

Fata ? Ei ! Fata era o șopîrlă de copilă, de să-ți scape printre mîni, ca un pește luciu. Cu ochii ei căprii, a băgat dracii în mulți feciori ; din unii i-a mai scos ea cu vreo vorbă bună, în alții i-a lăsat acolo, să se înmulțească. Dar de vreun voinic anume nu s-a legat. Cînd a înțeles că se mărită, a clătinat din cap, ca și cînd ar fi zis «nu-mi pasă !», și s-a apucat îndată să-și puie în rînd veș-

mintele de zestre, la care începuse să coase de cînd era de doisprezece ani. Sara, în ziua nunții, cînară nuntașii o mulțime de mîncări, începură să beie vin cumu-i uleiul, căci Mihail Codrea avea în sat viile cele mai mari și vinul cel mai vechi. Și veselie se dezlănțui deodată din piepturile tuturor, și casele lui Codrea vuiau de chiote, de cîntece și de voie bună.

Dar mireasa, de cînd s-a pus la masă și-a început să cînte ceterașul, nu și-a mai luat ochii de la el. A gustat puțin din mîncări, și-a muiat buzele, că-i ardeau, în vinul răcoritor, și, de-aci încolo, privea la muzicantul acela. Că ce i-a trăznit lui Codrea prin cap? Iată, s-a hotărît ca la nunta fetei sale să n-aducă țigan ceteraș în casă, ci un românaș pe care-l știa el. Ș-a trimis căruța într-al treilea sat, și, duminică dimineață, străinul era în curtea lui Mihail, cu cetera subsuoară.

Și Linuța privea la ceterașul acela. Ar fi voit să știe cum îl cheamă, ar fi voit să știe de unde-i, ar fi voit să-l întrebe ceva. Și, pe cînd nuntașii se veseleau, Linuța stătea înlemnită la masă și se frămînta cu gîndurile.

La început nu băgară nuntașii de samă că Linuța nici nu bea, nici nu mănîncă. Dar, după ce vinul revărsă căldură-n inimi și văpăi de foc, unii începură să privească la mireasă.

— Așa-i stă bine, ziceau unii, mireasa să fie su-părată cînd se desparte de părinți.

— Așa-i frumos, să nu se vadă c-a așteptat mă-ritișul, spuneau alții.

Tinerii începură să frămînte pămîntul. Cînd o fată, cînd alta, cînd o nevestă tînă ră treceau, toc-mindu-și năframa, printre scaune și mese, la mijloc, unde le-așteptau jucătorii. Linuța a jucat puțin, i-a venit să ametească și s-a dus iar la

locul ei ; și ochii i se legară iar de muzicant. Aflase ceva. Aflase că-l cheamă Nicodim. Întii s-a minunat de numele acesta străin, apoi, încet-încet, numele i se păru tot mai cunoscut, pînă ce, în urmă, i se păru că-l știe de un veac. Dar, după ce a știut atîta despre el, deodată o cuprinse o neli-niște mare și nu mai avu astîmpăr. Se ridică de pe scaun și se apropie de străin.

— Măi bădiță Nicodime, din ce sat ești tu ?

Tînărul își ridică ochii de pe ceteră și privi la Linuța ca la o minune. Se părea că pînă-acum nici n-o văzuse.

— Din satul cu florile, fetică, zise el, zîmbind sub mustățile negre.

— Ba nu glumi, ci spune-mi, tu de unde ești ?

Flăcăul nu-i mai zise nimic. Își înclină capul pe vioară și începu să cînte un cîntec nou, plin de înfiorări tainice. Linuța porni la locul ei, cu inima strînsă, gata să-i deie lacrămile.

Și, de-aici încolo, muzicantul nu mai cînta ce-i porunceau oaspeții beți. Ci toate cîntecele pe care le avea el mai dragi începură să tremure, să adie, să plîngă prin casă și în sufletul Linuței. Bărbatul cel nou băgă ceva de samă, dădu tîrcoale în jurul Linuței, dar Linuța nu-l vedea, nu-l auzea. În ea se trezise ceva nespus de dulce și dureros, care creștea cu fiecare cîntec al lui Nicodim.

Și iată numai că Linuța se ridică iar, merge la străin, își ia cununa de flori de pe cap și o pune pe capul lui Nicodim, apoi șade lîngă el și începe să-l dezmiere. Lui Nicodim îi amuți vioara, i se înmuiară minile și privea undeva departe-departee.

— Brava ! strigară nuntașii, asta-i bună glumă, asta-i adevărată păcăleală !

— Ba mie mi se pare că-i curată batjocoră, zise Mihail Codrea. Eu n-am adus țigan la casă, ci rumân. Dar Linuța asta tot așa-ntr-o dungă a fost, de cînd o știu.

Și porni odată dintre cumetrii, să-i spuie fetei să nu facă prostii.

Ginerele pufăia, ca și cînd ar fi vrut să se înece, și mai căpătă răsuflet numai cînd văzu pe socru-său venind.

Amîndoi, însă, rămaseră zăpăciți cînd se apropiară și văzură pe Linuța. Că o mîna-i sta pe genunchiul lui Nicodim și îl privea în ochi ca fermecată, ca dusă de pe lume.

— Îți place cum cîntă Nicodim, tu fată ?

— Place, tată !

— Da-mi pare că-ți place și de ceteraș, adăogă ginerele.

— De el îmi place și mai tare ! Și vedeți amîndoi că are de cine să-mi placă !

Și fata învălui iar pe Nicodim în privirile ei calde.

— Ba să te duci tu dracului, să nu-mi faci casa de rușine, zise Mihail, întunecat deodată.

— Ce rușine ? zise fata, sculîndu-se și mergînd la locul ei.

De-aici încolo Nicodim începu iar să cînte de joc. Și unde nu i-a pus îndată și pe bătrîni să tropăie, de părea că se clatină pămîntul. Și cum jucăușii erau tot mai mulți, și locul de jucat tot mai strîmt, Nicodim se sculă de pe scaun, schimbă o privire cu Linuța și începu a tot face cîte un pas spre ușă, ferindu-se de învălmășeală.

Ținu un joc lung și frămîntat. Părea că anume vrea să-i frămînte cu zicala, să-i obosească, așa trăgea pe coarde Nicodim.

Deodată, aria se rupse, și toți alergară să se răcorească cu un pahar de vin. Și, pînă să răsufle, pînă să închine, pînă să se așeze fiecare la locul lui, iată numai că întră un mort în casă, și mortul acela era bărbățul Linuței. Abia putu îngîna :

— Au pierit în noapte !

Între nuntași s-a făcut deodată o mare învăl-mășeală. Mulți năvăliră, îmbulzindu-se pe ușă, să vadă unde-s, să-i aducă, să mai rîdă și de gluma asta. Dar ginerele și tătăl fetei se urcară pe cai și porniră în puterea nopții. Mihail Codrea știa, ginerele simțea că nu-i o glumă fuga asta. Fetele „ priveau mirate, femeile tinere se coteau, rîzînd, iar bărbații începură să beie și să spuie istorii de pe la nunți. Le veni în grabă pofta de joc, dar nu mai era ceteră. Un bătrîn luă fluierul, și jocul se urmă pînă dimineața.

Pe Linuța n-au găsit-o nici ginerele, nici so-crul. Poate se vor fi ascuns undeva pe aproape, că noaptea a fost întunecoasă tare. Dar au trecut și săptămîni și n-au mai aflat-o, nici pe ea, nici pe ceteraș. Ginerele se bolnăvi de inimă rea și de rușine și n-a mai ieșit din casă să deie ochi cu lumea. Iar de cei doi fugiți n-a mai știut satul nimic, niciodată.

ANGHELUȘ

În țigănimea afumată, plină de larmă, de la marginea satului, Angheluș e împărat. Cînd trece el printre bordeiele pitite în pămînt, cu cîte un singur ochi de fereastră murdar și speriat, țiganii i se feresc din drum, țigăncile tinere îl săgetează din ochii de păcură, aprinși, harancele clatină din cap cu admirație, iar dancii înhoalbă ochii mari, rămînînd cu gurile căscate.

Și Angheluș trece mîndru printre toți, cu trupul drept, ca un militar, cu pălărie moale, fină, pe cap, cu straie de catifea verzie, cu ghetele elastice, scumpe. Pe jiletca lui face semicerc un pui de șarpe de aur, iar pe degete-i scînteie inele grele, împodobite cu pietre, scumpe.

Angheluș e de-aici din sat. Bătrîna lui trăiește și acum, și, cîtu-i ziulica de lungă, stă pe podmol, sub streășina bordeiului, și colbăiește din luleaua de cărămidă roșie. Ea singură, în toată țigănimea, nu se miră de ce trăiește și azi în zdrențe și-n sărăcie. Angheluș i-ar fi putut face o casă domnească, ar fi putut s-o îmbrace în mătăasă, ca pe-o baroniță, dar n-a vrut nici el și n-a vrut nici bătrîna. Angheluș avea de împărțit într-alte părți, iar cînd aducea ș-acasă bogății, de prin șetre și

prăvălii, haranca se cutremura, îl privea cu spaimă și zicea :

— Vai de mine, Angheluș, au să te prindă și au să-ți rupă oasele !...

Și feciorul abia cuteza să descarce, pe-o noapte, la ei acasă, lucrurile furate, iar dimineța, când piereau scumpeturile, pieria și Angheluș.

S-a întâmplat însă că, mai nainte, vreo trei ți-gănci tinere, de-aici din țigănime, au dus-o numai în petrecanii, și veșmintele lor, la fiecare trei săptămîni, erau nouă-nouțe. Începuse să li se facă pielița fină, de un brunet trandafiriu, de traiul cel bun, iar țiganii lor nici nu mai cutezau parcă să se apropie de ele, văzîndu-le curate ca niște doamne. Știau cu toții că aici lucrează mîna lui Angheluș, și cele trei favorite spuneau în gura mare că bărbat vrednic ca Angheluș nu mai este.

Dar binele n-a ținut mult. Angheluș le părăsi în grabă, ca să-și aleagă altele, într-alte sate, cine știe pe unde.

Și se vede că de la o vreme a dat peste una pe care n-o mai putea sătura cu furăturile sale, căci se pornise prin toate orășelele din jur o adevărată goană împotriva lui Angheluș. Spuneau neguțătorii de stofe, spuneau aurarii că se prăpădesc din pricina hoțului aceleuia de Angheluș. Nu trecea o zi de mărturie, în tot jurul, ca să nu se fure un lanț de aur, o păreche de cercei, inele scumpe, o stofă de mătăasă.

Și păgubașii, să-i fi împușcat, nu puteau să puie mîna pe tîlhar. Nici nu băgau de samă paguba, pînă sara, cînd să-și adune tîrgașul. Atunci : de la cutare lipsește ceea, de la cutare ceeaaltă. Stăpînii se mîniau, se aprindea cearta cu calfele, cu ucenicii, se cărau la pumni, răsunau pleznituri de palme. Zadarnic, nimenea nu știa, nimenea nu

văzuse pe hoț. Și cînd, pe urmă, după multe întrebări, după cercetări îndelungate, se da de urma tîlharului, ieșea la iveală că într-o prăvălie s-a strecurat un domn cu pardesiu sur, într-alta unul cu o barbă neagră, într-a treia unul cu o ceteră sub-suoară. Și toți aceștia erau unul : blăstămatul de Angheluș.

Se puse deci lumea la pîndă, cu-o sete mare să-l prindă, sau cel puțin să-i deie o sfîntă de bătaie, soră cu moartea. Dar pe Angheluș, după furături mai mari, îl înghițea întunerecul. Puteau să-l caute jurații satelor, puteau să scormonească acasă la bătrînă, pînă și pe unde rîma godacul... nimic nu puteau afla. Și cum de-o vreme încoace fura tot mai des, noaptea se ținea mereu ascuns.

Se simțea de multe ori obosit și își hotăra de multe ori, în gînd, să nu-și mai puie așa des viața în primejdie. Dar cînd își aducea aminte de fata care-l trimitea în foc, Angheluș își iuțea pașii, ca să ajungă cît mai curînd acolo departe, la pădurea de sălcii bătrîne, care ascundea apa liniștită a Murășului.

Nu-i un an de cînd norocul l-a adus mai întîi în părțile acestea. Era primăvara, băteau vînturi călduțe, apa Murășului venea mare, vuind, și glasuri adînci și aspre o străbăteau parcă. Și Angheluș ajunsese la țărmul negru al apelor în puterea nopții, după o pescuire bogată. Trebuia nesmintit să treacă pieptul acesta de apă întunecat, care fierbea umflîndu-se ca de patimi mari.

— Hei ! podarule ! Să vie degrabă podarul ! răcni Angheluș în fața acestui dușman care i se pusese curmeziș în drum.

Dar vîntul venea tot mai aspru din toate părțile, trezea glasuri amare din sălciișul bogat de pe țărm. Angheluș săgetă cu ochii prin întunec și

porni într-o parte, unde se zărea bordeiul podarului. Bătu la fereastră, zgâlții la ușă, pînă ce un glas dinlăuntru răsună clar, ca un clopoțel de argint :

— Cine-i acolo ?

— Străin ce vrea să treacă, răspunse Angheluș, cutremurat de glasul acela, nespus de dulce.

Atunci cineva dinlăuntru zise gros, ca dintr-o bute :

— Pe furtuna asta nu se poate ! Vin apele mari și-i primejdie !

— Ai de la mine un galbin, bădicule, un galbin împărătesc. Numă să nu întîrzii.

Acum Angheluș desluși mișcări grabnice înlăuntru, și glasul cel gros zise :

— Iute, Ravecă ! Trăbă să ajuți și tu. Altfel, ne mîncă peștii pînă mine.

Și îndată ușa bordeiului se dădu în laturi. Un trup mare, ciolănos, ieși întii, aplecat de spinare, și cercetă îndată după rude. Pe urma lui lunecă din bordei o fată înaltă, numai în iie, cu-o șurță neagră, legată pe la mijloc. Cei doi podari nici nu băgară de samă pe străin ; își luară uneltele și porniră la podul care gemea în verigile de fier ce-l țintuiau de țarm. Apele îl izbeau în coaste, se frîngeau, alunecau, huind pe sub dînsul.

— Dar unde dracu-i omul nostru ? întrebă bărbatul, gata de plecare.

— Iac-aici, bădicule, se auzi un glas în noapte, și pe pod se simți cum cineva sări înlăuntru.

— Dumneata să ții mijlocul, să nu te dai la margini, se auzi iarăși glasul cel gros. Apoi, în țigănește, Ravecăi : Ai grijă, fata tatii. Ruda te poate zvîrli în apă.

Angheluș se lumineă deodată. Acum nu-i mai era frică de păgubașii care poate-s pe urma lui. Po-

darul acesta e din sîngele lui și n-are să-l descopere.

Podul porni, troznind din încheieturi, iar valurile, urlînd de minie, îi făceau loc, încet-încet. Angheluș nu simțea nimic. Credea că-i tot la marginea rîului, cînd, deodată, auzi glasul cel argințiu :

— Griji, tată, că acum dăm de matcă. O simt cum alunecă înaintea noastră.

Bărbatul nu răspunse, ci se simți o opintire mare în coasta podului. Acum lui Angheluș i se păru că se învîrte locului, cînd, deodată, fata se așeză aproape de dînsul. Totuși mai bine putea s-o simtă decît s-o vadă. Și simțea cum i se frînge, cum i se încovoaaie, vîslind, trupul vînjos, simțea căldura ce aburea din trupul fetei, care-și încorda acum toate puterile.

Angheluș făcu doi pași spre dînsa, dar fata îi zise poruncitor :

— La mijloc, dumneata, că te_duci dracului de nu !...

Dar pe Angheluș îl cuprinse o putere neînvinsă. Își uită că-i fugar, își uită că-i pe apă și se trezi în el omul cel vechi, iubitor de femei. Mai făcu un pas, o prinse pe Raveca în brațe și o sărută tare pe gură.

Fata îi arse o palmă și s-apucă din nou de vîslit, pe cînd bătrînul îi strigă să lase încet, că s-apropie de țarm.

Podul era legat acum, dar Angheluș nu voia să se coboare. Spre marea mirare a podarului, Angheluș îi zise în țigănește :

— Tată, lasă-mă să dorm peste noapte la tine în bordei.

Podarul încremenî acum deodată. Să fie ăsta un ocnaș cu gînduri rele, ori să fie un nebun ? Da...

nebun trebuie să fie. L-a sculat pe-o groază de vreme ca asta, să-l treacă, ș-acum, hai, să-l culce la dînsul.

— Nu se poate, voinice, zise podarul.

Angheluș aprinse o lampă de buzunar, hoțească, scoase punga, se aplecă pe podeaua de scîndura și vărsă tot aurul ce-l avea. Vor fi fost la douăzeci de galbini.

— Ți-am dat un galbin pentru trecere, dar ai tăi să fie toți de mă duci înapoi și mă lași să mă odihnesc la tine în bordei.

La lumina gîzului, aurul ardea acolo pe podele. Bătrînul începu să se scarpine în barbă, iar Raveca începu să tremure.

— I-ai, tată, zise ea, și adă-l acasă.

Podarul se hotărî în grabă ; împărți banii în două, pentru el și pentru Raveca, dezlegă podul, și înapoi ajunseră cu mult mai în grabă.

În bordei, bătrînul aprinse o lumină de său, și nu știa ce să zică, cum să înceapă. În urmă, pe cînd fata spiona, pe furiș, pe străin, și mirarea ei creștea din ce în ce, podarul îl întrebă :

— Unde-ți era drumul tău, voinice ?

— În lume.

— Cum în lume ?

— Trebuia să m-ascund. Furasem, uite, lucrurile astea, — aici el scoase o traistă mică de piele și deșertă pe masă o mulțime de aurituri, — le furasem, și trebuia să nu mă prindă. Aici, la voi, cred că nu mă va afla nime.

Ochii fetei se aprinseră la vederea acelor minunății de aur, pieptul ei plin, tînăr, tare, se ridica rar, și abia putu îngîna :

— Dă-mi și mie ceva.

— Toate ți le dau, zise Angheluș, dacă nu mă spuneți nimănu.

— Dar cum să te spunem, zise podarul, cînd nici nu știm cine ești ?...

— Voi nu știți, da' vor veni, poate la noapte, poate mine, să vă-ntrebe : «Unde-i hoțul Angheluș, măi podar ? N-a trecut pe-aici ?...» Ce vei răspunde atunci ?

— Dacă-i așa treaba, dacă chiar tu ești Angheluș, atunci o sută de ani n-or afla nimic din gura mea !

Și bătrînul ieși îndată să asculte, să cerceteze. Iar Raveca rămase ca de ceară în fața voinicului din neamul lor, de care auzise atîtea bravuri, și ochii ei nu mai căutau la auriturile de pe masă.

— Ți-i frică de mine acum, fată, după ce mă știi cine-s ?...

Fata tăcu, și Angheluș o întrebă din nou :

— Ți-i frică, hai ?

— Ba nu mi-i frică, răspunse ea, ridicînd ochii plini de teamă spre dînsul. Nu mi-i frică, ci mi-i drag de tine.

Și cînd podarul deschise ușa, îi află îmbrățișați, sărutîndu-se.

— N-are să vie nimenea, zise el, făcîndu-se că n-a văzut nimic. Acum să adormim lumina și să ne culcăm.

Dar nu putea dormi nici unul. Podarul simțea cum se zvîrcolește Angheluș, jos, lîngă lavița pe care dormea el, și auzea cum oftează fata. El însuși se gîndea ce are să facă. Și, de la o vreme, îl umplu o 'groază de moarte : au să vie acum, în noaptea asta, cercetători, au să-l afle pe Angheluș la el în bordei, și mine sară vor zăcea toți trei în temniță.

— Eu și așa nu mai pot dormi acum. Ia să mai văd ce-i pe-afară, zise el în urmă, și se duse.

Din noaptea aceea Angheluș nici gînd n-a mai avut de ducă. Uitase degrabă toate femeile pentru

care furase pînă acum, și nu-și mai putea lua ochii de la Raveca.

Primăvara întreagă și o parte din vară Angheluș n-a mai ieșit nicăiri, n-a mai făcut nimic. Se schimbaseră la port de nimenea nu l-ar mai fi cunoscut; pleca cu Raveca prin pădurea de sălcii de pe țarm, pescuia în apa limpede a riului, și, de două ori pe zi, Raveca își puneă la gît, la mîni, în urechi podoabe de aur, pe care le purta veșnic cu sine.

În răstimpul acesta, într-o singură zi numai dispăru Angheluș, fără să spuie o vorbă legănată nici podarului, nici fetei. Și nu veni decît noaptea tîrziu. Scoase de la subsuoară un teasc de lemn negru, îl desfăcu, și cînd văzură podarul și fata vioara, bătură în palme de bucurie.

— Știi să cînti, Angheluș? De știi, cîntă-ne, că te-ascultăm toată noaptea, zise podarul.

Și Angheluș cîntă, înădușind corzile, cîntă cu ochii închiși, ca pe altă lume. Iar bătrînul plînsese noaptea aceea, și Raveca îl iubi și mai tare.

Lumea credea că Angheluș e mort, ori a trecut într-altă țară. Dar după jumătatea verii, începură iar să se vaiete tîrgoveții. Angheluș fura acum cu patimă, cu o plăcere nespusă, tot ce credea că-i șade bine Ravecăi.

Și n-au trecut trei săptămîni, și țiganka avea o bogăție întreagă de veșminte, de podoabe. În bordei nu se îmbrăca niciodată cu ele. În bordei, înaintea lumii ce trecea riul era tot fata cea frumoasă a podarului. Dar cu cît se înmulțeau podoabele aduse de Angheluș, cu atîta creștea pătima ei după podoabele astea. Și sta de multe ori ziua întreagă prin pădurea de sălcii și se împodobeă. Și tot lucrul scump ce i se lipsea de trupul cald, vînjos, o ardea, îi aprindea sîngele, și ochii ei erau numai unde de

lumină și căldură. Ah, cit n-ar fi dat ea să poată ieși așa împodobită în lume, între oameni, să-i orbească...

Și, cu trecerea toamnei, dragostea ei pentru Angheluș se schimbă parcă în dragostea pentru podoabele aduse de el. Îmbrățișările ei erau mai puține, sărutările mai scurte, vorbele mai zmîncite. O apăsa greu că, în gerul iernii, nu mai putea, cum făcea vara, să iasă în sălciiș, să-și arunce zdrențele de pe ea și să moară de plăcerea atingerii mătăsii de trup și a tuturor podoabelor. Și dacă aceasta n-o mai putea face decît în zilele mai moi, creștea dorința ei după alte și alte podoabe. Așa că Angheluș puțin mai stătea acum pe-acasă, în bordeiul podarului.

Și-i zicea cîteodată :

— Iată, Ravecă, tu ai podoabe destule, lasă să mai mă odihnesc și eu !

Ea atunci își întorcea obrazul de la el și nu-i mai vorbea, nu se mai apropia de el pînă ce nu venea cu o nouă podoabă.

«Asta-i a dracului, își zicea Angheluș de la o vreme, asta are să mă mînce fript.» Dar judeca astfel numai pînă ce punea mîna pe tîrgaș. Cînd pornea cu el spre bordei, inima lui se muia ca ceara, de-o căldură bună ce-i inunda tot trupul.

Își pierduse însă mult, în timpul din urmă, din elasticitatea mișcărilor de pisică și fura tot mai greu, tot mai cu teamă. Și într-o noapte de Făurar venea spre casă tare abătut. Abia scăpase, abia își pierduse urma dinaintea celor ce-l urmăreau. Auzise șoptindu-se prin tîrg că i-ar fi aflat culcușul, c-ar ști mulți unde se ascunde, și mergea spre casă cu gîndul hotărît că n-are să mai fure multă vreme. Va putea să înduplece la asta și pe Raveca. Ea are

podoabe destule, au și bani, și nu-l va împinge pe el la moarte.

Era o noapte destul de luminoasă, și Angheluș zărea bordeiul podarului. Putea să meargă cît de încet și cît de liniștit ; cum e apa înghețată, trec oamenii printr-alte părți rîul și nu mai vin pe-aici pe la pod.

Deodată, însă, iată că dintr-un tufiș de salcie se desfac două mogîldețe negre. Dintr-altul, alte două, și luna, ce dăduse într-un petec de senin, luci deodată din patru baionete. Țiganul ghici îndată ce-i, și, o clipă, îngheță de spaimă. În a doua, însă, singele i se încălzi, începu să fiarbă, și o porni în goană nebună spre apă. Bordeiul era aproape, dar la bordei nici nu se gîndi.

O detunătură, două, trei îl petrecură, dar nici un glonț nu-l ajunsese, și Angheluș era gata să iasă la mal, cînd ceva pîrii sub picioarele lui, și-ntr-o clipă apa verde, rece, îl trase sub podul de gheață.

SĂNDUȚA

Sănduța-i la noi în sat o femeie bătrână, care se teme grozav de dracu. De frica lui se roagă și postește, de frica lui merge la biserică și se-nchină. Pe Sănduța o doare de mult un picior, de numa și-l tîrîie, gros ca un butuc, înfășurat în zdrențe. Drumul de-acasă pînă la biserică îl face în trei ceasuri, da' totuși vine regulat în fiecare duminică și sărbătoare. Sănduța are «rosătură la inimă», zice ea, arătînd cu degetul undeva pe trup, și totuși postește și postul Sînpetrului numa cu apă, cu pîne și cu oțet. A învățat-o un călugăr să se puie pe ajun dacă vrea să scape de uneltirile celui din pietre. Și de-atunci bătrîna ajună și bate la mătîni...

Zadarnic ! De urmărirea celui necurat nu poate scăpa. Îl vede pe masă, îl vede subt pat, îl zărește pe vatra focului, cum își întinde limba lungă, roșie, să soarbă pară. Îl vede pe drum, cînd în formă de cîne, cînd ca o mîță mare, sură. I se arată în vis ca un sfredel, ca un țap, ca un cocoș negru. Și, — ucigă-l tămîia ! — nu-i dă pace nici în sfînta biserică. Ș-acolo îl zărește Sănduța, ca un bivol greu, negru.

Și astfel, nu-i de mirare că Sănduța poartă veșnic la grumaz un șirag de mătănii cu boabele mari, afumate, că-i spînzură de mîna stîngă alt șirag de mătănii, cu boabe mai micuțe, castanii, iar de cea dreaptă, unele mai roșietice. Trei fețe sînt în Dumnezeu? Pentru toată fața un șirag de mătănii, în trei să crape Necuratul care s-ar apropia de Sănduța !

Mergînd pe drum, bate la cruci ca și cînd ar merge tot depănînd tort pe un răschitor, și, tot la zece pași, se oprește să zic-un Tatăl Nostru, și, tot la douăzeci, o Născătoare.

Sănduța n-are copii, are numa un bătrîn, care i-a fost bărbat și care-i mai cară ș-acum, sus pe deal, cîte-o traistă de bucate. Că Sănduța nu poate lucra. De zece ani, mai ales, de cînd a lovit-o Necuratul făcîndu-i rana la picior, nu-și mai poate aduce nici apă, nu mai poate mătura nici în casă. Bietul bătrîn numa cît nu moare de ciudă și de năduf, cînd o vede așa de amărită. Da' n-are ce-i face. Că Sănduța bate la mătănii și la cruci toată ziua, de n-are vreme nici s-audă mormăielile bătrînului. Ea aprinde tămîie, ia luminița de ceară și face cruci pe părete, după chipul celei făcute de popa la feștanie. Maica mea ! Feștania aceea se vede c-a fost de mult, căci bătrînul nu se poate uita la un petec de părete să nu vadă o cruce strîmbă, făcută de bătrîna.

Cînd au fost să facă feștania, erau aproape să se certe. Moșul sta tot gata numa să se plece și să ieie o uscătură, s-o rupă pe spatele Sănduții. Bătrîna i-a tocat la ureche pîn' l-a asurzit. Ba că ea nu mai are pace noaptea, ba că să se mute din casa aceea.

Cu multe nopți înainte de feștanie, Sănduța îl deștepta pe bătrîn din somn :

— Auzi, Culae ? Ha ? Auzi-l cum şuieră, cum miorlăie ca mița, cum cucurigă cocoșește ?

Se ridică din pat în capul oaselor, și i-l arăta moșneagului cu degetul :

— Iacătă-l, făcea îngrozită, s-a așăzat la mine pe perină ! Are gheare de uliu, cap de nevăstuică și limbă împărțită, de șarpe.

Moșul se zvîrcolea în pat, trezit de strigătele muierii, și-i era grozav de ciudă că nu mai poate adormi.

Cu chiu, cu vai, în urmă, hotărîră ziua de feștanie.

Grea treabă ! Mîncare popii, țuică popii, bani popii ! Da' părintele Petrișor a fost om de omenie. S-a îndestulit cu mîncarea și cu țuica, banii i-a lăsat pe masă.

Abia s-a depărtat sfinția-sa, și Sănduța și zice, nemaiputîndu-și lua ochii de pe bani :

— Știi tu, Culae, de ce n-a luat popa banii ? Pentru că banu-i ochiul dracului și nu vrea să aibă legătură cu el.

Auzind-o, bătrînul își ieși din fire. Apucase cu cîntece bisericești, cu vorbe sfinte în urechi, apucase o dată și puțin bine hrănit și se simțea și el mai altfel, cînd, deodată, Sănduța-i și pomenește pe Necuratul...

— Tu, babă, dacă-ntr-atîta sfințenie tu tot la cel din pietre te gîndești, nici nu mă mai mir că el se leagă de tine !

Sănduța, în noaptea de după feștanie, dormi bine. Nu i se arătă nimic în vis.

— Vezi, Culae ? Ai dat o mîncare popii și ne-a curățat de Necuratul. Dumnezeu să-ți deie bine, Culae !

Bătrînul se simți mîngîiat în sufletul lui c-a făcut un bine Sănduții și se bucura că de-aici încolo

va putea dormi și el în tihnă. Dar bucuria nu i-a ținut mult.

În duminica următoare, dimineata, Sănduța pleacă la biserică. De unde de neunde, o miță vine ca o săgeată și trece peste piciorul cel umflat al bătrinei. Sănduța vrea să meargă mai departe, se sprijină în băț, bate la cruci — zadarnic ! Zice rugăciunile, câte le știa, de zece ori — nimic ! Părea că-i înlemnită. Pesămne puterea Necuratului se legase iarăși de dînsa ! Au trebuit s-o ducă oamenii pe sus, pe cînd ea se ruga cuprinsă de fiorii morții.

De aici încolo cel din cînepă începu s-o neliniștească și-ntr-altă formă. I se arăta, în toată noaptea, ca un moș bătrîn și-i zicea :

— Tu Sănduță, eu am să-ți arăt o comoară. Iată colo, drept deasupra mîncăturii dintre culmi, este-un frasin. Vezi tu frasinul ?

Și Sănduța parcă răspundea în vis și zicea, deși ar fi voit să tacă :

— Văd.

Și zicea cel rău, în formă de bătrîn bun :

— Acolo, la poalele lui, să mergi, acolo să sapi. Și ce vei afla acolo, iată, eu îți arăt dinainte.

Și atunci, în odăița întunecată, răsărea deodată un soare strălucitor, bătut întreg cu galbeni. Și Sănduța nu se mai putea stăpîni, sărea din pat, strigînd :

— Iată, Culae, iată comoara !

Ziua, bătrîna privea de multe ori spre locul arătat de moșneag și, cu toată groaza ce-o stăpînea, ar fi voit să meargă acolo, să sape, nu atît să ieie comoara, cît numa să vadă de-i adevărată spusa bătrînului.

Spunea și la alții de visul său, de comoara de sub frasin, dar oamenii, mirîndu-se, îi dădeau pace să melițe. N-o mai lua nime în samă.

Cu alți oameni nici nu are Sănduța atîta treabă cît are cu popa. Că tot mereu îi trăbă o cetanie, o dezlegare de blăstăm, o afurisanie asupra diavolului. Și, tot la trei săptămîni, merge să se spovedească.

Și, după cîte-o cetanie, după cîte-o spovadă, Sănduța visa lucruri sfinte : îngerii lui Dumnezeu, toți apostolii. Vedea pe Maica Preacurată, albă ca un crin, cum vine și-i spune o vorbă bună... Sta. ziua, trează, și auzea glasuri prin aer. Așa, odată, aude Sănduța :

— Zădarnic se mai trudesce băieșii, că Dumnezeu treizeci de ani va ascunde aurul de la ochii lor !

Au pus-o păcatele să spuie și altora minunea, și de-atunci băieșii o iau în rîs. Ce știu ei ?!...

În răstimpuri depărtate, la trei-patru luni o dată, Sănduța nu se mai roagă, nu mai bate mătăni, chiar de-i zi de duminică ; pe vremea aceea, nu merge la biserică. Sănduța stă atunci tăcută și se gîndește la ceva foarte-ndepărtat. Oftează adînc, ca orice om care are o povară pe inimă, își suge buzele bătrîne și, tîrziu, o cuprinde-un cutremur. Și-n cutremurul acela își ia o hotărîre. Abia așteaptă să-i vie Culae acasă. Da' cînd vine, nu-i zice nimica, și, cum nu-i spune vorba ce avea să i-o spuie, teama de diavolul o cuprinde din nou, și iar începe cu mătăniile și închinăciunile...

Dar iată că-n postul acesta, al Sfintei Mării, Sănduța nu se mai duse la biserică... Se miră bătrînele, se miră popa, numa Culae nu se miră. El știe că Sănduța zace-n patul așternut cu zdrențe, se bocește, se roagă și plînge. Chiar l-a rugat pe Culae să-l cheme pe popa s-o grijască pentru cea din urmă dată. Culae îi spuse preotului și, într-o dimineată, acesta și veni.

Da' sara, cînd ajunse Culae acasă, Sănduța era tot așa de neliniștită ca și înainte de împărțirea cu cele sfinte. Simți și moșneagul că-i aproape sfîrșitul bătrînei și începu să tușească prin casă.

— Mă Culae, zise Sănduța întru tîrziu. — Tusa bătrînului încetă deodată. — Mă Culae, eu am să-ți spun o vorbă. Iată, acum nu mă mai tem de Necuratul. De-acum am să merg înaintea judecării lui Dumnezeu. De-aceea am să-ți spun o vorbă mare și grea. — Sănduța se ridică în capul oaselor. — Eu am să-ți spun cum a intrat în mine frica de Necuratul.

" Bătrînului nu-i plăcură cuvintele. Credea că muierea lui iar începe cu minunile ei. Da' Sănduța era acum în toată firea.

— Știi tu, mă Culae, pe Ionașcu ?

— Pe care Ionașcu, tu babă ?

— Pe Ionașcu, care șădea în Dîmbul-Natului.

— Aha ! D-apoi c-acela va fi țărînă de patruzeci de ani.

— Țărînă, da. Dar îți aduci aminte de el ?

— Cum să nu-mi aduc, tu muiere ?!

— Atunci e bine. Atunci spun mai departe. Noi eram luați de doi ani, și Ionașcu acela era încă neînsurat. Tot umblase el după mine, pînă eram fată. Dar eu m-am măritat după tine. Așa-i ?

— Vezi bine că-i așa !

— Dar Ionașcu nu s-a așăzat nici după ce m-am măritat. Venea aici, la noi, colinda pe la ferești, zornăia pe la ușă. Dar eu deschisu-i-am vrodată ? Ba feritu-m-a sfîntul ! Ce zici tu la asta ?

— Ce să zic ? Iacă, niște povești !

— Ba nu-s povești. Mai așteaptă puțin și vei vedea că nu-s povești. Acuma, odată tu te-ai dus cu doi boi la tîrg, să-i vinzi. Pasămite el a știricit tot, și, pînă a nu se însăra și pînă a nu încuia ușa, mă

trezesc cu Ionașcu la mine-n casă... Crezi tu treaba asta ?

— De ce să n-o cred, că draci sînt mulți în lume.

— Curat la ce voi ajunge și eu îndată. El aduse vin, aduse zahăr, și numa că să mînc, și numa că să beau, că el n-are nimic cu mine, ci vrea numa să mă omenească. Ce să-ți spun ? Fost-am eu vrodată beată de cînd mă știi ?

— N-ai fost.

— Ei bine, în sara aceea m-am îmbătat cumu-l leuca. Și el a stat la noi pînă dimineața... Ce zici tu, Culae, la treaba asta ?

— Ce să zic, nu zic nimica.

— Da' dacă-ți spuneam atunci, ce făceai ?

Bătrînul se mînie dintr-odată.

— Ce-mi tot toci la ureche, tu muiere ? Ce să mai știi eu acuma ce-aș fi făcut atunci ?

— Asta-i, vezi, că eu m-am tot temut să-ți spun. Am spus popii, m-a canonit el, dar eu tot n-am mai avut de-atuncea pace. Am început de-atunci să visez și să mă tem de Necuratul, și nu-n zadar, că, vezi tu, el m-a dus la păcat. Acuma, ți-am spus și ție, că, și așa, tot trăbă să spun, dacă mă duc înaintea lui Dumnezeu.

Sănduța tăcu obosită, se lăsă încet pe salteaua de pe scîndură, pe cînd bătrînul își aprinse pipa. Întru tîrziu Sănduța zise :

— Ce crezi tu, măi Culae, la toate astea ?

— Ce să cred ? Că-i iar o prostie de-a ta. Dacă ar fi cum zici tu, atunci toate femeile ar trebui să viseze urît și să se teamă de diavolul. Da' se vede că tu din țiță ai fost așa, fricoasă. Da' frica de-o parte-i bună, că te scutește de multe rele, numa de-o parte-i rea, că-l face pe om de nu-i mai bun de nimica.

Un geamăt adînc răsună în casă, un înec.

Moșneagul tăcu deodată, se apropie de păcel și supse tare din pipă. Ochiul de foc crescă și luminează fața Sănduței. Ea sta țăpână, da' c-un zîmbet de mulțămire pe față. Încă puțin, pînă pufăi pipa de tabac, și trupul Sănduței se răci. Moș Culae, făcîndu-și o cruce largă, îi aprinse o lumînărică și, tot picînd din lulea, i-o lipi de căpătîiul patului și-i trase pleoapele peste luminile stinse ale ochilor. Șăzu apoi pe laviță și privi la crucile de ceară desenate de bătrîna, cum săltau ca și cînd s-ar fi aplecat cu păriți cu tot.

,1909

DUHUL BAILOR

Toată ziua plutiseră neguri lăptoase peste sat. În răstimpuri se ridicau ca niște uriașe pinze destrămate, și numai fișii subțiri, fumurii atârneau pe umerii dealurilor înalte, ca aburii din respirația domoală a unor monștri. Apoi iar se coborau greoaie. Umezeala rece pătrundea nevăzută din văzduh, ajungea la os și-i făcea pe oameni să se strângă, să se ghemuiască în veșminte.

Însărarea veni ca o binecuvîntare.

Cînd se aprinse lampa în birtul de pește drum și aruncă prin aerul umed o dîră slabă de lumină, mă strecurai încet spre crîsmă să beau un must, că chiar trecuse culesul, și crîsmărița adusese, în trei buți, must de la țară. În odaia în care am intrat era foc și bine. Mustul dăduse puțin în fierbere, pierduse mult din dulceață. Stăteam și mă gîndeam; în toropeala plăcută ce mi se strecura în trup, la vremea urîită de-afară, la iarna ce-avea să vie. Și-mi spuneam : «Grea iarnă pentru bieții oameni ! Bucatele — scumpe foc, munca — neplătită, aur în băi — nici un grăunte !»

Vro trei rumâni deschiseră cu zgomot ușa și intrară tropotind din cizmele pline de tină.

— Bună sara, domnule Ispas, zise Petre a Rarului, suflînd prin mustățile mari, umezite.

— Bună să-ți fie inima, Petre. Da' ce mai vînturi ?

— Vînturi rele, domnule... Ne-apucă iarna fără mălai la copii, zise el, izbindu-și pălăria mică pe-o laviță. Da', cum văd, dumneata ai apucat calea cea adevărată. Numai must gol, domnule Ispas, asta-i beătură pentru femei ! Ci mestecă dumneata mustul cu vin vechi, ș-atunci ești bărbat în regulă.

Și Petre cu cei doi se așăzară la masa mea și-și porunciră must și vin vechi.

— Acuma, domnule Ispas, zise a Rarului după ce beu, eu am să-ți spun dumitale o vorbă. Dar o vorbă ca o sută. Ai să ții cu mine la o baie nouă. N-ai să dai bani degeaba, de asta una stau eu bun.

— Și la ce baie anume, bade Petre ? Am auzit c-ați lăsat baia de la Măgură și, pare-mi-se, acolo mai era nădejde.

A Rarului mă privi batjocoritor.

— Adeacă și dumneata crezi că eu sînt prost ? Aș părăsi eu o baie dacă n-aș ști că toată truda ce-o pui acolo e în zadar ?

— Asta una, la drept vorbind, n-o poate ști nime, bade Petre. În sînul pămîntului cine să poată pătrunde ?!

— Ei, iaca, dumneata nu ești băieș ! Dac-ai fi dumneata băieș și ai fi lucrat într-o baie, n-ai vorbi așa. Știe băieșul cînd să părăsească o baie ! Numa, vezi bine, la asta trăbă să fie omul băieș cu credință.

— Da' de unde poate ști ? zic eu. Nu vedem în fiecare zi cum se pune muncă peste muncă și nu se mai dă de aur ?

Petre-a Rarului beu păharul, privi la cei doi băieși de lîngă el și clătină din cap.

— Dumneata ai să mă-nțălegi numa dacă vrei. Dacă nu vrei, îți pot toca la ureche un an de zile, și n-ai să mă crezi. Iată ce-ți spun eu dumitale : sînt sămne pe care, dacă le ia în samă băieșul, nu muncește în zadar. Așa că prin sămne mă povățuiesc să merg unde-i aurul, și tot prin sămne mă-ntorc înapoi de unde-i munca zadarnică.

— Drept are Petre, zise Ion Vintilă, o namilă de rumân încrunțat. Sînt sămne. Numa cît nu le vede, nu le-aude fiștecine. Cînd a fost să fie aurul cel mult de la Fauri, ce crezi, că n-au fost sămne ? Băiam vro opt inși, afund, în sînul pămîntului. Opaițul abia ardea, că era un aer înăbușit și acru. Și-ntr-o după-amiază ne pomenim, cum izbeam eu ciocanele, că înaintea noastră, în stîncă, încep deodată să bată din ciocane o mulțime de băieși. Noi înlemnim și ascultăm. Da' să mai auzim ceva ? Ferit-a sfîntul ! Începem iar, încep și ei. Stăm iar, se opresc și ei. Și făceau un vuiet ș-o larmă, și se auzeau bolovanii prăbușindu-se, de gîndeam că are să se surpe tot muntele. Atunci, îngroziți, asudați de frică, plecarăm în grabă, să ieșim. Și părea că acolo, în zidul de stîncă, au început să rîdă deodată o mulțime de glasuri. Și, cum fugeam, auzirăm deodată un glas strigînd aspru și răgușit : «Hocmane ! Hocmane !» Cînd am ieșit, băieșii de-afară ne priviră uimiți. Eu merg la hocman și-i spun : «Hocmane, noi în fruntea băii nu mai lucrăm !» Da' se nimerise chiar Nuțu Natului hocman, și-l știți cît era de aprig omul acela. Ne luă pe toți opt, care ieșisem, și, subț puterea jurămîntului, ne porunci să-l urmăm în baie. Mergea înainte, fără teamă, mergea minios, și din cînd în cînd îi scăpa din gură cîte-o-njurătură strașnică. «Muierilor, mă, voi băieși sînteți ? Voi sînteți niște sperie-vrăbii !» Nu știu de ce, dar mie îmi înghețase sufletul și-mi

venea să merg să-l prind pe hocman și să-l duc cu puterea afară din baie. Ajunserăm ca la zece pași de fruntea băii unde lucraserăm. Da' de-aici noi n-am mai vrut să facem nici un pas, cu toată porunca hocmanului. Atunci, el luă ciocanul și sfredelul de la mine, se apropie de stîncă și începu a bate. N-a dat, însă, a doua oară cu ciocanul : un întreg colț de stîncă se prăbuși și-l făcu pe bietul om chisăliță. Abia dup-o zi îl puturăm aduna de sub dărîmături. În ruptura din părete găsirăm aurul cumu-i mămăliga. Și de-aici încolo nu se mai auziră bătînd în stîncă.

„ Își umplură păharele, beură și vedeam cum au rămas toți trei duși pe gînduri.

— Da' bine, oameni buni, zic eu, dumneavoastră chiar credeți în minunile astea ? Nu știți că în pămînt nu trăiește nici o ființă omenească, că nu este Vîlvă, că nu-i Duh al băilor și că toate poveștile pe care le spuneți sînt numa-nchipuiri ?

Petre-a Rarului mă privea foarte serios.

— Domnule Ispas, îmi zise, eu n-aș vrea ca dumneata să pățești ceva rău. Doamne ferește ! Dumneata ești om bun și de-aceea te rog să nu-ți bați joc de sămne. Ne crezi dumneata pe noi beți, ori muieri fricoase, să spunem povești ? Iată, eu sînt om trecut de-acum, dar în viața mea n-am știut ce-i frica. Ei bine, eu însumi am auzit și alte sămne, eu chiar am văzut, cum te vād pe dumneata.

A Rarului spuse cuvintele astea cu multă convingere, și, fără voie, simții un fior rece cum îmi trece ca un fulger prin trup.

— Nu-i bine, îmi zise el, să vorbești cu necredință de celea ce nu se vād. Căci duhurile sînt veșnic lîngă noi, ne-aud, ne cunosc, și pe urmă își răzbună. Să vă spun acum ceea ce am văzut eu cu ochii. Băiam pe Vîlcoiu. Eram mulți ortaci. Și, cum

e baia departe de sat, mergeam cu merinde pe cîte-o săptămînă. Munca nu contenea nici ziua, nici noaptea. Băiam pe rînd : o dată şase, cîte patru ceasuri, apoi aceia ieşeau, şi mergeam alţi şase, tot pe-atîta vreme. Lucram de trei ani acolo, cu mare nădejde. Aveam s-ajungem o vînă pe care o nimeriseră dintr-alt punct bătrînii, o vînă bogată de aur.

Odată, era sară şi lună ca ziua, eu şi cu alţi cinci aşteptam să intrăm în baie. Şi numa iată că se zăreşte pe creasta muntelui ca un fum uşor, alb, care se tot apropia de noi. A dat într-o curmătură şi nu l-am mai văzut. Da' cînd să ne sculăm să intrăm în baie, iată un bătrîn înalt, cu barba mare, — albă ca de argint, aşa lumina în lună, — răsare înaintea noastră. Nu ne zice nimic. Se uită numa la noi cu doi ochi mari de gheaţă. Se uită, clatină din cap şi intră în baie, el înaintea noastră. Veşmintele pe el luminară încă puţin, cum dispăru în pămînt, apoi n-am mai văzut nimic. Noi nu ne-am întreat cine să fie, ştiam cu toţii cine e, dar nici nu cutezarăm să mai intrăm în baie. Atunci iată că cei şase băieşi ieşiră obosiţi, îşi trîntiră uneltele şi se pregătiră să îmbuce ceva. «Voi nu v-aţi întîlnit cu nime în baie, măi ficii ?» îi întrebaram noi. «Cu cine să ne întîlnim ?!» ne întrebă ei, miraţi. «Nu v-aţi întîlnit ? Bun ! Atunci mergem !» zic eu. Şi intrarăm. Ne gîndeam şi nu ştiam nici unul cum să ne tilcuim arătarea aceea. Încă nime nu mai văzuse aşa ceva. În fruntea băii, da, acolo se puteau înţalege toate sămnele care veneau dinlăuntru. Dar o arătare, un sămn la gură băii, nime nu ştia ce are să însămneze. Înaintam noi cu inimile strînse, da' cu mare nădejde în Dumnezeu că nu ne va lăsa.

Pe la mijlocul băii rămaserăm deodată îngheţaţi. Se făcu lumină mare, lumină orbitoare. Baia părea largă cît o biserică. Şi-n mijlocul acelei biserici

sta bătrînul pe care-l văzusem. Sta cu ochii închiși, cu brațul drept ridicat, și auzirăm ca un șuier de vînt, ș-apoi se auzi de trei ori, cu glasul cel mai curat omenesc : «Nu-i, și nu-i, și nu-i!» Opaitele noastre se stinseră în lumina ceea orbitoare, și, îndată după cuvintele acelea, se făcu în jurul nostru un întunec de mormînt. Abia ne-am aprins fitilele, și ne întoarserăm. Ceilalți nu durmeau. I-am trezit și le-am spus tot ce am văzut și auzit. Da', vezi bine, nici ei n-au crezut, cum nu crezi dumneata, domnule Ispas. Noi, cei șase, n-am mai băit acolo nici un ceas : știam că aur nu-i. Ni s-a spus și am crezut. Ceilalți însă ne crezură nebuni și au muncit mai departe. Știi dumneata, domnule Ispas, cît au mai muncit ? Patru ani în capăt ! Și cînd gîndeau că au ajuns la noroc, au spart deodată într-o mîncătură mare : băiseră acolo bătrînii și nici un fir de aur nu le lăsasera.

A Rarului îmi povesti toate acestea cu atîta siguranță, încît mă convinse. Și acum începu să mă învăluie o taină mare, o frică aproape copilărească. Cerui și eu un vin vechi și beui alături cu dînșii. Tăceam cu toții. Și eu mă gîndeam : «Oare să fie vrun sîmbure de adevăr în atîtea istorii înșirate de oameni ? Să fie duhuri în pămînt, pe pămînt, să fie stafii și cite minuni toate ?»

A Rarului păru că mi-a ghicit gîndurile.

— Dumneavoastră, îmi zise el, care trăiți o viață scriind la masă și plimbîndu-vă puțin sara, n-aveți de unde ști lucruri de-astea. Da' de-aci nu urmează că ele nu sînt. Ia să te pui dumneata să muncești ca mine, să-ți lipești sufletul și trupul de pămînt și de toată viața ce iasă din pămînt, ș-ai să vezi că altfel ai să judeci. Ia să te pui dumneata să umbli noaptea întreagă, cînd doarme și acru parcă, să vezi atunci cite taine, cite înțălesuri din

viață îți pătrund în suflet. Ai înțalege atunci că trăiesc în aer, în pământ, în apă nenumărate puteri, care câteodată se-mbracă în forme văzute și se arată camenilor.

— Așa este, zise Manoilă, care pînă acum tăcuse. Și noaptea chiar are puterea ei. Și-i zice la acest stăpîn al întunerecului Patronul Noptii. Eu l-am văzut odată pe Dealu-Băilor. Era iarnă, un pui de ger de te frigea pe față, pe mîni, da' nu viscolea. Zăpada acoperea pămîntul rotunjindu-l, și eu veneam, scîrțîind din cizme, pe Dealu-Băilor. Și iată, chiar pe creasta dealului, venea, în trapul calului sur, un ghinărar. Hainele pe el, frînele, scărițele, ardeau în aurul cel mai curat. Și nu s-auzea mersul calului, părea că nu s-atinge de pământ. După el, la doi pași, veneau doi aghiotanți, cu dreptele, pe săbiile de argint. Dintru-ntii credeam eu că va fi pădurarul cel mare. Cine știe pe unde-a fost să inspecteze pădurile, și a-nnoptat pe drum. Dar îndată mi-am tras pe samă. Asta nu-i cal, astea nu-s haine de pădurar ! Dar n-am stat să judec mult. Am plecat repede acasă și abia m-am putut liniști. Dimineața, de dimineață, am fost în Dealu-Băilor, să văd urmele cailor. Nu ninsese, nu bătuse vîntul, trebuiau să se cunoască. Dar acolo sus era așa cum bănuisem : nici o urmă. Neaua — neatinsă, numa cizma mea se cunoștea, altceva nimic. Și spun și alții c-așa trece Patronul Noptii, ca un fulger, și-ntr-o noapte cutreieră întreg pămîntul.

De-aci încolo începură istorisirile cele mai ciudate. De-un țap, de-o scroafă, de-un bivoli, care s-a luat noaptea după cutare și cutare din sat, de-o pară de foc ce izbucnește în toată noaptea pe Vilcoiu, de oameni care se scoală din mormînt. Și, dus ca de-o apă mare, în sara aceea posomorită de

toamnă, ascultam, credeam tot ce mi se povestea, vedeam chiar îngrozitoare arătări. Eu, care nu credeam înainte și nu cred nici azi în toate minunile astea, atunci sara sorbeam cu patimă toate povestirile misterioase. Așa că, de la o vreme, îmi veni convingerea că nu-i nimic mort în lume. Până și o piatră, un râu, un arbore cine știe ce vor fi...

Cînd mi-am luat sara-bună și am plecat spre casă, am deschis ușa cu multă teamă. Credeam că pot să-mi iasă deodată în cale mii de vedenii. Și mai ales mă temeam grozav de scroafa cea neagră, de care spuneau c-a urmărit pe-un creștin, din sat pînă la el acasă, tot grohotind, tot gata să-l sfîșie.

Acasă la mine era întunec. Am trezit slujnica, am pus-o să-mi aprindă lampa, și atunci zării, uimit, pe masa mea de scris, un plic alb. Îmi fulgeră prin cap că, de bună samă, vro ființă nevăzută începe să se-amestece în viața mea. Tîrziu, abia cutezai să deschid plicul. Cetii în fugă : «Domnule Ispas ! Te-am căutat de două ori în sara asta. Mine dimineată vin iar. Să fii acasă.» Subscris : I. Walter, agent de vinuri. Și în sara aceea am binecuvîntat pe Walter și pe toți agenții. Ca o mîngîiere, ca o ploaie răcoritoare pe care-o aștepti, mi-au venit în minte afacerile mele ; am deschis conturile, am început să calculez, și, de bucurie că am scăpat de nebunie, pe care o simțeam cum se apropie, mă credeam în stare să dezleg toate problemele matematicii.

Și, vezi dumneata, îmi zise la urmă domnul Ispas, din sara aceea tot mi-a rămas ceva teamă în suflet. Și nu știi dumneata ce teamă ! Nu de stafii ori de draci, nu, ci alta, cu mult mai mare.

El își duse mîna la frunte, o apăsă, și-o trecu apoi prin păr și-mi zise :

— Ce-ar fi dacă într-adevăr ar exista și alte ființe raționale, nu numai noi, oamenii? Vezi, eu nu mă ocup cu gândurile astea, și totuși, îmi pare că atunci ar trebui să se schimbe lumea și toată viața oamenilor. Atunci, după gândirea mea, deodată cu mii de afaceri, cu mii de negoțuri, ar trebui să urmeze o bancrută universală în toată activitatea omenească. Nu-i așa?

— Poate să ai dreptate, domnule Ispas. Dar eu nu mă pricep la lucrurile astea, îi răspunsei.

Și domnul Ispas rămase pe gânduri, privind undeva departe, nedumerit.

LADA

„ Satul întreg știa că bădicul Clement Mîrza are bani mulți, are aur adunat de pe cînd erau băile bune. Dumnealui locuia într-o casă bună și largă. În răstimpul cît a stat văduv, — și a stat un timp bun, — multe femei rămase de bărbați priveau cu lăcomie la locuința aceea singuratecă. Și chiar cîte-o fată mai trecută n-ar fi zis ba, dac-ar fi cerut-o bădicul Clement de nevastă. Erau vădane care dădeau tîrcoale bădicului oriunde-l întâlneau, ba se trezeau că trec chiar pe lîngă casa lui, cînd mergeau în pădure după o sarcină de lemne.

Dar bădicul Clement se părea că nici gînd nu mai are să se-nsoare a doua oară. Trăia liniștit, făcea în fiecare zi obișnuitul drum pînă la crîsmă, unde bea un strop de vin și stătea de povești cu oamenii. Era trecut de cincizeci de ani și vorbea cumpătat, cu înțelepciune de bătrîn.

În sat se porniseră adevărate povești pe socoteala averii bădicului Clement. Se spunea că ar avea lăzi grele de fier, încuiate cu lacăte mari cît un clopot, și lăzile acelea ar fi pline de aur și de galbeni împărâtești. Că poate să plece fără nici o frică de-acasă : nime nu i-ar putea sparge lăzile, să-l fure. La urechile bătrînului încă străbătură

veștile astea, și el nu se mai mira de ce-l privesc oamenii așa de uimiți. N-avusese copii, și rudeniile, pînă într-a șaptea viță, se interesau mult de soarta bădicului Clement. Cît ce-și închisese muiera lui ochii, casa i se umpluse de rudenii de toată vîrsta și de tot neamul : bărbați, femei, bătrîni și o grămadă de copii, veniseră cu toții să plîngă. În anul cel dintîi de văduvie nu l-au prea cercetat : se temeau că se va-nsura Clement, și lor nu le va rămîne nimic. Dar de cînd ieșise zvonnul, — chiar din gura lui mai întîi, — că n-are de gînd să se mai însoare, rudeniile începuseră să se privească boldiș cînd se întîlneau în casa bădicului Clement. Unii-i tăiau lemne, alții-i duceau sacii la moară, femeile-i frămîntau și-i coceau pînea, fetițele-i măturau prin casă, așa că dumnealui n-avea alta ce face decît să mănînce, să doarmă și să se plimbe.

— Așa știu c-a dat de bine în lumea asta, ziceau bărbații, văzîndu-l cum își plimbă pe drum veșmintele veșnic curate.

— Și are suflet bun, se vede, adăogau alții. Nu face deosebire între rudenii. Și pe celea mai departate le lasă să-i treacă pragul. Vezi, că are bani destui, să poată împărți la toți cînd va muri.

Cînd vreuna din rudenii se nimerea singură în casa bădicului Clement, începea, întîi cu gura pe jumătate, apoi tot mai dezghețat, tot mai înviersunat să innegrească pe celelalte rudenii, cum știa mai bine.

Bătrînul asculta, da din cap și, întru tîrziu, zicea :

— Bine, bine, ce-mi spui tu mie fleacuri de-astea ?

Apoi își lua bățul și pleca prin sat.

Rudenia, rămasă în casă, singură, privea întâi pe furiș lada mare de fier cu lacăte grele, apoi, când simțea că bădicu-i departe, se apropia, o cerceta, bătea cu pumnul în ea, pune urechea să cerce de nu poate desluși cumva sunetul galbenilor, cerca s-o ridice. Încercare zadarnică : lada era așa de grea, încît bărbatul cel mai în virtute nici n-ar fi putut-o clinti din loc, necum s-o ridice nici de-un deget măcar.

Fiecare dintre rudenii vîna prilejul de-a rămînea singură în casă. Și, între cele vreo douăzeci și cinci de rudenii, n-a fost una singură care să nu le vorbească de rău pe celelalte, cînd era numai cu bădicul Clement, și să cerce să pătrundă cît de cît în taina lăzii minunate.

Taina însă n-o puteau pătrunde. Nici fiertata Susana, nevasta bădicului Clement, n-a știut vreodată ce taină ascunde lada aceea.

Cu cît treceau anii, cu atît faima bogăției lui Clement creștea mai tare. Ncamurile lui începură să se socotească între fruntașii satului și cam priveau peste umăr la muritorii de rînd.

Împlinise bădicul Clement vreo zece ani de văduvie, cînd, într-o zi, se trezi popa cu el că-i vestește înșurătoare nouă.

— La vîrsta dumitale, bădicule ?! făcu popa, mirat.

— Ei da, la vîrsta mea ! Am cincizeci și șase de ani, și mai am nădejde de treizeci, cel puțin. La drept vorbind, nu mi-ar fi trecut mie prin cap gîndul ăsta, de nu venea la mine popa din Vîltori și nu-mi spunea că soru-sa, care-i văduvă, ar veni după mine. Acuma, dumneata știi că eu sînt un om sărman și singur și că femeia aceea are bani destui.

Popa nu putu să nu-și zică în gînd : «Iată chipul bogotanului zgîrcit ! Nicicînd nu se mai satură !»

În ziua cununiei, toate rudeniile bădicului Clement zăcură betege pe-acasă. Părea că a dat gîlbenarea în ei, așa erau de mohoriți la față.

— Acuma, se cheamă c-a făcut o prostie Clement, ziceau oamenii. Cea dintîi prostie în viața lui. Nevasta asta, soră c-un popă, veți vedea numa că l-a lăsa, în cîteva zile, fără parale ș-apoi a s-o șteargă.

Femeia era cu vreo cincisprezece ani mai tînră decît bădicul Clement. Dacă am crede în spusele rudeniilor bătrînului, apoi era urîtă ca ciurma și bună de-nțârcat copiii, ca muma-pădurii. Ceilalți rumâni, însă, o aflau destul de potrivită pentru bădicul Clement. Vorba e că îndată ce-a intrat femeia cea străină în casa cea singurateca, s-a schimbat traiul bădicului Clement. Pe cînd rudeniile, înainte vreme, îl încărcau cu toate bunătățile, acum nu i se mai arătau nici pe la poartă. Iar femeia lui strîmba din nas, înjura și mereu era cu gura plină de sfadă.

— Eu am gîndit că mă mărit după un om gazdă, și, cînd colo, sărăcie lucie ! zicea muierea, privind prin casă.

— N-am ce-ți face ! Acum tîrgul s-a făcut ! răspundea liniștit bădicul.

— Ce tîrg ? striga nevasta. Crezi tu că pe-o soră de popă poți s-o batjocorești așa ? La asta să nu te gîndești, sărîntocule ! Mîne plec de la tine !

— N-ai decît să te duci ! zicea, zîmbind, bădicul Clement, și pleca prin sat.

Putea umbla și putea zîmbi liniștit dumnealui. Muierea, din clipa în care văzuse lada cea de fier, din clipa în care cercase zadarnic s-o miște cît de

cît din loc, era legată de casa lui cu lanțuri așa de tari, încît nici cu patru bivoli n-ar fi putut-o urni din loc. Tărăboiul pe care-l făcea era numai ca să-i deschidă bădicul Clement o dată, o singură dată, lada. Dar bărbatul era încăpățînat rău.

— Avem din ce trăi încă, tu muiere. Orice om cu minte strînge bani albi pentru zile negre. Și se poate să trăim mult, se poate să ne trebuiască odată lada de care tot vorbești tu. Acum, deocamdată, mai am niște bănuți, mai ai și tu, și trăim cum ne-a rînduit Dumnezeu. Dacă-o fi să mor, atunci e alta, atunci nu mai am nimic de zis.

„Și, într-adevăr, de unde, de neunde, bădicul Clement scotea în fiecare zi banii trebuincioși, cînd femeia nu vroia să deie dintr-ai săi. De unde-i lua? Oricît l-a supravegheat, n-a putut afla nici odată. Dar, — se gîdea femeia, — e limpede ca lumina soarelui că numai din lada cea mare îi putea lua! Ah! de-ar putea ea pune odată mîna pe chei! Dar cheile, necum să puie mîna pe ele, nici de văzut nu le-a putut vedea, oricît a-ncecat. N-a rămas o haină de-a bădicului Clement ne-buzunărită, nepipăită, n-a rămas un colțișor în casă unde să nu fi scotocit; pînă și-n gunoiul de dinaintea grajdului. De multe ori noaptea, cînd Clement dormea tun, de-ai fi putut tăia butucul pe el, nevasta își vîra încet, tremurînd, mîna sub perina lui, subt așternutul lui. Dacă dădea de ceva tare, de un cotor de pai, de-o tivitură groasă, la gîndul că a nimerit cheia, simțea că o părăsesc puterile.

Ceva a înțeles repede dumnezei. Cum bărbatul era tăcut și morocănos, s-ar fi putut tare ușor să se mînie cumsecade, să facă un testament pentru rudenii, și ea să rămîie cu mîna goală. Înțelese că purtarea ei nu era deloc cu minte, și, într-o bună

dimineată, îi puse lui Clement în palmă citeva sute — toată zestrea ei.

— Ce să fac cu banii ? întrebă Clement.

— Să trăim din ei, e zestrea mea. Când se va isprăvi, ne vom întoarce la lada ta.

— Dacă-i pentru asta, ține tu banii. Cumpără tu ce-i de lipsă în casă. Eu sînt sătul de bani, mi-i scîrbă de bani.

Femeia luă banii, convinsă acum cu totul că lada aceea e plină cu aur. Dar bădicului Clement îi era scîrbă de bani pentru că, iată, lada aceea a lui a făcut-o pe răposata nevastă să-l lingusească o viață întreagă, le-a făcut pe rudeni să-și deie și mîncarea de la gură, să i-o aducă lui, și acum scîlcie și mintea femeii de-a doua.

De aci încolo nevasta gătea bucate alese, ținea curat în casă, vorbea cu însuflețire de bărbații cruțători, care pun gălbenaș lingă gălbenaș, nu bat birturile, nu joacă-n cărți. În răstimpuri, dînsa făcea cîte-o aluzie subțire la ladă, la chei, dar îndată ce băga de samă că lui Clement nu-i plac vorbele astea, începea să ridă și povestea vreo întîmplare din sat.

Sătenii laudau norocul bădicului Clement, iar rudeniile priveau pizmaș la nevasta de-a doua.

Într-o toamnă, bădicul răci și căzu la pat. Femeia, cît ce-l văzu aprins la față și cu răsuflarea pripită, simți un sălbatec fior de bucurie. «În sfîrșit !» își zise, și simți c-o apucă nebuniile.

Toată noaptea bădicul Clement a gemut și n-a putut închide un ochi din pricina junghiurilor care-l împungeau printre coaste, ținîndu-i răsuflarea oprită.

Toată noaptea femeia s-a desfătat în visurile și-n planurile cele mai frumoase, și simțea o bucurie păgînă la fiecare geamăt nou al bărbatului. Din

cînd în cînd, bolnavul cerea o ulcică de apă. Ardea în fierbințeli. Femeia lăsa s-o cheme de două și de trei ori, și abia apoi se scula și-i dădea apă. Și-l privea cu lăcomie cum horpăie, ca și cum ea ar fi fost arsă de sete.

Dimineață, bădicul Clement nu se mai putu mișca din pat și începu să se teamă de moarte. O trimise după doctor. Femeia ieși, încuie ușa încet, cu cheia, pe dinafară, scoase unealta blăstămată, o puse în buzunar și plecă în sat. Pînă după-amiază a tot stat de povești, cînd la o femeie, cînd la alta. Venise cu furca în brîu și avea mare chef de vorbă. „Era agitată, aprinsă și povestea, mestecîndu-le, o mulțime de istorii.

După-amiază descuie încet ușa și intră. Bolnavul o privi cu groază cînd o văzu că intră fără doctor.

— Nu-l aduci ?

— Nu-i acasă. Am umblat în două sate după el și nu-l găsesc.

Bărbatul se ridică deodată într-un cot, o privi cu dușmănie și-i zise :

— Mîntești, muiere ! Tu nu l-ai căutat !

Cine-a spus că muierea și dracului îi dă de furcă, n-a greșit. Asta de-acum începu să plîngă cu lacrimi adevărate, cu sughițuri, fără să se oprească. Plîngea și-și blăstăma zilele. Bădicul Clement se căi puțin și-i ceru un poc al cu apă.

— Mi-a fost rău, zise el. Ardeam de săte și credeam că mor. Iar tu nu mai veneai. Acum mă simt mai bine, zise el, după ce bău.

Acest «mă simt mai bine» îi opri femeii, ca prin farmec, plînsul cu sughițuri.

Bietul bădic Clement ! Crezuse pe-o clipă că i-e mai bine, dar, cît ce-a dat noaptea, începu o tusă păgînă și scuipa cu sînge. Femeia dormi de

astă dată tare bine, ca și cînd tusa lui ar fi fost un cîntec dulce, adormitor.

Cînd se crăpă de ziuă, bădicul, ars la față și pierit ca de secetă, abia îngînă :

— Iute după popa, muiere, să mi-l aduci îndată, că mi se pare c-am să plec din lumea asta !

Femeia sări din pat, începu iar să se bocească și ieși repede cu o cusătură în mînă. Încuie iarăși ușa pe dinafară și plecă prin sat. Tîndăli cînd la o femeie, cînd la alta ; pînă sara n-a cusut un șir de altițe, dar gura atîta i-a melițat, de s-au luat muierile de gînd cu ea. De-o întreba cineva : «Ce mai face bădicul Clement ?» «Bine, sănătos !» răspundea dînsa, și-și continua fleacurile ei.

Cînd se însăără de tot, porni spre casă. Ajunse. Se opri la fereastră. Privi cu multă băgare de samă înlăuntru. Bădicul Clement sta întins cu fața la pămînt, jos, lîngă pat. «Aha, își zise femeia, a fi voit să fugă, cum le vine oamenilor cînd mor ! A căzut și l-a apucat moartea acolo.» Un puternic fior de bucurie o cutremură. Deschise grabnic ușa, se apropie de mort, îl ridică, îl așeză frumos în pat, apoi începu să caute după cheie. Gura bădicului Clement rămăsese rînjită — cum căzuse cu fața la pămînt, ochii — pe jumătate deschiși. Și, cum sta pe spate, parcă-și rîdea de femeie, care căuta înfrigurată după cheie. Răscoli patul tot, cotrobăi sub pat, răvăși pînă și părul mare, încîlcit, asudat încă al mortului. Zadarnic ! Merse la ladă. Cercetă lacătul și văzu din nou că broasca nu era mai mare decît o gaură de cuișor. Așadar, cheia trebuie să fie de-abia cît un cuișor. Începu s-o caute cu deznădejde, înfrîcată de gîndul că, din clipă în clipă, putea să bată la ușă vreun om, să-l vadă pe Clement, și atunci comoara era pierdută pentru ea. Aruncîndu-și privirile spre pat i se păru că mortul

se mișcă. Se uită mai bine și-i păru că zărește ceva printre dinții rînjiți. Un gînd îi fulgeră prin cap, nu ca o lumină, ci ca o sîrmă fierbinte. De bună samă, cheița o purta în gură ! Cum de nu i-a venit mai degrabă în minte gîndul ăsta ?! Se apropie de Clement, îi descleștă cu mare greutate gura și scoase o bucățică de fier. Dintr-o săritură ajunse la ladă, descuie lacătul, smulse capacul. Rămase încremenită. Lada era plină cu bolovani de piatră sură... Pe fața femeii străluci deodată o bucurie imensă. Se aplecă, își încărcă brațele cu bolovani, îi sărută și ieși pe ușă ca o nălucă, fugind pe coastă la vale, spre sat, chiuind și strigînd în gura mare :

— Iu-iu-iu ! Haidați la aur ! Iu-iu-iu ! Haid' la comoară !

VECINUL NOSTRU HUDRI

Vecinul nostru Hudri e un om mic de statură, îndesat ca un pociumb, îmbrăcat întotdeauna în straie curate. Cămaşa lui, împăturată în creţe regulate, nici nu-i lungă pîn' la genunche, nici prea scurtă, să s-ascundă sub şerpar, ci-i numa bine potrivită pentru un om trufaş. Ai crede că femeia lui are fier de călcat, cum au doamnele, de i-o poate potrivi aşa de bine. Da' numa ea ştie, să-raca, de cîte ori dă cu maiul, de cîte ori drege încreţiturile acelea blăstămate, numa ca să fie bine, numa ca să n-aibă ceartă cu Hudri. Că el, pînă ce nu caută în hirbul de oglindă, da', mai ales, pînă ce nu se pipăie bine, nu pleacă din casă. Şi, dintr-o îndelungată dedare, el simte, cu degetele lui nervoase, cea mai mică nepotriveală, numa din pipăit. Şi cînd bagă de samă vro sminteală, ochii lui mici, galbini, ca de miţă, se bulbucă în orbite, ca la broască, mustaţa lui rară se zburleşte, şi pumnul i se încheleştează.

— Iar ai avut orbul găinii, tu muiere? Ia vino, ia nu mă face să mă mîinii, ia grăbeşte-te, că te lipsesc de-ţi aduni dinţii din curte!

Şi femeia, trasă la faţă de năcaz, cu sufletul acru, s-apropie, tocmeşte, îndreaptă.

Și de câte ori vecinul nostru Hudri iasă pe porțița de la curte, femeia lui își face cruce, se-nchină și zice :

— Sfântă Maică Preceastă, cum m-am putut eu lega de nebunul ăsta ?!

Da' părerea de rău a bieteii Chive e tîrzie. De cincisprezece ani se tot miră cum s-a putut lega de Hudri, și nimic nu-i folosește. Vede ea bine că nimic. Căci, iată, îndată ce bărbatul pleacă prin sat, ca un primar ori ca un jurat care are veșnic de lucru, Chiva trăbă să vadă de rîndul gurii pentru cei patru copii, cu care a binecuvîntat-o cerul. Nici ea nu știe cum mai poate, cum de nu s-a spetit, ca un cal încărcat veșnic cu povară grea, în acești cincisprezece ani. Puțina moșioară ce o au, tot ea a muncit-o. La săpat, la fin, la secere, tot «Haid', Chivo !», în toată dimineata, cu dășagii-n spate, c-un copil în brațe, cu altul de mină. Chiar de spetit nu s-a spetit ea pînă acum, da' s-a uscat și s-a-nnegrit de parc-a stat la fum de cîndu-i măritată. I-a crescut acum un băiețel, — cel mai mare, — și se mai ajută cu dînsul ; mai dășagii în spate, mai un copil în brațe, mai un pic de ajutor la muncă — tot se cunoaște ceva. Și de nu era așa, era și mai rău. Că puterile ei slăbiseră, se obosea în grabă. Ea însăși se mira, și se temea de vro nenorocire.

În vremea cît ea se chinuia pentru casa-n-treagă, Hudri colinda prin sat, bătea ulițele, făcînd figuri și forme prin aer din cîrja lui lucie.

În toată duminica dup-amiază trebuia să meargă la popa să cetească gazetele. Își scotea o păreche de ochelari, și-i tot tocmea o bună bucată de vreme, apoi ochii lui se încruntau, frunța, îngustă de două degete, i se ridica în mijloc, deasupra nasului,

într-o îndoitură groasă, și el cetea în sine, tușind și făcînd din cînd în cînd : «Hm !»

Popa venise de curînd în sat și n-a știut dintru-ntîi năravul lui Hudri. Iar Hudri, după ce cetea, începea să discute noutățile.

— Ce zici, părinte, de treaba asta ? Eu cred că n-are să fie bine.

Și el își lua ochelarii și privea la preot.

— Ce treabă ? întreba preotul.

— Apoi, iacă, asta cu ministerul. Oameni mai prăpădiți nici că se poate închipui.

— E ușor să judeci pe alții, bădică Ilie, — că Ilie îl chema pe Hudri din botez, — dar e greu să faci ceva. Lasă-i în plata Domnului, ș-or ști și ei părerile lor !

— E ușor să-i lași, da' vezi că ei strică țara !

Ș-aici, Hudri se încrunta și mai tare, dunga ridicată deasupra nasului, de-a curmezișul frunții, i se îngroșa și mai mult.

Și preotul, la început, crezînd că are de-a face c-un om care pricepe ceva, începea să-i deie deslușiri cum știa el mai bine.

Da' după vreo lună, două, cînd văzu că Hudri se-ncrunță tot într-un chip, pune aceleași întrebări și toacă mereu aceleași cîteva sentințe, îi dădu bună pace să cetească, da-n discuții n-a mai intrat cu el. Și asta pentru vecinul nostru Hudri a fost victorie. De multe ori îl auzeam, de-acasă de la noi, răcnind la femeie :

— Ce, tu ? O zdreanță ca tine are să-mi deie mie sfaturi ? Mie ? Apoi eu am închis și gura popii, de nu mai cutează să se prindă cu mine !

Lunea, de dimineață, mergea la diacul bisericii, adecă nu la el acasă, ci la crîsmă, căci diacului îi rămîneau de duminică niște bănuți și nu-i putea

răbda-n șerpar. Acolo începeau cu slujba de duminică, din biserică.

— Ieri ai tras un «Carii», diece, de să fi fost vlădica la biserică, te puneai dintr-una protopop !

Diacul, om bătrîn acum, privea cu neplăcere la Hudri ăsta, care-l întâlnește în toată luna și-i bea bănuții jumătate. Da', cînd auzea lauda lui Hudri, clipea din genele bătrîne, îi dădea un scaun și-l chema lîngă el.

— Numa un păcat e, diece ! Păcatul e că-i biserica prea mică, zicea Hudri așezîndu-se lîngă el. Glasul dumitale e așa de puternic încă, de se-neacă în bisericuța noastră.

— Ce să-i faci, Ilie ? Dacă mai trăia popa cel bătrîn, mai era nădejde de-o biserică nouă. Da' cu ăsta, s-a isprăvit ! El pune să-i lege pe oameni să nu mai beie șpirit, îi jură pe cruce și pe sfînta Evanghelie. ăsta împarte la oameni cărți și gazete, de parcă-i sfîrșitul lumii, cînd are să vie Antihrist. ăsta la biserică nouă nici nu se gîndește.

Aici umplea bătrînul diac păharele, bea el, bea Hudri, acesta cutremurîndu-se întreg de șpiritul tare, fiindcă Hudri, azi, ca-n toate diminețile, nu mîncase nimic.

— Mie, drept să-ți spun, diece, începe el vorba, nu-mi place cum slujește popa ăst' tinăr. Glasul lui e răgușit, cetește ecteniile încet, spune predica mai un ceas. Așa, ce facem ? Așa ne prăpădim ! Așa nu mai vin oamenii la biserică ! Să-mi spui dumneata, nevoie-i să spui poporului atîtea vorbe ? Două-trei, cum făcea popa cel bătrîn, și s-a isprăvit. Că oamenii ăștia ai noștri și așa nu pricep nimica.

Cînd aducea vorba aici, diacul se mișca pe scaun, își scărpinga vîrfurile roșu-vinețiu, gros, al nasului, și nu-i plăcea.

— Ba, că oamenii noștri n-ar fi ei chiar așa de proști cum îi crezi tu, măi Ilie. Au și ei ceva aici ! și diacul ridică degetul noduros la frunte.

Hudri băga îndată de samă că n-a potrivit-o bine.

— Să ne-nțălegem, diece. N-am zis eu că dumneata, ori fratele Petre, și Vasile, ficiorii dumitale, n-ar înțălege. Da', spune-mi dumneata, n-ai văzut în biserică destui creștini care dorm cînd predică popa ?

Aici diacul se încălzește puțin și, ca să nu bage de samă Hudri, răspunde în grabă, zîmbind :

— Asta, una, e drept. Dorm mulți.

Și în sufletul lui se gîndea cu oarecare teamă : «Oare blăstămatul ăsta de Hudri n-a zis și de mine ?»

Și povestesc așa, trecînd de la popa la ceilalți cîntăreți de strănă, mai tinări, la oamenii, la femeile care au fost la biserică. Hudri știe să-n-tîndă atîta vreme povestea cu diacul, pînă bagă de samă că șpirtul e pe`gătate. De multe ori pe-trec ziua întreagă, că diacul nu se grăbește, bea încet, cu socoteală, iar Hudri nu se îndură să plece pînă mai simte aramă la bătrîn. Da' cînd bagă de samă că nu mai sînt bănuți decît de-o porție, se scoală grăbit, aducîndu-și aminte de vro afacere. Diacul îl lasă să meargă, da' privește după el c-un zîmbet de batjocoră, care i se ivește în colțul gurii bătrîne. Și zice cătră crișmar :

— Totdeauna mă prinde mișelul ăsta de Hudri ! Da' la plată n-a stat o singură dată. Mișel bărbat !

Marțea și miercurea, Hudri pornește cu jurații și cu perceptorul prin sat. Ia și el subsuoară un protocol, se face că cetește din el la fiecare

poartă, însemnă ceva într-o cărticică și dă sfaturi juraților.

— Dacă de-aici nu puteți încasa acum nimica, vă spun eu dumneavoastră, domnii mei, că lăsăm statul în pagubă. Și slujitorilor statului nu li-i îngăduit așa ceva. Ce?! Zice că n-are bani?! Ia-i vita! N-are cap de vită?! Ia-i haina, ia-i cenușa din vatră, că de-aceea ești slujbaș jurat!

Oamenii nu-l prea iau în samă. Rar dacă vrun slujbaș îl întreabă o vorbă. Da-l suferă să umble cu dinșii: le mai poartă cărțile și lucrurile luate de pe la oameni.

"Hudri umblă în aceste două zile fără să mănince decît sara. Mai bea cîte-un păhărel de șpirt, cînd trec pe la vro crîsmă, și-i îmbie pe toți crîșmarul. Atunci se simte Hudri așa de bine, văzîndu-se socotit ca și oamenii cu slujbă domnească, încît nu se mai gîndește la mîncare toată ziua. Umblă așa, lihod de foame, și caută să afle toate certele și pîrile ce sînt între săteni, culege știri în zilele acestea de marțea și de miercurea, ca să poată avea de lucru joia.

Joia se judecă pîrile la primăria comunală. Și, în ziua aceasta, în fiecare săptămînă, Hudri e de față acolo, cu toate știrile ce și le-a cîștigat pentru fiecare caz. Stă deoparte, încordat, și de cîte ori îi trăbă primarului ceva dovadă, Hudri e gata cu ea. Aici aduce servicii mari. Și primarul, din cînd în cînd, îl îmbie cu cîte-o țigară, iar oamenii îl blăstămă în gîndul lor și se miră de unde le știe pe toate.

După ce se termină pîrile, urmează clipele cele mai fericite pentru Hudri. Primarul vine la el, îi întinde mîna, îi mulțamește, îi mai dă o țigară și-l pofteste, după-prînz, la un păhar de vin, iar Hudri nu mai merge la prînz, merge de-a dreptul

la crîsmă și-l așteaptă. Și pînă ce vine primarul, el spune cum a pedepsit pe cutare, cum l-a prins pe cutare.

Vinerea e ziua lui Hudri. Atunci e în slujbă. S-au înțales de la comună, — sînt vro trei ani, — să-l încredințeze pe el cu amarul de dare ce trebuiau să plătească vro trei case țigănești, care aveau și ceva avere, și nici nu se mai țineau, în gîndul lor, de neamul lui faraon. Hudri venea de dimineață la casa comunală, își lua condica și mergea pe drum curat ca un primar.

El însă nu se mulțamea cu cele trei familii platnice de dare. El lua pe rînd toate bordeiele de țigani, de-i băga în groază pe toți faraonii.

— Domnule Ilie, să hiu al dracului, pe mine nu m-o pus împărăția la dare !

— Taci, cioară, că te-nvăț eu !

— Domnule Ilie, mai iartă-ne acum o dată, să te rabde Maica Precesta !

— Nici un minut, spurcatule !

— Hudrilaș maică, țuca-ț-aș cizmele, nu-mi duce purcelașu, Hudrilaș maică ! se scăpa să zică vro harancă.

Atunci Hudri se învenina întreg. Știa el că toată lumea îi zice Hudri, în ascuns, da' pe față nime nu-i spunea batjocora. Și chiar aici în țigă-nime, unde îi spuneau «domn», aici să-și audă el porecla asta afurisită ? !

Și Hudri se răzbuna. Nu lăsa purcelul, ci-l ducea, c-o groază de țigani după el, pînă la poarta primăriei.

Simbăta Hudri merge totdeauna la oraș. E tîrg de săptămînă, și el niciodată nu poate lipsi; deși nu tîrguiește nimica. Da-i place să se poarte gătit printre oameni, să-i deie străinii binețe, crezîndu-l vrun diac de la biserică. Îi place lui să-și poarte

nasul pe sus prin mulțimea aceea de oameni. Un străin care l-ar cunoaște așa, mai în fugă, ar crede că-i un smintit în toată forma. Da' nu-i! Toate patimile omenеști le are : clevetitor, mînios, pizmătareț, cu nasu-n vînt și, mai presus de toate, leneș.

De multe ori femeia lui spunea cu năduf :

— Pe Hudri să-l fi făcut Dumnezeu un boier, că mi-a mîncat viața mea ș-a copiilor !

Murea biata femeie de năcaz și de rușine. Da-n urmă s-a liniștit. Vorba ceea : dacă te bat o viață „întreagă năcazurile, te deprinzi cu ele, ca altul cu petrecerile. Numa cît nici o rază de lumină nu ți se mai zărește, ci ochii tăi văd mereu într-o negură adîncă.

De vro trei ani s-a întîmplat însă în viața lui Hudri ceva deosebit. Murise primarul cel vechi și era vorba să se aleagă altul. La gîndul c-ar putea fi ales el, lui Hudri i se punea la inimă cînd un caier de flacără, cînd un sloi de gheață. N-auzise pe nimeni vorbind de așa ceva, da' lui, cu cît se apropia alegerea, i se părea tot mai mult că oamenii numa la el se gîndesc, numa de el vorbesc. Și, cu o zi înainte de alegeri, Hudri era convins că el va fi primar. Era așa de sigur de asta una, încît și-ar fi băgat mîna în foc.

Și-n gîndul lui văzu deodată cîntea mare, văzu toate lucrările care avea să le îndeplinească. Își luă bîta, hotărît pentru un gînd, și porni la oraș. Dintr-o prăvălie, în calitate de nou primar, tîrgui un rînd de straie nemțești, se îmbracă și porni, simbătă sara, spre casă.

Ca simbătă sara, oamenii mai stăteau pe la poartă, mai povesteau. Și, cum duminică era alegere de primar, ieșiseră pe la porțițe mai mulți ca de obicei. Și iată numa că zăresc un domn dru-

meț, cum se îndreaptă spre casa lui Hudri. Cine să fie ? Ce să caute ? Da' pînă să-și răspundă săteneii, străinul se vîrî în curte, și numaidecît se sparse un hămăit mînios de cîne, ș-o larmă mare se porni din curtea lui Hudri. Oamenii alergară să vadă ce-i, și care le fu mirarea cînd îl văzură pe Hudri, cu hainele cele nemțești rupte de cînele lui...

De-atunci Hudri e mort pentru sat. De-atunci Hudri n-a mai ieșit pe uliță, n-a mai fost la biserică. Numa se ceartă cu femeia. Și îmbătrînește repede. Și copiii din vecini privesc prin gardul de nuiele și-l văd în curte, îl văd în grădină, tot mai mic, tot mai adunat, tot mai alb la păr.

MELENTEA

Bădicul Melentea are o casă de birne înnegrite de vreme și mîncate de cari, sus, la marginea pădurii, pe-o coastă pietroasă. Căsuța e scundă și afumată, mică și pitită, și toată ziua se înhoalbă din două ferestruțe cît palma. În căsuța aceea, și în curte, se izbesc, cît ține Dumnezeu lumea, o grămadă de copii despoiați, cu părul vîlvoi, cu obraji nespălați de săptămîni. Numai cînd simt că se apropie bădicul Melentea, sar ca iepurii și odată s-ascund grămăgioară prin unghete.

— Ho ! paraleii tatii, nu sînteți acasă ? întrebă totdeauna bădicul Melentea. Gîndeam că-s acasă, zice tot el, întorcîndu-și capul spre femeia ce cîrpește niște zdrențe, după masă. Că ce le-am adus eu ? Turtă dulce din tîrg, gogoroane roșii de la jupînul și niște hăinuțe nouă-nouțe !

Apoi își aruncă subț pat uneltele de lucru și se așează pe laviță obosit.

— Gata-i supa, tu muiere ? o întrebă, privind-o chiorîș.

— Iar începi ? țipă femeia. Zău, tu-ți faci de cap !

— Cum să-mi fac de cap ? ! N-am fost eu azidimineață la măcelar, și nu i-am zis : «Jupîne,

două kilograme de carne ! Da' știi, cu măduvă și grasă !» ? Și n-a dat el de două ori cu barda, și nu m-a întrebat chiar pe mine : «Unde poștești s-o trimit ?» ? «Unde ? Acasă la mine ! La Melentea acasă !» Se vede treaba că băiatul n-a nimerit aici.

— Și nici c-a nimeri vrodată ! zicea femeia.

— Așa crezi tu ? Apoi iacă, voi, muierile, odată vă pierdeți corajul. Da' de bine să nu te temi niciodată !

În urmă, femeia-i pune pe masă un bruş de mămăligă, o fiertură acră, și Melentea începea să înghită strașnic, lăudînd bunătatea mîncării. Erau numai cartofi fierți, zama era apă goală, subțire, mestecată cu oțet.

— Plutesc stelutele de grăsime ! Doamne, tu muier, mă tot gîndesc eu de unde avem noi atîta unsoare și olei ? ! Iată ș-o bucată de carne ! De la noi din casă carnea nu se mai gătește, asta o știe tot satul. Să vezi tu cum mîncă alții ! O ceapă, un bruş de pîne, un petecuț de slănină. Da' supă la ei, carne la ei, fiertură bună, nu s-a pomenit ! Și de-aceea li se lungesc lor grumajii și li se fac străvezii urechile. Și nu numa cei mari trăiesc așa de prost. Copiii o duc și mai rău ! Dacă au o fărîmătură de brînză, apoi li se pare că au toată bogăția lumii. De-aceea vezi copii așa de amărîți peste tot locul. Ai noștri ? Unde sînteți, paraleii tatii ? Ia ieșiți puțin la iveală !

— Da' dă-le pace, măi păgînule, și vezi-ți de mîncare ! îi zicea femeia, năcăjită.

Melentea însă nu le da pace. Copiii veneau înaintea lui, stăteau cu capetele plecate și așteptau.

— Iată-l pe Ionică-a tatii, începea Melentea, întorcînd cu fața spre muier pe un băiat ca de șase anișori, slăbuț și pîrjolit ca de secetă. Aista-i

cel mai închelmat. Leu-paraleu, puîşorul tatii ! Da' ce-ai mîncat tu astăzi ? Tocană de berbece, aşa-i ? Ş-o fălie de caş ? Cu-atit mai bine ! D-apoi tu, Pătruţ ? întreba el, prinzînd pe altul de mînă şi trăgîndu-l aproape. Tu, supă de găină ? Aha, ştrengarule, de-aceea eşti aşa de aprins la faţă, ca creasta cocoşului !

Mai prindea pe unul, pe doi, apoi se sătura, îi lăsa să plece.

— Da' să-mi spuneţi voi, începea el deodată, unde-s boii, unde-s vacile ? Aha, la umbră ! Aşa-i, dacă dă căldura şi umblă, zbîrnîind, musca, vitele se trag la adăpost. Da' la porci se vede că n-aţi dat de mîncare. Auziţi-i cum guiţă ? Asta nu se cade, să lăsaţi dobitocul flămînd ! Iute să vă căraţi — unu, doi, trei ! — şi să le daţi de mîncare.

Copiii ieşeau, dînd buzna pe uşă, îmbrîncindu-se, ghiontindu-se.

Femeia-l asculta ameteită.

— Doamne, măi bărbate, zicea ea, să ştii că tu nu vei ajunge bine ! Să-ţi baţi tu joc de copiii tăi ? ! Nu ţi-i frică de mînia lui Dumnezeu ?

— Nu, tu muiere, că Dumnezeu e bun şi nu se mînie.

Melentea mîncă mai departe, umflîndu-şi cînd un obraz, cînd altul. În ochii lui, cînd îi vorbea femeia aşa, se cobora pe cîteva clipe o tristeţă adîncă, privirile lui se îmbolnăveau parcă. Şi atunci părea şi mai palid, şi încreţiturile obrajilor erau mai adînci şi mai dese.

Dar nu rămînea mult aşa. Se scula, lua doniţa cu apă, o ţinea mult la gură, în vreme ce mărul lui Adam i se plimba majestuos, domol, pe grumajii deşiraţi.

— Doamne, tu muiere, făcea el oftînd, punînd donița pe laviță, da' ce minune-î aici ?

— Ce minune ?

— În viața mea n-am beut așa vin ! Se vede că iar a dat domnul Beniamin pe la tine și te-a cîstit cu vin !

Femeia, cînd auzea de domnul Beniamin, se înciuda rău, zvîrlea zdrențele și-și punea mî-nile în șold.

— Iar îți vin nebuniile ? și-l privea cu scîrbă și cu dușmănie.

— Ce nebunii ?! Dacă are omul nevastă frumoasă, înșamnă că vine norocul acasă. Așa și cu mine. Domnul Beniamin îi bogat, și nu-i nici bătrîn ! Cînd vrea el să-și facă un chef, unde să tragă ? La Melenteoia cea frumoasă !

— Vai, bată-te sfinții, păgînu! zbiera femeia, ieșindu-și din sărite, și începea să-i izbească în cap o rochie ruptă, o cizmă stricată, ce-i cădea-n mîna. Da' cum te rabdă inima, mișelule, să mă batjocorești așa, în toate zilele ! Nu mi-i destul că muncesc ca un bou, că-mi pierd capul cu atîtea guri flămînde, ce mă behăiesc toată ziua ? Mai vii și tu să-ți rîzi de mine ?!

— Dacă te-a făcut Dumnezeu frumoasă, eu n-am ce-ți face, zicea bărbatul, ținînd brațul ridicat, de apărare.

— Așa-i, nerușinatule ?! Nu mai încapi de mine ?! Dar io-s de vină că mi-am mîncat viața ? Io-s de vină că am slăbit ca o cățea jigărită ? Hai, spune ! Nu tu, nu copiii, nu sărăcia din casă ? Ș-acum, dacă-s urîță, tu faci glume pe socoteala mea. Și spune, nu ți-i frică de bătaia lui Dumnezeu ?

— Ci hai ! Să știi că-mi place, tu muiere ! Îmi pare c-aud gura unei cucoane mari care-și spală

bărbatul. Într-adevăr, e pagubă că nu te-ai născut doamnă ! Da' pentru-aceea îmi place. Știi, la alte case de om sărac vine bărbatul ostenit de la munca zilei, își zic două-trei vorbe cu femeia, și el, rupt de osteneală, se culcă... El crede că, dacă doarme, va vedea viața mai frumoasă și mai ușoară decît cum este. Femeia tace și-nghite năcazul, și din cînd în cînd se uită cu mîhnire la omul care doarme pe-un suman, cu fața galbină și suptă. Vezi, mie de oamenii ăștia nu-mi place. De la o vreme parcă nici nu mai știu vorbi. Aia nu-i viață ! Nu-i de-ajuns că te roade sărăcia, 'destul, să te mai rozi și tu ?

Tace puțin și privește la fața veștedă a muierii, care se mai liniștește.

— Îmi place, adaogă el, că tu-ți mai deschizi gura. Asta-mi place. Pentru vorbă, gura nu cere de mîncare. Da' știi, totuși, ce-mi vine în minte cînd te văd așa aprinsă ? Pățania cu lada, cu lada ta de zestre. Știi că plecaserăți pe vreme bună de la voi, da' pe drum v-a apucat o ploaie cu rupere de nour. Și unde nu s-a umflat riul, unde nu s-au trezit valurile care durmeau în adîncuri, și-au început să arunce armăsari pe fața apei ! Chiar atunci intra în rîu carul cu patru boi, — Doamne, ce mai boi ! — parcă-l văd ș-acuma carul cu zestrea ta de mireasă. Atunci tot așa erai de aprinsă ca acum.

— Vezi, mă, tu ești dracu gol ! striga femeia, năcăjindu-se iarăși. Ai de gînd să taci odată ? Ai de gînd să-nceți cu batjocorile ? Da' tu ce-ai avut, ce avere ? Iacă, hîrbul ăst' de casă. Ai fi așteptat, se vede, să-ți aduc car, și boi, și ladă încărcată ?

— Aici iar îmi place cum ai adus-o, tu muiere. La casă de om sărac, de zestre nu-i vorba nici-odată. Da' casele bogaților tot din zestre s-aprind

și se pustiesc. Mai au noroc cu nănașii, că merg de-i mai împacă. Fără doar și poate, tu te-ai fi potrivit cu unul gazdă. Valeo, mămuică, ce dungi ai avea astăzi pe spinare ! Să știi tu, cei bogați se minie mai iute. Noi de ce să ne mîniem ?! Iacă, tu de pildă, de ce te mîinii ?

— Acuma, lasă-mă, Melenteo, vezi-ți de lucru, ori culcă-te, da' lasă-mă, că mi-i destul pe ziua de azi, zicea femeia.

Bădicul Melentea, însă, cît sta peste zi, ori sara, acasă, tot melița din gură. El avea o credință : omul sărac, dacă-nchide ochii ori gura, începe să se gîndească. A cercat el de cîteva ori așa, dar nu i-a plăcut amăreala aceea, care izvora parcă din toate părțile și-i pătrundea ființa.

— Gîndurile, zicea bădicul Melentea, să le lăsăm pe sama bogaților. Ei au la ce se gîndi, ei se pot ajuta cu gîndurile, dar omul sărac, oricum se gîndește, tot rău nimerește, ca ăl ce tot încărca o povară, — cînd în căruță, cînd în teleguță, — da' nicicum n-o putea duce-acasă, pentru că nici la teleguță, nici la căruță nu era înhămat vrun dobitoc...

Cu atît avea noroc muierea, că bădicul Melentea nu prea era pe-acasă. Muncea săptămîna încheiată, în risetele oamenilor cu care lucra. Melentea era bun de leac cînd muncea în rînd cu alți săteni. Că aceștia își uitau supărările de-acasă, uitau povara lucrului și, dacă foamea n-ar fi strigat cu glasul ei de broască, din deșerturi, și-ar fi uitat și să mănînce.

Melentea va fi fost și el ostenit, dar la amiază nu se apuca să îmbuce pînă ce nu mergea în șir pe la toți muncitorii, pînă ce nu se apleca asupra merindei și n-o cerceta.

— Săraci de voi, zicea Melentea, ce mîncări, măi, ca la cîni ! Așa trăbă să se hrănească un muncitor ? Ce ți-i bun dumatăle călcîiul acela de pîne ? Da' dumatăle, loboda asta ? Iarăși știr, și fa-sole, și ceapă, și peste tot sfînta mămăligă ! Mîncă, rumân prost, și te-ndoapă, că de-asta ești bun ! D-apoi coalea o supă, o friptură nu vă știe face femeia ?

Trecea printre muncitori, clătînd cu tristeță și dezgust din cap. Se-ntîmpla ca vreun muncitor să fie nou-venit, să nu știe moarea bădicului Melentea. Acela privea întîi chiorîș la omul slab și deșirat, care se pleca asupra mîncărilor lui. Și nu apuca bădicul Melentea să-i spuie două vorbe, cînd acela se și scula, răstîndu-se :

— Ce-i, măi bade, ce-i. mă deșiratul ? Tu să-mi batjocorești mîncarea ? Nu vezi că acuș ți se desfac ciolanele, că nu le mai poate strînge pielea galbină ? Da' tu ce mînci, lihodule, de ne batjocorești pe noi așa ?

— Eu, zicea Melentea, surîzînd, eu, carne și supă. Eu, mîncări scumpe, măi ! Vină și vezi.

Îl apuca de mîneacă și nu-l mai lăsa pînă ce acela nă se apropia de traista bădicului Melentea.

— Iată carne, iată pește, iată și plăcinte, zicea bădicul, împingîndu-i sub nas un bruş de mămăligă, o felie de ceapă și sare.

După ce mîncă, se lăsa gemînd pe spate.

— Măi dragii mei, mi se pare c-ar trebui să-mi aduceți un doftor. Femeia-i de vină. Mi-a pregătit niște mîncări unsuroase ca acelea, și, cum îs lacom, am mîncat de m-am umflat ca un baron.

Și pufăia pe nări, în hohotul de rîs al tovarășilor.

— Că nu vă hrăniți și voi așa de bine ca mine, să știți că nu numa sărăcia voastră-i de vină, ci și nevestele. Nu știu face bucate cu gust ! Dar a mea ? Ptii ! Bat-o focu de muiere ! De multe ori îi zic : «Mai las-o cu fiertura, soro, mai las' cu domniile, c-om săraci și nu sîntem dedați cu sărăcia».

De se-ntîmpla să muncească pe undeva departe de sat, venea la prînz vreun băiat să-i aducă veșnicul mălai și veșnica bucată de ceapă. Melentea, cit ce sosea copilul, lăsa unealta din mînă, se apropia de el, căuta în corfă, mirosea, și ceilalți îl auzeau numai că se răstește la băiat :

— Ce-i asta ? Iar zamă cu carne de porc ? Și de ce-a pus maică-ta atîta smîntînă ?

Copilul zîmbea subțire, știindu-i felul.

— Acum să știți, oameni buni, zicea Melentea întorcîndu-se spre rumâni, că de-oi muri odată și odată, muierea-i de vină. Cine-o pune să mă-n-doape cu toate bunătățile ? Astea-s pentru bogății care se-ntind sătui pe canapele, nu pentru un muncitor ca mine !

Unde are o muncă mai grea, tovarășii îl ajută cu drag. Că bădicului Melentea i s-au cam mulat puterile. De multe ori e ostenit și se clatină ca o găină beată pe picioare.

— Ești ostenit, bădicule, îi zice vreun fecior, bucuros că-i poate ajuta.

— Ostenit, pustia ! Ba nu-s ostenit. Dar, adaogă în taină, am beut o cupă de vin vechi la amiază, și poate asta să fie vina. Că la mine-n pivniță stau buțile în șir, de ți-i mai mare dragul să le vezi !

Sara, cînd venea la rînd la plată, dacă se-ntîmpla atunci să fi lucrat mai întîii la stăpîn nou, îi zicea :

— Eu, domnule, scot pentru nouă.

— Cum așa ?

— Bine. Pentru nouă suflete.

Stăpînul privea întrebător la oameni :

— A lăsat careva să-i ridice el plata ?

— Ba nu, s-aude din mulțime.

— Atunci, ce vorbești dumneata ?

— Vezi că, după dreptate, așa s-ar cuveni. Eu am acasă, patru fete și patru ficiorași, dar ăia încă nu pot lucra. De mîncat mîncă, — nici lupii... Acuma, ei îs opt și cu mine nouă.

Bogații satului nu prea stau de vorbă cu Melentea. Îi pișcă, și nu le place. De multe ori aduce „vești pline de spaimă : ba c-a dat, colo, pe hotar, boala-n vite, — el cu ochii lui a văzut vrîo douăzeci crăpate, — ba c-a auzit la oraș că au să se puie biruri noi pe cei bogați, ba că se face bătaie...

În biserică se pomenea de multe ori că vorbește cu glas tare. Creștinii-l priveau nedumeriți, iar popa, cîteodată, nu se mai putea răbda să nu-l întrebe :

— Ce tot ai acolo, bădio Melenteo ?

— Eu, nimic. Da, sfîntul Niculae, colea, din icoană, nu-mi mai dă pace. Mă tot întreabă cîți copii am. I-am spus că opt, și sfîntul tot nu crede și mă întreabă iar.

Alteori popa îl înfruntă în ușa bisericii, cînd îs adunați creștinii mai mulți.

— Eu nu-s de vină, părinte, dacă mă mai scap și zic o vorbă tare. Sfînții-s de vină. Ce au ei să mă tot întrebe : «Ce mînci azi, Melenteo, ce nu te-mbraci mai bine, golanule ?» Eu cat să le răspund, altfel ar striga tare, de n-ai mai putea ține slujba.

Mai multe glume făcea Melentea cînd murea vreun creștin în sat. Dacă mortul era bogat, nu-

mai ce-l auzeai spunînd, cînd trăgeau clopotele toate :

— Gros-gros,
Că-i om bănos !
Gros-gros,
Că-i om bănos !

S-a isprăvit cu mierea ! zicea, bucuros, bădicul Melentea. Acum a fi stînd în fața cazanului cu smoală clocotită și s-a fi tîrguind cu dracul, cît să-i deie să nu-l moaie colo. Da' Necuratul a să-i zică : «N-ai ce-mi mai da ! Pîn-ai fost în viață, mi te-ai dat de bunăvoie mie, cu trup, cu suflet !»

Dacă murea vreun om sărac și trăgea numai un clopot, cel mijlociu, numai îl auzeai pe Melentea că spunea :

— Tingi-tingi-tingi-tang,
C-a murit un om sărac !
Tingi-tingi-tingi-tang,
C-a murit un om sărac !

S-a isprăvit și cu ăsta ! zicea el bucuros. Da' numa mi se pare mie că n-a avea hodină nici pe lumea ceealaltă. Cum e dedat cu sapa și lopata, l-a pune sfîntul Petre să sape lîngă pomii Raiului, să facă mere multe...

Așa-i bădicul Melentea. Cînd nu-i toacă muierii la ureche, îmbată de cap muncitorii care sînt cu el, îi face să ridă și să-și bată joc de năcazurile vieții. Îi place să tot scadă din puteri, așa, pe neștiute, ș-odată numai, cînd va fi să fie, să-l umbrească moartea pe neștiute. Și i-ar plăcea atunci să fie cineva să-i spuie în batjocoră la ureche :

— Tingi-tingi-tingi-tang,
C-a murit un om sărac !

GURA SATULUI

„ Tuşa Evuţa era o femeie mărunţică, sprintenă de să-ţi lunece printre degete. De cînd i-a murit bărbatul şi-a lăsat-o văduvă la patruzeci de ani, tuşa Evuţa nu mai dă pe-acasă decît sara. Las' că nici pînă trăia fiertatul nu păzea atita casa, dar acum părea că-şi face de cap.

— Asta atita a aşteptat : să scape de Pătruţ ! ziceau femeile, şi-o priveau în batjocoră.

Dar tuşa Evuţa nu le lua în samă. O femeie săracă trebuie să trăiască din ceva. Avere n-are, copii nu i-au rămas s-o ajute, mană din cer nu-i cade. Îşi ia dar sapa subsuoară, ori secera pe umăr şi porneşte de dimineată de-acasă, să-şi cîştige bucăţica de pîne.

Cînd e în brazdă cu bărbaţi şi cu femei, toţi o înconjură, toţi se feresc de ea. Căci tuşa Evuţa, cîtu-i ea de mărunţică şi de sprintenă, la lucru trage ca la moarte. De două-trei ori dă cu sapa, şi se opreşte privind departe, cine ştie unde. Şi dacă dă de stăpîni mai sfiicioşi, care nu îndrăznesc s-o îndemne la lucru, începe deodată cu istoriile ei nesfîrşite.

— Ştiţi unde-am fost ieri la sapă ? La cusera Ioana. Da' — Dumnezeu să ne ierte ! — la ei în

grădină e pământul tare sărac. Se vede că-și uită să-l mai gunoiască. Erăm patru femei, și săpam acolo, și pliveam. Și ce mi-au auzit urechile n-aș vrea să mai audă nimeni ! V-ați gîndit dumneavoastră că pe cuscra Ioana o bate bărbatul în toată sara ? Poftim ! Am știut eu că nu v-a trecut așa ceva prin minte ! Să ferească Dumnezeu de-asa trai ! Cum ? Nu crezi ? Apoi, iaca, să-ți spun, am văzut cu ochii mei. Între mine a bătut-o.

Mai da o dată, de două ori cu sapa... apoi începea din nou :

— Și știți cu ce ? Cu biciul cel de curea ! Dumnezeu să ferească și pe puiul de șarpe ! Și pentru cine ? Pentru mutălăul cea de Florea. Cică ar umbra ș-acum după cumătra Ioana. Guri rele sînt care să vorbească, iar bărbații, ce nu cred ? O, ei cred toate prostiile, numa să le-audă !

Vreo femeie, în cursul muncii, îi arunca vorbele :

— Mai las', Evuța, n-or fi toate cu lapte cîte le spui !

— Așa ești dumneata, cumătră, zicea cu năcaz Evuța. Dumneata crezi că eu îmi bat gura degeaba. Ce am eu cu oamenii ? De ce le-aș strica casele ?

Cînd e în rînd cu mai mulți muncitori, bărbați și femei, la sapă, ori la secere, ori la strînsul finului, tușa Evuța se frămîntă mult pînă să se poată cuibări bine în cuibul ei. Oamenii, la început, n-o prea ascultă ; cîte unul o privește cu ciudă, văzînd cum tot rămîne îndărăt și cum altul trebuie să-i ajute. Dar tușa Evuța nu se dă bătută cu una, cu două. Se face că nu pricepe nimic, ci torăie mereu din gură, ca o meliță neadormită. Oamenii, de la o vreme, încep s-o asculte cu băgare de samă.

— Am fost de curînd, zicea ea, la lucru la un

om bogat. La secere am fost. Acuma, bine, vineri era, aşadar, zi de post. Bogaţii, de altfel, cam în zi de post bagă lucrători. Dar aici totuşi a fost prea-prea. Nu ne putea face o zamă de fasole, înăcrită puţin, nu ne putea da nişte pâine? Căci doar pâinea e bucătura postului. Da' cînd ne dăm noi, măi oameni buni ş-a lui Dumnezeu, colca, la nişte sălcii, hămesii de foame, ştiţi ce ne-a pus de mîncare? Lobodă şi ştir. Unul Dumnezeu, dacă mint! Acuma, spuneţi dumneavoastră de-i cîstit lucru să-şi bată joc aşa, cineva, de omul sărac! Dacă eşti sărac, încă nu urmează să te asămene cu dobitoacele!

— Las', Evuţo, bune-s şi lobodele! zicea careva.

— Bune, dacă le pregăteşte bine. Da' ştii cum au fost? Numa opărite. Curat numa opărite! Nu putea să le deie leliţa Marina la porci?

— Adecă acolo ai fost la lucru!

Tuşa Evuţa n-ar fi vrut pentru lumea asta toată să spuie cu numele oamenii despre care vorbea, dar la urmă se pomenea că-i zice, fără să-şi deie sama.

— Nu ştiu dac-aţi auzit, începea dînsa, schimbînd vorba, că Onceaie iar a mai făcut o minune.

— Ce minune? întreba vreunul de mai aproape.

— Gîndeam eu că nu ştiţi! Numai ieri s-a-ntîmplat. Ieri dimineaţă, cînd se crăpa de ziuă, iasă pe porţiţă Ionu Creţului, cu coasa în spate, să se ducă la coasă. Cînd colo, ce să vadă? La porţiţă îl aştepta un cal negru, rotund şi îndesat, cu friu în cap, cu şaua în spate. Ştie el Ionu Creţului a' cui e calul şi de ce-i legat la el la poartă? Nu ştie! Şi ce face? Îşi aruncă coasa în curte, încalecă murgul şi-aleargă ca un vîrtej peste opritul boilor, prin luncile sărate, şi ştiţi unde se opreşte? La Onceaie în curte! Iasă bătrîna din casă, caută muma-

pădurii la el, face-un sămn din mina zbîrcită. Calul ingenunchie, și Ionu Crețului se coboară. «Ce cauți la mine, voinice?» îl întreabă hîrca. Ficiorul o privește buimăcit și nu știe ce să răspundă. «Ai venit pentru comoara de la voi din grădină», adaogă Onceaie, înghețîndu-l pe voinic cu ochii ei suri. «Eu nu știu de nici o comoară», zice tinărul. Da' bătrîna l-a mai privit o dată, apoi a făcut un sămn calului. Murgul a ingenunchiat, Ionu Crețului a încălecat, fără să știe ce face, și a plecat iar în goană. Da' cînd a ajuns la opritul boilor, Ionu Crețului își aduse deodată aminte de ceva, întoarse fugarul și se opri la baba în curte. «Ei, tinăre, ți-ai adus aminte?», îl întreabă baba, răsărită ca din pămînt. «Da, mi-am adus». «Și ce vrei?» «Vreau să scot comoara». S-a dus Onceaie în casă, și, cînd a plecat, sub sară, de-acolo, tinărul era ca sosit de pe ceea lume. Nu mai vorbește de atunci cu nime, și la părinți li-i frică să nu-și piardă mintea.

Cînd aducea tușa Evuța vorba despre Onceaie vrăjitoarea, oamenii o ascultau cu băgare de samă. Rar se afla vreunul mai necrezător care să-i zică :

— Iaca, vorbe goale, tușă Evuțo...

Dar tușa Evuța afla totdeauna sprijinitori. Toți știau cîte-o istorie minunată cu bătrîna aceea ; și tușa era acum supărată că nu mai poate ajunge la vorbă. Adulmeca cîndu-i pe isprăvite povestea și schimba iarăși vorba.

— Da' cu primarul știți care-i noutatea ? D-apoi asta, că se desparte de muiere ! Au băgat cărți la protopopul, și acum așteaptă să fie chemați la judecată. Apoi să mai zici că nu-și vîră Necuratul coada în trebile oamenilor ?! Cine-ar fi gîndit că se va isca odată așa nențălegere între ei ? Avere au, cînte în sat au avut, de frumoși is frumoși

amîndoi. Și iată că acum umblă să se despartă !.. Rele vremuri am ajuns noi, oameni buni ! Ce vorbesc eu de primarul, da-n casa dascălului să vedeți ce-i !

Oamenii lucrau, dar trăgeau cu urechea la vorbele Evuței. De fețele însemnate din sat le plăcea s-audă vești noi, și, poate, mai ales vești slabe.

— Și ce-i în casa învățătorului ? întreba vreo codană de femeie.

— Acuma, ce spun, între noi să rămîie, începea tușa Evuța. Toți știți că, înainte cu patru ani, a venit dascălul la noi în sat. A stat un an nensurat, a umblat el încoace și-ncolo pe la popi, da' se vede că nu s-a aflat o fată pe plac. Ori, — ce mai știi ? — poate că dascălul nu-i socotit în rînd cu domnii ! Acuma, știți ce-a făcut ? A luat pe Nastasia lui badea Ilie. Frumoasă fată, nici să n-o stropească picur de apă ! A căpătat avere, s-a făcut car și plug s-a început și el să se rumenească la față. Ei, dar acum se vede că-i pare rău că nu s-a luat o doamnă. Tot mereu cade cu gura pe biata femeie : ba că nu se știe îmbrăca, ba că nu știe face o mîncare mai aleasă, ba că-l dă de rușine cînd îi vin domni la masă... Și tot așa o fierbe și o zolește, de sărmana femeie mai că nu-și dă sufletul. Acuma, știți ce-a făcut dascălița ? S-a luat copilul s-a fugit acasă, la tată-său. Bătrînul, cu vorba pe lîngă ea : «Să te-ntorci, Nastasio, să nu mă faci de rușine, să nu-ți strici tu norocul !» Da' fata, nu și nu. «Spînzură-mă, tată, taie-mă, tată, dar îndărăt nu mai mă duc.» Și, în vremea asta, dascălul știți ce face ? Merge, ticălosul, la boltă, cu Maia. Cică aia-i domnișoară și i se cade ! Sări-i-ar ochii !

Cît ține ziua, tușa Evuța vîntură toate istoriile ce umblă prin sat. Cînd le isprăvește, iscodește ea altele, dacă mai este pînă-n sară. Nu-i place însă

două zile dupăolaltă să fie cu aceiași oameni la lucru. De aceea, din cît poate, se mută de la un creștin la altul în fiecare zi. Nimeni n-o primește bucuros la muncă, văzînd-o cum se ține mereu de povești. Dar, de la o vreme, muncitorii s-au dat cu ea, așa că unde e vreo clacă, ori muncitori mai mulți, stăpînul se simte dator s-o cheme și pe tușa Evuța.

Atunci e dînsa în apele ei. Știe că n-o urmărește nimeni cu privirea, de lucră ori ba, și atunci nu cruță cu istoriile ei nici chiar pe popa din sat.

— Zice că-i dator, măi dragii mei, pe la bănci, de acuș vor ieși să-i bată la tobă averea. Da' ce avere? Rochiile preutesei, că alta n-are. Așa-i trăbă dacă nu i-a pus nici un frîu preutesei! Cine-a mai văzut atîtea haine noi, atîtea părechi de papuci cîte perîndează femeia asta pe an?! Apoi, ce gîndește ea, că popa, dacă-i popă, înșamnă că face bani? Face pe dracu, știm noi cum face! Scoate din bănci și se îngloadă în datorii! Frumos de la un popă!

Tușa Evuța, cînd n-are de lucru pe cîmp, cînd n-o ia nimeni, merge în povești la o vecină. Și, la ea, vecine sînt toate femeile din sat. Torăie din gură, poartă vești slabe, învrăjbește pe cei mai buni prieteni, iar cînd e trăsă la răspundere jură în toată forma că ea n-a zis. Dar, cît scapă, ca argintul-viu, își face loc îndată și începe alte minciuni.

Dar așa cum e, trăiește ușor. Vorbește mult, lucră puțin și totuși are pînea ei de toate zilele. Și mai are un dar. Să stai cu ea o zi întreagă pe hotar, cînd se pierde printre muncitori, pînă sara ai afla tot ce-ai vrea să știi despre satul acela.

NEGURI

Pe munți se coborîseră neguri grele, sure. Pluteau încet, învăluindu-se. În răstimpuri, vîntul, ce adia plin de răcoare, aducea pînă pe ulițele satului firicele nevăzute, umede, din fumegarea de pe munte. Cîriind, treceau din cînd în cînd, prin văzduh, ciorile.

Veneam de prin sat cu inima strînsă : aproape pierrea iernii totdeauna mă îngheață. Se adună parcă și în sufletul omului ceva greu și rece, și, de-acolo, radiază în toată ființa fiorii întunerecului ș-ai durerii.

Rari sînt oamenii care să se gîndească la moarte. Da' cred că, odată cu cele dintîi vînturi de toamnă, simțim cu toți moartea, ascunsă undeva adînc în ființa noastră.

Veneam adîncit în gînduri, deși nu știam la ce mă gîndeam. Cînd să intru în curte, aud deodată în urmă-mi :

— Domnule...

Mă-ntorc. O femeie înaltă, uscată, cu ochii plini de luciri ciudate se opri înaintea-mi respirînd adînc. Mă privi drept în față.

— Dumneata faci slujbe ? îmi zise, neluîndu-și privirea de la mine.

— Ce să fac ?

— Slujbe, zise ea, clipind din ochi.

— Ce fel de slujbe ? o întreb.

Femeia zmînci mirată din cap.

— D-apoi slujbe ca popii, și clipi iar din ochii ei ciudați. Uite, părinte, de ce e vorba...

Tuși săc, de formă numai, și voi să-și înceapă povestea.

— Vino în casă.

Tristeța din suflet mi se mări parcă. Prin geamurile mici, lumina cenușie a dup-amiezii aceleia se cernea puțină, săracă.

Femeia, c-o traistă frumos vărgată în mînă, mă fixa cu privirile ei bolnave.

— Așadar, faci slujbe ? zise ea, trecîndu-și traista în mîna cealaltă.

— Vezi bine că fac !

Femeia respiră adînc, ușurată ca de-o povară mare.

— Îmi spuneau niște muieri că nu faci, zise bucuroasă, c-un surîs dulceag pe fața ei slabă și palidă.

— De ce să nu fac, nū-s și eu popă ? — Mă uitam la ea. N-o cunoșteam. Nu era din satul nostru. — Da' n-ai popă acasă, n-ai fost la dumnealui ?

Femeia oftă.

— Ba am fost. Ei, cum n-aș fi fost !

— Și i-ai dat să-ți facă slujbă ?

— Vezi bine să i-am dat ! Dar, adaose cu o umbră în privire, nu s-arată !

— Ce să se arăte ?

— Puterea slujbei. Fratele bărbatu-meu tot nu vine să-mi spuie de unde a luat suta de zloți ! — Și, îndată, începu să-mi spuie povestea : Am vîndut, la tîrgul Sfintei Mării, o' vacă. Da laptele cu

cheria. Ptii, vacă de-acelea n-om mai avea în curte ! Da' trebuia s-o vindem ! Știi dumneata : darea, năcazurile. O vindem. Și punem banii într-o cutiuță, pe fundul lăzii, între haine. Încă nu ne era grabă de ei. Eram, și eu și bărbatul, liniștiți acum : cînd ne va trebui, avem de unde să luăm. Peste zi încuiam casa, puneam cheia într-un loc anumit și mergeam cu bărbatul la lucru. Înainte de asta, c-o săptămînă, ieri a trecut săptămîna, — continuă ea c-o mare neliniște în ochi și pe față, — caut eu printre haine, după ceva, după o cîrpă. N-o aflu, dar aflu „cutiuța. Și n-am ce lucra, mă pun de o deschid. Cutiuța — goală, — zise ea, privindu-mă cu groază. — «Bărbate, ai pus tu banii undeva ?» îl întreb pe bărbat. «Care bani ?» «D-apoi banii de pe vacă, zic, nu-s aici.» «Ba pe dracu !» zise el, și veni, schimbat la față, să vadă. Fără să mai zicem noi o vorbă, căutam în ladă, scoatem toate hainele, le scuturăm. Banii noștri — nicăiri. Bărbatul s-a izbit pe-un scaun. «Ei, asta ne-a mai trebuit !» Și începu să înjure, întii banii, apoi pe mine, apoi pe noi, pe-amîndoi. E dedat așa, cînd se mînie. Așa-i iasă vorbele din gură, de gîndești că izvorăsc. Dar altfel nu-i cu mînte bărbatu-meu, nici om curajos nu-i. «Spiridon a trebuit să fure banii», zic eu. «Care Spiridon, tu muiere ?» «Frate-tău. Nime nu știe unde ne punem cheia, numa el.» Cît ce auzi de frate-său, bărbatul meu tăcu. I grozav de frică de frate-său ! L-a bătut de cîteva ori. Amarnic om Spiridon ! «El n-a putut să-i fure. Nu știa c-avem banii.» «Ba știa, zic eu. Eu pot jura pe cruce că bani-s la el.» Aici bărbatul se mînie din nou și începu să mă-njure. «Tu i-ai luat, ticăloaso, te cunosc eu !» Și gîndul ăsta, părinte, i s-a-nrădăcinat în cap, și nu-i de-atunci clipă să nu mi-l spuie. Acuma, de-aceea, m-am gîndit eu : Dum-

nezeu va arăta cine-a furat banii, eu sau frate-său. Și, ca să se vădească adevărul, m-am gândit să mă apuc de slujbe. Un popă mi-a cetit Psaltirea de trei ori, dar pînă acum adevărul nu s-a arătat.

Tăcu și privi iscoditor la mine. Mă privea cu nerăbdare. Ca și cînd ar fi săpat după o comoară, în puterea nopții, și dînd cu sapa de ceva tare, ce sună metalic, privea cu ochii aprinși, ca în fața unei puteri peste fire.

— Dumneata ai putea face să s-arate.

— Vrei să-i cetesc o slujbă ca să s-arate ne-smintit adevărul ?

— Da, așa vreau. Am să-ți plătesc oricît.

— Ei bine, zic eu, de bună samă că cumnatul dumitale ți-a furat banii ?

— Pe asta una pot jura.

— Atunci, în trei zile, cumnatul dumitale va muri, dacă nu va voi să-ți deie suta.

Femeia făcu un pas înapoi, îngrozită. Lucirea ciudată îi pieri din ochi și mă privi încremenită, cu ochi morți. Un cutremur adînc începu să-i stăpînească ființa.

— Nu, părinte, asta n-o vreau. Dumnezeu să ne ferească ! gemu ea cu greu și-și zvirli repede o cruce largă. Fața i se întunecă apoi, și-mi păru deodată că-și închide sufletul înaintea mea, ca și cînd s-ar fi temut grozav să nu-i pătrund tainele, ca și cînd nu s-ar mai fi simțit în siguranță înaintea mea.

— Ei bine, zic eu, ce fel de slujbă vrei, dar ? Mă privi uimită, cu sfială.

— Poate ar fi mai bine să nu mai faci... Da, da, să nu mai faci. Eu credeam să se arate cumva, așa, mai puțin, dreptatea. Să se bolnăvească el, de-o pildă, ori careva din casa lui, ori vrun dobitoc de-al lui, ca să am pace cu bărbatul. Da'

dumneata vorbești de moarte. Cu moartea nu-i bine să ne jucăm, părinte. Dacă dumneata poți face slujbă numai pe moarte, atunci mai bine să nu mai faci.

— Cum vrei dumneata, zic, eu nu mă amestec bucuros în sufletul dumitale. Ce știi eu ce gânduri ai, ce știi eu ce-i ascuns în sufletul dumitale ? Cu moartea, de bună samă, nu-i bine să ne jucăm, da' nici cu lucrurile celea sfinte. Mi se pare că dumneata nu știi ce preț și ce putere au lucrurile sfinte.

Mă simțeam indispus, rușinat oarecum, văzînd „că se apropie omul de popă ca de un pascălier, ca de unul ce-ar avea putere peste fire. Și-i vorbisem ca s-o înfrunt pentru credința ei.

Da' femeia nu mă pricepu. Văzui că-i crește umbra de înfunerec pe față, îi văzui privirea plină de groază, care nu se mai dezlipea de mine.

— Sufletul omului nime nu-l cunoaște, zic eu. Pentru dumneata poate, iar, să nu fi fost plăcere, să te doară asta. Poate ai fi vrut numa să-ți liniștești traiul din casă. De unde să știi eu cu ce suflet te apropii dumneata de mine ? Poate cumnatul dumitale să nu aibă nici o vină, și altul să fi furat banii.

O privii cu tristeță, cu durere, și, fără să-mi dau sama, cu oarecare dispreț.

Femeia privea mereu la mine, cu fața învinețită.

— La dumneata nu trebuia să vin eu, îmi zise, strîngîndu-și traista sub brațul stîng. Dumneata toate le știi, dumneata cetești în suflete.

Vedeam c-o apasă ceva greu, înăbușitor.

— Nu văd nimic, femeie. Da' să știi că nu trăbă să dorești nimănui răul. Răul acela se poate întoarce asupra-ți !

— Nu, să nu se întoarcă ! gemu femeia, și mă privi deodată hotărîtă. Eu am furat banii ! — Se uita acum în pămînt, fără nici o putere. — Gîndeam, zise întru tîrziu, să-i pun deoparte, să-i grijesc. Și credeam că prin vrun sămn oarecare-i voi arăta bărbatului că frate-său i-a furat, și se va liniști. Acuma, ce să fac ? mă întrebă în urmă cu privirea deschisă, liniștită.

— Să pui banii la loc, îi zic, uimit de schimbarea asta neașteptată.

— Să-i pun ! Da' nu-i mai am toți... Șase zloți nu-i mai am. I-am dat la un popă.

Și luîndu-și rămas bun, se strecură cu grijă din curte în negura ce începea să se împrăștie și peste sat.

1910

ADIERI

De cîteva zile bat vînturi mari de la apus, pline de umezeală, de miros de apă. Cerul s-a scoborît mai jos, îmbrăcat în mantale grele de nouri cenuşii. Zăpada se moaie, se îngreunează, picurînd des din streaşina casei. Pădurile de brad au rămas negre, triste în cuprinsul alb al munţilor, şi, în răstimpuri, se-nvăluie în măguri lăptoase, pe care vîntul le-mprăştie iar.

Ion Birluţ stă în prag, cu pipa strînsă-n dinţi, cu ochii urmărind prelingerea apei, ce-şi sapă drum pe sub zăpada din curte. Cîteva ochiuri negre de pămînt s-au şi ivit în curtea lui, şi, iată, mascurul a şi-nceput să rîme, scormonind tina puţin îngheţată. Şi vreo trei găini vin să ciugulească, pe cînd cocoşul, cu o aripă întinsă, se-nvîrte în jurul lor.

Ion Birluţ se uită la mascur, se uită la găini, şi, ceva călduţ, ca o băutură, îi adie prin suflet. Şi-şi zice, luîndu-şi pipa din dinţi : «Iată, iarăşi începe viaţa !»

Coboară din prag în curte, şi ochii lui privesc pădurile înnegrite. Stă şi-ascultă.

— Hm, zice el, gem pădurile, gem de plăcere !...

Şi-o altă adiere călduţă îi trece prin inimă.

Dar iată, deasupra, într-un loc, nourii s-au tras deoparte, ca de la marginea unei prăpăstii, și dezvăluie un cer senin, limpede, dulce.

— Aha ! acumă numa rîndunica să mai vie ! zice Bîrluț.

Și iară trece prin inima lui unda de căldură...

Ion Bîrluț se-așează pe-o piatră, în grădină. Și, cum vin vînturile mari și trec repede, pare că-i iau gîndurile și i le spulberă. Dar, în sfîrșit, începe să se gîndească limpede, coborîndu-se adînc în sufletul său.

Da, are să vie primăvara. Iată, a înțeles semnele. Are să vie călduță, tînără, neastîmpărată, luminoasă, ca o copilă de șaisprezece ani. Și, cît ce va încolți un firicel de iarbă în curte, găinile-l vor râteza. Da-n urmă viața va birui, și curtea lui va ride de verdeață și de sănătate. Las' să rîdă, c-a stat destul amortită !

Și iată, aici, pe lingă părete, au să umble boii și vacile Domnului în șir, măcinînd mărunțel din piciorușele lor de ațe, lucindu-și la soare aripile cu puncte negre.

Va răsuna în curînd văzduhul de pocnetele bicelor, și pogănicii, mîndri, colea, vor trece pe lingă boi ca niște împărați. Și îndărătul plugurilor vor păși în mers logănaț stăpînii, cu pălăriile date pe-o ureche.

Da, are să-nceapă viața. Dar el, Ion Bîrluț, se va coace la soare, tîndălinind pe ulițele satului, ori va moțai de somn la umbra nucului din grădină.

Altecum a fost mai nainte. Că mai nainte, dacă simțea o dată adierile primăverii, nu mai avea as-timpăr. Și, iată, astăzi șade pe o piatră în grădină și nu face nimic. Ce să facă, dacă n-are ce face ? Că el acumă-i bătrîn, moșia lui o lucră feciorii...

Ce viață ar începe acum, să fie el tînăr !

Altădată își scotea boii bine hrăniți din grajd, le închidea gîturile groase, cu bărbie lungă, în jugurile lucii și pleca, în crăpatul zilei, pe drum în sus, spre pămîntul lui. Și boii se jucau cu povara, oricît ar fi croit el brazda de largă. Pășeau rumegînd, cumînți, și greșuri, icuri în arătura lui nu se pomeneau. Și venea pasărea plugului să se puie pe brazda proaspătă, să deie din coada lungă, săltăreață, mișcîndu-și capul mic ca o nevăstuță sprintenă și harnică.

Ion Birluț, cum șade în grădină, își ridică privilegiile, și, ca și cînd ar fi să vadă pasărea pe-aici, zice, clătînînd din cap :

— Sprintenă pasăre, dumneaei !

Boii lui, la amiază, mînceau fîn cumu-i strămătura. Că se grija să-l ție pe cel mai bun pentru arat, cînd e munca bouului mai grea. Și pare că-i vede și acum, cum își umple gura, cum mestecă, clătînîndu-și capetele mari, blinde.

Ion Birluț stă și se gîndește, și urmărește icoanele ce i le aduc gîndurile. Dar răceala pietrei îl pătrunde, și el se ridică și se pierde printre prunii grădinii, sus pe coastă, de unde s-a dus neaua. Privește mugurii plini, lungăreți și zice, clătînînd din cap :

— Iată, acuș se deschide mugurul. O ploaie călduță, un vînt și mai călduț, și-i gata frunza.

De sus, nourii se tot îngreuiază și trec pe-ndelete, atrași parcă de umezeala pămîntului. Păraiele cîntă răsunător — clopoțele mărunte și dese, de argint. Aerul moale, dulce, plutește parcă viu în văzduh. Și iată, cum merge Birluț printre pruni, cercetînd mugurii, un strop mare, greu, ca de sticlă, îi cade în palmă. Bătrînul se oprește, cutremurat de o înfiorare caldă.

— Aha, de-acumu-i gata ! Are să vie primăvara ! zice el.

Și privește cu dragoste și cu teamă stropul ce s-a-mprăștiat, în picuri cît gămălia, pe mîna lui. Și-i vine-n gînd cît de sfîntă-i ploaia, că toată mana de pe pămînt ea o dă. Și se vede-n anii tinereții, în anii bărbăției, cum se purta la fin, să-l strîngă, cînd nourii se grămădeau la apus, cum nu mai avea răsuflet cînd un picur ca ăsta îi cădea pe mînă-n toiul muncii, în dogoreala soarelui... Apoi își amintește cum trecea alteori prin tina drumului, cum pășeau boii încet, descleștîndu-și c-un pocnet săc picioarele din clei. Iar el, din car, îi îndemna cu gura jumătate : «Cea, Păun !»

Ion Bîrluț se simțea mai coplesit de amintiri ca altădată. Poate unde-a fost iarna mai lungă ?... Poate unde-a clocit atîta singur pe vatră ? Dar azi sufletul lui crește cu fiecare adiere nouă, întinerește cu fiecare amintire, și nicicînd nu i s-a părut lui că simte așa de tare apropierea primăverii ca astăzi.

Umblînd printre prunii grădinii, i se întărește o hotărîre, caldă, atrăgătoare : să meargă el la un fecior, să-i ceară boii și plugul, și-n primăvara asta să plugărească el.

Și cum de la pruni ajunsese la altoii tineri de meri și de peri, dădu deodată de un trunchi bătrîn, și într-o ramură a trunchiului văzu mlădița de măr domnesc altoită, încă anul trecut, de fecioru-său Clement. Din vară băgase de samă Bîrluț că mlădița nu-i în vîrtute. Și azi, cînd o privește, întinde îndată mîna pînă la ea. Mlădița se frînge, troznind ca o vîrguță uscată. Bătrînul clatină din cap și zice :

— Știam eu c-așa o să pată ! I-am tot zis ficiorului să nu mai cerce cu trunchiul ăsta bătrîn ! De unde să mai deie el viață ?

Și Ion Bîrluț trece în altă parte, dar gîndul îi rămîne la trunchiul acela bătrîn. Are să înfrunzească grădina toată, și el va rămîne negru, să-l mănînce carii și să-și facă în el furnicile mușuroi. Și pe bătrîn gîndul ăsta îl umple de ciudă. Deodată ia o hotărîre. Se-ntoarce, întră în curte, ia săcurea și vine la trunchi. Dar cînd izbește întîia oară, i se pare c-a oftat cîeva și un glas că-i zice : «Nu da, mă Ioane !» Bîrluț se oprește și se gîndește al cui ăra glasul acela ? Al Saftei, vezi c-al Saftei, al muierii lui ! Se întoarce și... Safta e chiar acolo ! Nu știa ce-i face moșneagul atîta pe-afară, se temea să nu i se fi întîmplat ceva, și-a ieșit să-l caute.

— Ce vrei cu trunchiul ? zice muierca.

— Iacă, să curăț grădina de el.

— S-o cureți ! Da' nu știi tu în cîte toamne am cules noi merele de pe el ? Și ce mere ! Stăteau proaspete pînă la Rusalii.

— Adevărat, bune mere ! zice Bîrluț privind în sus, căutînd parcă să-și închipuiască coroana pomului.

— Și știi, adaogă bătrîna, că odată m-ai bătut, știe dracu ce ți-a venit, și eu m-am ascuns în mărul ăsta.

— Adevărat că te-am bătut, și-i adevărat că te-ai ascuns aici, zice bătrînul zîbind. Dar eu la astea nu mă mai gîndeam.

— Nu acum, dar atunci te gîndeai. Știi c-ai venit noaptea prin grădină, să mă afli. Eram tinări pe-atunci. Și eu am tot ascultat. pînă mi s-a părut că oftezi, ș-atunci m-am coborît și ne-am întîlnit. Eram pe-atunci de doi ani laolaltă.

Ion Bîrluț nu zice nimic. Privește la trunchi, privește săcurea, apoi iar spre femeie :

— Drept ai tu. Mărul ăsta era odată tare bun. Dar acum, de ! și-a trăit și el traiul, săracul !

Și, cu săcurea pe umăr, pornește spre casă. În urma lui pășește mărunțel Safta.

Însărează. În aerul plin de umezeală se răspîndește deodată glasul clopotelor, — unul mic și unul mai mare, — și fac mereu tingi-tingi-tang-tang. Numai în răstimpuri se aude și un glas mai gros, un boanc prelung.

— Ce-i astăzi, tu muiere, de trag clopotele ?

— Ce să fie ? Se fac denii. Pe sară-i canonul sfîntului Andrei. Iaca, era să-mi uit și eu, bată-te pustia bătrîn !

Baba toacă acum mereu din gură, pe cînd Bîrluț tace încruntat. Pășește și nu zice nimic, ci pufăie numai cînd și cînd pe nas.

— Ce te-a ajuns deodată, frate, de nu ți-s boii acasă ? îl întreabă Safta din urmă.

— Nu m-a ajuns nimic. Iacă mă gîndesc că noi, acuma, de-aci încolo, va trebui să tot grijim, că pentru noi n-are să mai vie primăvara și viața...

Acuma tace și baba.

În depărtare, pădurile mari de brazi «gem de plăcere», dar Ion Bîrluț nu le mai aude.

VEDENII

'Lăsasem focul ațîtat în cămin și-am mers pîn' la o vecină. Aveam să-i spun o vorbă. Se-nsăra și era lunecuș pe drum, că-nghețase. Mă-ntorc, mă dau să sting tăciunii, să răscolesc jarul, cînd, iată, ușa cîrțai, și în casă îmi intră un om.

— Bună-sara.

— Mulțam dumitale.

Și tace. S-apropie de-o laviță și șade. Eu răscolesc în jar și pun niște găteje. La flacăra focului îl văd bine pe cel ce șade pe laviță. Un rumân zdravăn, cu cojociță, cu căciula înfundată în cap. Fără mustață, fără barbă. Părea bălan și părea tinăr. Da', după glas, îl gîceam că-i om mare, — la vro patruzeci de ani. Era om străin. Mă gîndeam : are ceva și a venit să-i dau un leac. — Vezi că eu am fost moașă treizeci de ani. Și mai dau leacuri la femei și la bărbați. Ajut pe creștini. Dumnezeu să ne ajute și pe noi ! — Omul tăcea. Credeam : i-i greu să-nceapă. Am văzut eu de-astea.

— Ai mai venit pe la noi, om bun ? încep eu.

— Eu n-am mai fost pe la dumneata. Acuma vin înțîia oară.

Clipi din ochi și privi drept la mine, cum șadeam pe vatră.

— Vii de departe ?

— De departe.

— Văd că n-ai traistă. Dacă ți-a fost drumul îndelungat, vei fi fiind flămînd. Eu pot să-ți dau ceva de mîncare.

— Că nu mînc.

— Vei mai fi intrat pe la vro casă și vei fi mîncat.

— Nu. N-am intrat. Eu vin de-a dreptul la dumneata.

— Atunci, mă cunoști.

— Nu te cunosc, ci te știu, zise străinul, și tăcu iar.

Cum eram singură acasă, — bărbatul mi-i păcurar, — a-nceput să-mi fie frică. Cine știe ce om va fi ? Și vorbele lui din urmă mă neliniștiră mai întîi : nu mă cunoaște, ci mă știe. Ș-avea în glas ceva rece și aspru.

— A trebuit să-mi cunoști casa, îi zic. Mă mir cum nu te-a simțit cînele !... Nici un străin nu intră înainte de-a bate la fereastră. De intră așa, de capul lui, în curte, îl trage cînele la pămînt. Se vede că nu-i acasă.

— Ba-i în prag. Am trecut pe lîngă el. E alb și cu urechile negre.

— N-ai nici bîtă ! Mă mir că nu s-a întîmplat o nenorocire !... îi zic.

Mă plec să mai pun un lemn pe foc. Simțeam că mă tulbur, că fiori de frică încep să-mi alerge prin trup, ca niște ațe înșirate cu sămînțe de mac.

— La mine, zice el, nu se dau cîinii. Eu n-am nimic cu dobitoacele. Eu am cu oamenii. Pentru ce să port bîtă ?

Ochii lui luceau cu o lumină de gheață. Fața lui era albă, slabă și împietrită. S-a-nțepenit pe laviță.

— Dacă-ai venit la mine, se vede că ai vro lipsă, îi zic, ca să rup tăcerea. Tot aerul din casă se răcea de privirile lui.

El zîmbi cu amărăciune.

— N-am eu lipsă de nimic. Eu am venit la dumneata.

— Și de unde vii, rogu-te ?

— Vin de pe munți.

— Și pe unde ți-ai luat poteca ? îl întreb, doar voi putea ști satul de unde-i. Ai venit pe la Coasta-Cornului ?

— Nu știu Coasta-Cornului.

— Atunci, pe ce drum ai venit ?

— Pe drumul depărtat...

Iac-așa mi-a răspuns : pe drumul depărtat ! Deodată mi-a fulgerat prin cap : ăsta nu-i om de toate zilele ! Și simțeam cum înțepenesc de spaimă.

— Dumitale, începuse el, parc-ar fi văzut ce se închegase în inima mea, dumitale, zise, să nu-ți fie frică de mine. Eu nu-s om rău. Sunt omul lui Dumnezeu. Și umblu așa, prin țară.

— Umbli, zic, și vei avea o țintă.

Omul se mișcă puțin, — acum mai întâi de cînd se așezase pe laviță, — își tresări cojocița, își plecă ochii în pămînt. Și ochii-i mai mult nu i-am mai văzut. Dar îi auzeam glasul, care se schimba acum. Era un glas plîngător, ca și cînd ar fi venit de departe, ca și cînd l-ar fi adus vîntul.

— Eu am venit la dumneata ca să te scap de chinuri, începuse. Dumneata ai o durere mare. Mila dumitale e-n pămînt. Și plîngi după ea în toate zilele.

Spusese adevărul. O singură fată am avut, și mi-a murit la vîrsta de șaisprezece ani.

Străinul tăcu puțin, apoi începu :

— Dumneata ai zăcut un an pe pat. Și n-a fost ceas să nu te gîndești la cea moartă. De ce nu lași morții în pace ? Nu știi că morții au lipsă de hodină ? E mare păcat să le tulburi hodina ! Că ei putrezesc și se fac pămînt. Și de trec vifore mari, și de se descarcă trăznetele pe-aproape, țărîna lor rămîne liniștită. Și cînd trece popa și duce pe altul în pămînt, și-i plin cimitirul de lacrimi, de bocete, morții cei vechi nu aud, nu simt, ci dorm liniștiți. Iar de-i chemi cu amintirea plină de dragoste pe morții tăi, atunci țărîna lor se cutremură și le furi pacea veșnică.

— Ce să fac, dar ?! îl întreb înfiorată.

Omul mai tăcu puțin, și-mi păru că pe frunte-i luminează o lumină ca de lună. Apoi îmi zise :

— Roagă-te lui Dumnezeu așa : «Mulțămescu-ți, Doamne, că m-ai văzut». Și iarăși : «Mulțămescu-ți, Doamne, de ce mi-ai dat și de ce mi-ai luat».

Mă gîndeam la vorbele lui dintîi : «Mulțămescu-ți, Doamne, că m-ai văzut». Așa rugă n-am mai auzit ! Și n-o pricepeam.

Pe fruntea străinului părea că luminează mai tare lumina de lună. Deodată, se ridică de pe la-viță.

— Dumneata să-ncepi cu slujbele. Să dai să ți se cetească o psaltire. Da' nu diac s-o cetească, ci popă, un popă cu credință. Să se-ntoarcă răul și chinul care te-apasă. Și să dai pace morților.

Cînd deschise ușa, mi-a venit inima la loc.

— Om bun, îi zic, vei sta să guști ceva la casa mea, dacă te-a trimis Dumnezeu să-mi dai un sfat. Uite, tocmai am gata.

El întoarse, din uşă, capul şi mă privi cu ochii lui reci. Îmi păru că-i cîrţăie pleoapele cînd şi le ridică. Zimbi şi ieşi în curte. Un fulger mi-a fost gîndul : «Îl rupe cînele !» Da' n-am cutezat să ies. Am sărit la fereastră, să-l văd încătrău apucă. Da' străinul nu mai era nicăiri.

Am stat un ceas, am stat poate două aşa înlemnită. Apoi, pe dibuite, am aflat trei fire de tămîie. Pe un hîrb am tras jar ş-am afumat casa. Mi-era frig şi nu-mi puteam descleşta gura să zic un Tatăl Nostru. Da' ziceam în gînd.

“ Femeia care-mi spuse istoria asta oftă, mă privi cu spaimă şi-mi zise :

— Îmi vei ceti psaltirea ?

Era puţină la trup. Spunea că are şaizeci de ani, da' nu arăta. O roşată ciudată, ca un foc viu, îi încegea obrazul, nasul, fruntea. Cît a vorbit, întreg aerul din odaie l-a saturat cu miros de spirit.

— Am să-ţi cetesc psaltirea, îi zic. Însă am să-ţi spun o vorbă. Eu, desară, voi începe cetania. Da' dumneata, în vremea asta, ai să te fereşti de păcat ca de foc.

— Cum să mă feresc de păcat ? întrebă deodată, privindu-mă ţintă.

— Să nu faci nici un lucru rău.

— Că nu fac. Nu-s de elea. Eu fac numa bine creştinilor, îi ajut, ca şi Dumnezeu să ne ajute.

— Bine ! Îţi spun atîta : încep cetania, şi de-n vremea asta dumneata faci vrun păcat, nu răspund de nimic. Slujba se poate îndrepta spre răul dumitale. Pînă faci slujba, omul trăbă să fie curat ca aurul.

— Bine, părinte ! Numa, spune-mi, de ce să mă feresc ?

— Să nu ocărăști, să nu porți pizmă, să nu bei. Mai ales să nu bei vinars.

La cuvîntul din urmă, femeia oftă. Capu-i căzu frînt în piept. Abia putui auzi ce șoptește :

— Și avem de prune în pivniță...

— Așadar, adaog, nu vei bea. Pe urmă, peste-o săptămînă, de azi într-o săptămînă, vei veni iar.

Părea ca opărită. Nu-și afla cuvinte, și glasul îi era slab și puțin.

— O săptămînă ! Ei da, o săptămînă... Da' nu mai mult... Vezi, părinte, că avem de prune...

Și, ca și cînd ar fi căutat ceva pe jos, pășind mărunțel, se strecură pe ușă. Și o auzii cum șoptește mereu :

— Hm ! și avem de prune...

OM RĂTĂCITOR

„L-am cunoscut într-o sară de iunie. Stăteam în grădina de flori, în aerul plin de miresme, când deodată aud la porțiță un glas moale, dulce :

— Bună sara.

— Bună sara să deie Dumnezeu, zic eu, privind întrebător la omul necunoscut — un bătrîn mărunțel, îmbrăcat în straie nemțești, pline de praf.

Era drumeț. Îl poftesc în grădină. El deschide sfios porțița, intră și se oprește înaintea unui grup de flori.

— Frumoase pene ai ! zice. Uite viorele învoalte, rumene și fragede. Ai pământul gras. Garoafele nu-mi plac. Garoafa-i ca un ochi de sînge. Da-mi tare place rezeda. Mircasma ei e-un cîntec dulce, adormitor.

Vorbea domol, cu ochii la flori, răzimat în cîrjă. Abia acum puteam să-l observ mai bine. Să fi fost trecut de șaptezeci de ani. Îi tremurau picioarele slăbite, obrații-i erau mîncăți de părăiașe multe, și vinele, pe subt pielea surie, pe mîni, i se-ngrășaseră. Ochii însă-i ardeau domol și-aveau priviri rătăcite.

Îl poftesc să șadă pe laviță, lîngă mine.

— Eu, nepoate, zice, voi şădea, dar am o rugăminte : să-mi dai sălaş de noapte. Că, iată,-s zdrobit de drumuri şi nu mai pot alerga. Ş-acum să-mi dai voie să mă prezint : Vasile Oprean, om rătăcitor prin lume.

— Îmi pare bine, domnule Oprean, te văd cu plăcere. Nici nu mai încape vorbă că vei dormi la mine.

— Asta să n-o zici încă, nepoate. Poate să nu-ţi pară bine şi poate să nu dorm la tine peste noapte.

Îl privii nedumerit. Dar el nu zise nimic, ci scoase o tabacheră de tinichea, îngălbenită de vremuri, şi-şi răsuci anevoie cu degetele noduroase o ţigară.

— Vorbesc aşa, spuse el, după ce-şi aprinse ţigara, ca să nu te sperii. Unii oameni nu mă văd bucuros, şi, peste noapte, nu-mi prea dau sălaş. Că, uite, eu noaptea nu prea pot dormi. Am eu un cântec, şi-mi vine cântecul acela în minte, noaptea mai ales, şi-ncep să mi-l cânt. Noaptea eu tresar din somn şi n-am hodină, ca alţi creştini. Vezi, că eu am un cântec...

Omul tăcu şi privi aiurit în departe, uitîndu-şi de ţigară. Mă gîndeam să-l duc în casă, să-i dau ceva de mîncare, să-l îmbiu c-un păhar de vin.

— Eu is om vechi, nepoate ! Eu am apucat vremuri mari ! De vremile-acelea vorbeşte cântecul meu. Da-i pagubă că mi s-a isprăvit glasul ! Ce să mai poată cînta un bătrîn neputincios ca mine ? La cântec trăbă inimă şi glas. Inimă aş avea eu, da' glasul s-a stins de mult. — Se întoarse deodată spre mine, cu faţa luminoasă. — Tu eşti tinăr, nepoate. Aşa un glas tinăr ar trebui la cântecul meu. N-ai cerca să vezi cum merge ?

— Eu nu cunosc cântecul-acela, domnule Oprean.

Păru că nu m-aude și începu să mormăie o melodie.

Tăcu, apoi, și mă privi iar.

— Dar eu să nu te opăcesc pe dumneata. Vei avea trebile dumitale. Dacă nu știi cînta, am să plec chiar acum.

— Dumneata să-mi faci cinstea să bei un păhar de vin la casa mea. Zici că ești obosit. Te vei hodi ni un strop.

Îl dusei în casă, da' bătrînul mîncă în silă. La vin începu să-mi spuie sentințe latinești și mă uimi cu multele lui cunoștințe. La vîrsta lui cetea și acum gazeta și știa să judece adînc multe din chestiile care mă frămîntau și pe mine.

— Eu, nepoate, zise în urmă, am avut rostul meu pe vremuri. Am însămnat și eu ceva în viață. Da' de cîțiva ani a dat o boală grea peste mine. Am zăcut eu în boala aceea, între moarte și viață, patru luni de zile, și cînd m-am trezit mi s-a părut că-i altă lume și-s alți oameni. Vro cîțiva tînări din oraș, după ce m-am făcut mai bine, veniră să mă vadă. Era între-aceștia unul Bratu cu numele, ș-avea un glas — privighetoarea Raiului ! Ș-a zis Bratu acela : «Moș Oprean, am să-ți cînt o cîntare nouă». «Cînt-o», zic. Și el s-a răzimat de spatele scaunului, a privit în podele ș-a început cîntecul. Eu eram iubitor de romane, de doine, de tot felul de cîntece. Am avut glas bun odată, da' ca atunci n-am cîntat niciodată așa de frumos. Că Bratu-aceia numa cît a deschis gura ș-a dat să cînte, și eu i-am prins melodia, din gît i-am smuls-o ș-am cîntat așa cum nu s-a mai pomenit. Cîntînd atunci, m-am pomenit într-alte vremi, între alți oameni, între alți rumâni. Ș-acela mi-a rămas de-atunci cîntecul meu. Venise Bratu la mine, chipurile, să mă-nșăle : «Moșule, să-ți spun o cîntare nouă».

Dar eu am cîntat-o, eu am compus cîntarea aceea. O ştii şi tu ? Şi bătrînul mă privi blind, duios, cu mare dragoste.

Nu ştiam ce să cred. Vedeam că-i un nenorocit, da' nu-l pricepeam. Îi umplui păharul şi beu. Deodată ridică fruntea, privi speriat în jur şi-mi zise şoptind :

— Eu am o vedenie. Cît ce se-nsară, vedenia mi s-arată. Numa nu mi s-arată totdeauna pe-o formă. Cîteodată-l văd cu flinta-n spate, alteori cu lancea-n mînă, da' celea mai adeseori cu cuşmă de oaie în cap. S-apropie vedenia de mine şi mă cunoaşte. Îmi dă bună-sara şi-mi face sămînă din cap ori din mînă. Nu mi-i frică de el, că ne cunoaştem de mult, dar aşa, ca o jale grea, mi se lasă pe suflet de cîte ori îl văd, încît mai bine aş vrea să mor decît să mai am inima aşa de amară. Trec, nepoate, de multe ori, noaptea, peste munţi. Şi-i lumină albă de lună, şi stau pădurile negre, încremenite. Şi-n liniştea ceea mare mi s-arată vedenia. De multe ori stăm de vorbă ceasuri întregi. Grozav doreşte să ştie veşti noi din ţară ! Văd cum i se umflă pieptul, aud cum îi bate inima. Mă priveşte cu ochii mari şi umezi. Sînt ochii lui, aşa cum îi cunoşteam în viaţă. Eu îi spun, îi spun mereu. Şi el vine uşor pe lîngă mine, oftează, şi cîteodată se opreşte dintr-una. «Îmi spui tu drept, Vasile ?» «Drept, pretine, nu te-oi minţi eu pe tine.» Să vezi, nepoate, vorbim amîndoi ca-n viaţă, zise, zîbindu-mi, moşneagul.

Îşi muie mustăţile în vin, sorbi un strop, şi-mi spuse :

— Se tulbură rău cînd îi spun veşti rele de pe la noi. Da' ce să-i fac, nepoate, din cît pot le încunjur, însă cîteodată îmi porunceşte aspru, şi trăbă să-l ascult. Pe comandantul mai mare trăbă

să-l asculte ostaşul de rînd. Aşa, îi spun cîteodată veşti neplăcute. Atunci, c-un geamăt scurt, dispare şi nu mi se mai arată cine ştie pînă cînd. Da' m-a legat sub jurămînt, odată, să-i spun tot ce se întîmplă între rumânii lui. Acuma, eu cetesc prin foi, da' tot nu le pot şti toate. Aşa am ajuns un om rătăcitor, căci trăbă să călătoresc mereu, ca să aud veşti noi şi să i le spun. — Tăcu şi mă privi cu bucurie. — Şi mai umblu pentru ceva, zise iar ; îmi port cîntecul prin lume. Nu-l mai pot cînta, că mi s-a stins glasul. Numai atunci, cînd a venit Bratu acela la mine, mi s-a dezlegat. Da' spun textul. Şi se află pe-aiurea vrun tinăr, şi-i fluier melodia, şi-nvaţă şi melodia. Şi cîntecul începe să trăiască, încep să-i crească aripi, începe să cuprindă tot Ardealul, şi-n cîntecu-acela e puterea noastră, pentru că-n el e nădejdea noastră.

Moşneagul tăcu iar. Priveam cu înfiorare şi cu milă la dînsul. Era slab şi abătut, parcă numa ochii-i erau vii, numa ochii, în toată fiinţa lui. Mă gîndeam la păcatul rudeniilor care-l lasă pe-un biet nenorocit să cutreiere satele şi oraşele, la o vîrstă aşa de veche. Îl poftii să se culce. El îmi mulţămi.

— O să-ncerc. Da' de mi s-arată vedenia, să nu fie cu supărare, va trebui să plec în puterea nopţii. Numai afară poate sta de vorbă cu mine şi-i pot spune veştile ce mi le cere din lumea noastră. Da' mai stai puţin, nepoate. Ia-ţi creionul şi-o foaie de hîrtie. Trăbă nesmintit să-i scrii textul.

Iau hîrtia şi aştept. El clipi din gene.

— Scrie-acolo, zise, ridicînd un deget.

Colo-n munţii Ţebii, unde Horia-odată

Îşi strîngea oştirea subţ falnic gorun,

Se vede-o movilă ş-o cruce uitată

A lui Avram Iancu, eroul tribun.

Bătrînul se opri aici, ochii i se umplură de lacrimi, limba i se înnodă și nu mai putu să continue. Îl slăbise, pesămne, și vinul ce-l beuse. Da' cîntarea îmi era cunoscută. Nu știu de cine-i poezia asta, destul de săracă de altfel, dar îmi aduc aminte că vin mai departe și versurile :

Dormi etern în pace, eroule mare,
Că și de-a ta umbră dușmanii se tem.

Melodia ce-o îmbrăca era, însă, după cît îmi aduceam aminte, plină de adîncimi dureroase și de înălțimi înfiorătoare. Privii la moșneag, care suspina încă, și, ca-ntr-o depărtare cețoasă, părea că înțăleg.

— Voi mai veni odată pe la tine, nepoate. Acum mi-am uitat textul. Și trăbă să-l știi și tu ! Trăbă să-l știe tot rumânul ! Da' să vii odată la mine. Acolo am să-l aduc pe Bratu să ți-l cînte. Atunci să te-aud, atunci să te văd cum ți-or da lacrămile, cum ți-a crește și ți s-a strînge inima. Acuma, noapte-bună !

Îl lăsai singur în odaie și trecui într-alta. Mă temeam să nu-i fie rău peste noapte și n-am adormit pînă tîrziu.

Dimineța, cînd l-am văzut, era foarte trist și foarte abătut. Abia îmbucă ceva și se și pregăti de plecare.

Cînd trecu pe lîngă grădinața de flori, îmi zise :

— Ai frumoase pene, da' smulge garoafele. Garoafa e ca un ochi de sînge, și mie nu-mi place...

VECINA

Vecina-i o muiere bătrână, mărunțică, uscată, îngîrbojată ca o cîrjă popească. Are o casă veche, cu părății cufundați, cu geamuri mici și somnoroase. Prin curte ciugulesc, în liniște, găinile. În răstimpuri bate cocoșul din aripi, și cucurigă de pe streășina de spini a gardului.

Vecina e muierea lui Dumnezeu. A ținut, de cînd s-a pomenit, toate posturile și zilele de ajun. Și acum, dacă te-ntîlnești la poartă ori pe uliță, în vreme de post, nu se poate răbda să nu-ți spuie :

— Văleo, nepoate, cum ne păgînim ! Iă să treci prin sat : tot de la a treia casă pătrunde miros de coaste fripte !... Acum, în Paresimi, măcelarul își ține baraca deschisă !... Și vin muierile pe furiș și cumpără carne !...

Vecina vorbește cu durere și își descoperă cei doi colți ce i-au mai rămas în gură. Așa vorbește de cu durere, de-i dau lacrămile și-și uită cei doi dinți răzimați pe buza de jos. Dacă te simte că ai mai vrea să stai un strop, începe să-ți spuie despre folosul postului :

— Eu, zice, am postit toate posturile și m-a ferit Dumnezeu de toate relele. Duh necurat n-a încercat să se apropie de mine. Postul, și frica, și mila te

apără de toate nenorocirile. — Și-și ține ridicate trei degete zbircite, pămîntii, cum ar însămnă cele trei virtuți. — Eu, în tinerețele mele, mă gîndeam, odată, să mînc, în niște Paresimi, lapte. Aveam copil mic, și eram slabă. O zi m-am luptat cu ispita ! Și noaptea am visat un vis. Mi s-a arătat în vis popa cel bătrîn. Era supărat și mă privea cu minie : «Stano, zicea, nu te spurca ! Dumnezeu ți-a dat copilul, tot el a pus rînduiala postului. Teme-te de Domnul, fie-ți milă de copil și nu te spurca !» Și s-a dus că luat de apă. Și n-am mîncat de dulce, și bine am făcut ! Am rămas sănătoasă, copilul mi-a crescut voinic. Postul, frica și mila ! adaose, ridicîndu-și iar trei degete.

Vecina e femeie cuvioasă. Rugăciunea ei e ascultată mai altcum decît a popii. Că odată dase o secetă mare pe hotar și pe hotarele învecinate. Se uscau semănăturile, și cerul rămînea mereu neclintit. Adia o boare călduță, sara și dimineața, jos pe pămînt, dar sus în cer era mereu liniște. Șapte popi din șapte sate, îmbrăcați în sfintele odăjdii, au ieșit cu icoanele și cu tot poporul să facă rugăciuni în șapte părți din hotarul fiecărui sat. Cerul, însă, a rămas încuiat.

— Atunci, ce m-am gîndit ? zice vecina. M-am gîndit să mă pun pe rugăciuni, ziua și noaptea. Ajunam și mă rugam. Și-n noaptea a treia iar mî se arată popa cel bătrîn, — vezi că i-am fost prescurărită treizeci și cinci de ani, — mi se arată în umbră și-mi zise : «Stano, ia cu tine nouă femei văduve, postelnice, și roagă-te cu ele, că vei izbîndi». Și-n crepatul zorilor am adunat cele nouă văduve postelnice, și ne-am pus pe rugăciuni, aici, la mine în casă. Ziua întreagă n-am pus nimic în gură, nici pe-afară n-am ieșit. Și, sara, unde nu începe o ploaie liniștită și domoală. și unde nu se

varsă trei zile necurmat. Că rugăciunea celui postelnic e totdeauna bine primită. Că popa-i bun dacă face slujba cu patrafir, da' dacă nu-i postelnic, n-ajută nimic ! Postul ! zicea vecina ridicîndu-și un deget.

Vecina e femeie miloasă. Cînd dă peste cineva în sat vro boală grea, de nu se mai tămăduiește cu săptămînile, cine colindă pe la o sută douăzeci de uși, să adune o sută douăzeci de crețari pentru maslu ? Vecina. De-i tină, se împlîntă cu cizmele-i grele în hlei, pare că înoată, așa se clatină și dă din mîni. De-i ger și lunecuș, merge pipăit, mărunțel și se razimă în cîrjă. Mai strigă pe la porți, mai blastămă vrîun cîne, da', sara, năfrămuța ei e mototol din care, pe masa bolnavului, se varsă cei o sută douăzeci de crețari, strînși de milă.

— Mila, zicea bătrîna, ridicîndu-și cu greu degetul, deschide izvorul vindecărilor !

Oamenii din sat erau vestiți odată ca mari bătauși. Nu trecea duminică și sărbătoare fără împunsături de cuțit. Nu era frică de Dumnezeu. De cîțiva ani sînt stabiliți jandarmi în sat, și mulți cred că liniștea de-acum ei au adus-o. Vecina însă zice altcum. Ea a postit un an în fiecare luni, anume ca Dumnezeu să le umple sufletele oamenilor cu frică.

— Frica, zicea vecina, ridicîndu-și încet degetul, e începutul mîntuirii !

Rar vorbește vecina despre năcazurile sale. Numă cînd se-ntîmplă s-o cerceteze fata, măritată aici în sat. Da' fata nu vine des. Bătrîna nu i-a dat nici acuma partea de moșie ce i-a făgăduit-o la măritiș.

— Vrea să-mi ieie, nepoate, tot ! Vrea să mă scoată din casă ! Acuma, n-are ea suflet s-aștepte

pînă voi muri ? Ale ei vor rămînea toate, că pe ficii i-am împăcat. Eu, o muiere bătrînă, din ce să trăiesc ? Da' vezi că nu-i la ea nici frică de Dumnezeu, nici milă de părinte.

Și cearcă să-și ridice două degete.

Îi zici :

— Lasă, lele Stană, că drept are fata. De cinci-sprezece ani tot așteaptă să-i dai ceva. Are trai rău cu bărbatul pentru asta, și dumneata nu vrei să-nțalegi. Pentru ce nu te duci să stai cu ei ? Ori să vie dinșii aici.

Vecina elatină din cap cu tristeță, te privește cu compătimire.

— Doamne, Doamne, nepoate, da' cum crezi că se poate una ca asta ?! Eu am lipsă de liniște, să-mi pot zice rugăciunile. La ei e casa plină de copii.

— Te vei ruga mai puțin, lele Stano, și te vei ruga cu nepoții... E o rugăciune și asta.

Vecina își ridică atunci palma dreaptă, și, ținînd-o de jumătate deschisă, îi zice :

— Aici greșești rău, copile. Eu trăbă să mă rog mult, eu mă rog pentru tot satul. Ce crezi tu, grindina, și lăcusta, și ciurma ne încunjură satul așa numa, de flori de măr ? Ne încunjură alungate de puterile rugăciunilor oamenilor postelnici ! Că dacă spui o rugăciune de la inimă, e ca și cînd ai bate-un cui dușmanului în piept și l-ai ținut de-un stîlp. Acuma, fata mea mai poate s-aștepte. Să-i pară bine că nu vin nenorocirile cele mari.

— Da' copii, lele Stană, pentru ce mai sînt ei atunci, dacă slujba lor o faceți dumneavoastră, bătrînele ?

— Ha ? Copii ? Fac și ei, dar ăștia mai tinări sînt toți domni și nu mai postesc. Și unde nu-i post, nici viață creștinească nu este !

Îi spui :

— Aș crede, lele Stană, că dumneata ai face mai pe placul lui Dumnezeu dac-ai sta la fată, povestind cu nepoții, grijind de ei. Slujba asta a lăsat-o Dumnezeu femeilor bătrîne.

Vecina oftează, te privește cu ciudă, și să mu deie Dumnezeu să știe ceva rău despre tine, că te lasă-n drum, pornește pe uliță, și mine știe tot satul de zece ori mai mult decît a știut lelea Stana.

De vro jumătate de an are o păreche de mătă-nii. Le-a cumpărat de la un călugăr lung în păr, încilcit în barbă, soios la haină, nespălat pe cinstita dreaptă, cum e călugărul mai cuvios. Vecina le poartă veșnic cu ea, și zice pe zi atîtea rugăciuni, de parcă-i șuieră ceva mereu pe la urechi, iar în cap i se-nvîrte un vîrtej de vînt. Și cînd adună creștarii de maslu, de la o poartă la alta, tot sporește cu degetele, trecînd de la o boabă mare, neagră, la alta. De cînd se adună în chipul acesta banii pentru maslu, vecina spune că bolnavii se vindecă mai grabnic.

De curînd fata și ficiorul au apucat-o în grădină. Erau poamele coapte, și vecina ciupăra cren-guțele mai joase. I se mișca fața întregă spre frunte, pe cînd degetele pipăiau pe cele mai coapte.

Fata și ginerele aduseră iar vorba despre împărțirea moșiei. Spuneau că li-i greu, că au copii mulți, că iarna trecută au trebuit să cumpere grăunțe de cinzeci de arginți. Că vorbește satul întreg de încăpăținarea ei.

— Nu-mi pasă ! zise bătrîna, înghițind cu lăcomie prunele moi și aromate.

— Nu-ți pasă dumitale, zise fata, da' ne pasă

nouă. Dumneata iai o sută de zloți de la oamenii care lucră moșioara noastră. Ne-am gândit, cu Niculaie, să-ți dăm noi pe an atîția bani, și să lucrăm moșia. Aduce de trei ori atîta. Pentru ce să îmbogățești pe un străin ?

Vecina păru că se gîndește puțin ; nu mai amesteca din fălci, și degetele-i nu mai culegeau. Dar se hotărî îndată.

— Nu vi-l dau ! zise, începînd să culeagă iar din clombițele plecate.

— Și pentru ce, ne-am ruga ? Nu-s și banii noștri ca și alții ? Te-am rugat să vii la noi. Te ținem bucuros. N-ai vrut. Se vede că ne dușmănești. Ce rău ți-am făcut ?

Ginerele o privea cu minie.

— Lăsați-mă, că nu vreau ! Nu-mi amăriți zilele ! Ar trebui să aveți frică de Dumnezeu și milă de o muiere bătrînă.

Ginerele, însă, de data asta n-o lăsă :

— Unde crezi dumneata că vei ajunge după moarte ? În Rai ? Dumneata te crezi o călugăriță și crezi că ți-l deschis Raiul ? Da' stai să-ți spun eu unde vei merge. — Se apropie de bătrînă și-i strigă la ureche : Talpa-Iadului ! Dumneata tot : «Postul, frica, mila...», dar iată, mînci cu lăcomie, nu ți-i milă de nedreptatea ce-i faci fetei, și nu ți-i milă de nepoții dumitale !

Își luă muierea de mînă și-i zise :

— Să mergem ! Să nu-i mai călcăm pragul !

— Duceți-vă ! zise bătrîna. Pentru c-ați supărat pe Dumnezeu, voi lua de nouă ori șiragul de mătănii, și Domnul vă va fi milostiv.

Și începu să culeagă în șorțul negru prunele vineții.

OM NACAJIT

Imi sapă în grădină de cîteva zile. Are și mîină, și vorbă domoală. Dar spor totuși are. Zice el :

— Că nu-s pipaș. Să fiu pipaș... aș mai sta ș-aș pierde vremea. Pînă scoți tabacherea, pînă dezlipești hîrtia, pînă răsucești țigara... Că muncitorii avem dește groase, și nu-s dedate cu hîrtii subțiri.

El, deci, muncește mereu. Și, muncind, nu flueră, nu cîntă, ci parcă se tot gîndește. Are un ochi cu hibă. De te privește cu ochiul acela, ți se pare că te ia în batjocoră. Noroc de ochiul cel sănătos. Acela cată cu blîndețe, cu melancolie la om.

Sapă necurmat și, de știe pe cineva prin grădină, aruncă, în răstimpuri, cîte-o vorbă. O vorbă domoală și moale. Se-ntîmplă să nu-l înțalegi bine, și nu-i răspunzi. El bagă de samă, tace și cine știe cînd mai sloboade o vorbă.

Are femeie și copii și spune că fetița i-i foarte deșteaptă.

— Acuma sînt copiii mai deștepți ca mai na-
inte. Pe vremea mea erau mulți hăbăuci.

— Sînt mai sănătoși, Petre.

— Ba că se-ncumîntesc oamenii, pentru că sînt năcazuri mai multe, și oamenii trăbă să se știe apăra de năcazuri.

— De la Dumnezeu sînt toate, Petre !

Tace. Întru tîrziu te trezești că-ți zice :

— Și cei care se nasc pricolici, ori cu putere de vrăjitor, tot de la Dumnezeu sînt ?

— Tu crezi în pricolici, Petre ?

El tace puțin, apoi, pe-o clipă, oprește sapa.

— Vezi bine, dac-am auzit. Și acum trăiește la noi un om bătrîn, care a fost pricolici.

— Și cine să fie acela ?

— Nu se poate spune ! Cine spune ce-a auzit, se face stană de chiatră. Dar este ! Cei ce l-au văzut au spus. Cei ce-l văd cu ochii pot să spuie, da' cei ce-au auzit, ba. Străjerii de noapte l-au văzut. Umblau somnoroși, noaptea, pe uliță, cu cojoacele pe ei, cu furci de fier în mînă, cînd iacă-tă-l numa : un cîne mare vine ață-n ei. A sărit să-i rupă, avea dinți lungi și arcuiți ca la porcii sălbatici. Da' străjerii l-au înțapat cu furcile, de a pornit sîngele părău. Un sînge negru, stricat, care se închea îndată. Ș-atunci cînele s-a dat peste cap și, iată, înaintea străjerilor stă un om din sat cu pălăria în mînă. Gemea că l-au vindecat de boala care pătimea.

— Hei, Petre, cite povești de astea n-am auzit și eu !

Zîmbește liniștit și larg.

— Povești, zici dumneata, da' să pățești o dată...

Îl lași în pace, să sape, da', după un răstimp, urmîndu-și gîndurile lui, se trezește iar :

— Strigoi a fost și moșul nevestei mele. Strigoi de sămănături. Că sînt strigoi care n-au altă putere decît să ieie laptele de la vaci. Da' neni era de sămănături. Cît a lucrat el moșia, n-a fost an să nu-i deie claia de grîu șase ferdele. De era cu secetă, de era cu ploaie. Cînd la alții nu da o ferdelă, la el asta era măsură știută. Nu făcea

ogor, nu diregea locul. Da' nopțile, după ce înflorea grîul, una cu alta, neniul le petrecea pe hotar. Și umbla ca o nălucă de la o holdă la alta : aduna mana grînelor în pumni și o vărsa pe holda lui. Vezi, asta s-a-ntîmplat cu neniul. O știe tot satul.

— Așadar, tu ai fost avut dinspre nevastă, Petre.

El tace iar un răstimp. Te depărtezi. Întru tîrziu, din nou :

— Puteam să fiu și eu domn astăzi. Da' vezi că păcatele părinților le ispășesc copiii.

— Și-ți pare rău că n-ai ajuns domn ?

— Cînd eram mai tinăr, mi-a părut rău. Credeam că domnia aia-i o mîncare rară.

— Și acuma n-o mai dorești ?

El zîmbi iarăși, liniștit și larg.

— N-o mai doresc. Că ce folos de haină și de peană, dacă straița ta e totdeauna goală ? Eu am văzut domni mai năcăjiți ca mine.

— Aici în sat ?

— Da, aici. Acuma nu mai trăiește, și copiii lui cine știe pe unde s-au împrăștiat. Poate cerșesc. Noi avem cel puțin o casă, o colibă. Da' cîți domni n-au nici casă...

— Și cine a fost acela ?

— A venit la noi ca scriitor la cancelarie. Cu muiere, cu vro'cinci copii, și, într-o ladă de lemn, pe care o purtau doi ficiorași mai răsăriți, își aduceau toată avuția. Venea din străini. Nici nu era de legea noastră. Vorbea și rău rumânește. Acuma tot mai sînt plăți, da' pe vremea aceea ce avea un agheunt ? Cît îi era destul să moară de foame. Și, iată, is om sărac, și veneau și la mine muierea și copiii lui dup-un cop de făină, ori un strop de lapte. Se ofiliseră toți, de gîndea c-a dat boală peste ei.

— Era bețiv ?

— Nu era. Ș-avea o scrisoare ca din tipar. Da' ce folos... Văd eu că-n lume întâi să ai o bucată de pîne. Eu, acuma, din sapă, mă apuc acuş de de coasă. Mă frămînt o vară-ntreagă. Da', de, am și eu o bucată de pîne, știu că și eu mă voi hodini odată de toată zdroaba, în pămînt, ca și boierul care viața lui întreagă a fost purtat de patru cai.

Cîteodată ține pauze mai lungi. Cîte-un ceas nu mai spune o vorbă. În răstimpuri te privește cu ochiul cel bolnav. S-ar părea atunci că te batjocorește pe tine, pe el însuși și lumea întreagă.

Intr-o zi, din cîtă lume de gînduri se învîrte în capul lui, spune cu vorba lui domoală cîte o frîntură. De multe ori te miri cum trêce de la un șir de idei la altul.

Îi place să lucre singur. Cînd e cu mai mulți, tace, și ochiul cel cu hibă i se împăinjenește, aproape adoarme. Și cîteodată, cînd își ridică pleoapa, ochiul acela e și mai tulbure.

Intr-o zi l-am întrebat de ce-i așa tăcut cînd e cu alții.

— Mă amețesc de cap, cînd îi aud cîte torăie. Știu numa să spuie minciuni de unii și de alții. Mie asta nu-mi place. Și, dacă nu-mi place ceva, nici nu pot munci cumsecade. Eu cred așa : tot omul e cum l-a lăsat Dumnezeu. Cine batjocorește pe unul pentru o scădere ce o are din naștere, își bate joc de Dumnezeu.

Și ochiul lui cel bolnav clipi des de cîteva ori.

La amiază vine fetița și-i aduce mîncarea. O întreabă cîte ceva de acasă, și mîncă, de silă parcă. La fetiță nici nu privește.

Dar îndată ce se simte singur cu fetița, o cheamă să șadă lîngă dînsul :

— Haid', Măriuța tatii, mîncă și tu.

Și copila se așază repede, și-n cîteva clipe zbi-cește blidul. Iar el, în vremea asta, răzimat într-un cot, o privește cu nețărmurită dragoste, cu ochiul cel sănătos.

— Așa, să crească mare Măriuța tatii.

1911

ONU

În zilele frumoase de vară ulițele satului sînt pustii și tăcuțe. Par adormite, cum se încovoiaie neregulat, cum se pierd printre casele acoperite cu paie, înnegrite de fum și de vremuri. Din înălțimi coboară mereu deasupra satului undele luminii, jucînd ape argintii pe tinicheaua clopotniței.

În răstimpuri latră plîngător vreun cîne rămas acasă, în lanț. Pe la porțițe, la umbra frăgarilor, se joacă domol copii în cămășuțe. Bunici potolite apar din cînd în cînd lîngă ei, torcînd din caietul de lînă. Ochii lor mici luminează blînd, privesc mirați din fețele zbîrcite.

În zilele frumoase de vară, în zilele lucrătoare, rar se rătăcește vreun bărbat pe uliți. Dar în fiecare dimineată, cînd soarele s-a săltat de cîteva suluri pe cer, pe calea ce coboară drept prin inima satului, venind din pădure, se zărește, tot apropiindu-se, un nouraș de colb. Nourașul cînd se destramă, cînd se-ncheagă iar, mai gros, mai luminos. Cînd se apropie, deslușești un omuleț, frînt de șale, cum trage în spinare o sarcină de lemne.

Copiii, cum îl văd, își lasă jocurile, se reped, sar în jurul lui, se cațără pe nuiielele ce le tirîie

prin praful drumului, rîd, chiuie și-i cîntă
în cor :

— Onule, Onule,
Ce ne-ai adus, Onule ?
Turtă dulce, domnule,
Turtă dulce de la tîrg,
Ș-un covrig,
Ș-un covrig !

Onu pășește mereu, înotînd prin colbul ce-l
stîrnesc copiii care-i ies în cale, tot mai mulți, scă-
părînd din piciorușele desculțe. Ceata, tot mai
mare, îl înconjură, îl urmează, și cei ce nu ajung
să se prindă cu mînuța de un gătej din sarcina
lui pășesc pe lîngă el militărește, în tactul :
«O-nu-le, O-nu-le, ce ne-ai a-dus, dom-nu-le».

În fața porțiței lui Onu, ceata întreagă se re-
pede grămădindu-se să deschidă. Se înghioldesc,
se zgîrie, țipă, și, cînd porțița s-a deschis, cei că-
zuți în brînci pe cîmpul de luptă se ridică încet,
plîngînd amarnic.

Onu își leapădă sarcina de lemne sub nucul
bătrîn din fața casei vechi, cu părății scorojiți.
Dintr-o aruncătură de ochi el vede lacătul pus la
ușă. Un zîmbet ușor îi trece peste fața roșcovană.
Cu o mîină își aruncă clopul, care nu mai are nici
o culoare, apoi se întinde, se scutură. Nu-i chiar
așa pitic cum era sub sarcina de lemne. Fața-i
mică, rotundă, pare plină de sănătate. Mustăța
și-o poartă rătezată, și părul tuns pînă la piele.
Ochii-i albaștri privesc voioși. Cu o mîinecă de la
cămașă își zbicește oboseala, și se culcă, oftînd
ușurat, pe pajiște, la umbra nukului.

În vremea asta copiii și-au repetat de multe ori
cîntecul lor, apăsînd silabele.

— Azi n-am aflat nimic, băieți, în zadar v-ați împins ș-ați făcut tărașoi ca niște ăia. Nu-s pui, nu-s ouă, nu-i pasăre.

Și Onu se întoarce pe-o dungă, apropiindu-și de cap mîneșarul său bătut cu petece de toate mărimile și culorile, care par, de departe, niște bani antici, străini.

Vreo cinci băieți se desprind din mulțime și, codindu-se încă, spun deodată :

— Eu am deschis porțița, nene Oane !

— Ați putut s-o deschideți. Dar azi-noapte a trecut vijelie mare peste pădure. Frunzele s-au scuturat, crengile s-au despicat, pasărilor au zburat, cuiburile printre spini au picat. Și deasupra pămîntului, din naltul cerului, s-au coborît, ca o furtună, nouă șerpi mari, nouă balauri cu solzii de aur, s-au tîrîit, reci ca gheața, prin frunzele pădurii, și toate ouăle le-au înghițit. Vai, cum plîngeau azi-dimineață, în crăpatul zorilor, pasărilor, săracile ! Și păsăroii zburau, ca pietrele aruncate din prăștii, dădeau ocoale în jurul pădurii, cătînd dușmanul, și, în durerea lor fără nădejde, își smulgeau cu plîsurile penele moi și scumpe și le lăseau pradă vîntului. Și, rar de tot, de prin vro huzdoapă, se auzea plînsul chemător al vrunei puișor, aruncat acolo de aripa vijeliei. Sarcina de lemne mi-am adunat-o în grabă : poți aduce sute de cară, atîtea sînt uscăturile căzute. Apoi am început să caut după cuiburi. Știam că azi e Nicușor la rînd să-i dau niște ouă de mierlă. Și, cum rătăceam prin pădure, cădeau lacrimi mari și grele de sus, ș-am auzit un glas cum mă cheamă : «Oane! Oane!» «Aice-s, zic eu, cat un ou lui Nicușoru morăresei.» «Nu mai căta, zice glasul, că nu vei afla. Spune-i lui Nicușor că-mi pare rău de

el.» Glasul făcu apoi «Of-of», și părea că s-a pierdut pe-aci la deal, în cer.

Onu tace, iar Nicușor pune buza și începe să plîngă cu amar.

Onu îl privește cu coada ochiului, zîmbește sub mustața rățezată, țepoasă.

— Nu plînge, frățioare, încă n-am isprăvit povestea, zice Onu, căutînd pe furis în buzunarul mînecarului de lingă el. Cum veneam pe drum, cu povara în spate, văd deoparte o tufă de spini. Stau să mă odihnesc puțin, șad lingă tufă, și ce aud? Cîrpea un pui părăsit. Poate furtuna de azi-noapte l-a adus pînă aici, poate a căzut din gura lacomă a balaurului... Desfac tufa, mă-nțap, da-n urmă iată ce aflai.

Și Onu scoate din buzunar un puișor de mierlă. Ciocu-i era încă tivit cu galben. Puișorul tremura și clipea des din ochișorii lui cît două gămălii de ac.

Cei cinci se aruncară deodată.

— Nu așa, băieți, ăsta-i norocul lui Nicușor.

Și-l dă feciorului morăresei. Acesta zvicnește repede, tăindu-și drum prin mulțime. Vreo cîțiva fug după el îndată, iar ceilalți, după ce văd că așteaptă în zadar, se strecoară cîte unul în uliță.

Acum e gălăgie pe drum. Jocurile copiilor au început iară. Onu se cuibărește bine pe pajiște, la umbră, dornic de somn.

În toate diminețile Onu pornește cu noaptea-n cap în pădure, după lemne. Și cînd vine, află totdeauna ușa încuiată. Dacă ar fi de față soru-sa, care-i încuie mereu ușa, ar ști el ce buchi să-i spuie, ca să nu-i tihnească nici prînz, nici cină. Dar soru-sa și cumnatu-său Vasile is duși la lucru pe la oameni, ca doi sărîntoci ce sînt. Și astfel Onu tre-

buie să-și înghită minia, să uite că n-a imbucat nimic și să se liniștească în stăpînia somnului.

În zilele frumoase de vară, Onu adoarme regulat sub nucul cel bătrîn, îndată ce-și leapădă sarcina de lemne și scapă de copiii de pe uliță. Dar înainte de-a adormi, privește, în răstimpuri, prin luminișurile gardului, în curtea vecină. Parcă s-ar teme mereu să nu audă de-acolo un glas. Și teama lui nu e fără temei, căci bunica din vecini îl păzește de multe ori, din umbra casei de după gard, pînă ce Onu rămîne singur, și atunci începe, ca și cînd ar fi așteptat de mult clipa asta :

— Facu-mi sfînta cruce, că iar se culcă ! zice bătrîna scuipînd o gușă de lînă. — Că dumneaei veșnic toarce ori răsucește. — Facu-mi sfînta cruce ! mai zice, a doua oară.

Onu tace. Se prefăce că doarme, că n-aude nimic. Atunci bunica, o rubedenie de-a Onului, s-apropie de gard și zice a treia oară !

— Facu-mi sfînta cruce, că...

— Fă-ți-o, zice Onu, căpătînd glas deodată, să te apere de dracu ! Cel din pietre și așa trage la bătrîne.

— Doamne, Oaneo, cum te rabdă inima să stai acasă pe vremea asta ? ! Ai voștri de mult s-au dus cu sapa-n spate.

— Lasă-i să meargă.

— Da, numa că din oboseala lor trăiești și tu, leneșule, că ai fi bun să te tragă cîinii-n părău. Om sănătos, tare, om tinăr, să zaci toată ziua pe coaste, ca betegii ! Nu ți-i frică de bătaia lui Dumnezeu ?

— Nu mi-i frică. Și eu muncesc, răspunde Onu ridicîndu-se într-un cot.

De dincolo de gard s-aude un rîs răutăcios.

— Ce muncești tu ?

— Aduc lemne, zice Onu, cu voce aspră. Sînt calul de povară a' lui cumnatu-meu. Știi dumneata ?

— Știu, știu, face bătrîna amărîtă. Măcar de-ai fi cal, dar ești om, și mi-i rușine de oameni. Mi-i rușine că-mi ești rudenie.

Onu nu răspunde. S-aude cum face numai :

— Hm !

— Ai să putrezești de viu, Onule ! Bun e Dumnezeu, dar o să vedem minunea asta. Muncești ! Aduci o sarcină de lemne și-ți pare c-ai clătît lumeară din temelie. Doamne, și nu știu cui să sãmene, adaogă bătrîna, ca pentru ea. Părinții lui au fost pîrjol de harnici. Și toate rudeniile noastre. Da' ce mă-ntreb eu de rudenii ? Tu n-ai părache-n nouăzeci și nouă de sate, măi slăbănogule ! zice iar către Onu.

— N-oi avea ! zice acesta trîntindu-se pe spate.

— Îți poate fi rușine, începe bătrîna mai oțărîtă, văzîndu-l pregătît pentru somn, îți poate fi rușine că flămînzești ziua întregă, zăcărînd aici la umbră ! Bine face soru-ta că-ți încuie ușa ! Las', să te hrănești cu rădăcini, ca dobitoacele, cu mere pădurețe și cu porumbele !

Bătrîna-i spune cazanii lungi, și lui Onu i-i ciudă că nu poate adormi. Onu are însă ac pentru cojocul ei. Cînd vede că nu mai tace, își pune o mină ușor la gură, și-n răstimpurile de liniște, cînd baba își ia răsuflet, începe să grohotească încet din gît, cum fac copiii cînd vor să stîrnească bivoliile ce vin de la pășune.

Bătrîna se înfurie, începe să înjure și se depărtează de la gard ; nu poate suferi grohotitul lui Onu.

Și, în pacea și umbra dulce a nukului, Onu adoarme senin, mulțumit.

Onu a rămas neînsurat. A rămas să trăiască în casa părinților săi, cu soru-sa și cumnatu-său. N-au împărțit averea, ci s-au înțeles așa, că, după moartea lui Onu, rămîne și partea lui soră-si, care avea o fetiță mărișoară. Bizuit pe puterea ce-o avea la casă, Onu se ferea mereu de lucru. În timpul verii se scula cu noaptea-n cap și, luîndu-și streangul vechi, pornea în pădure după lemne. Cînd se trezeau ceilalți doi, Onu — ca-n palmă.

— Iar a șters-o de-acasă, tu muiere! zicea în fiecare dimineață bărbatul.

— Iar! Să-l fi ars focul! Noi nu ne mai vedem capul de lucru, și el nu vrea să-nțăleagă.

— Ba-nțălege, da-i făcut el așa, să ne amă-rască zilele. De venea și el astăzi, cum ne-am în-țăles asară, isprăveam postata ce ne-a rămas.

Și, într-adevăr, în fiecare sară cei doi se împă-cau cu Onu, nădăjduind că a doua zi îi va însoți la sapă ori la secere. Însă Onu mirosea primejdia ce-l aștepta și le scăpa totdeauna din mînă. So-ru-sa, în schimb, îi încuia totdeauna ușa. Și de aici urma greutate mare pentru Onu, pînă dădeau în coacere poamele.

Pînă pe la Sînpetru, Onu mîncă de regulă o dată în zi, sara, dar de la Sînpetru încolo, pînă la Vinerca Mare, Onu nu se mai plîngea. Era stăpîn pe toate grădinile din sat. De-un șir lung de ani știe toți merii cu mere vărătice din sat, știe în a cui grădină se coc mai întîii perele. Și cele dintîi prune, presărate cu praf fin, el le culegea. Din gră-dina lor părea că pleacă poteci care leagă toate grădinile din sat. De cîte ori se cobora pe dîmbul grădinii lor, avea sînul plin tot de alte poame. Atunci copiii de pe uliță se gudurau în jurul lui,

Îl priveau, dornici, în ochi, îi pipăiau sînul cămăşii, greu de povara poamelor. Şi, după ce, zîmbindu-le cu drag, dădea fiecăruia un măr, o pară, două nuci, un strugure chiar, copiii ieşeau pe porţiţă săltînd într-un picior şi cîntînd pe silabe :

— Onule, Onule,
Ce ne-ai adus, Onule ?
Turtă dulce, domnule,
Turtă dulce de la tîrg,
Ş-un covrig,
Ş-un covrig !

Oîteodată, baba din vecini îl surprindea cînd împărţea bunătăţile din sîn copiilor. Aştepta pînă rămînea Onu singur.

— Iar ai furat, vai de sufletul tău ! începea bunica.

— Cum ai mânca şi dumneata... făcea Onu, căutîndu-se prin sîn. Am o piersică, bunico !

— Să n-o arunci, diavole, că-mi legi sufletul cu păcat.

— Las', bunico, stau eu în Iad şi pentru dumneata !

Şi-i arunca piersica peste gard... Bătrîna înjura, fîşi făcea cruce, scuipa, dar cu coada ochiului trăgea să vadă unde-a căzut poama.

— Înveţi copiii hoţi, Oaneo ! Îi înveţi să fure ! În loc să le dai o pildă bună...

Onu tăcea.

— De ce fac lemnele roade, bunico ? o întreba pe neaşteptate Onu.

— De ce ? Fac ! zicea baba, neştiind ce să răspundă în grabă.

— Ca să le mîncăm noi, oamenii, bătrîno ! Şi muştele şi albinele sug din mustul lor. Apoi noi, oamenii, nu sîntem mai mult decît muştele ?

Și, în vreme ce-i vorbea, îi mai arunca o pară, un măr moale peste gard.

— Văleu și vai de mine ! făcea bunica încremenită. Mă faci și pe mine hoată, ticălosule ! Stai, că am să te spun la tot satul !

Însă para, mărul văzuse bunica unde se rostogolise.

Dacă-i stăruia mai multă vreme la gard, Onu începea să grohotească, ș-atunci bunica, scuișându-și în sân, mergea să culeagă poamele ce i le aruncase în curte.

Peste săptămînă Onu muncește într-o singură după-amiază : simbăta. Taie lemne la cîrciumarul satului și cîștigă de-un litru de vin pe duminică. Duminica trebuie să fie în rînd cu lumea, — nu la biserică, ci la crîsmă. Își îmbracă o haină mai curățică și, șezînd la masă, într-un colț, își bea băutura. Nu intră bucuros în vorbă cu oamenii, și, cît ce-și zvîntă vinul, merge acasă.

În zilele lucrătoare de vară, cînd e vreme slabă, la Onu acasă e o larmă veșnică, de parcă s-a aprins. Soru-sa e acasă, și soru-sa nu-l mai slăbește din gură, ziua-ntreagă. Are un glas bărbătesc, răgușit, pe care-l tot suie și-l tot coboară, ziua-ntreagă. S-aude pînă la al patrulea vecin, și, de multe ori, trecătorii de pe drum deschid porțița să vadă ce-i. Onu e totdeauna în curte. Șade sub streășina casei, pe podmol.

— Dar ia, sora asta ! Gîndește că ea n-are să mai moară niciodată, răspunde Onu dacă întreabă cineva ce-i înăuntru.

Mai răspunde și el, mai spune-o vorbă, însă de la o vreme are un singur răspuns și pentru ea : îi face-n ciudă grohotindu-i din gît, și asta o înfurie pe muiere și mai rău.

Cu apropierea iernii, sora și cumnatul se mai potolesc. Lucrul s-a isprăvit pe hotare, iar Onu aduce și acum, și iarna întreagă, în fiecare zi, o sarcină de lemne.

Și, iarna, Onu le mai face o slujbă : cum știe o mulțime de povești, vin femei din vecini cu furca și stau pînă tîrziu, și ele cumpără gazul pentru lampă.

Iar în cite-o duminică, stînd cei trei la masă și cu fetița patru, zicea Onu, privind la fată :

— N-ai avut tu noroc, Anișo, să mă fi făcut un popă ori un domn... Atunci ți-aș fi lăsat cu o zestre ca aceea !

Și părea că-i pare foarte rău că nu-i poate da zestre fetei decît partea lui de casă și moșie.

— Dă fiecare ce poate, Oane, zicea cumnatul.

Și trăiau liniștiți pînă da gură de primăvară. Atunci larma începea din nou în căsuța bătrînă, prin ogradă, prin grădină, răsunînd pînă la al patrulea vecin.

Iar Onu, de cu bună vreme, de prin postul Paștilor, se încerca de mai poate grohoti din git, cum fac copiii cînd vor să stîrnească bivoli ce vin de la pășune. Și, văzînd că merge, zîmbea liniștit.

BETIVUL

Şăzu pe-un colţ de laviţă, lângă foc, îşi puse lângă el căciula roasă, îşi adună aripile pătate şi petecite ale cojociţei şi începu să povestească, privind aiurit prin casă :

— Nu mi-i frig, cum spui dumneata. Tremur de groaza morţii. Că astă-noapte venise moartea să mă ducă. Venise, dragă, în chip de muiere, şi-mi bătea la fereastră, şi-mi vorbea cu glasul Mărinei, al muierei mele, moartă de zece ani. Să vezi : Eu şăd în marginea satului, într-o colibă, aproape de cimitir, aproape de stîncă şi de pădure. În viaţa mea, din pricina asta, am pătimit multe. Că cel Necurat, cum ştii, dragă, se sălăşluieşte în beznă şi în piatră sacă. Iar la miezul nopţii se plimbă prin cimitire. Dar azi-noapte n-a fost vedenie. Venise Mărina mea la fereastră, şi plîngea încet, s-o las în casă, că îngheaţă de frig. Deschid fereastra, o pipăi pe muiere ş-am văzut că are trup ca oamenii. Şi, nemaştiind ce fac, i-am deschis uşa.

Moşul se opri deodată încremenit : părea c-o vede într-un colţ al casei pe Mărina.

— Deschid eu uşa, zice el, dar în casă nu intră Mărina, ci o femeie slabă şi deşirată, cu cap de cal şi-n mîna c-o seceră strălucitoare. «Bună-sara, moş

Ioane, zice, bună-sara, bătrînule, bună-sara, ticălosule !» Aşa mi-a zis, de trei ori. Eu întîi am îngheţat, da-n urmă mi-am luat inima în dinţi : «Eu nu dumitale ţi-am deschis, chip de ciumă, ci nevastei mele. Pe Mărina am lăsat-o eu în casă.» Ea bătu din fălcile lungi de cal, în casă se porni un vînt rece ; se apropie de mine şi-mi zise : «Aştepti pe Mărina, şi ţi-am venit eu pe cap. Dă-mi un scaun de şădere.» Mie deodată-mi fulgeră prin cap : Moartea-i, ea cere scaun de şădere, cînd merge să ducă pe creştini ! Şi nu i-am dat. Şi ciuma se trage lîngă cămin. «Ce mai faci, moş Ioane, ticălosule ? mă întreabă iar. Îţi place viaţa, îţi place să trăieşti ?» «Place, da», îi răspund. «Da' crezi tu că Mărinei tale nu i-a plăcut ? Ai îngropat-o de zece ani. Tu i-ai scurtat zilele. Da, tu, ticălosule ! De cîte ori nu şi-a rugat biata femeie moartea, de răul tău, beţivule !» Moartea tăcu, şi în casă, pe păcel, începu deodată cineva să geamă, Gemetele se ridicau din zece piepturi parcă, umpleau casa, şi eu m-am tras cu groază lîngă fereastră. Gemea Mărina, nevastă-mea, aşa cum făcea în anii ei de boală. Moartea bătu din fălcile lucii, sună din oasele îngheţate şi-mi zise şuierînd : «Cunoşti ?» «Da, cunosc că-i plînsul Mărinei.» «Aşa ai lăsat-o, ani de zile, să se tînguie ! Tu mergeai dimineata la crîsmă şi veneai noaptea tîrziu acasă. Cîteodată nu veneai nici noaptea. Durmeai cînd într-un şanţ, cînd lîngă un gard. Ți-aduci aminte, sînt patru ani chiar în noaptea asta, ai durmit pe zăpadă, într-o hudiţă. Ai îngheţat de jumătate. Ş-atunci, cel ce-mi porunceşte mie mi-a zis : „Du-te şi-l ridică pe nemernicul acela !” Eu am venit şi te-am văzut. Erai cu faţa buhăită, ca acum. Însă durmeai liniştit, n-aveai nici o durere. Mi-am zis : „Ar fi prea mare noroc pentru tică-

losul ăsta să moară fericit". Am mers la stăpînul meu și m-am rugat să nu-ți ceară încă sufletul. Știam că, cu anii ce-or trece, ți-l vei face tot mai negru. Și am avut dreptate.» Eu îmi adusei aminte de noaptea aceea, cum m-au dus oamenii pe sus acasă. Stam acum împietrit de groază și așteptam să mă ducă. Moartea rînji, arată niște măsele galbine și late, scoase din sîn, de pe coaste, o hîrtie lungă și lată, o ridică și-mi zise : «Ia privește ce-ți apasă sufletul !» Hîrtia se luminea deodată și văzui, chiar deasupra, trupul umflat al Mărinei. Picioarele-i — cît butucii de stejar. Capul ei nepieptănat privea de-acolo de sus înfiorător. Văzui butoaie mari de șpirt, din care își scoteau capetele cu ochi de foc, cu limbi de șerpi, dracii Iadului. «Iată, moș Ioane, ticălos bătrîn, faptele tale. Ți-ai lăsat femeia fără nici un ajutor la boală, ai beut atîtea butoaie de șpirt, cîte vezi aici.» «E mare păcat, jupîneasă, să bei», îi zic eu, nemaîștiind ce să-i spun. Nu-i plăcu vorba. S-apropie c-un pas de mine. Da' știam că-n noaptea asta nu mă poate duce : nu i-am dat scaun de șădere. «Îmi dai, zice, un scaun, bădi-cule ?» «Nu-ți dau în noaptea asta. Să fii dum-neata sănătoasă și să mă aștepți ! Eu trăbă să mă grijăsc, și numai apoi plec pe lumea ceealaltă. Dumitale ți-ar plăcea să mă duci cu catastihul tuturor păcatelor. Parcă este om în lume fără de păcat, și parcă numă eu aș fi ticălos în lume !...» Mi se dezlegase puțin limba, de cînd îmi venise-n minte că în noaptea asta nu mă poate duce. Moartea zuri niște lanțuri și cercă să mă încunjure cu ele. Da', cum stam lipit de părete, n-a putut. Atunci mi se cutremură bordeiul, auzii răgînd toate gadinile pădurii, auzii tînguiri de pasări de noapte și, cînd privii mai bine, moartea se dusesese. În bordei ră-măsese un aer de pucioasă și un fir de păr sur,

căzut de pe botul îmbătrînit al jupînesei. Ce crezi dumneata, am mai putut dormi? Da-mi părea că am să-nnebunesc pînă dimineată! Mă frămîntam în păcel și nu mai puteam să mă hodinesc. Cu gîndul că voi muri m-am împăcat cu repede. Știam că Dumnezeu n-are să mă judece ca jupîneasă asta cu fălci de cal. Da' chipu-i nu-mi mai ieșea din minte. Oho, nu-i glumă s-o vezi cu ochii!

Moșul își netezi chelia, suflă tare prin mustățile stufoase și adăogă :

— Acuma vreau să-mi văd de suflet. Cînd a veni la noapte, am s-o potcovesc. Nu-i dau scaun, da-n noaptea a treia nu mai am ce-i face : atunci mă duce.

— Da', moșule, pînă dimineată n-ai mai văzut nimic? Nu ți s-a mai arătat nimic?

— Nu. Nimic. Ba, stai, acum îmi vine în minte. Părea că mă-necam într-o apă adîncă și glodoasă. Îmi ajunsese apa pîn' la gît, pîn' la barbă, pîn' la ochi. Era întunec, și de sus cădea apă noroioasă cu găleata, să zici că se rupseseră toartele cerului. Nu era suflet de om în jurul meu. Numai apa aceea groasă forfotea, și din sînul ei negru ieșeau, cu gurile deschise, toate dihăniile pădurii. Strigau ceva, da' nu puteam auzi. Apa huia tare, și eu zadarnic strigam după ajutor. M-am cufundat o dată, și cînd am ieșit la suprafața apei, m-a prins un om de mînă, m-a pus într-o luntre și m-a mîntuit. Aio! noaptea asta m-a făcut să nu mai vreau să trăiesc. Adecă dacă n-ar fi noaptea, tot ar mai plăti ceva viața.

— Plătește, moș Ioane, și noaptea chiar e pusă ca dimineata să ne sculăm mai dornici de viață. Numa nu trăbă să-ți faci nopțile neliniștite. Iată-ți spun : Dumneata ești bătrîn și bei prea mult.

Moșul mă privi mirat.

— Adecă și dumneata ca și junîneasa ?! Nu, din beutură nu văd eu minuni ! N-am văzut moartea pînă am fost tare. Dar acuma slăbesc și m-apropiu de groapă, pentru aceea vine la mine. Da' să nu fie cu supărare, адаose sculîndu-se. Aș vrea să mă grijăsc, că-i tîrziu, și azi n-am luat nimic în gură. Aș vrea să-mi iau un păhărel de țuică. Mai am două zile, și-n urmă, dacă vine jupîneasa, ce știu eu în ce lumi mă duce ?!

1911

MĂTUȘA

Cîteodată trec și două săptămîni și n-o văd. De obicei însă mă caută în fiecare săptămînă, joia. O aud gemînd de cum deschide porțița. Aud cum își proptește mereu cîrja bătrînețelor, cum își tîrîie cizmele grele pe nisipul curții.

— Vai de mine și de mine, că nu mai pot ! Nici un strop ! oftează mătușa deschizînd încet ușa.

Se oprește, se uită cu ochii ei cufundați în cap, parcă nu m-ar fi văzut de cîndu-i lumea.

— Noru-mea, începe ea, gemînd, și face un gest larg din mîneca cojociței.

— Iar cu nora, mătușă ? întreb zîmbind.

Bătrîna tace cîteva clipe, în vreme ce mă privește mereu. Ochii-i sînt cenușii, șterși ; privesc neliniștiți.

— Cu, părinte, cu, face ea oftînd, că i-am zis la ficior : «Mă, n-o lua, că ne-aduci pe dracu-n casă !» Dar el nu m-a ascultat, și acum noru-mea mă pune Talpa-Iadului. — Își prinde cu mîinile bătrîne, zgîrcite, capul și-l clatină, căinîndu-se : Talpa-Iadului mă pune !

De cînd l-a îndemnat mătușa pe ficior să nu-i aducă pe dracu-n casă, au trecut treizeci de ani.

Da' mătuşa povesteşte de împotrivirea asta a ei ca şi cînd s-ar fi întîmplat numa ieri-alaltăieri.

— Că-i frumoasă, zicea, reincepe, mătuşa, că-i bogată şi-i din oameni ! Frumoasa ciorilor ! zice mătuşa, ridicînd mîneca cojociţei şi lăsînd-o să cadă repede. Ce frumoasă ? Era, ia, aşa, un strop oacheşă. Şi bogată ! Ce bogată ? Parcă nouă ne trebuia bogăţia altora ? Apoi eu ştiu o zicală din bătrîni, continuă mătuşa, ridicînd un deget : «Capra sare gardul, iada sare casa». N-o cunoşteam eu pe mă-sa, pe Precupoaia ?

— Aşadar, iar v-aţi certat ? întreb, poftind-o să şadă.

Ea se uită la scaun, da' nu şade.

— Eu ştiam ce plăteşte Precupoaia şi i-am zis : «Măi băiete, alte fete au crescut pe sama ta !» Da' ce să faci, părinte ? Omul cel mai neajutorat în lume e femeia văduvă. Şi eu eram văduvă de zece ani atunci.

Cînd ajunge aici, mătuşa îşi zbiceşte lacrămile din ochi c-o batistă boţită.

— Eu, pe urmă, am avut ş-un vis... Că nu-i bine să-l spun, continuă bătrîna. Visul mi se arată naînte de cununia lor. Şi se părea că pornise un povoi cumplit. Cerul se-ntuneca, durduitul durduia, fulgerile se-impleteau şi apa cădea ca din găleată. Şi păraiele pe uliţă începeau să clocotească. Fugeau ca armăsarii şi umpleau uliţele. Oamenii ieşeau îngroziţi în porţiţe, alţii veneau de la hotar, că era prin secere. Dar eu nu mă temeam, eu m-am lăsat în genunchi înaintea icoanei sfîntului Gheorghe şi mă rugam : «Sfînte Gheorghe, nu ne lăsa bălaurului, să ne înghită !» Şi părea că apele tot cresc, duceau sălcii, duceau poduri şi oameni. Da, părinte dragă, oameni înecaţi ! Şi între cei care pluteau pe apă l-am văzut pe ficioru-meu. Atunci

m-am trezit, zice mătușa oftînd, m-am trezit și am înțales visul ce mi l-a trimis Dumnezeu.

— Ți-am spus de atîtea ori, mătușă, că e păcat să crezi în visuri, zic, plictisit acum de istoria asta, pe care o auzisem de nenumărate ori.

— Facu-mi sfînta cruce ! — Și ea își măsură o cruce largă. — Da' cum să nu credem ?! Iosif cum a visat că din apa Nilului au ieșit șapte vaci slabe și șapte vaci grase, și cele șapte slabe au înghițit pe cele șapte grase, și tot lihnite de foame au rămas ?! Cum să nu credem ?! N-a fost acesta vis cu sămna trimis de la Dumnezeu ?! N-a venit foamete pe pămînt ?! Ba credem, părinte, că visurile sînt sămne trimise de Dumnezeu, să ne ferească de rele !

Explicațiile acestea mi le dădea mătușa cu un aer de atotștiutoare, care mă cam intimidă.

— Ei, mătușă, astea toate le prea știu. Spune-mi, din ce v-a venit iarăși cearta ? întreb, voind să scap odată de ea.

Bătrîna mă privește cu mirare, clătînînd din cap, și zice :

— Doamne, Doamne ! Cum trimite Dumnezeu sămnele lui ! Da' cine să le-nțaleagă ? Ficioru-meu crezi că le-a-nțales ? Mi-a zis așa : «O iau !» Dar eu i-am zis : «Las', că tu-i vedea pe dracu !» Pe urmă el s-a mîniat și s-a însurat. Fierbea ciuda-n mine cum fierbe o oală acoperită.

— Rău destul, zic, mînia niciodată nu-i bună în sufletul omului. Și, pe urmă, părinții nici n-au dreptul să se împotrivească așa de mult la căsătoria copiilor.

— Da' vezi, eu știam pe mă-sa, zice repede mătușa, apropiindu-se și aplecîndu-se spre mine. Știam pe mă-sa și aveam și sămna din vis. Și crezi dumneata că m-am înșălat ? A văzut și el,

dar a fost prea târziu. Când și-a scos mîța ghearele, îl și gherase ! Eu vedeam că el e tot mereu dus pe gînduri și-i ziceam : «Du-te la despărțanie !» Dar el : nu și nu, că rușinea asta nu poate să o sufere.

— Ai făcut rău, bunico ! Dumneata trebuia să-i împaci, să le potolești neînțelegerile, nu să-i învrăjbești și mai tare, zic cu silă, văzînd că nu pot scăpa de ea.

Mătușa pare că nu m-aude.

— Eu aveam probe, începe, probe și mărturii ! Într-o sară ficiorul nu-mi era acasă. Mă făceam că dorm, că mă dureau oasele. Noru-mea, mîța, iasă tiptil în tindă, din tindă în curte și începe să tușească : «Cîh-cîh». — Și mătușa imită cum tușea noru-sa. — «Bine, zic eu, lighioaio, ți se vede spița, nu-i fi tu mai bălțată decît mă-ta !» Vine, dup-o vreme, în casă și s-apucă îndată de cusut. «Bine, zic, coasă, da' te-am prins !» Într-altă sară, tot fluieră un ficior pe la poartă. Eram numai amîndouă acasă. «Ian să vedem, cine-i ticălosu ?» zice noru-mea, și unde nu se ridică minioasă de pe laviță și iasă-n curte, din curte la portiță. N-a mai fluierat nime, dar eu auzeam șoptit la gard. Vine întru târziu în casă : «A venit vecina pînă la portiță și am stat puțin de povești».

Mătușa încearcă să imite cuvintele astea : își adună gura punga și scoate un glas pițigăiat, înșirînd repede vorbele.

— Le știu toate astea, mătușo ! Spune-mi, cu ce te-aș putea ajuta ? întreb, scos din fire.

Bătrîna tace puțin, apoi adaogă repede :

— Aveam și mărturii ! Ionu Diacului a văzut-o pe după cap cu Vica. Acuma, dumneata știi cine-i Vica ! Clopotarul a văzut-o la fîntînă, încrucișîndu-și zîmbetele cu Vica. Vecina Safta a văzut cum i-a adus povara de la moară, pînă la portiță, tot

Vica. «Ei, iacă dracu !» mi-am zis. C-o muiere ca asta în casă, ajungi Talpa-ladului.

— Ajunge ea, dacă-i vrednică, nu dumneata, mătușo !

— Ba eu, părințele, că trăiesc într-o casă cu păgînul, și mînc la o masă cu el. Ș-apoi, păgînul nu te-ascultă. Zici o vorbă, îți răspunde zece ; ferești un blid de pe masă, ea răstoarnă casa ; vrei să-ți zici niște sfinte ocinașe, păgînul mormăie ; te scoli cu noaptea-n cap, ca o muiere harnică, păgînul ar mai dormi și se răstește la tine. Talpa-ladului mă pune, părinte ! Ș-apoi, n-are copii. Face ce face, drege cî drege, și n-are copii. Eu îi zic ficiorului : «Nu vezi tu ? Nu pricepi tu ?» Dar el face cu mîna și nu zice nimic. Apoi, crezi dumneata că de cînd mi-a intrat nora-n casă eu mai știu ce am și ce n-am ? Tot ascunde, tot duce la a' lor, că-s niște golani ! Fuioare de cînepă, valuri de pînză, poame uscate pentru iarnă, iac-așa, se fac mere-pere !

Și mătușa își învîrte mîinile, arătînd cum se fac acelea «mere-pere».

— Nu-mi spui, mătușo, ce vrei ? întreb, ridicîndu-mă de pe scaun, pierzîndu-mi răbdarea. Toate astea mi le-ai spus încă de-o sută de ori pînă acum, adaog eu mînios.

Bătrîna știe că de nu sfîrșește în grabă, cînd mă ridic de pe scaun, o las singură în casă și ies.

— Să-mi cetești o psaltire. Ori ea, ori eu ! răspunde, tăind aerul cu palma dreaptă, în formă de cruce.

— Ți-am mai spus că nu cetesc psaltiri !

— Vai de mine, cruceo ! Da' cum să nu cetești ?! Rugăciunea împăratului și proorocului David ! Cum să n-o cetești ?! Rugăciune cu blăstăm pentru cei afuriși ! Iată, ți plătesc, adaogă, căutînd într-un colț de batistă.

— Lasă, bunico ! Nu cetesc !
— Hm ! face bătrîna, privindu-mă cu îndîrjire.

— Dumneata ştii bine !

— Ştiu, dar ouăle de la găinile mele cine mi le-adună ? Eu, ori noru-mea ? întrebă bunica, strîngîndu-şi buzele.

— Aşadar, acuma pentru ouă e ceartă ?

— Vezi bine ! Am două găini. Moţata cotcodăceşte în toată ziua, cea neagră tot a doua zi. Şi ouăle unde-s ? Cum ştii dumneata, aşa ştiu şi eu. O întreb : «Tu nevastă, unde-i cuibul la găinile mele ?» «Caută-ţi-l», îmi răspunde. Dar ea-l ştie, că ea culege ouăle. Acuma, pe ce-mi fac doi-trei bani să cumpăr o sfîntă lumină, o sfîntă tămîie, ce duc la sfînta biserică ? Vindeam ouăle de la găinile mele, dar acuma nu mai am de unde ! Şi de cîte ori întru în sfînta casă a Domnului (aici îşi face o cruce largă) îmi zic : rău ai ajuns, Susano ! Nici tu o sfîntă lumină, nici un grăunte de tămîie ori de sfîntă smirună ! Talpa-Iadului ai s-ajungi în ceea-laltă lume. Că de suflet nu grijeşti cu fapte bune, casa Domnului n-o cinsteşti. Dar eu de unde păcatele să fac fapte bune ? Că eu banu-n ochii mei nu-l văd cu anii !

Şi începe să-şi usuce lacrămile cu batista boţită.

— Dumnezeu ştie de toate, bunico. Nu te supăra şi nu-ţi amări zilele care le mai ai, zic, ieşind.

Ştiu că după ce începe plînsul, mătuşa se pregăteşte să-mi mai rămîie un ceas pe cap. Şi-l cunosc pe ficior, o cunosc pe nora bunicii şi nu-i văd nici a suta parte aşa de nedrepti cu ea, cum i se par dumneaei.

Cîteodată, cînd sînt necăjit, ies în grădină, la lemne, în şură, să nu deie de mine. Da' de la o vreme se satură să mă aştepte. Mătuşa nu se duce

pînă nu dă față cu mine și nu-mi spune povestea pe care o știu de vro doi ani pe dinafară. E aceeași poveste, numai motivele certe se mai schimbă : cînd ouăle de la cele două găini, cînd un păhărel de rachiu, cu care n-au îmbiat-o și pe ea, cînd, iarăși, o mîncare ce-i părea c-o ascunde noră-sa de dinaintea ei. Mătușa, însă, istorisește ca și cînd acuma s-ar fi întîlnit mai întîi cu mine și acuma mi-ar spune întîia oară povestea năcazurilor ei.

1912

ZILE PLOIOASE

De-o săptămână se pusese ră ploii necurmate. Băteau picuri grei și repezi, ca de sticlă ; se cernea prin sită o bură deasă ; se prelingeau ațe subțirele din văzduh. În răstimpuri, vîntul, — nevăzut, nesimțit pe pămînt, — lua pe aripi grămezi mari de neguri, ce zăceau ca niște uriași linoși, adormiți pe muchiile pădurilor, și le tira, greoaie, de pe-o culme pe alta. Deseori se întuneca, se însăra ; izvorau din patru părți ale lumii nourii negri, vineții ; pe-alocuri se părea că se pornește cu înec un rîu de păcură de-un negru-albăstriu.

De pe cîmp venea rar dăngănitul trist, singuratic al unui clopot de la turmele ce pășteau în apropiere. Prin sat își fierbeau necurmat apele cele patru părăiașe. Copiii ștregari intrau pînă la genunchi, și mai sus, în apele murdare, ce răspîndeau miros de mîl. De pe risul ochilor, de pe gurilele larg deschise se putea cunoaște că vorbeau.

Pe drum, prin ogrăzi, răsăreau din bălțuțe, la fiecare picur, beșici mici, care se spărgeau în grabă.

Oamenii așteptau cu silă, pe sub șoproane, pe prispe. Ploaia asta le frînsese în două prășitul păpușoiului, ce se îmburuia cu ziua ce trecea.

De două zile se putea deosebi o fierbere ciudată pe ulițele pustii mai nainte. Vecinii, vecinele

treceau dintr-o curte într-alta, povesteau subț acoperișele porților, opreau pe cineva în drum și întrebau ceva.

Pe-o vreme că asta ești fericit dacă ai o carte în casă. Nișiodată nu poți pătrunde înțălesul șirelor tipărite ca-n astfel de vreme.

Nici nu băgai de samă cînd se deschise ușa și-mi intră în odaie un moș cu fața roșie, cu părul și sprîncenele albe. În mîna dreaptă, sub suman, ținea ceva învălit într-o traistă.

— Sărutăm mîna, zice el, apropiindu-se cu pași înceți.

— Sănătate și noroc, moș Iliuț ! Da' ne plouă ! I-arăt să șadă.

— Nici că se poate altfel, părinte ! Vei fi auzit și dumneata... zice el, privindu-mă liniștit cu ochii lui albaștri.

— Ce s-aud, moșule ?

— Ei, de balaur ! A căzut balauru pe hotarul Răhăului.

— N-am auzit nimic, zic eu.

— Ei, se poate ? ! Tot satu vorbește. A căzut ieri, pe la prînz.

Vorbește liniștit, cu o convingere adîncă.

— Și l-a văzut cineva ?

Moșul mă privește mirat, c-un fel de dojană.

— Cum Doamne sfînte, să nu-l vadă ? ! Satu-n-treg l-a văzut ! Se poate să nu-l fi văzut, după ce-a căzut pe hotaru lor, înalt cît turnu de la biserică, cu doi pui sugaci după el ? ! Nu le-a stricat sămănăturile, tăvălindu-le și îmbălîndu-le toate pe unde-a trecut ?

— Nu mai spune, moș Iliuț, asta e curată minune ! zic.

— Și încă ce minune ! E un sămn de la tatăl din cer pentru blăstămățiile oamenilor ! Acuma,

cică au ieșit tunarii din Bălgrad cu tunurile, să-l puște. Mai mare nenorocire ! sfârși moșul.

— Pentru ce să fie nenorocire dacă-l pușcă ?

El își înalță sprâncenele, mă privește cu neîncredere și zice :

— Dumneata știi, ca și mine, că de solzii lor verzi nu se prinde nici un plumb. Dumneata să nu mă iai pe mine în bătaie de joc !...

— Să mă ferească sfântul, moșule ! Dar, iacă, nu știusem lucru ăsta. Așadar, nu-l prinde glonte ?

— Ei pot numa să-l spărie prin detunăturile lor. Balauru va crede că pocnește din bici cel ce l-a scăpat din frîu, și va fugi, să nu-l prindă. Va trece deci peste hotaru multor sate și va fi prăpăd în holdele noastre. Le-a culca la pămînt și le-a spurca, îmbălbîndu-le cu puii lui sugaci.

— Și cine să-l fi scăpat din frîu, moș Iliuț ?

— Cine altu decît șolomonaru ! Asta se-ntîmplă adese, mai ales dacă-mbătrînește balauru și-ncepe să puieze.

El tace și scoate de sub suman traista în care avea ceva învălit. Se ridică și mi-o punc pe masă.

— Acuma, te rugăm să ne faci o slujbă împotriva balarului, zice el. De puterea Iadului se ține, puterea lui Dumnezeu să-l biruiască !

— Da' ce-ai învălit aici ? îl întreb uimit.

— Pămînt, îmi răspunde liniștit.

— Pămînt ?!

— Așa ! Din patru părți de hotar. Și-n el am pus cîte trei fire de porumb, de în și cînepă, din sămînța de anu trecut, care acum rodește în hotaru nostru. În loc de tunuri, continuă el, așăzîndu-se iar pe scaun, trebuia să-nceapă peste tot locu cu rugăciunile. Dihăniile astea numa de lucru sfînt se-nalță iar de unde-au venit.

— Iar se ridică în nouri ?

— Ba bine că nu ! Ce crezi, sfinția-ta, să rămîie mereu pe pămînt, ce s-ar alege de noi ? Da' se-nalță de frica dumnezeieștilor rugăciuni ! Și de pe-o coadă de nour, de undeva, șolomonaru îl pîndește, îi aruncă frîu-n cap, îl încalecă și, la porunca lui Dumnezeu, îl cufundă iar în iezer.

— În iezerul de la noi ?

— Acolo și ori în care altu, în preajma căruia îl ajunge porunca Atotstăpînitorului.

— Iată minuni pe care nu le știam, zic, neștiind cum să nu-l supăr.

— Aș, te faci dumneata, părinte, că nu știi ! zîmbește cu bunătate moșul. Dar ia să iai numa cartea în mîină !

— Chiar aici mă-ncure, moș Iliuț ; în tot Molitvelnicul nu-i o singură slujbă pentru surparea baulurului.

— Ei, știam eu că glumești ! zice bătrînul zîmbind.

— Nu glumesc. E adevărat ce-ți spun.

— Poate să se fi pierdut cartea popii Andrei, spune el cu teamă. Înainte de asta, cu cincizeci de ani, se mai coborîse o spurcăciune de șarpe ca ăsta, atunci, pe hotaru Roșiei. Și popa Andrei, din trei molitve, l-a silit să se înalțe, ca o vijelie, în văzduh. El cetise dintr-o carte veche, cu scoarțe tari, de lemn. Parcă le văd ș-acum : erau numa găurici de cari.

În loc de răspuns, mă ridic și scot dintr-un dulap cartea cu pricina.

— Nu s-a pierdut, moș Iliuț. Dumneata știi că ce ține de parohie nu-i voie să se piardă.

Bătrînul se apropie, cercetează cartea cu de-amănuntul.

— E asta. Aici este slujba pentru surparea balaurului.

I-am cetit, la cuprins, toate slujbele : de ciumă, de foc, de sabie, de gîngăanii. Da' slujba balaurului nu era.

— Ei, comèdie ! Se poate ? zice el.

Mă privește un răstimp. Apoi, se vede, încredințindu-se că nu-l mințesc, zice cu silă :

— Poate mă-nșăl. Nu va fi asta cartea. E și mult de-atunci... Cartea popii Andrei se va fi pierdut, de bună samă. Dar atunci, cum îți spun, cetise trei molitve, și ne-a mîntuit de primejdie.

— Pe hotarul dumneavoastră n-a ajuns ?

— Nu ! Să vezi numa cum s-a-ntîmplat, începe moș Iliuț. Pe vremea aceea trăiau la noi în sat doi păcurari bătrîni, care erau cu turmele de oi la munte, pe hotaru nostru. Unul — cîte-o mie de plecători. Acuma, într-o zi găteau păcurarii prînzul. Răsturnaseră mămăliga din ceaun, luaseră lingurile în mînă cei doi stăpîni, cînd se pomenesc cu un străin înaintea lor. Nime nu-l văzuse de unde venise. Răsărise ca din pămînt. Străinul se uită la ei și tace.

— Om ca toți oamenii ? întreb eu.

— Om ca toți oamenii, răspunde moșul. Atita numa că tăcea. Se uita la cei doi stăpîni și tăcea. Cei doi, pesămne pățiți, tăcură asemenea un răstimp, de teamă să nu le rămîie oile fără lapte. Dup-o vreme, cel mai bătrîn se ridică : «Nu-i prînz cu noi, om bun ?» îl întrebă pe străin. Cela nu răspunse, ci se-așază pe-un cojoc și începu să mînce. Pînă spre ojina cea bună a tot înghițit, încît golise stîna de toate bunătățile. S-a lăsat apoi pe spate ș-a adurmit, ca orice om. Sara, păcurarul cel bătrîn, iară : «Nu-i cina cu noi, om bun ?» Străinul iar începu să mînce, mut, ca și la prînz, și pînă la

miezul nopții înghiți carnea din trei oi, pe care le trăsese, decuvreme, în frigare, ciobanii înspăimîntați. Apoi se trînti iar pe spate și începu să horcăie, încît toată noaptea răsunară pădurile de brad, pînă departe, și toată noaptea urlară cîinii de la stîină. Dimineța, păcurarul cel bătrîn, iară : «Nu-i prînzi cu noi, om bun ?» Da' nici acum străinul nu răspunse. Se sculă și începu să se învîrtă în jurul stîinii, și tot privea în cele patru vînturi. Cînd se-apropie soarele de crucea amiezii, necunoscutul se-apropie și el de cei doi stăpîni. «Acuma, dragi bătrîni, începu el, eu vă mulțămesc și pentru amiaza de ieri, și pentru cina de-asară, și pentru că m-ați chemat azi-dimineață să mînc cu voi. Dar acum să nu mă-ntrebați de nimic, nici să nu vă-nfricați de ceea ce voi face, de ceea ce veți vedea.» Străinul a făcut vro trei pași pîn' la o cărărușă. Era praf mult pe ea, căci fusese vreme cu secetă. Scoase din sîn o vărguță, închipui repede patru roțițe în praful de jos, închipui un căruț, se puse în el, și, deodată, se porni cu vuet mult căruțu și se-nălță în slavă, ca o vijelie. Cei doi bătrîni văzură cum cîrmuiește de frîne străinu, da' cai nu văzură. Se făcu nevăzut în grabă și șolomonaru înaintea ochilor înspăimîntați ai celor doi boieri. Și, în cîteva clipe, iată că porni o vijelie turbată de la miazăzi. Pîn-ai bate-n pălmi, se-ntunecă și muntele unde stăteau cei doi stăpîni, și cerul de deasupra lor. În fierberea de sus se auzea mereu un strigăt mare : «Pe păduri, mă, pe păduri, să nu bați bucatele oamenilor !» Cei doi boieri văzură cum se-nvăluiau nourii, cum se zvîrcolea balauru, pleznind din coada ce-i ajungea pînă pe pămînt, s-o apuce spre sămănăturile oamenilor. Ci, de cîte ori s-auzea strigătul acela mare, de atîtea ori se întorcea balauru spre păduri. Grindina începu să

șuiere, să vijîie, pădurile să se cutremure. Bătea gheața de sus ca bolovanii din rîu, albi și rotunji, grozav de iute, frîngînd crengile copacilor, de mai rămăseseră numa cotoarele. «Pe păduri, mă, pe păduri, că-n satul de la poale sînt oameni buni!» s-auzea iarăși prin nouri. Balauru voi s-asculte, să-și tragă coada tot mai spre culmile pădurilor, da' ceta ce-l încăleca, — pesămne șolomonar, dușman de moarte celui care striga să apere satu, — zmînci cumplit de frîne, și balauru o luă, ca o vijelie, spre hotarele Roșiei. Din două părți poc-neau acum din bice șolomonarii asupra balaurului, unu să-l mîie, altu să-l oprească. Și spurcăciunea, îngrozită pesămne, își adună puterile toate și scăpă din frîu șolomonarului ce-l încăleca. Așa se-ntîmplă de căzu pe hotaru Roșiei.

— Mari minuni, moș Iliuț! zic. Eu așa ceva n-am mai auzit!

— Să ne și ferească Dumnezeu de ele, părinte! Da' nu e vreme de pierdut. Dacă n-ai carte pentru slujba balaurului, va trebui să merg la alt popă. Este el unu bătrîn în Chilioara...

Se ridică și își luă săculețul cu pămînt. Vedeam că nu e mulțămît, dară cu ce-aș fi putut să-l îmbun? Eram convins că orice-ncercare de tîlc, din partea mea, cu privire la balaur și șolomonari, n-ar fi făcut pentru moș Iliuț două parale. El îmi vorbise cu convingerea omului care nu suferă nici o contradicere în ceea ce spune și crede.

Și vestea cu balaurul de pe hotarul Răhăului nu sosise numa-n satul nostru. După cum am înțales mai tîrziu, cel puțin în zece sate învecinate se lă-tise. Atîta numa că numele satului unde căzuse spurcăciunea nu era tot același...

DINU NATULUI

• Avea moșioară bună, avea casă de piatră în ulița morii, avea doi boi și un cal negru, ținut în frunte. Lui Dinu îi muriseră părinții, de cînd era de optsprezece ani, și, de atunci, toată gospodăria de acasă și de pe cîmp pe umerii lui se sprijinise. Frați și surori nu avea. Oamenii din sat, cînd l-au văzut rămas orfan, au început să-l căineze :

— Vai, săracul Dinu, ce s-a alege de dînsul ? Cum s-a face mere-pere moșioara de la părinți !...

N-a fost însă vai de dînsul, nici moșioara nu i s-a ales mere-pere. Ci, dimpotrivă, moșioara a mai crescut, în locul celor două vaci, care intrau sara în curtea părinților, acum intrau doi boi, mari și grei, învîrtindu-și capul să le încapă coarnele pe porțiță. La cîțiva ani mai venise și calul cel ținut să bată din copită la porțița Natului.

E drept, însă, că oamenii aveau pentru ce se teme. Dinu era un om căruia părea că mereu îi plouă și-i nînge. Avea un cap mare, pe care îl purta tuns pînă la piele, — iarna, vara. Țeasta era aproape în colțuri, ca și cînd i-ar fi fost turtită, de cînd era copil mic, de poveri mari. Fruntea — îngustă cît o muchie de topor, și îndată din frunte părea că se încep obrajii — mari și lați. Avea ochii

mici, cețoși, ca și când îndărătul lor ar pluti mereu neguri dese. Mustața-i răsărise rară, și, cu anii, firele se lungeau, se înăspreau, dar nu se îndeseau. Era o batjocură de mustață, — săracă, bălaie. Gura lui era largă și umedă, ca o gură de somn. Grumajii, puternici, groși, scurți, se înțepeneau în trunchiul pătrat, pe lângă care brațele lungi atârnavau ca niște pendule uriașe.

Dinu deci nu era un fecior frumos. Avea douăzeci și șapte de ani, și părea cu mult mai bătrîn. De altfel, ochii, fața lui posomorîtă, nu l-au lăsat niciodată să pară nici tînăr, nici om de ispravă. Drept că pînă-i trăisera părinții îl munceau din zori și pînă în noapte. Dar oamenii își ziceau : «Are la spate pe Natu». Tatăl său fusese om năpraznic și nu-și lăsa nici femeia să odihnească, precum nu odihnește o suveică. Natu mai era apoi și bețiv, și, la mînie, cel mai cumplit om din sat.

Mirarea sătenilor fu deci mare cînd văzură că Dinu nu slăbește din hărnicie. Începură să zică : «Dinu e om de ispravă», și priveau cu plăcere boii lui frumoși și calul țintat în frunte.

Dinu Natului nu era jucăuș, nu bătea nici crișmele, nici șazătorile. De cînd se desprimăvăra și pînă se punea înghețul, numai noptile era acasă, apoi duminicile și sărbătorile. El își ara, el își sămăna, el își cosea. Numai la secere și la strînsul finului lua oameni cu plată, să-l ajute. Și erau destule zile cînd, isprăvindu-și lucrul pe hotar, ar mai fi putut rămîne și acasă, sau să beie un pahar de rachiu, în zilele ploioase, în crîsmă. Dar nu ! Cînd nu avea de lucru, el își oprea dimineata boii și calul în grajd, nu-i dădea în grija ciurdarului, ci, luîndu-și gluga după grumaji și bîta în mînă, îi ducea el la păscut. Îi purta pe margini, pe căi de porumbiști, pe capetele lanurilor de grîu. Privea

cu plăcere cum cei doi boi adună cu limba lor aspră iarba fragedă, înaltă, sau cum ronțăie calul, rătezînd iarba pînă la fața pămîntului, umblîndu-i buza de sus ca o vietate ciudată. După ce creștea mohorul prin porumbiști, Dinu își ducea boii și calul la moșia sa și-i îndopa cu mohor. Cînd flămînzările începeau să se rotunjească, Dinu lua un fir de mohor, se oprea în marginea lanului, și, urmărind cu plăcere lăcomia celor trei animale, cînta ușor, abia auzit, din firul de mohor, cîntecul feciorului. Acesta era tot cîntecul lui. Alt cîntec nime nu l-a auzit cîntînd vreodată.

Cînd își ducea, sara, vitele acasă, vitele erau sătute cumu-s tobele.

În vreme de iarnă nu erau boi albi grijiți, țesălați, grași ca ai lui, în tot satul. Cînd îi ducea să-i adape, că nu avea fîntînă în curte, oamenii priveau cu ciudă.

— Al dracului Dinu ăsta ! ziceau sătenii.

Duminicile și în sărbători, în vreme de vară, se scula de dimineată, își mătura curtea, drumul înaintea casei, se primenea apoi și mergea regulat la biserică. Femeile cu fete mari își ziceau : «Se vede — om așăzat ; pagubă că-i așa de urît». Fetele, întîlnindu-l primenit astfel, pe drum, se coteau, își șopteau la ureche, chicoteau. El însă trecea pe lîngă ele ca și cînd nici nu le-ar vedea, nici nu le-ar auzi. Cu ochii lui cețoși, intra în biserică, se apropia de locul feciorilor și rămînea neclintit — doar ce-și măsura în răstimpuri cruci largi.

Acasă — nime nu știa cum trăiește. La Crăciun, drept, Dinu totdeauna tăia un grăsun, dar încolo, fierturi, în casa lui, nu se pomeneau decît la zile mari. Atunci venea o rudenie depărtată, o femeie uscățivă și rea, care pînă ce-i puneă o oală de verze

la foc, ori sucea grumazul unei găini, să-i facă tăie-
ței, mormăia necontenit.

Atunci Dinu era mereu în jurul ei. Urmărea cu mult interes toate mișcările femeii, se apleca asupra găinii despicate, asupra verzei cu miros plăcut, și un zîmbet larg i se răspîndea pe față. Pentru el erau noi toate lucrurile acelea migăloase, pe care le făcea femeia. Îi părea un fel de joc și simțea o plăcere foarte mare privind acel joc. Îi părea chiar că-l gîdilă ceva la inimă, și atunci zîmbea și mai larg.

Din cînd în cînd, rudenia se mînia :

— Mai lasă-mă și în pace, Dinule ! Altfel, nu-ți isprăvesc fiertura pînă mîne. Nu mă opăci.

Dinu se lăsa atunci pe un colț, pe o margine de laviță, dar urmărea mereu mișcările femeii. Îi părea, chiar, că și lemnele pe foc altfel le așează o femeie decît el.

— Însoară-te, îi zicea femeia de cîte ori îi punea mîncarea pe masă și se pregătea de ducă. Ai casă, ai moșie, ai boii tăi, ai coșurile pline. Cu atîtea bunătăți tu trăiești ca un sărîntoc. Însoară-te, îi repeta, ieșind pe ușă.

— Hm ! făcea Dinu cu fața luminată.

Apoi apuca să se ospăteze, avînd o poftă de lup. Aburii, mireasma fierturii, îi deschideau parcă o prăpastie în deșerturi.

De cîte ori îi vorbea cineva despre căsătorie, el asculta cu ochii plecați, da din cap, dar din gura lui, afară de acel «Hm !», nime n-a auzit nici o părere asupra însurătorii.

Anul întreg se scurgea pentru Dinu fără bucurii și fără dureri, afară de dulcele Crăciunului.

Cu două-trei săptămîni înainte de sărbători, Dinu se pregătea pentru zilele acelea dintre Bobotează și Paresimi, uneori mai puține, alteori mai multe.

Dinu ştia în fiecare an zilele de dulce. El îşi avea la Crăciun ghetete noi, căciulă nouă, pieptar alb şi înflorat. Dar, cu două-trei săptămîni înainte de Crăciun, Dinu îşi alegea o zi în care pleca, pe murgul lui, la Sibiu. Aci, dacă întâlnea oameni de la el din sat, se învîrtea în dreapta, în stînga, pînă ce aceia rămîneau pierduţi, apoi se furişa într-o prăvălie pe care o ştia de mai mulţi ani.

— Să-mi daţi o peană, zicea cu silă Dinu, privind mereu în jur, să vadă dacă nu sînt cumva săteni de-ai lui acolo.

— O peană de mire ? îl întreba băieţaşul de după tarabă.

— Da, una de-aia, spunea în silă Dinu, simţind cum se înroşeşte.

Băieţaşul îi punea numaidecît dinainte florile acelea de hîrtie, — roşii, verzi, albastre, — ca florile de pe turte. Erau legate pe sîrmă şi sunau uscat. Dinu căuta printre ele cu degetele lui groase, alegea una care bătea în mai multe culori şi avea ţinte strălucitoare.

— Asta. Cît face ? întreba, ridicîndu-şi pieptarul şi căutîndu-se în şerpar.

Băieţaşul îi spunea preţul, adunînd şi punînd la loc pe celelalte.

— Să mi-o învăluie într-o hîrtie, zicea Dinu, după ce-i număra banii.

În vreme ce floarea de tîrg era împachetată într-o hîrtie subţire, Dinu Natului privea mereu spre uşă. Însă niciodată n-a fost surprins de vreun cunoscut cînd îşi cumpăra podoaba aceea. El o ascundea sub haină şi, strecurîndu-se din prăvălie, îşi lua drumul spre casă.

Apropiîndu-se Crăciunul, Dinu era tot mai mult robit de o slăbiciune. Şi, astfel, cîteodată, sara, îşi astupa ferestrele, îşi scotea din ladă hainele de săr-

bătoare și începea să se primenească, simțind o adîncă plăcere. Cînd era gata, își lua căciula neagră, rotilată, o pune pe masă, scotea din ladă pana cea de tîrg, o dezvălea cu grijă din hîrtie și o prindea în cheutoarea de la căciulă. Apoi își pune căciula în cap, se apropia de un ciob de oglindă și se privea îndelung, cu plăcere, cu satisfacție. Atunci ochii lui se luminau, și zîmbetul larg îi stăruia mereu pe față. Șădea pe laviță, după masă, și rămînea multă vreme pe gînduri. Tîrziu, se ridică, se dezbrăca de straiile de duminică, pune floarea la locul ei, în hîrtie, închidea lada, și, oftînd adînc, se culca.

După ce treceau Crăciunul, Boboteaza, Dinu nu mai avea somn ca oamenii. În zilele care urmau, pînă în Paresimi, se încheiau toate căsătoriile în sat. Cine nu se însura acum, rămînea să aștepte pînă la anu.

Dinu Natului, de mulți ani, ieșea în fiecare sară, după ce se liniștea satul, pe uliță. Deschidea fără zgomot porțița și grija, cît se putea de mult, să nu-i scîrțîie zăpada sub picioare. În fiecare an credea el că vor să se apropie de dînsul două-trei fete din sat ori vreo văduvioară. Asta o credea Dinu din vorbele unor oameni, din privirile ce i le aruncaseră peste an cutare fete sau cutare văduve tînerele. El trecea deci pe ulițele satului, mergea în liniște, furișîndu-se pe cît putea, și, cînd ajungea dinaintea caselor cu fetele sau cu văduvioarele pe care le prepunea, începea să fluiera încet printre dinți, să șuiere domol. Lui îi părea că șuieră tare, că ar putea să-l latre cîinii, dar șuiera așa de încet, încît numai un om care-ar fi stat lîngă dînsul l-ar fi putut auzi. Se plimba în sus și-n jos pe dinaintea acelei case, șuierînd așa, în surdină, mereu, neobo-

sit, apoi, de la o vreme, se strecura pe altă uliță și șuiera pe dinaintea altei case. Uneori i se părea că aude zgomot în curte. Atunci inima lui înceta să mai bată. Se alipea de gard și aștepta. În curte, însă, nu tușea nime, nu se auzea cîntecul zăpezii. Dinu se mișca de lingă gard, și, încet-încet, că nu-l simțeau nici cîinii, se strecura pe altă uliță.

Alteori afla, plimbîndu-se, tocmai pe dinaintea casei spre care se îndrepta el, pe vreun fecior din sat. Cît ce-l băga de samă, Dinu își făcea calea întoarsă.

Uneori se întîmpla s-o afle pe cutare fată, la care se gîndea, în portiță, dar nu singură, ci cu yreun fecior, șoptindu-și fericiți. Dacă era prea aproape de ei și nu se putea întoarce, trecea pe dinaintea lor, făcîndu-se că nu-i vede.

Și astfel, în nopțile din dulcele Crăciunului, Dinu Natului se întorcea tîrziu acasă. Se întindea, așa îmbrăcat cum era, în patul rece, trăgea un țol peste el, dar somnul nu-i venea pînă tîrziu.

Popa vestea, din ușa altarului, în fiecare duminică, un șir de nume. Dinu Natului asculta și, din cînd în cînd, se cutremura : popa vestea cununia fetelor și văduvioarelor la care se gîndise el peste an.

Cu cît se apropiau Paresimile, Dinu umbla tot mai mult pe uliți. El tot mai spera. Nu mai știa care fată anume are să-i iasă la portiță, că pe care le presupusese erau acum neveste, dar se putea întîmpla să iasă totuși vreuna la semnul ce-l făcea el. Și, astfel, Dinu se plimba acum pe toate ulițele, șuerînd mereu, domol, printre dinți.

Apoi, deodată, popa vestea în biserică începutul Paresimilor. De aci încolo portița de la curtea Na-

tului nu se mai deschidea sările. Dinu intra în viața lui obișnuită, mereu cu speranța că, dacă nu s-a întâmplat acum, se va-ntîmpla la anu.

Și iar își vedea de gospodărie.

Și, din an în an, penele de mire s-au tot adunat mai multe și mai multe la el în ladă, căci Dinu Natului nu s-a însurat niciodată.

1912

MOȘ ILIUȚ

„Bădicul Ionaș are casă de piatră, totdeauna văruită proaspăt, cu geamurile luminoase, prin care rîd, — iarna, vara, — florile roșii de mușcată ; are ogradă largă, în care intră în fiecare sară, cu pasul greu, patru boi mari și albi, ca de zăpadă ; are feciori junți și fete măritate, și, totuși, lelea Nuța se-nvîrte ca un prîsnel și acum. Harnic om, dar parcă tot mai harnică nevasta !

Nu se pot plînge nici de boală, nici de sărăcie, nici de copii neascultători.

Trăiesc bine, și ar trăi și mai bine dacă în casa asta luminoasă nu s-ar sălășlui și un moș bătrîn, pe nume Iliuț. Moșul samănă foarte mult cu o gorilă. E adus de spate, ca toți bătrînii. N-a fost niciodată nalt în trup, dar acum știu că nu tiriie umbră mai mare ca un măgar. Pe grumajii îmbrăcați cu piele arămic, plină de dungi adînci și groase, de par o turească de cizmă roșie, se sprijină, plecat înaintea, un cap mare, lungăreț ca o lubeniță, plin de păr alb și aspru, tuns totdeauna scurt. Subt fruntea îngustă cît o muche de topor, se ascunde, licărind din văgăuna lui, ochiul drept, ca un picur viu. Ochiul stîng e orb. Adîncăturile bătrîneții pe

obrajii lui au trăsuri de gorilă, nu de om : curg orizontal, nu perpendicular ori curmeziș.

Cine-l vede nu crede că ține de casa bădicului Ionaș. Și, totuși, moș Iliuț e tatăl acestui harnic rumân.

Moș Iliuț e cel mai bătrîn om din sat ; fusese, pe vremuri, în miliția de graniță. Chiar și acum mai stropșește cîteva vorbe pe nemție. Ochiul stîng i l-a scos un bou cu nărav, înainte cu vreo patruzeci de ani. Pînă ce avusese bădicul Ionaș copii mai mici, moș Iliuț era om ca toți oamenii : se juca cu nepoții și-i învăța comanda nemțească. Bărbatul și femeia puteau merge la muncă în toată tihna : aveau un bătrîn, un paznic credincios al casei și un bun îngrijitor al copiilor. Dar de cînd au crescut nepoții, moș Iliuț s-a dedat la toate patimile. A văzut că nime nu-l mai ia în samă. Pe toți ai casei îi învîrte vîrtejul vieții, numai ei stă deoparte și nu mai pricepe nimic. Cine se mai îndreaptă cu-o vorbă către el ? Ia, bădicul Ionaș, ori lelea Nuța, ori nepoții, cînd îl cheamă la masă, ori îi lasă, dimineața, mîncare pe zîua întreagă. Din partea mîncării și-a înțolirii n-ar avea de ce se plînge moș Iliuț. Oameni ai lui Dumnezeu, bădicul Ionaș și lelea Nuța îi sprijinesc bătrînețele. Dar cu atîta nu-i destul !

Aproape nu-i dimineață în care moș Iliuț să nu înceapă a geme în păcel, pînă a nu se crăpa de ziuă :

— Valeo-aia, tulai, săracan de mine, vai de zilele mele, mor !

Cei din casă se trezesc în gemetele lui.

— Ce ai, tată ? întreabă Ionaș.

— Ți-i rău, tătucă ? zice repede Nuța.

Dar moșul, cu ochiul spre părete : «Valeo !» și «Aioo !», și nu răspunde.

Femeia gătește prînzul, toți se gătesc de ducă ; îi ard o mulțime de trebi : fînul, secerea, prășitul. Nu mai pot tîndăli pe-acasă. Dar cînd să plece, moș Iliuț începe să horcăie ca de moarte. Ori de cîte ori aud cei din casă horcăitul ăsta, cum moșul se-apropie de nouăzeci de ani, totdeauna se tem de moarte.

— Spune, ce ai ? întreabă bărbatul și muierea, zăpăciți, arzîndu-le tălpile de ducă.

— Mor, astăzi mor, de bună samă ! Doar un păhărel de rachiu ! geme Iliuț.

Cînd i s-a iscat mai întîi năravul ăsta, Ionaș nu ținea rachiu în casă. Trebuia să fugă cineva pînă la crîsmă, destul de departe, să vie pe nerăsuflăte. Moșul bea, în vreme ce ochiul i se închidea încet, de plăcere. Ofta ușurat.

— Ți-i mai bine ?

— Mai, parcă...

Sătui de fiertura ce le-a tras-o în zilele cele dintîi ale năravului, țineau acum rachiu în casă. De cîte ori moșul gemea dimineața, îi dădeau să-nghită trei păhărele. Și se vindeca. Dar, cît putea, îi zolea totdeauna, cerca să-i mai reție, să-l întrebe, să-l vaiere. Nu se gîndea că munca, afară, țipă după brațele oamenilor. Erau dimineți cînd bătrînul, văzîndu-și sleite toate mijloacele de a-i ține în jurul lui, se lăsa jos, mort, în curte ori în casă. Nu deschidea ochiul pînă ce nu auzea lingă sine glasul gros al popii, pe care bădicul Ionaș îl chema în grabă. Atunci ofta și zicea popii, care-i citea molitve :

— Parcă vin de pe lumea ceealaltă.

În multe dimineți le învenina inimile moș Iliuț ! Nu doar că le-ar fi venit greu să-l grijească, ci pentru că-i făcea să întîrzie mereu de la lucru, și nime nu știe mai bine ca țăranul că vremea-i aur

cînd are un porumb de prășit, o holdă de secerat. Apoi le mai era ciudă că moșul îi minte mereu. Bolnav cu adevărat nu fusese niciodată moș Iliuț, decît doar cînd i-a crăpat ochiul stîng.

Nu trecu multă vreme de cînd începuse să se îmbolnăvească dimineța, și i se ivi alt nărav.

Odată, la o pomană, unde fusese chemat, ca și alți mulți bătrîni, moș Iliuț, după ce bău și mîncă, și bău iar, tot clipind din ochiul lui suriu și tot stropșind o vorbă pe nemție, zise cu glas înalt :

— Să fie pomană morților și bucurie viilor ! Că eu, unul, am pentru ce mulțami. De două luni de zile, acum mă satur mai întîi.

Ochiul lui privi vioi, bucuros pe la bătrîni, pe la bătrîne, și mulțumit de șopotul ce se iscă din vorbele sale. Dacă văzu că nu greșise, mai adăogă, zîmbind cu gură largă :

— Vorba cîntecului : «Omu, dacă-mbătrînește, pune-i paie și-l pîrlește !»

Cîtiva bătrîni sughițară afirmativ. Nimeni din cei de față la pomana aceea nu crezu că bădicul Ionaș ori lelea Nuța l-ar lăsa să flămînzéască pe moș Iliuț. Dar asta nu-mpiedică pe nimeni să spuie la toată lumea ce-a auzit. Astfel, vestea veni pînă la bădicul Ionaș. I-o aduse un frate mai mare, care ținu să adaoge din partea sa :

— Dacă v-ați urît să-l mai grijîți, lasă-l la mine !

Bădicul se mînie, îl certă pe bătrîn că poartă minciuni printre oameni.

— Bucatele ți-s mereu înaintea nasului. Vina dumitale dacă nu mînci să te saturi !

— Hm ! răspunse moșul, plecîndu-și ochiul în pămînt, ca și cînd ar fi știut el ce trebuia să înțeleagă.

Erau femei care începură să-l vaiere unde-l înțîlneau.

— Vai de mine, moșule, cu averea dumitale să ajungi să răbzi de foame?! Ce păgînie! Cum s-apropie sfîrșitu lumii!

El ridica mulțumit, vesel, ochiul la femeia ce-i vorbea așa, și, de la o vreme, se deprinsese să înceapă el vorba despre traiul greu ce-l trăiește, cînd cel cu care se întîlnea nu amintea nimic.

Cerceta acum, chemat ori nechemat, toate pomenile și se înfrupta cu o lăcomie voită, ca să-l vaiere creștinii.

— Doamne, tată, se vede că dumneata chiar ți-ai pus în gînd să ne faci de rîs la lume! Să mergi pe la toate pomenile! N-ai dumneata acasă tot ce-ți 'trăbă? Dacă n-ai, ne spune și-ți vom da.

— Hm! făcea bătrînul, cînd îl muștra așa feciorul.

Într-o zi, cum era singur acasă, ce-i trăzni prin cap bătrînului? Luă o traistă lungă din cuier, și-o petrecu pe după gît, porni prin sat și începu să bată pe la ușile oamenilor. Știa el bătrîne, bătrîni care nu mai ieșeau la lucru, știa maiștri care munceau acasă; la porțile acestora băt看.

Oamenii se mirară, dar îi dădură bucățele.

— Se duc și nu-mi pun nimic pe masă; se duc și-mi lasă o coajă de pîne. Omu, dacă-mbătrînește, e prețuit ca ș-un cîne, le spunca moș Iliuț.

Oamenii începură să creadă pe jumătate că-l țin rău copiii. Îi vorbeau cu milă lui moș Iliuț, îl îmbunau și-l văierau. Atunci în ochiul lui clipeau luciri de mulțumită, de bucurie.

Așa i se născu al treilea nărav, a treia patimă. Că, după ce umblase o zi la cerșit, nu se mai putea răbda, îndată ce rămînea singur, să nu pornească din nou cu traista prin sat. Bucățelele nici nu le-atingea, le arunca la porci, dar în ziua următoare pleca din nou.

Astfel, casa bădicului Ionaș rămânea fără pază. Copiii ștregari îi furau din grădină perele aurii, merele pîrguite, piersicile cu pufușor, îi prindeau un pui, o găină.

Aflînd de noul nărav al moșului, bădicul Ionaș îi porunci aspru să nu mai audă de-așa ceva.

— Vorbește lumea și ne judecă, și-i păcat, că dumneata știi bine că nu sîntem vinovați.

Însă bătrînul nu mai putea trăi altfel. Veninul dulce al mîngîierilor, al văierărilor îi era acum de lipsă ca aerul. Și el afla mereu mijloace să stoarcă milă tot mai adîncă, văierare tot mai jalnică de la oameni.

Ieșea îmbrăcat tot mai prost pe uliță. Afla în pod, în cămară, aruncate în vreun ungher, haine, pălării vechi, căciuli roase. Azi lua un suman tot numai petece, mîne o păreche de itări care abia se mai țineau, poimîne o căciulă fără fund, spre spaima copiilor de pe drum. Vechiturile astea le păstra lelea Nuța pînă va veni vreunul din cei ce strigă pe drum și adună zdrențe, să le deie pe niște arnici, pe niște blide.

— Mi se pare că s-a tulburat la cap, zise într-o sară, cu durere, nevastei, bădicul Ionaș.

— Așa se vede, răspunse lelea Nuța, amărită.

Amîndurora le era greu și rușine de ce făcea bătrînul.

Însă moșul nu era defel tulburat, ci urma cu viclenie să înșele mai departe satul, să fie mereu între oameni cărora li-e milă de dînsul și-l vaiera. Părea că asta era singura plăcere ce-l mai ținea pe lume.

Fratele mai mare al bădicului Ionaș veni mînios și-l luă pe bătrîn.

— Ți-am spus că, de v-ați urît să-l mai grijiți, îl iau eu. Da' voi mai bine vreți să-și bată satu joc de tot neamu nost', zise el, abia ștăpînindu-se.

— Cum să vrem, păcatele noastre, cum să vrem ? suspina lelea Nuța. Da' se vede c-a ajuns în mintea copiilor.

Moș Iliuț le asculta în liniște cearta. Ochiul lui clipea bucuros, îi plăcea că feciorii se ceartă pentru el.

Se duse la feciorul cel mai mare.

N-a trecut însă o săptămînă, și bătrînul ieși din curtea feciorului celui mai mare sprijinit pe două cîrji, cu-o traistă lungă în spate. Cînd simțea că nu-l vede nimenea, tîra cîrjele după dînsul, căci nu-i erau de lipsă, dar îndată ce zărea un om, se răzima, gemînd, în ele.

— Tot rău, moșule ? îl întreba cineva.

— Dac-a rînduit Dumnezeu așa... începea, lăcrămîndu-și ochiul. Dacă n-am avut parte de copii care să mă grijească la bătrînețe... Că altu,-n locu meu, ar sta în pat ș-ar bea cîte-un păhărel de vin bun... iar nu, olog, să umble la cerșit.

Feciorul cel mai mare, dacă a văzut așa, s-a-nfuriat, că era cumplit la mînie, și l-a amenințat pe bătrîn cu bătaia. Moș Iliuț se înfricoșă, și-ntr-o sară, cînd veni de pe hotar bădicul Ionaș, îl află pe vatră.

— Bună-sara, tată.

— Bună-sara.

— Văd că te-ai întors la noi...

— Întors, că tot aici îmi place mai bine.

— Bine, numa să lași traista și bețețe.

— O să le las.

Și s-a ținut de cuvînt trei zile-n cap.

— Ce să ne mai știm face ? întrebă într-o sară bădicul pe lelea Nuța.

— Eu cred să-l chemăm pe popa să-i facă vro slujbă.

— Să-l chemăm.

Și dimineța veni popa.

Moș Iliuț își plecă lubenița subț patrafir, dar n-auzi nimic din molitvele ce le citea părintele. El se gîndea la altceva. După ce termină, popa începu să-i deie sfaturi :

— Dumneata păcătuiești greu înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor, moș Iliuț. Dumneata să te lași de ispitele Satanei și să nu-ți mai faci copiii de ocară. Ai din ce trăi, ai cu ce te îmbrăca ; lasă traista și zdrențele. Ai nouăzeci de ani fără unul, și poți mulțami lui Dumnezeu că te poți purta bine pînă acum ; lasă bețele și nu mai ispiti pe cel Atotputernic.

Moșul tot clipea din ochi și mormăia cît l-a dăscălit popa. După ce termină, Iliuț își ridică privirea sură, în care sclipea un zîmbet.

— Popii care s-a dus de la noi îi plăcea să glumească cu mine, zise el.

— Și cum glumea ? întrebă părintele.

— Zicea : «Moș Iliuț, dumneata știu că vei muri mai ușor ca alții ; n-ai să închizi decît un ochi».

— Așa glumea ?

— Așa. Apoi era și mai învățat ca dumneata, adăogă moșul.

— Se poate... răspunse c-un fel de silă popa.

— Da, știa nemțește ! Amîndoi vorbeam nemțește.

— Adevărat că eu nu știu.

— Apoi ce cazanii spunea, cu pilde, cum au să se poarte copiii față de părinții lor bătrîni !

— Ei, moșule, zise popa, cu firea tulburată, dumneata n-ai de ce te plînge. Puțini copii vor griji

de părinții lor ca ai dumitale. Bagă de samă, să nu mîinii prea tare pe Dumnezeu, acum, la bătrînețe.

El porni să iasă, neplăcut atins de vorbele bătrînului. Din ușă mai auzi :

— Ș-acela avea un glas, de răsuna biserica !...

Cît ce se duse popa, moș Iliuț se scărpină mulțumit în barbă, zîmbi cu viclenie din ochiul lui sur, își luă traista și bețele și porni prin sat.

1912

O GLUMĂ

În sfârșit !

Locomotiva fluieră asurzitor, trenul se opri și nenea Gheorghită se coborî în învălmășeala de pe peron. Dădu din coate, se îndesă într-un hamal, altuia îi răsturnă geamantanul de pe umăr, se izbi într-o cucoană voluminoasă, dar, în fine, răzbi în stradă. Ce-i păsa lui de privirile chiorîșe ale cucoanei, de înjurăturile hamalilor, care-și manifestau astfel credința lor politeistă ! Nenea Gheorghită înainta grăbit pe trotuar, c-un suris larg pe față. Privea cu dragoste, ca la niște ființe scumpe, străzile, casele, statuile, tot ce-i ieșea în drum. Nu mai fusese niciodată în această capitală de județ, și totuși, îi părea grozav de cunoscut tot ce vedea.

Parcurse vreo patru stăzi lungi, trecu prin două piețe, și, înaintînd, își schimbă hotărîrea ce și-o luase în tren : de a se prezenta numaidecît la Palatul de Justiție, unde avea să înceapă, de poimîine, 1 septembrie, slujba cea nouă.

«Am să mă duc mai tirziu», își zise.

Ce frumusețe de oraș ! Și ieftin ! Trecînd printr-o piață, a știricit de prețul cărnii, al zarzavaturilor, al pînii. Totul era pe nimica ! Cu mult mai

ieftin ca-n micul oraş de provincie unde trăise pînă acum. Îi venea să prindă de braţ pe orice trecător şi să-i zică, încîntat :

— Ei, nene, aici să tot trăieşti !

Mărunţel, uscăţiv, se strecura uşor printre oamenii care furnicau pe străzi. Zimbea tuturor binevoitor, fericit. Şi-i părea că pe feţele tuturor citeşte aceeaşi fericire, ca un salut adresat lui.

Sosise dimineata la 8, şi pînă la 10 a tot colindat prin oraş. La 10 intră în parcul oraşului, se aşează pe-o bancă la umbră, îşi răsuci o ţigară şi începu să fumeze în tihnă. Dacă se va prezenta la 11 şi jumătate, va fi tocmai potrivit.

Văzuse gimnaziul : mare, impunător, curat un palat ! «Aici ştiu că va fi lumea voastră, Petre şi Ioniţă-a taichii !» îşi zise nenea, fumîndu-şi în linişte țigara. Pusese ochii pe două prăvălii, adevărate bogății. «Aici e loc pentru ceilalți trei ; vor ieși din ei comercianți de frunte», îşi mîngîia sufletul nenea Gheorghiță. Pentru cele două fete mărișoare, îşi însemnase un atelier de croitorie ; pentru familia întreagă găsisese un cvartir bunîșor : numai patru sute de coroane ! Ce viață, ce trai, ce ieftinătate ! Şi tu să-ți măninci zilele, unde ? ! În sfîrșit, pentru dumnealui pusese ochii pe o berărie răcoroasă !

După ce întrevăzu astfel un viitor strălucit, o viață tihnită, se gîndi cu groază la traiul lui de pînă acum. De nenumărate ori îi spusese prietenii : «Nene Gheorghiță, or să te mînce copiii ! Mai fie-vă destul !» El bănuia de-atunci îngrozitorul adevăr ce se ascundea sub vorbele lor, dar niciodată nu l-a simțit așa de adînc ca acum, ca aici, în parc, în răcoarea paltinilor. «Dacă nu mă transferau anul acesta, m-ar fi mîncat cu siguranță, îşi zise el, simțind un fior de frig pătrun-

zîndu-i trupul. Iacă, doi băieți la gimnaziu, puțin lucru ?!»

Și, pîn-acum, numai nădejdea transferării îl ținuse în picioare. De cîte ori îi pomeneau cunoscute de băieți, el avea un singur răspuns : «Cînd vor fi băieții de școală, nenea o să fie mutat la oraș, dragilor !» De-atîtea ori repetase cuvintele astea, încît, din an în an, deveniseră pentru el o certitudine. Și-n sfîrșit, iată, s-au adevărit ! Iată că nimănui nu i-i dat să sufere peste puterile lui !

În casa lui se-ncuibaseră, de vreo trei ani, odată cu sărăcia, tot mai greu, cearta și discordia. Se certa nenea cu nevasta, cu fetele ; fetele se dușmăneau una pe alta, își făceau viața nesuferită. Băieții creșteau fără școală, fără nici un căpătîi. Începuseră să bată ulițele. Ce vrei ? O casă strîmtă și-o leafă de nimic cum ar fi putut potoli pe atîția inși în care viața începea să-și ceară drepturile sale ? Nici chiar bătrîna, mama nevastei, nu fusese cruțată. Anul trecut, pe vremea asta, cum se apropia 1 septembrie, și băiatul cel mai mărișor trebuia dat la gimnaziu, nenea îi spusese bătrînei, plin de venin :

— De la dumneata ni se trag toate relele !

— De la mine ?

— De la dumneata !

— Of ! Să ne fi luat dracu pe toți ! făcuse bătrîna, cu deznădejde.

— Așa ! Trebuia să nu-ți măriți fata dacă nu-l puteai da zestre.

— Bine, Gheorghită, n-ai știut tu, nu ți-am spus ?

— Of ! să ne fi luat dracu pe toți ! izbucnise cu scîrbă și dumnealui. Și adăogase : Dacă-ți place — bine, dacă nu — uite, numa pe mine să mă fi luat,

ori să mă ieie acum ! Și să mă tot ducă învîrtindu-mă !...

A fost o scenă grea, cu blăstăme, cu lacrimi, cu rugăminți de iertare. Nenea se gîndește acum, în răcoare, la ce-a fost atunci și-i pare rău. I-a părut rău și ieri, cînd a primit avizul unui prieten bun că-i transferat la oraș.

Ah, Dumnezeuule, cîtă fericire poate fi în lumea asta uneori ! De ieri de la 4, nenea Gheorghită zîmbește, rîde, simte o căldură nouă, dumnezeiască, la inimă, care-l întinerește. Rîde în sufletul lui și-i pare rău de tot ce-a greșit în viață. Îi vine în minte, într-o lumină orbitoare, tot cuvîntul aspru, brutal ce l-a spus nevastei, bătrînei, copiilor. Pentru toate-i pare rău, pentru toate îl doare inima ! Se bucură, dar mai ales iartă ! Iartă soacrei, nevastei, iartă copiilor, prietenilor, iartă șefilor, iartă vieții. Sufletul lui se scutură cu putere de tot ce-i umbră și tină și se îmbracă în hainele argintii ale noii vieți, ale fericirii ce-a dat peste el. Cum se poate schimba viața printr-o simplă întorsătură de șurub !? Și fericirea nenii crește, gîndindu-se la dispoziția sufletească în care i-a lăsat pe cei de-acasă ! Niciodată n-a fost în viața lor o zi mai însemnată ca acest 29 august !

Prin parc trecea, rar, cîte-un om singuratec. Nenea se uita la el și-i zîmbea. Se gîdea la fericirea celor de-acasă. «În curînd o să ne plimbăm cu toții pe-aici», își zicea dumnealui. În unele răstimpuri îi era ciudă că nu s-a-nvîrtit șurubul acela mai degrabă. «Tot e bine. E foarte bine și așa, — își zicea, însă, cu grabă, — alții așteaptă o viață întreagă în zadar.»

Rămase mult timp pe bancă, la răcoare, răsucindu-și țigări și fumînd fericit. Pusese în rînduială bună toată mașinăria noii vieți și aștepta cu înfri-

gurare schimbarea asta mare ! De, alții vor fi trăind greu într-un oraș ca ăsta ! Alții, care nu știu trăi, căroră le place luxul. Dar el și ai lui ?! Nevastă-sa, din nimica toată, pregătește un prînz ; cu cele patruzeci de coroane, pe care a trebuit să le plătească lunar, anul trecut, numai pentru băiatul cel mai mare, are să prînzească și să cîneze toată casa ; fetele vor cîștiga parale, după două-trei luni ! Așa, de, se-nțelege, poți să trăiești, ba poți să pui și ceva deoparte, pentru zestrea copilelor.

— Ah ! 11 și jumătate ! zise el deodată, tare, uitîndu-se la ceas.

Se ridică repede, deși ar mai fi rămas în parc. Pe drum scoase scrisoarea primită în ajun și o mai citi o dată.

«Dragă pretine,

Cu multă bucurie te avizez că, de la 1 septembrie a.c., ești transferat, c-un grad mai sus, la noi. Nu pot decît să te felicit călduros pentru norocul tău. Nu-i vorbă, au stăruit și unii cunoscuți ai tăi, dar chestia de căpetenie este să ai noroc. Avizul oficios o să-l capeți la 31 august. Dacă poți însă, repede-te îndată pînă aici și mulțumește celor în drept. N-o să le cadă rău, te-asigur. Oricît de mari domni ar fi, sînt și ei oameni...

Al tău de bine voitor pretîn.»

După ce citi repede, puse scrisoarea în portofel și se gîndi, a suta și a mia oară : «Cine să fie acest binevoitor pretin ? Mîndrescu ori Vintilă ?» Avea el și alți prieteni, dar aceștia doi îi erau cei mai buni și mai vechi cunoscuți. Dar, în sfîrșit, ce importanță are cine îi trimisese scrisoarea ?! Era prea de-ajuns că-și văzuse visul realizat !

Ajuns la scările Palatului de Justiție, deodată i se trezi un sentiment de adîncă părere de rău pentru colegii pe care îi părăsea în micul oraș de provincie. Ca și cînd chiar în clipa aceea ar fi intrat în noua slujbă, el simți un adînc regret că-i părăsește pe vechii lui tovarăși de suferință. Îi văzu pe toți, scîrțîind cu condeiele pe hîrtie, cu fețele triste, ca și ieri la 4, cînd le vestise transferarea. Ieri se mîniase că nici unul nu se bucura de fericirea lui, că le era parcă silă să vorbească cu el, dar acum îi înțelege și-i iartă din tot sufletul. Sărmanii !

„După ce rătăci prin ganguri și pe scări, un servitor îl conduse la șeful de secție.

— Aveți vreo jalbă deosebită ? îl întrebă un bătrîn cu o chelie enormă, neoprindu-se din scris.

— Nu, domnule șef, din mila lui Dumnezeu, n-am nici o jalbă, zise zîbind nenea, așteptînd ca șeful să-l privească și să-l recunoască.

— Atunci ? întrebă bătrînul, iscălind mereu coale de hîrtie.

Nenii abia acum îi veni în minte că el cu șeful nu s-a mai văzut și că n-are cum să-l recunoască.

— Mă recomand George Pruncu, transferat la secția dumneavoastră, cu începere de la 1 septembrie. Am venit, domnule șef, să v-aduc caldele mele mulțămiri.

Spuseseră vorbele astea repede, zîbind fericit. Bătrînul se întoarse :

— George Pruncu ?!

— Da, eu sînt, domnule șef ! N-aveți de unde să mă cunoașteți.

— Dumneata vei fi, zise omul de pe scaun, dumneata vei fi George Pruncu, de asta nu mă îndoiesc. Da' vorba e că aici e transferat Vasile Popa, nu George Pruncu...

— Nu se poate, vă înșălați, domnule șef, zise nenea, surizînd.

Omul cu chelie îl privi bănuitor. Se ridică, luă o coală de hîrtie, apoi alta. Veni cu amîndouă și i le puse sub nas.

— Te rog să te încredințezi. Aici sînt două coli de hîrtie. Pe una e decretul de numire a lui Vasile Popa, și pe alta rezoluția negativă la cererea lui George Pruncu. Acestea-s hîrtii oficioase. Cu poșta de azi vor merge la destinație. ▲

— Poate am greșit secția... bîlbîi nenea.

— N-ai greșit-o; dacă dumneata ești George Pruncu, n-ai greșit-o.

— Atunci voiți să faceți o glumă, domnule șef, zise cu ochii rătăciți nenea.

Zîmbea și acum, dar c-un zîmbet ce-i schimonosea cumplit obrazul tras. În el începu să se clatine ceva și să se cufunde.

— Omule... zise bănuitor bătrînul.

Nenea, în loc de răspuns, scoase în silă mare portofelul, alege srisoarea ce-l aviza despre transferare și i-o întinse.

— Poftim ! îngîină nenea.

Omul cu chelie o citi, zîmbi trist și-i dădu scrisoarea înapoi.

— Ești om sărac dumneata ? îl întrebă cu milă.

— Așa, așa ! făcu nenea, tremurîndu-i o rază de nădejde în suflet.

— Și ai copii mulți ?

— Șapte.

— Ar trebui pușcat ! zise cu minie bătrînul.

— Cine ? întrebă nenea cu groază.

— Cel ce ți-a scris minciuna asta. E o bestie !

Și bătrînul scupă cu greață în laturi.

Dar, în clipa asta, în mintea nenii Gheorghită se-ntîmplă ceva neobișnuit, ca o izbucnire de fla-

cări. Se simți deodată alt om, abia născut, bogat, fericit, cinstit de toți. Începu să ridă cu hote, spre spaima șefului.

— Nu-ți fie frică! N-am să-ți fac nimic! Da' te poftesc, cu părere de rău, să te duci. Acum nimic nu se mai poate drege. Dar, — el începu să vorbească în taină, ridicînd un deget, — dar îndată ce va fi un loc vacant, am să-mi aduc aminte de tine, biet Gheorghită Pruncu. Eu, șeful, îți promit!

Șefului i se zburli ră-n cap cele cîteva fire de păr pe care le mai avea. Abia avu, putere să apese pe sonerie. Un servitor intra, același care-l condusesese pe Gheorghită.

— Du-l, omul acesta e bolnav, gîngăvi șeful, lăsîndu-se pe scaun.

Dar bietul Gheorghită nu putu fi scos «din biroul ce i se cuvenea», pînă ce nu veniră încă doi servitori.

După cîteva minute toți slujbașii din secție vorbeau despre «cum a-nnebunit un provincial în biroul șefului».

O NECREDINCIOASĂ

— Învață-mă, sfinția-ta, ce să fac ? La biserică nu poate veni, că-i slabă de picioare. N-a mai fost la liturghie de treizeci de ani. Mă tot gîndesc : pentru că-i păgînă, pe noi ne va ajunge blăstăm-ul Celui-de-Sus. Bătrînă-s și eu și pricep ce spui sfinția-ta din Cazanie, și cît n-am îndemnat-o să se apropie de Dumnezeu...

— Și nu vrea ? întrebă preotul.

Femeia care-i stătea dinainte, slabă, mărunțică, cu brazde adînci pe obrajii veștezi, clătină din cap, își făcu cruce și zise, pe-o voce tînguitoare :

— Mama spune că ea, și fără spovedanie, e aproape de Dumnezeu. Zice că n-are păcate. Gîndește-te și dumneata cum se scîlcie de mînte omul, dacă trăiește prea mult în lumea asta ! Că cine-i, dintre muritori, fără păcate ? Cum zice la Apostol : «Cine zice că nu-i păcătos, mincinos este».

— Adevărat, începu preotul, însă mama dumitale e așa de bătrînă, încît păcate mari nu va mai face. Ce mai poate face un bătrîn ?

— Așadar, sfinția-ta crezi c-ar fi bine să închidă bătrîna ochii fără merindea cea de veci ? Întrebă c-un fel de răutate femeia.

— Ba nicidecum. Dacă nu poate veni ea la biserică, voi veni eu acasă la dumneavoastră. Vezi și-i spune să fie gata, pe dimineață, să nu mînce nimic.

Femeia tăcu un răstimp ; începu să înnoade un colț al cîrpei mohorite pe care o ținea în mînă.

— Credeam că se poate altfel, zise ea în urmă.

— Altfel, cum ?! făcu mirat popa. La biserică nu poate veni, să se grijască în rînd cu alți creștini ; nu rămîne alta decît să merg eu.

— Adevărat, însă eu credeam să-mi dai sfinția-ta o poruncă. De pildă, să-i pot spune : «Așa-i porunca de la popa, că cine nu se va spovedi nici în postul ăsta mare, dacă va muri, va fi îngropat fără popă, ca un păgîn».

Femeia, zicînd acestea, privea mereu la nodurile ce le înșira pe cîrpă ; numai după ce tăcu își ridică ochii la popa.

— Și pentru ce crezi dumneata că e de lipsă porunca asta ? o întrebă părintele.

— Altfel nu se va învoi să vii să o grijăști, suspină femeia. Crezi sfinția-ta că eu nu i-am tocat destul la ureche ? Și nu numa eu da' vecinele toate. Și în Paresimile astea, și-ntr-alți ani, mereu am îndemnat-o și i-am spus că va ajunge în Iad, în căldarea cu smoală. Ea are tot același răspuns, de-un lung șir de ani : «Ce să facă popa la mine ? N-am păcate !» Zic : «Ești bătrîna, maică, și poți muri negrijită.» La asta-mi răspunde : «Nu-s beteagă».

— Și n-a fost bolnavă în anii din urmă ?

— Nu, părinte. N-o mai prea rabdă picioarele. Atît. Încolo, s-o vezi că se uită ş-acum ca o şopîrlă, şi n-are nici un fir de păr cărunt.

— Bine, zise popa, spune-i că-i poruncă, şi dacă se va învoi, vino şi-mi spune, ca dimineaţă s-o pot încreştina.

Femeia se depărtă foarte repede, dar pînă-n amurgitul sării nu se mai întoarse. O bucurie adîncă se putea citi în ochii ei.

— Bogdaprostea sfîinţiei-tale, zise ea întrînd în casa parohială, bogdaprostea că m-ai scăpat de-un chin şi de-o povară cumplită. Acum am şi eu pace, că-s muiere văduvă şi năcăjită, şi umblu pe la unii şi pe la alţii după lucru. Puteam s-o aflu odată moartă, negrijită, şi m-aş fi ştiut osîndită pe veci.

— Aşadar, se-nvoieşte s-o cuminec ? întrebă preotul.

— Nici s-audă n-a vrut, ca de-obicei, pînă ce n-am spus care-i porunca sfîinţiei-tale. Nici atunci nu s-a-nvoit, zicea că astea-s vorbe de-ale mele. Am pus la cale cinci vecine, care, una după alta, au intrat la bătrîna şi au întărit vorbele mele cu porunca sfîinţiei-tale. Şi numai aşa a crezut, numai aşa s-a-nvoit. Adevărat că de-atunci tot mormăie, da-i va trece ei pînă mine. Eu m-am scăpat de-o povară.

— Aşadar, dimineaţă să nu beie, să nu mînce, începu preotul.

— Vai de mine ! îi curmă repede vorba femeia, cum să mînce, cum să beie ! Ştim noi ce se cade înaintea de primirea sfintelor ! Bogdaprostea, părinte, continuă, ieşind, că m-ai uşurat.

În prag se mai opri o clipă şi întrebă :

— Pentru osteneală îţi vine o băncuţă, nu-i aşa ?

— Îmi vine, dacă aveți. Dacă nu, nu-i pagubă, zise popa.

— Ba, că facem noi samă de-o băncuță, pentru sfinția-ta, răspunse femeia ieșind.

În dimineața zilei următoare preotul plecă spre căsuța bătrinei. Era departe, aproape în pădure, între colibeile răzlețite de sat, așezate pe coastă. Erau pe-aici căsuțe de oameni săraci, dar cu grădini bogate în pomi. Cireșii, vișinii erau în floare ; de departe, între ceilalți pomi, părea că-i apasă o zăpadă strălucitoare. Pe lângă drum își frîngea de bolovanii lucii apele limpezi un păraiaș de munte. Cîntecul lui se înălța într-un dulce vîjiit ; prin văzduhul albastru treceau săgetînd rîndunicile, zvelte ca niște suveicuțe. Cînd se trezi înaintea lui cu femeia ce-l chemase, popa nici nu-și dădu sama cum ajunsese de-n grabă la căsuța bătrinei.

Femeia își frîngea deznădăjduită minile ; privea cu spaimă și abia află cuvinte să-nceapă :

— Să mă ierți, eu nu-s de vină, eu i-am spus tot, ea s-a-nvoit, a zis c-așteaptă. Eu am mers cu omul ăsta să-i arăt unde să descarce carul, să nu-l descarce pe loc străin. Și, pîn' ce-am venit, bătrîna a mîncat. Am aflat-o mîncînd.

Vorbeau în curte, unde-l întîmpinase femeia. În curte era, într-adevăr, un car cu doi boi și un rumân tăcut care încărcă gunoi. Dusesse un car, și cu carul ăsta îl ducea tot.

— Așa-i, părinte, zise omul, răzimîndu-se de lopată, eu nu-i știam locul ș-a venit să-mi arate. Dumneaei nu-i de vină că sfinția-ta ai venit în zadar pînă aici.

— Moșia bogatului o cunoaște toată lumea, părinte, da' pe-a săracului, numa el. Eu m-am gîndit : «Are ea atîta cap să nu mînce pînă vine

părintele». I-am spus, ș-acum, iată, se-ncepe blăstămul pe casa noastră, zise cu deznădejde muicrea. Căci nu-i blăstăm să se-ntoarcă popa cu sfînta cuminecătură acasă ?

Rumânul începu să încarce din nou.

— Nu poate să vie nici o pedcapsă de la Dumnezeu, zise popa, că dumneata nu porți nici o vină. Dumneata ce-ai putut ai făcut.

— Bogdaprostea, părinte, că zici chiar sfîntia-ta așa ! Eu nu mă știu vinovată, dar, uite, tot mă tem. Păcatele părinților zice că se răzbună în copii, pînă-ntr-al șaptelea neam.

În clipa asta, la spatele lor, se auzi o voce pităgăiată.

— Ce păcate ? Păcatele mele ? Eu n-am păcate !

Și popa și femeia se întoarseră și zăriră în fereastră deschisă capul bătrînei. Năframa, care era legată sub bărbie, făcea să bănuiești un păr foarte buhos. Fața bătrînei era uscată, înnegrită de vechimea anilor.

— Nu-i păcat să-l faci pe părintele să vie degeaba pînă aici, atîta cale ? întrebă femeia.

— Tu l-ai adus, al tău să fie păcatul, zise bătrîna, și pe cîteva clipe capu-i dispăru din fereastră. Apoi se ivi din nou. Dacă-i așa, hai să mă spovedesc ! Da' ce să spun ? Eu nu știu nimic. Eu am cunoscut patru popi : pe popa Nicolac, pe popa Văsălie, pe popa cel din sus și pe popa cel din jos.

— Ai mulți ani dumneata, bunico ? întrebă popa, zîbind la capul care nu se mai mișca din fereastră deschisă.

— Apropiu suta !

— Ei, asta nu se poate ! zise popa vesel.

— Ba se poate, că pe mine m-a botezat popa care a fost înainte de popa Nicolae. Apoi îl cu-

noști pe Onu Vetii. Mai acum e anul, m-am întâlnit cu Onu Vetii și, știind că sîntem de-o samă, l-am întrebat de cît e el. Ș-a zis că de opt pe nouăzeci. Dacă nu mă crezi pe mine, întreabă-l pe el. Da' să știi de la mine că eu cu minciuni nu umblu.

Popa zîmbi cu înțeles. Știa că Onu Vetii murise de zece ani.

— S-a cam tulburat la cap, începu femeia. Nu mai ține sama cine-i mort și cine-i viu.

Baba, crezînd că fata ei o vorbește de rău, își îndesă și mai bine capul pe fereastră și începu :

— Pîrîși am avut destui în viață, da' nici un rău nu mi-au putut face, fiindcă eu îs femeie dreaptă. Nu m-au pîrît odată că mă țin cu popa Nicolae, pentru că eram slujnică la el ?!

— Ai fost slujnică la popi dumneata ? o întrebă părintele.

— Da, am fost, și dacă vrei să știi de la mine, pot să-ți spun c-am văzut popi beți și obîrșteri beți, domni mari căzuți sub mese. Nu ca mine ! Eu ce pămînt fac ? Iacă, dacă am — mînc, dacă n-am — rabd, atîta păcat fac, dacă chiar vrei să mă spovedesc dumitale.

Rumânul lăsă lopata și se apropie de popă și de femeie, care începu să-și frîngă din nou, cu deznădejde, mîinile.

— E adevărat c-a fost slujnică la un popă, am auzit și eu. Apoi și obîrșter beat a putut vedea, pentru că la noi, mai demult, au fost și cătane în sat.

— Eu am fost copilă orfană și năcăjită, și din ce mi-am strîns am cumpărat grădina asta, și casa, și curtea. Atîta am făcut și vro opt copii, da' toți pe lege. Vezi, dacă chiar s-a ostenit părintele pîn-aici, eu mă spovedesc. Am cumpărat, ce vezi aici, din săul meu. În năcazuri ca fată, în năcazuri

ca nevastă, în năcazuri ca văduvă. Ce păcate să fi făcut ? Ocinași am zis, ce-am știut și cînd am putut. Apoi alta ce ? Dacă am ce — mînc, dacă nu — rabd, știe Tatăl-cel-de-Sus. Da' du-te dumneata cu spovada la cei cu păcate, la cei avuți, la domnii cei mari. Că cine trăiește năcăjit are destul canon și nu-i mai trăbă altu-n lumea asta. Vezi, eu mă spovedesc, să nu spui c-ai venit degeaba pînă la mine.

Femeia, fata bătrinei, se apropie de geam și-i șopti ceva.

— N-are de ce se supăra, că, iacă, mă spovedesc, zise tare baba, din fereastră. Da' păcatele mari să le caute părintele la cei buiaci, la cei care se tăvălesc în bine. Zici c-am mîncat ! Dar atîta păcat am : dacă am — mînc, dacă nu — rabd.

Preotul își luă ziua-bună, încredințînd-o pe bătrîna că nu-i supărat defel.

— Chiar și dac-ai fi, te-mpac eu, colo, cînd or fi coapte cireșele-n grădină : că-ți trimit o coșarcă de cireșe. Poamele-s mai dese, da' pînea-i mai rară pe la noi.

Și capul buhos dispăru din fereastră.

TATĂ

Abia se zărea de ziuă, cînd lungul tren de marfă, după ce fluieră răgușit și parcă speriat, se opri în gară într-un hureit de fierărie care trecu de la un vagon la altul cu iuțea și făcu să răsunе văzduhul pînă departe. Erau vagoane vechi, jerpelite, sătule de atîta alergătură și de atîta povară, de ani de zile, pe toate liniile ferate din centrul Europei. Unele purtau inscripții românești, altele nemțești, franțuzești, în diferite limbi slave. Îți aduceau aminte de convoiul nesfîrșit de robi, prinși cu arcanul, în toate uniforme, toate vechi, decolorate, și care erau acum legați unul de altul prin groase zale de fier, cu voința înfrîntă, supunîndu-se sortii cu un fel de nepăsare grea.

Dumnezeu știe ce marfă ducea, căci din tren coborî, umplînd șinele și peronul și îmbulzindu-se spre ieșirea din gară, o mulțime nesfîrșită și pestriță, încît ai fi crezut că s-a oprit aici un tren personal. Întrase încărcat ciucur, cu lume pe scări, pe tampoane, pe-acoperișul vagoanelor.

Lumea, aproape înțepenită de strînsoare, coborî dintre vagoane, de pe acoperișuri; mulți abia-și puteau mișca degetele, cu care se ținuseră de cine știe ce, să nu cadă, pentru a-și putea prinde și lua

în spate bagajele : cufere, lăzi, saci, coșuri, desagi, care acum sporeau îmbulzeala de pe peron și băricadau ieșirea din gară, între cotituri și înjurături ce se ridicau din toate părțile.

Bădicul Vasile Lungu reușise să se coboare printre cei din urmă din tren. Își găsisese, înainte cu o zi și o noapte, — când se urcase din gara cea mai apropiată de satul lui — își găsisese loc abia pe-acoperișul unui vagon, și la oprirea trenului nici nu se putuse mișca. Era amortit, tapăn tot, ca și când ar fi avut în loc de picioare două lăstare de lemn, iar degetele-i rămaseră încîrligate, așa cum se ținuse de-o margine a acoperișului.

Toată lumea care călătorise cu el pe același acoperiș nu-l văzuse clintindu-se, nu auzise o vorbă din gura lui. Ceilalți, de la un timp, începuseră să povestească pe socoteala călătoriei cu trenul în aceste vremuri de război și de sărăcie. Unii îl întrebaseră : De unde e ? Unde se duce ? De cînd e pe drum ? Dar după ce încercaseră zadarnic, în mai multe rînduri, să-i scoată o vorbă din gură, îl lăsaseră în plata Domnului.

— Se pare că-i surd, spusese unul mai milos. De, multă lume surzește și amuțește în ziua de azi, adăogase același om, văzînd că ceilalți zîmbeau la părerea lui că omul e surd.

— Cum așa ? întrebaseră mai mulți.

— În război, vezi bine, răspunseră alții în locul omului.

— Nu numa-n război. Poate cineva să surzească și să amuțească și neieșind din satul lui.

La întrebările celorlalți, omul nu mai voise să deie nici o lămurire. Aruncase o privire grea de tristeță asupra lui Vasile Lungu și amuțise și el.

Vasile Lungu venea de la depărtare de aproape două sute de kilometri. Pînă la gara unde s-a urcat l-a petrecut și femeia. Ar fi voit să vie și ea, dar nu avea pe sama cui lăsa casa și gospodăria. Avea multe găini și rațe și se temea să nu i le fure cineva. Auzise că acum o găină se vinde, la oraș, cu o mulțime de bani, și ea își făcuse gînduri mari cu banii pe care-i va lua pe găini, de cînd le venise știrea că feciorul lor, Dumitru, a scăpat din război și că acum era într-un spital, nu prea greu rănit. Mai ales își făcea gînduri mari cu banii ce-i va lua pe găinile și rațele ei de cînd, — asta a fost înainte cu o lună, — Vasile îl cercetase pe fecior în spital și se întorsese cu vestea că Dumitru va rămîne oleacă șchiop de piciorul stîng, dar că încolo e bine și întreg.

Părinții pregătiseră multe de toate, încă de vreo doi ani, pentru căsătoria lui Dumitru, cît ce se va întoarce acasă. Rămăsese flăcău cam tomnatec, că era băiat sfios, și părinții socoteau că dacă nu-l vor căsători în grabă după război, mai tîrziu va fi mai greu. Mamă-sa-i țesuse și-i cususe albituri și haine, tată-său îi cumpărase doi junci, îi făcuse rost de un plug.

Dar, după o lună de la întoarcerea omului, într-o sară, s-au trezit cu un aviz de la primărie, — pîrgarul spunea că avizul a venit prin telefon, — aviz prin care Vasile Lungu era chemat grabnic la spital, după dorința feciorului.

Părinții erau chiar la cină cînd le-a venit avizul, și-au rămas amîndoi înlemniți, cu lingurile în mînă. Ce putea să fie ?

— Să știi că i s-a-ntors boala, zise întru tîrziu femeia.

— Ar spune în înștiințare, vorbi bărbatul, des-
cleștindu-și cu greu fălcile. — Apoi zise către
pîrgar : Numai atît spune avizul ?

— Numai.

— Ce-ar putea fi ? se gîndi tare Vasile Lungu.
Tu ce crezi ? întrebă pe pîrgar.

— Hm ! Multe s-ar putea ! Dacă dumneata l-ai
văzut înainte cu o lună, și rana era spre vindecare,
mi se pare că numa un lucru ar putea fi totuși.

— Ce anume ?

— Să-l trimită iar pe front.

— Hm ! Cam greu de crezut. Doctorii spuneau
că va rămînea cam șchiop de piciorul stîng.

Pîrgarul dădu binețea și plecă. În urma lui, pă-
rinții rămaseră muți multă vreme, privind prin
păreți încolo, pînă cînd muma izbucni deodată în-
tr-un plîns deznădăjduit.

Bărbatul nu o opri. Presimțise și el că e ceva
rău, deși încercase să-și îmbărbăteze femeia, spu-
nîndu-i că nu poate fi vreo primejdie dacă nu
spune în aviz. Iar acum, în timp ce nevastă-sa își
frîngea mîinile plîngînd, presimțirea rea creștea în
sufletul lui. Nu putea fi vorba să-l mai ducă pe
front, dac-ar fi rămas șchiop, nu pentru asta dorea
să-l vadă Dumitru. Să-l vadă, și încă grabnic !

Doamne-Dumnezeule, grabnic ! Dac-ar putea fi
acum lîngă el ! Dar știa de rîndul trecut cît ține
drumul pînă la orașul cu spitalul unde zăcea Du-
mitru.

Se sculară de la masă fără să mai cineze, și fe-
meia începu să-i împacheteze merindea de drum
într-o desagă. Porniră cu noaptea-n cap spre gara
cea mai apropiată. Femeia voia să se întoarcă îna-
inte de ziuă. Acum îi erau galițele în siguranță,
nime nu știa că au plecat de acasă amîndoi.

...Așa se pornise la drum Vasile Lungu, care se trezise amorțit de tot pe-acoperișul vagonului când trenul intra în gară. Poate mai amorțise și de frig, căci deși era la-nceputul lui mai, bătea un vînt puternic și rece.

Odată cu dezmoțirea mădurelor, începu să i se dezmoștească și gîndul, că în vremea cît călătorese îi înțepenise și gîndul într-unul singur: îl chema la patul lui feciorul, pentru că trăgea să moară.

Gîndul ăsta îi venise cu atîta putere și limpezime, încît, abia se urnise trenul din mica gară, și el căzuse într-o deznădejde soră cu moartea.

N-o să-l mai apuce în viață. Știa din drumul celălalt cît de mult ține călătoria pînă la orașul unde era spitalul. Și-i părea că trenul merge și mai încet decît atunci.

La început se răzvrătise împotriva acestei încetinelii, nu mai încetase să-ntrebe, în fiecare gară, cînd pleacă trenul, de ce stă atîta în haltă, de ce nu merge mai repede. Dar văzînd că nu poate face nimic împotriva încetinelii, căzuse în înțepenirea aceea observată de toți. Nici nu mai auzise, nici nu mai văzuse ce se petrece în jurul lui.

Acum însă, cu desaga în spate, începu să se îndese și el în mulțimea de la coadă și reuși să iasă din stație.

Chiar în fața gării era un mic parc. Păsărele cîrpeau în lumina blîndă a dimineții. Din virful unui castan o mierlă neagră fluiera de mama-focului. Vîntul se mai potolise, și mireasma verdeții tinere din parc îi pătrundea sufletul. Umbletul de la tren pînă aici, prospețimea dimineții, mirosul de-acasă al verdeții începură a-i dezmoți mintea. Și cum se oprise în parc, pe o bancă, să se soco-

tească încotro s-o apuce, pe care din cele patru străzi ce porneau de-aici, întiile raze ale soarelui îi adiară fruntea, și nădejdea zvîcni din nou în inima sa.

Se ridică inviorat de pe bancă și întrebă pe un trecător pe unde trebuie s-o ieie ca să ajungă mai degrabă la Spitalul Militar. Porni mai sprinten, cu desaga în spate. Va fi așa cum i-a spus pîrgarul : Dumitru s-a făcut bine și-l trimit iar pe front. Se vede că n-a rămas șchiop. De multe ori se înșeală și doctorii. De bună samă că așa trebuie să fie ! Mai nainte de a se întoarce pe front, Dumitru vrea să-l vadă. Poate are să-i spuie ceva, poate are să-i deie ceva în păstrare ! Hei ! Nu se mai isprăvește odată și războiul ăsta ! Bieții feciori ! Dar tot mai bine să plece de unde a venit decît să...

Gîndurile i se luminau, nădejdea-i creștea, inima-i bătea tot mai puternic, cu cît se apropia de spital. Se apropia, căci începu să recunoască unele clădiri pe lîngă care trecea.

Ajunse, în sfîrșit, după ce merse aproape trei kilometri. Era departe de la gară pînă la Spitalul Militar, dar acum drumul îi păru nesfîrșit. La spital însă nu era îngăduită intrarea pînă la ceasurile 8. Stătu de vorbă cu sentinela, încercă în dreapta, în stînga : Pace ! Nu era permisă intrarea ! De, nu era și aici tot militarie ? Nu trebuia să fie și aici o regulă ? Trebuia, vezi bine !

Astfel, Vasile Lungu trecu de cealaltă parte a străzii, unde era pajiște verde, și punîndu-și jos desaga din spate, șezu și el lîngă ei. Ședea și se uita peste drum la marea clădire cu trei rînduri, și lungă să nu-i mai dai de capăt. Rar, rar, începu să iasă și să între cite un militar... După cite-și aducea el aminte de data trecută, Dumitru era cu patul în rîndul al doilea, într-o sală cu alte două-

zeci-treizeci de paturi. Care să fie ferestrele ce răspundeau în sala aceea ? Nu-și putea da sama.

Tot privind, simți deodată un gol și o arsură în măruntaie. I se deșteptă așa, pe neașteptate, o foame cumplită. Când mîncase mai pe urmă ? Nu-și aducea aminte să mai fi mîncat de cînd plecase de acasă. Dar nu era sigur. După ce-și desfăcu merindea văzu că era într-adevăr neatinsă.

Dar abia îmbucă de cîteva ori, înveli bucatele și le puse înapoi în desagă. Un gînd îi tăie pofta de mîncare : «Dacă-l pornesc din nou pe front, zadarnic am venit la spital ! Dumitru va fi la cazarmă, dacă nu va fi plecat pînă acum. Doar avizul era pentru o venire grabnică ! Grabnică, cu trenurile de azi !»

Zvîcni în picioare, să pornească spre cazarmă. Dar marele spital apăsă asupra lui cu o putere de nebănuît, și nu se putu mișca, rămînînd cu ochii țintă la ferestre : «Avizul a venit de la spital, tot aici va trebui să-ntreb de Dumitru. Poate nu l-au vărsat încă la cazarmă. Oricum, cei de aici trăbă să știe unde-l pot găsi.»

Sentinela îl opri din nou.

— Mai trăbă s-aștepți cam o jumătate de ceas, pînă la 8.

— Dar încă nu-s 8 ?

— Încă nu-s.

— Da-i tare grabnic lucrul ce m-aduce pe mine aici, îndrăzni bădîcul.

— Păi toți vin cu grabă ! N-ai ce-i face, așa-i ordinul ! Pe cine ai aici ?

— Pe feciorul meu, pe Dumitru Lungu.

— E de mult în spital ?

— De-o lună trecută. Da' nu știu dacă mai e în spital. Nu știi dumneata ?

— Păi unde să fie ?! dacă înainte cu o lună era aici, iar acasă n-a venit ?

— Poate să-l fi trimis iar pe front.

— Așa ! Va să zică, nu era așa de bolnav.

— A fost rănit la un picior, la piciorul stîng, și doctorii ziceau că va rămîne cu piciorul stîng puțin mai scurt. Că va șchiopăta.

— Dacă-i așa, aici trăbă să fie. Pînă acolo încă n-am ajuns, să se trimită oameni șchiopi pe front.

— Vezi bine, da' și doctorii se pot înșăla. Poate s-a vindecat de tot.

Soldatul de sentinelă se uită nedumerit la om.

— Nu mai ai mult de așteptat. Îndată se fac ceasurile 8... Da'... vii dumneata să-l vezi, ori ți s-a trimis un aviz ?

— Da, mi-au dat de la primărie o înștiințare să vin grabnic, că vrea să mă vadă.

Sentinelă își înăbuși cu greu un suspin.

— Din ce unitate făcea parte ?

— Vînători de munte.

Bădicul Vasile se gîndi puțin și-i spuse și numărul poștei de campanie.

— Da' bine, batalionul, compania ? întrebă sentinela.

— De cînd a plecat în război nu ne-a scris decît numărul poștei.

— Întreb pentru că... începu soldatul, dar se opri din vorbă. Era să spuie că ieri au îngropat pe unul de la vînătorii de munte.

În minutele rămase pînă la ceasurile 8, bădicul Vasile Lungu se aprinse deodată de o neliniște grozavă, ca și cînd vorbele nespuse de soldat ar fi pătruns într-un chip necunoscut în inima lui.

Acum începură să între în spital tot felul de militari, ofițeri și mai ales doctori. Bădicul oprea pe fiecare și-l întreba dacă nu știe ceva despre Dumi-

tru Lungu. Primi același răspuns de la toți : să mai aștepte puțin, îndată se bate 8. Să între atunci și să întrebe în cancelarie, aici, cum întri, la dreapta. Pe toți îi întreba și dacă nu știu să plece curînd vreo unitate de vînători de munte pe front. Nici unul nu știa să fie vreo unitate în plecare.

— Dar ce, ai și la regiment pe cineva ? îl întrebau ofițerii și doctorii pe care îi oprea să ceară știri.

— Nu, da' s-ar putea să se fi făcut Dumitru sănătos de tot și să-l fi vărsat la regiment.

Ofițerii înălțau din umeri, privindu-l nedumeriți :

— Îți vor spune îndată la cancelarie.

La 8 sentinela de la intrare fu schimbată, și soldatul, liber acum, îl luă pe Vasile Lungu și-l duse în cancelarie.

Acolo era o forfotă de subofițeri și o dura-vura de nu se mai înțelegea nimic. Bădicul abia s-a putut face priceput de ce vrea, pe cine caută. Trebui să spuie de vreo trei ori, nu numai pentru că nu-l asculta nimeni cu atenție și toți vorbeau între ei, dar și pentru că bădicul îl căuta pe Dumitru al lui și la spital, și la cazarmă.

— Dacă-i la cazarmă, ce-l cauți la spital ? Vorbește lămurit, bre omule !

Unul dintre subofițeri deschise în sfîrșit un registru :

— Cum spuneați că-l cheamă ?

— Dumitru Lungu, din vînătorii de munte.

— Dumitru ? Cum ? Lungu ? Dumitru Lungu ? Caporal ?

— Da, caporal !

Subofițerul se opri din frunzărirea registrului, aruncă o privire scurtă către ceilalți. Toți rămaseră o clipă tăcuți, cu capul în pămînt.

— Vrei să-l vezi, moșule ?

— Păi cum ?! De ce-am venit ?! Am primit aviz că vrea ficiorul să mă vadă grabnic. L-au trimis cumva iar pe front ? Doctorii spuneau că va rămînea schiop de piciorul stîng.

Plutonierul se ridică de la birou, închizînd registrul. În liniștea ce stăpînea acum în cancelarie glasul lui se auzi schimbat :

— Vino cu mine, moșule !

Bădicul se luă înfrigurat după el, dar văzu că nu urcă scările, ci iese pe o ușă și apucă spre o clădire mai mică, din fundul curții.

— L-au mutat de sus ? întrebă tatăl, abia respirînd, căci o piatră de moară i se pusese pe inimă îndată ce văzuse că plutonierul nu urcă în spital, unde-l știa el pe Dumitru.

— Da ! L-au mutat, moșule ! răspunse plutonierul, cu grea supărare în glas. — Se opri în mijlocul curții : trebuia să-i spuie, căci vedea că omul nu înțelege. — L-au mutat, că așa e legea ! Viii cu viii, morții cu morții. Ai sosit prea tîrziu, moșule, ca să-l mai afli în viață. Se temeau și domnii doctori, care au ordonat să fii avizat, că vei sosi prea tîrziu. Cu trenurile astea... De ! În război ca în război !

Plutonierul porni din nou, cu omul după el. Bădicul Vasile Lungu auzise ce i-a spus, dar nu înțelesese nimic. Îi părea că de la el pînă la plutonier era o depărtare îngrozitoare. Depărtarea nu era între pașii lor, ci între un om viu și un om viu. «Oare cu cine-a vorbit ?» se întrebă bădicul Vasile.

Ajunseră. Gradatul scoase o cheie din buzunar și descuie o ușă.

— Încă nu-i pus în sicriu, că numa la miezul nopții a murit. Nici nu-i îmbrăcat încă de îngro-

pare. Dar îi vom face tot ce i se cade unui ostaş mort din pricina rănilor cauzate în război.

Bădicul Vasile Lungu îl auzi iar, dar iarăşi nu înţelese despre cine e vorba şi întră după plutonier într-o cameră mică, văruiată proaspăt. Şi nu pricepu nimic pînă ce plutonierul nu luă pînza de pe faţa lui Dumitru şi-şi văzu feciorul cu obrajii albi, cu fruntea palidă, dormind adînc somnul fără de trezire.

— Era aproape vindecat, cînd o aţă ascunsă de puroi s-a vărsat în sînge. Cu toate leacurile, nu l-au mai putut scăpa. Dumnezeu să-l odihnească „şi să-l ierte !

Bădicul Vasile parcă împietrise ; nu scoase un cuvînt. Numai cînd plutonierul acoperi faţa mortului, se apropie şi-i spuse în şoptă :

— Doarme, n-a murit ! Aşa durmea de liniştit ş-acasă. Aşa era, cînd durmea. Lasă-mă, domnule plutonier, lîngă el. Vreau să-l întreb, cînd se va deştepta, ce vrea să-mi spuie.

— Poţi rămînea, răspunse plutonierul înduioşat. De îngropat, îl îngropăm numa mine după-amiază.

Ieşi şi-nchise în urma lui uşa, fără s-o mai încuie.

Dar, peste un ceas, cînd avu iar de lucru prin curte, auzi din camera mortuară tînguirile tatălui. Nu era numai plîns, ci cuvinte împletite-n bocet. Şi era vorba-n ele de doi junci abia învăţaţi la jug, de un plug nou, de o căciulă nouă...

PROOROCUL

Trec încet pe lângă grădina Spitalului Militar, plină de convalescenți. Unii se plimbă încet, obosiți, cu fețele supte, palide, cu privirile șterse ; alții zac nemișcați, pe pajiștea arsă de înfricoșatul ochi neîndurător al soarelui, care aprinde văzduhul strălucitor, dogoritor, spre care privesc cu spaimă viețile pământului. Cei mai mulți dintre bolnavi s-au înșiruit de-a lungul grădiilor de fier ce împrejmuiesc grădina spitalului și privesc departe, undeva, în nemărginire. Sînt îmbrăcați cu toții în aceleași mantale cenușii, în picioare cu pantofii lungilor săptămîni și luni de suferință. Nu știu cum, în fierbințeala secetei nemilostive, în acest aer de foc pe care-l respirăm de atîta vreme, convalescenții, văzuți de departe, în mantalele lor cenușii, nemișcați, înșiruiți de-a lungul gardului de fier, par soli de groază trimiși pe țărmul nostru de hidoasa foamete uscată.

Cu presimțiri rele, trec încet pe lângă zăbrele. Mă opresc uneori și mă uit în grădină. Vitejii luptelor trecute, pe cîți îi văd, par a nu mai trăi pe lumea asta. Cu puțini poți înfiripa o vorbă. Și cea dintîi care ți-o spun e seceta.

Mulți se mulțumesc să arate, cu degetul osos și galben, în sus, spre dușmanul ce aprinde pământul. Toți se gîndesc la același lucru, pe toți îi chinuie aceeași întrebare : «Ce-mi vor face nevasta și copiii dacă nu mai plouă ?»

Cei mai mulți sînt din teritoriul ocupat ; convalescenții din Moldova s-au împrăștiat pe la casele lor.

Deodată, cum pășesc pe lingă gard, cu gîndul aiurea, tresar.

— Domnule Ștefănescu, dumneata nu-i lua un covrig ?

„ Cocoțat pe gardul de fier, chiar în dreptul meu, un bolnav, în aceeași manta cenușie, dar desculț și cu capul gol, balansează, înșirați pe-o sfoară, vreo duzină de covrigi. Ochii lui, nespus de bucuroși și veseli, contrastează atît de ciudat cu fața-i palidă și suptă ! Mă uit mirat la el.

— Te temi de vro molipsire ? mă-ntreabă repede, luînd tăcerea mea drept un refuz. Să n-ai grijă ! Uite, sînt curat : mîni, obraz, haină.

Și, cu-o repede mișcare nervoasă, îmi arată minile — slabe și îngălbenite, obrații — căzuți, mantaua — cenușie.

— Mă asămeni cu `cineva, pretine. Eu nu sînt domnul Ștefănescu.

— Ei, și pentru că nu ești, nu-i lua de la mine un covrig ?

— Bucuros ! Numa n-o să-ți trebuiască dumitale ?

El tace o clipă, se uită la covrigi, apoi zice :

— Îi dau de sufletele morților. Au murit mulți ! Dumneata nu știi ?

— Unde ? În spital ?

El zîmbeşte binevoitor, dar ciudat ; în aceeaşi vreme ochii i se-ntunecă.

— În spital ? Ce am eu cu spitalul ? Unde-i spitalul ? — Vorbind aşa, mă priveşte aproape cu duşmănie, şi glasul lui se aspreşte cînd adaogă : Au murit în munţi şi-n văi, în ape şi pe uscat, în crăpăturile pămîntului. Şi, cînd au murit, toţi erau flămînzi şi însetaţi. Ş-au închis ochii, neputînd să-şi astîmpere nici foamea, nici setea. De-aceea s-a-ncuiat cerul. Toate apele văzduhului se strîng în înălţimile cerului de peste cer, să sature cu băutură răcoritoare pe cei care au murit însetaţi, căci, cînd mori, setea e mai îngrozitoare ca foamea. Şi trebuie apă multă, pentru c-au murit mulţi, toţi însetaţi. Lumea, acum, nu mai e pe pămînt, lumea e în cerul ce este peste cer : acolo s-au dus cei mai mulţi voinici. Dau şi eu cîte-un covrig, să le-as-tîmpăr foamea. Da' ştiu că li-i mai sete decît foame.

El desface din aţă un covrig mititel, uscat şi mi-l strecoară, printre gratii, în mină. Pe faţa lui e întipărită o milă adîncă.

În clipa următoare îşi vîră faţa suptă printre zăbrele şi-mi zice, abia rostind, într-un susur rece :

— Mă recomand : Proorocul Ilie.

Mă înfior. Am senzaţia aceea dureroasă, copleşitoare, în care se amestecă milă, descurajare, spaimă şi revoltă, şi care se aşterne peste sufletul oricărui om cînd stă de vorbă cu un nebun.

El citeşte cu lăcomie, cu nespusă satisfacţie, uimirea zugrăvită pe faţa mea.

— Să nu spui la nimeni ! E taină, adaogă repede, aruncîndu-mi o privire cercetătoare, plină de-o violenţie ascuţită, nefirească.

Sare de lingă gard, face câțiva pași, dar se întoarce îndată.

— Dumneata împarți covrigi de sufletul morților ? Nu ? Rău faci dacă nu-mparți ! Rău faci dacă te saturei numai pe dumneata ! Accia au murit pentru toată lumea, așa mi-a spus mie Domnul.

Ochii bolnavului se-aprind, și un tremur ușor îl cuprinde :

— Strălucitor la haine, dar cu fața tristă s-a apropiat de mine Domnul și mi-a zis : «Ilie ! Proorocul meu, Ilie !» — Bolnavul se cutremură, privind-mă înspăimîntat. — «Aicea-s, Doamne», am răspuns. «Coboară-te pe pământ, proorocul meu, și propovăduiește : Toți cei mai buni dintre fiii oamenilor au venit la mine setoși și flămânzi. Toți cei cu sufletul curat, cu inima vitează, au venit să ceară dreptatea pentru care au murit. Pământul a rămas pustiu, proorocul meu, inima omenirii a venit la mine, în cerul cel mai presus de cer. Toți cei răi, toți făcătorii de rele au rămas pe pământ, și fiindcă omenirea nu mai are inimă, ci se sfișie ca fiarele, blăstăm voi trimite peste ei, să-i pierd de pe fața pământului. Dar aș fi cruțat Sodoma și Gomora, pentru zece drepti. Aș cruța și pământul, pentru cei buni, care s-ar mai arăta în lume. Propovăduiește pocăința, propovăduiește mila pentru cei morți ! Dați covrigi pentru sufletele morților !»

Gifiie, palid ca un mort, și se prinde cu mîna liberă de-o gratie de fier. O ceață arzătoare plutește în ochii lui. Nu mă mai vede.

După o scurtă pauză, în care pieptul lui slăbit își înalță des coastele, ce-mpung prin pielea gal-

benă, începe să vorbească din nou, întâi într-un susur nedeslușit, apoi din ce în ce mai deslușit :

— «...iubit al meu ești tu, și proorocul meu. Propovăduiește dar înaintea lui Achale și a tot poporului. Vai vouă, care v-ați abătut de la Dumnezeuul strămoșilor voștri, vai vouă, lacomilor, care ați vrut să secătuiți vlaga pământului și să vă îngrășați de osinză multă ! Un semn de la mine, zice Domnul, și cerul se va închide, și pământul nu-și va mai da roadele sale ! Să vedeți că eu singur sînt Dumnezeu adevărat. Dați milostenie, dați covrigi pentru morții care au murit pentru păcatele voastre ! Voi trimite foc și pară din cer, și toți cei sătui vor pieri întâi, ca să rămîie flămînzii și însetoșaii de dreptate.»

Cuvintele din urmă le spune încet, șoptit, și cade moale, nemișcat, după zăplazul de fier. Credeam că moare și, îngrozit, încep să chem bolnavii din grădină. În drum se adunase o ceată de gură-cască. Veniră îndată patru bolnavi.

— E proorocul, zise unul, cu milă. Tot mai des îi vine.

Se-aplecă și-i ascultă respirația.

— N-a murit, dar odată va cădea așa și nu se va mai deștepta. De vro lună îi vine tot mai des.

— De unde are covrigii ? întreabă cineva din mulțime.

— De unde să-i aibă ? Îi cumpără. Doctorii, surorile de caritate îi pun în toată dimineața cîțiva bani subt pernă. El crede că-i aduce corbul, corbul proorocului Ilie. Cînd a căutat mai întâi subt pernă, — se vede că visase, — n-a găsit nimic. A fost ne-caz mare. Spunea că i-au luat banii de subt pernă. Doctorul, după ce-a vorbit mult cu el, a-nțeles, și, de-atunci, are bani.

Vin sanitariei c-un pat, îl ridică și dispar cu el
printre mantalele cenușii.

— Dumnezeu să ferească ! zice, din mulțime,
un glas de femeie.

— Și de mai rău ! oftează un convalescent, pri-
vind în văzduhul dogoritor.

1918

DARUL LUI-MOȘ MIRON

Era în vara anului 1916. Războiul bîntuia de-a-tît amar de vreme prin fundul Galiției, prin Polonia, în Italia. Din vreme-n vreme, își trimitea răniții și bolnavii pînă prin satele noastre. Aduceau cu ei uniformele spălăcite și murdare, iar pe fețele supte și înnegrite de vînturile lui Dumnezeu și de uraganele mașinilor iscodite de oameni, mirosul, aerul războiului depărtat.

Cît de schimbați erau oamenii care se întorceau din fața morții!

Moș Miron, în satul lui de la poalele munților, intra greu în vorbă cu cei ce se-ntorceau de pe cîmpul de luptă. Avea o sfială ciudată înaintea lor, deși i-ar fi putut fi, cei mai mulți, nepoți. I se părea lui că-s vrednici de-o cinste deosebită, că știu lucruri pe care nimeni altul în lume nu le poate ști. Dar de vorbit cu ei, trebuia să vorbească numai decît. De la o vreme era nelipsit de la gară, și cel dintîi sătean care-i dădea binețe soldatului ce se cobora era moș Miron.

Cei pe care-i întîmpina nu-l prea înțelegeau, nu prea știau ce vrea să afle moșul de la ei. Și, oricît ar fi voit să-și ascundă adevăratul gînd, bătrînul

tot era silit, în urmă, să mărturisească ce vrea și să vorbească deslușit.

— Uite ce-i, nepoate. Noi pe-aici nu mai știm ce să credem. Toți mințesc, numa sufletul din noi nu. Voi, pe-acolo, trăbă c-aflați mai iute veștile : Au intrat ai noștri în război, sau n-au intrat ?

— Pîn-acum nu, moșule. Da' nădăjduim de la Dumnezeu...

Nădăjduia și bătrînul «de la Dumnezeu», dar prea-i era lui greu să mai aștepte. Din felul cum i se lungea fața bătrînă, din felul cum îi sclipeau ochii în cap, se vedea limpede că vorbele spuse de „cei ce veneau acasă bolnavi ori în concediu nu-l mulțumeau.

De cum a dat gură de primăvară, moșul a-nceput s-o ducă greu de tot. Își isprăvisise tot ce strînsese peste vară, și bucatele erau scumpe foc. În cîteva săptămîni și-a dat și cel din urmă ban, pe care abia l-a pescuit dintr-un cotlon al șerparului.

A văzut el că oameni bătrîni, femei bătrîne se tot duc pe la primărie și se-ntorc cu bani acasă. Locuia departe, în capătul satului, spre munte ; pe la primărie n-a dat de zece ori în viața lui ; dar lipsa îi dete brînci și, într-o zi, iacătă-l în fața primarului.

— Văd că toată lumea duce bani de aici. Va fi, pesămne, vrun ajutor pentru oamenii bătrîni și săraci ca mine, în vremea asta de scumplete crîncenă. Pîn-acum am mai avut cîte ceva, de-acum !... și el făcu un semn cu degetul lui gros și noduros că «s-a tăiat ața».

— Dumneata nu poți căpăta, moș Miroane, îi răspunse primarul. N-ai pe nime în război.

— Dar nici acasă !

— Adevărat că vei duce-o greu. Da' stai, mi se pare că tot mai ai dumneata ceva. Ai vîndut otava ?

Moșul își încruntă sprîncenele și privi în pămînt.

— N-am vîndut-o !

— Apoi vezi, rău faci că n-o vinzi. Se plătește foarte bine. Poate aștepți să mai crească prețurile.

— Nu aștept !

— Atunci, mi-o poți vinde chiar și mie.

Bătrînul îl privi cu dușmănie.

— N-ai dumneata bani să cumperi otava mea !

Și s-a ridicat de pe scaun, și-a oblit trupul îngîrbovit și-a ieșit din primărie pășind apăsător. De-atunci n-a mai dat pe-acolo.

Dar lipsa — tot mai grea.

Avea doi frați mai tineri, avea și alte neamuri mai apropiate prin sat. Azi era la unul, mîine la altul, pînă cînd i s-a tăiat apa și de la moara asta.

Rudeniile aduseră și ele vorba despre otavă, că ar putea-o vinde și ar lua bani frumoși pe ea.

— N-o vînd ! răspunse moșul mînios.

— Doar nu-i vrea s-o rumegi dumneata ! Noi știm că ai în pod și otava din anul trecut.

— O am !

— Să vede că aștepți s-o vinzi pe-un car de bani. Pînă cînd ai s-o tot aduni ?

Cînd auzise așa, s-a dus ca din pușcă, și mai mult n-a călcat pragul neamurilor. Ce s-adune ? Abia era o căruță de otavă, că n-avea alt loc de coasă decît pe subt prunii din grădinița lui.

Lipsa era acum și mai mare, dar moșul o mai putea strînge de grumaji : începuse prășitul cucuruzului, și de-aci încolo se țineau lanț prilejurile de cîștig. Bătrîn era, dar tot era căutat în lipsa mare a palmașilor.

De la Sfinta-Maria-mare, de cînd intrase România în război, moșul nu s-a mai dus nicăiri la lucru. Nu și-a mai părăsit casa, curtea, mai ales grădina, din care trăgea cu urechea în depărtări, să prindă vuietul războiului. Veghea noapte după noapte și nu-i scăpa nici cel mai mic zgomot. Trecu o săptămînă, trecură două... În săptămîna a treia, noaptea, luni spre marți, moșul, cum stătea în grădină, prinse sunetul unei copite. Într-o clipă fu în drum, dinaintea casei. «De bună samă e un roșior», își zise el, adușmecînd depărtările. În clipa aceea, în noaptea neagră se auzi un glas, aproape de tot :

— Cine-i acolo ?

— Om bun, răspunse moșul.

— Dacă ești bun, vino aici !

Moș Miron, sprinten ca un flăcăiandru, se infundă în noapte.

Era o patrulă de cavalerie românească. Bătrînul nu-și putu ascunde mirarea cum de-au venit atîția, așa, pe nesimțite. Știriciră tot ce se putea afla de la bătrîn și voiră să-și continue drumul.

— O mică rugăminte am, nepoților : să vă dau o mină de otavă la cai.

Sergentul zimbi și zise :

— Nu-i vreme pentru asta, moșule.

— Da' cînd vă-ntoarceți ? Am niște otavă ca strămătura !

Sergentul zimbi din nou.

— Atunci, nu zicem ba. Dacă ne întoarcem cu bine...

Și, peste două ceasuri, în puterea nopții, călăreții s-au întors cu bine. Moș Miron făcuse șapte legături de otavă și le scosese la poartă.

— Să vedeți numa ce otavă ! Strămătură, nu alta !

Călăreții luară-n șa sarcinile făcute de bătrîn, și mulțumiră și dispărură în noapte.

Peste trei zile coloanele armatei române treceau pe drumul de dinaintea casei lui moș Miron. Frontul fusese împins înainte. Era învălmășeală mare, și o căldură...

Carăle — unele treceau, altele odihneau. Și prin învălmășeala aceea de oameni și de vite se vedea un bătrînuț în straie albe, cu capul gol, cum tot iese pe porțiță cu cîte-o sarcină de otavă, și cum o împrăștie înaintea boilor sau a cailor. În spate aducea otava, în mînă ținea o pîne albă, căpătată de la soldați. Pălăria îi căzuse prin pod, în otavă, dar nici prin gînd nu-i trecea s-o mai caute. Și, tot astfel, nu băga de samă că pe pînea albă, cînd mușca din ea, erau picuri mari — lacrimi ce izvorau în neștire din ochii lui bătrîni.

DURA LEX

Mătuşa Vironica, după ce trase un răstimp cu urechea la crăpătură, deschise cu grijă uşa, lăsînd în tindă sapa. Era desculţă, cu picioarele pline de pămînt negru. Şortul vechi, era prins în brîu, de două părţi, şi în poală purta cîteva pumni de ţărînă, de lujeri fără vlagă, rupţi de la cartofii pe care numai acum i-a pus în cuiburi. Două ceasuri lucrase în grădină, făcînd cuiburi în pămîntul săpat mai nainte, şi punînd cartofi atunci scoşi din pivniţă, plini de lujeri subţiri, strîmbi, de-o culoare bolnavă, ca şi cînd ar fi fost plini cu-o apă tulbure.

La început se strecurase din cînd în cînd în tindă să asculte la uşă, dar apoi, cuprinsă de fiorii muncii, uitase să mai asculte. Lumina soarelui de primăvară, mireasma pămîntului umed şi a buruienilor ce crescuseră mari pe lîngă gard îi ametişeră capul bătrîn, şi-n loc să se gîndească la cel ce bolea în păcelul din casă, se trezise cu gîndurile de parte, la muncile de vară, la prăşit, la secere, la strînsul finului, la culesul acestor cartofi pe care-i ascundea în pămîntul gras şi bine lucrat.

Cînd astupă cel din urmă cuib, îi veni deodată în minţe bolnavul ei, şi un junghi i se puse la

inimă : cum l-a putut uita atîta vreme ?! Și, cu sapa în mînă, pășind larg peste movilițele negre, se grăbi spre casa bătrîna.

Dar, ascultînd la ușă, se liniști. «De bună samă, doarme, — își zise bătrîna, — doarme așa cum l-am lăsat». Întră în vîrfurile degetelor în casă. Dintr-o aruncătură de ochi îl văzu nemișcat în pat. Nu se auzea răsufletul bolnavului, respirația aceea grea, care de-o jumăta' de an se făcea tot mai șuierătoare cu fiecare zi. «Doarme adînc ! își zise bătrîna. Ia să-i deschid eu puțin fereștile, să-i intre în casă minunea lui Dumnezeu de-afară».

Cum lucrase vreme îndelungată în grădină, bătrîna simți, de cum deschisese ușa, aerul acru din casă. Niciodată nu-i păruse atît de înăbușitor ca acum. Deschise ferestrele, și aerul proaspăt, îmbălsămat al primăverii năvăli în odaie. Era atîta liniște în casă, în curte, pe uliță, încît se auzea limpede ciripitul păsărelelor în grădină și vuietul rîulețului de munte, care, ascuns de case, de arinii de pe mal, își frîngea undele repezi de bolovanii albi și lucii din albie, la cîteva zvîrlituri de băț de casa Vironicăi.

Mătușa stătu, cu gîndul pierdut, privind prin fereastra deschisă. «De-acum, își zicea, o să se-ntrămeze și Dumitru. Iaca, abia a dat gură de primăvară, și el a căzut într-un somn adînc, cum n-a durmit de-o jumăta' de an.» Se va înzdrăveni, cum crezuse ea totdeauna. Dacă se-ntorcea rănit de pușcă, cu o mînă ori cu un picior tăiat, ea n-ar mai fi avut o singură zi bună. De cîte ori nu i s-a întunecat sufletul cînd vedea pe alte mame că mai pot glumi, cu cîte-un chilav în casă. De ea Dumnezeu s-a îndurat. El, care știe toate, știa că ea, Vironica, n-ar fi putut trăi dacă Dumitru i s-ar fi întors neom din război. Tusa aceea ce-i hîrîia în piept o

să-i treacă. Din tusă nu moare nime, mai ales dacă-i tânăr și voinic. Dumitru slăbise, dar ea era încredințată că se va întrema iar, și, într-o jumăta' de an, nu se gândise o singură dată că Dumitru ar putea muri.

Întorcându-se de la fereastră, mătușa Vironica porni spre ușă. Avea să curețe cărarea din grădină, să mai sape de-un strat. Abia acum văzu că țolul cu care se-acoperea bolnavul era mototolit, și că Dumitru stă cu capul strîmb pe perină. Cînd intrase din lumina orbitoare de afară în odaia cu geamurile cit palma, nu luase în samă decît că băiatul dormea nemișcat.

Se opri, luă țolul, îl trase cu greu de subt picioarele lui Dumitru, îl înveli, apoi, încet, pipăit, cercă să-i așeze capul mai bine pe perină.

Dar abia-l atinse, și se trase îngrozită înapoi : era rece ca gheața ! Se uită prostită prin fereștrua deschisă și urmări multă vreme o coțofană care sărea, făcînd un tărăboi asurzitor, din par în par, deasupra gardului de către uliță. Bătrîna urmărea păsăruica, de parcă-ncerca să se-ncredințeze astfel că nu s-a petrecut nimic.

Cu sufletul încrezător, se aplecă din nou asupra lui Dumitru, cercă să-i puie capul mai bine pe perină. Aceeși răceală o pătrunse, și bătrîna, înghețată de spaimă, începu să-l pipăie ; se plecă la gura lui închisă să-i simtă respirația, începu să-l strige pe nume, să-l miște. Dar nici un semn de viață nu mai putu prinde. Dumitru părea acum și mai slab, și mai uscat, în liniștea morții. Umerii obrazilor împungeau prin pielița galbenă, întinsă, obrazii-i căzuseră adînc, și ochii, închiși, erau și mai cufundați în fundul capului. Nepăsător la strigătele, la bocetele bătrînei, el sta cu capul strîmb,

cu buzele vinete și apăsa greu pe perina pătată de sudoarea care încă nu se zbicise.

În zeci de chipuri cercă bătrîna să-i prindă un semn de viață. Îi părea cu neputință să fie mort. Plinse și se boci mereu, chemîndu-l pe nume, pînă ce se încredință că nime n-o mai aude. Atunci, deodată, tăcu, își făcu o cruce largă, aprinse o lumină de ceară, i-o puse mortului la căpătîi, trase un scaunel lîngă pat, se așeză frîntă pe el, și, pînă sara, nu se mai mișcă de lîngă mort. Cînd se ridică avu conștiința limpede că viața s-a sfîrșit și pentru ea.

Își înștiință vecinele, alergă la preot, la clopotar, la cîntăreții de la biserică, la dascălul din sat. Se întoarse numai noaptea tîrziu.

Pînă-n ziua înmormîntării nime nu văzu lacrimă în ochii mătușii Vironica. Deși nu pusese nici mîncare, nici băutură pe limbă, deși nu închisese ochii două nopți, părea mai în puteri decît oricînd. Alerga neobosită, se purta mai dreaptă, glasul ei pierduse mult din hodorogeala bătrînețelor, părea întinerit : alerga și se frămînta încît părea că se pregătește de nuntă, nu de înmormîntare.

Își vîndu vițelul și cei doi purci, își vîndu finul care-l mai avea în șură ; deșertă coșurile de grăunțe, trimițînd la moară cinci saci plini. A doua zi porni la oraș, cumpără vase, cumpără opinci. Apoi, chemînd pe o rudenie îndepărtată, se duse la primărie și făcu scrisoare de danie pentru casă și pentru cele trei sforicele de moșie pe care le avea. Din casă începu să împartă tot : haine, vase, laviță ; numea fiecare lucru al cui să fie, și le spunea că pot să le ridice îndată după înmormîntare.

Creștinii se uitau la ea tot mai mirați. Întîi crezură că vrea să facă o pomană de să-i bată și pe cei mai avuți din sat. Unii îi dădeau dreptate,

zicînd că atîta băiat avusese și ea, și se cade să-i puie pomană mare. Alții ziceau că e păcat de Dumnezeu să-și deie pînea de la gură, în scumpețea asta. Cine o va mai ajuta pe ea să puie la loc ce împrăștia acum cu amîndouă minile ?

Dar, de la o vreme, oamenii începură s-o privească tot mai mirați. Mai ales după ce-și dădu, cu scrisoare la primărie, casa și moșia.

Însuși primarul rămase uimit de hotărîrea bătrînei, și încercă în fel și chip să mai amîie scrisoarea de danie. Dar mătușa Vironica fu neînduplecată.

— Păi bine, mătușo, dacă-ți dai casa de pe-acum, ce te-i face cînd te-or pune-n drum ?

— Pe cine ?

— Pe dumneata !

Bătrîna se mulțumi să facă un gest cu mîna, care însemna «de pe partea mea să nu te doară pe dumneata capul !»

În ziua înmormîntării se răscolise satul întreg. Șapte femei, puse anume, chemară la pomană pe toată lumea. Se știa că s-au copt colaci pentru întreg satul, că se vor împărți vase, că s-a adus un butoiăș de rachiu și unul de vin, că s-au pregătit mîncări de dulce. Se urniră din bordeiele lor și harancele cele mai bătrîne și mai bolnave, țigănci pe care de-un an nu le mai văzuse nimeni la cerșit prin sat.

Trei preoți făcură slujba înmormîntării înaintea unei mulțimi cum nu se aduna nici la moartea celor mai bogați din sat. Toți cîntăreții de strănă înconjurară pe diac, și se sluji un prohod de să-i rămîie pomina.

Pînă sara tîrziu fu curtea plină de oameni care se înfruptară din pomana lui Dumitru. Cei din urmă se depărtară gălăgioși de băutura cea multă.

Și, în toată vremea asta, mătușa Vironica, întinerită, sprintenă, se purta printre mesele înșiruite în curte, îndemna la mâncare și la bere, împărțea vase, opinci, pînă, iar înspre sară începu să-și împartă și lucrurile din casă. Nu mai rămase decît patul în care bolise și murise Dumitru.

Mătușa Vironica, după ce se văzu singură, aruncă la cîinii care dădeau tîrcoale prin curte oasele, scutură fărîmăturile, și, după ce se încredință că nu mai rămăsese nimic din mâncare și din băutură, intră în casă, încuie ușa, se sui în păcelul în care murise Dumitru, își puse minile cruciș pe piept, închise ochii, murmură în gînd o rugăciune și-ncepu s-aștepte să-i vie moartea.

Era încredințată că va muri. Din clipa în care simțise răceala lui Dumitru, știa că va muri și ea. Numai dorința de-a-i face o îngropăciune frumoasă lui Dumitru, de-a-i pune o pomană bogată o ținuse în viață încă trei zile. Nu-i părea rău după nimic. Se grăbea să-l ajungă pe Dumitru, să-i poarte de grijă și în lumea ceealaltă, cum i-a purtat aici. Era așa de slab și așa de prăpădit ! Va avea încă nevoie de ea și pe celălalt tărîm ! Și-i părea bine că s-a smerit, că n-a mai lăsat nimic după ea : a împărțit, a dat tot ce-a avut. Acum poate muri liniștită.

Ruptă de oboseală, bătrîna adormi îndată. Și dormi buștean pînă dimineța.

Soarele era de-o suliță de cer, cînd se trezi. Era buimăcită. Privi prin casă aiurită. Afară de patul în care zăcea, nu mai era nici un lucru în odaie. Și păreții erau goi. Nu-și dădea sama unde se află.

Întru tîrziu privirile îi căzură pe fereastra deschisă, și de-aici înțelese mai întîi că-i la ea acasă. Se ridică într-un cot, dar ameți repede. Casa începu să se învîrtă cu ea. Își lăsă capul din nou pe

perină. Închise ochii și ațipi. Vedenii stranii i se arătară, într-un vârtej nebun. Se trezi iar. I se-nvîrtea ceva, ca un ghem, și în cap, și în deșerturile din pîntece. Amețea tot mai tare, deși era culcată. De la o vreme începu să se ție cu mîna de marginea patului — să nu se răstoarne. Se gîndea: «Poate am început să mor, și acuma sînt pe drum către lumea ceealaltă».

Stătu vreme îndelungată prinsă în vârtejul acela amețitor.

Deodată, de subț fereastră, auzi un cucurigat răsunător ca o trîmbiță. Deschise ochii. «E cocoșul nostru!» își zise Vironica. Și își aduse numai-decît aminte că asară, cînd și-a împărțit găinile pe la femei, n-a fost chip să poată prinde cocoșul. «Așadar, sînt tot acasă?» se întrebă ea, și iar se ridică într-un cot. Se uită iarăși la păreți, la podele. Casa nu se mai învîrtea. Se sculă din pat, dar simți ca o prăpastie arzătoare în deșerturile din pîntece. Și deodată, simți o sălbatecă poftă de mîncare. De trei zile nu mîncase. Puterile îi reveniră. Căută cu privirile încruntate după o bucată de pîne. Dar zadarnic scotoci prin toate ungherele din casă. Ieși în tindă, căută pe vatra cuptorului, privi mînioasă înlăuntru. Cu cît căuta mai mult, cu atîta creștea în ea o neliniște și-o furie pe care nu le înțelegea, de care nu-și dădea sama. «O bucată de pîne! Cum să nu găsesc o bucată de pîne?!» își zicea mereu, căutînd acum prin curte, pe unde fuseseră mesele pentru pomană. Deodată zări, virit în gard, un colț de colăcel. Îl smulse cu mînie, și colții ei bătrîni, și gingiile, începură să sfișie. Fălcile-i trozneau din încheieturi. Dar pînea se topi îndată. Zadarnic mai căută gardul de-a rîndul, doar va mai afla o bucată!

Se opri, se gîndi puțin și clătină din cap. Nu ! Nu va cere de la vecine ! Și deodată porni cu pași hotărîți spre casa bătrînă. Într-un colț al podului, într-o ladă veche, pusese, înainte cu trei ani, niște secară, niște coade nefolositoare. Își uitase încă de-atunci de ele. Acuma, dintr-odată, și-a adus aminte de secara aceea. Părea că numa ieri a pus-o acolo.

Se urcă în pod și dibui un sac. Îl răsturnă. Secara era plină de praf și de gînganii. Totuși o adună, o băgă în sac, și, scoborîndu-se, o desăgi, o luă în spinare și porni la moară. Furia i se potolise — va avea ce să mănînce !

Cum mergea cu desagii în spate, Vironica simți deodată un dezgust adînc față de sine însăși, și ca o descurajare îngrozitoare. Se întreba : «Pentru ce mai vreau să trăiesc ? Da' vreau eu să mai trăiesc ? Dacă nu, de ce astă batjocoră pe mine ?!» Și, tot la cîțiva pași, se oprea, hotărîtă să arunce desagii, să se întoarcă acasă. Dar, tot de atîtea ori, în deșerturi i se deștepta ca o prăpastie arzătoare, și ea înainta din nou, deșălată, gîfiind, spre moară, cu pînea în spate.

PENTRU PACE

— Te-am ruga să ostenești cu degrab'. Se-neacă și-nălbește din ochi. Nu mai are mult. Și te cheamă mereu.

— Ești rudenie cu bolnava, mi se pare.

— Ba deloc. Sînt o vecină. De pe partea rudeniilor, ar putea înlemni de veci, fără împărțășanie, fără luminare. Rudeniile i-au scurtat zilele.

— Da, am auzit. Mi-a spus și bătrîna. De, sînt oameni și ei.

— Oameni, da, da' prea lacomi, părinte. Știi dumneata de cînd îi tot bat capul bătrînei să le-mpartă averea? De doi ani, încă nainte de a se ști ceva de moartea lui Dumitru. Chiar ș-acum, numa cît au părăsit-o. Au venit cu blăstăm, cu amenințări. Dintr-asta i s-a făcut și mai rău bătrînei.

Preotul se pregăti de drum. De doi ani, tot la șase săptămîni, urca dealul viilor să împărțășească pe văduva Măriuța Ispas, căzută la boală și la neputință, mai ales de cînd îi venise știrea că feciorul ei murise undeva pe front. Ispas bătrînul fusese om de samă în sat, bun citeț la strănă, în slovele chirilice, mai slab citeț de gazete. Chiar și Măriuța, nevastă-sa, știa citi, putea înfiripa o scrisoare. Lui Dumitru, pînă i-a ținut urma, tot cu

mîna ei i-a scris. Rămasă văduvă încă înainte de război, Măriuța n-a prea simțit lipsa lui Ispas în purtarea gospodăriei, deși avea gospodărie întemeiată. Dumitru era mare, cele două sluguțe nu părăsiseră casa, ba Măriuța le mai avea încă și-n ziua de azi.

Cîtă vreme știuse de urma lui Dumitru, muncise cu rîvnă, să-i crească averea, să aibă feciorul cu ce se-ncălzi, unde se hodini după ce se va întoarce stors de greutate și primejdiile războiului. După ce nu-i mai știu cărările, munci cu nădejdea că odată i le va afla, dar de cînd s-a încredințat din gura unui văr al băiatului că Dumitru doarme undeva în pămîntul Poloniei, mort de tifos, Măriuța a lăsat toate treburile din mînă, le-a scăpat cum scapi un ghem care se rostogolește de nu-l mai poți ajunge. A căzut la pat, și-au rămas sluguțele stăpîne în curte, în casă, pe moșie.

E adevărat că treburile pornite bine de la început și purtate cu rînduială, în același făgaș, ani de zile, nu se încurcă repede. Vreo jumătate de an cele două ajutoare se purtară așa ca și cînd ochii stăpînului ar fi fost mereu asupra lor. Dar de la o vreme, văzînd că nimeni nu le poartă socoteală, o mai scrînteau și ele, oameni fiind, deși vreo zece ani slujiseră cu credință la casa lui Dumitru Ispas.

Văzînd așa, rudeniile căzuseră pe capul Măriuței. Cum poate ea răbda să se lăfăiască niște străini în averea lui Ispas? N-are veri și verișoare, n-are neamuri destule, care, după lege, vor fi și moștenitori, nemaifiind alți copii afară de Dumitru? Nu poate să-l aducă pe unul în casa cea de piatră, să învîrtă gospodăria, să grijească de bătrînă cîte zile

va mai avea, și să nu lase să se risipească o avere așa de frumoasă ?

Dar toate stăruințele rudeniilor rămăseseră zadarnice. Din clipa în care știu că Dumitru e mort, Măriuței nu-i mai păasă de agoniseală. Știa că, oricît ar împrăștia sluguțele, vor aduce și în coș atîta cît să aibă și ea de-o hrană. Iar cît privește moșia, ea-i făcuse de mult legea, dar nu-și spusese încă la suflet de om hotărîrea.

Preotul cunoștea bine certurile și îndirjirea tot mai mare dintre văduvă și rudenii. El dădea dreptate neamurilor, și adeseori, cînd cerceta pe bolnavă, s-o împărtășească ori să-i citească o rugăciune de ușurare, o înfrunta și-i spunea că nu-i lucru creștinesc ceea ce face.

Bolnava, de cele mai multe ori, se lăsa certată, nu-i răspundea. Alteori intra în vorbă :

— Nu-i nici un păcat ! Las' să se mai încălzească și ei.

— Cine ?

— D-apoi Petru și Ionaș, slugile. Sint oameni la vîrsta jumătate, și încă n-au o casă. Crezi sfinția-ta că averea noastră ar fi așa cum e dacă n-ar fi fost rîvna și credința lor ?

— Bine, dar ș-au avut simbria !

— Simbria ! Las', că știu eu, părinte, ce-i simbria ! Crede-mă, dacă-ți mărturisesc. Dumnezeu îmi va ierta păcate pentru asta.

— Pentru că lași slugile să te fure ?

— Dacă vrea sfinția-ta, fie și-așa !

— În vreme ce rudeniile nu se pot apropia de casa dumitale !

— Tot pentru ele, pentru binele lor, fac ceea ce fac, părinte. Să nu crezi că nu m-am gîndit. Amarnic m-am gîndit pînă am aflat hotărîrea cea

adevărată. Pentru ele, pentru rudenii, fac ceea ce fac.

Auzind-o vorbind așa, preotul se gîndea de multe ori că bolnava va fi făcut vreun testament pe sama rudeniilor, așa cum se și cuvenea. Dar nici primarul, nici notarul, nici alt știutor de scrisoare din sat nu știau despre vreo hîrtie făcută la dorința bolnavei.

Acum, mergînd alături de vecina ce-l chemase la bolnavă, gîfiind pe urcușul de pe dealul viilor, preotul se gîndea că are să-i vorbească mai hotărît, s-o convingă să puie odată capăt nemulțumirilor din jurul ei, să le împace pe rudenii, să n-o apuce clipele din urmă între atîtea suflete răzvrătite, între atîtea blăstăme. Luase de-acasă o coală de hîrtie și se gîndea la cei doi vecini pe care-i va chema ca martori cînd va scrie voința din urmă a bolnavei.

Cu toată graba la care-l îndemna vecina ce venise după el, preotul nu credea s-o afle pe Măriuța în clipele din urmă. Știa dintr-o lungă experiență că țărani, cînd îl chemau la un bolnav, măreau totdeauna primejdia, fie că se temeau în adevăr, fie că voiau să-și ușureze conștiința văzîndu-l pe preot în drum spre cel bolnav. Dar acum, îndată ce intră în casă, își dădu sama că vecina avusese dreptate. Măriuța era în clipele din urmă. Abia-l recunosc pe preot, dar după ce-l recunosc, se liniște, ochii i se limpeziră și începu să vorbească în toată firea.

Clătină din cap cînd preotul își puse patrafirul.

— Nu mai am păcate, părinte, nu mai am ce spovedi. Pentru alta te-am chemat eu acum.

Ea își duse mîna uscată în sîn și scoase cu mare greutate o hîrtie împăturită, îngălbenită de sudori.

— Iată, aici e voința mea din urmă, începu bolnava. Vor fi doi ani de cînd am scris-o, cu mîna mea. O port în sîn numai cînd vin rudeniile, altfel o țin subț perină.

Fața preotului se luminează.

— Așadar, tot te-ai gîndit dumneata la nemuri, tot ți-ai cunoscut datoria de creștină, să pleci împăcată cu cei din jurul dumitale !

În loc de răspuns, bolnava îi întinse hîrtia.

Preotul o luă și o desfăcu. Două pagini mari erau pline de rînduri strîmbe, cu litere întortocheate. Trecu o vreme pînă ce o putu citi. Trecu vreme îndelungată, mai ales pentru că, de cîte ori putea descurca o frază, el ridica ochii și privea tot mai mirat la bolnavă. După ce isprăvi cu cititul, preotul rămase trist, cu privirea în gol.

— Îți place ? îl întrebă Măriuța.

Preotul nu răspunse.

— Nu e adevărat, nu e creștinesc ceea ce scriu eu acolo ?

Preotul oftă și zise :

— Cum ți-au trecut dumitale prin cap astfel de lucruri ? Cine e călugărul acela Gherasim ?

— Păi bine, nu-l cunoști, sfinția-ta ? Înainte de război nu venea în tot anul pe la noi prin sat să adune milă pentru mînăstirea ceea ? Și-apoi, cum să nu-mi treacă prin cap astfel de lucruri ? Da' nu te rogi și sfinția-ta, în toată duminica, pentru pacea a toată lumea ? Noi, creștinii, de rînd, nu avem datoria să ne rugăm pentru pacea lumii ? Că de-ar fi fost pace în lume, Dumitru al meu n-ar putezi acuma-n pămînt.

Ea izbucni într-un plîns cu zbucium adînc. Preotul aprinse luminița de ceară de la căpătii, gata să-i dea dezlegarea din urmă.

Dar după un răstimp, bolnava se liniști, își adună puterile și zise :

— E voința mea din urmă, părinte, și pe sfinția-ta te las să mi-o îndeplinești. Testamentul nu poate fi stricat. De averea bărbatului nu mă ating, numai de ceea ce-am adus eu de zestre.

Preotul știa că zestrea ei era partea covârșitoare din moșie. O privi întrebător.

— Acuma, e adevărat, neamurile mă vor blăstăma, da' n-am ce le face. Omului trăbă să-i faci binele cu de-a sila uneori.

— Binele ? se miră preotul.

— Apoi da, binele ! Ce folos ar avea rudeniile de averea mea ? Ar împărți-o, și-ar crește mai ușor copiii, și când vor fi mari, se va porni un nou război, și copiii nu se vor bucura de avere, ci vor putezi cine știe pe unde. Pe când sfintele rugăciuni din sfânta mînăstire vor îndupleca pe Dumnezeu să săce sămînța bățăilor, să deie pace lumii.

— Zadarnic, bunico, dorința dumitale nu se poate îndeplini. O mînăstire în care călugării să nu facă altceva, — ziua, noaptea, — decît să se roage pentru pacea lumii, cum dorești dumneata, nu știu, nu cunosc. Cred că nici nu-i zidită încă o astfel de mînăstire, căreia îi lași dumneata averea. Călugărul acela Gherasim aduna bucățele de dulce pentru traista lui, și bani pentru șerparul lui. Nici nu se știe dac-a trăit vrodată în mînăstire, și nici că i-aș putea da de urmă. Nu pot primi să-ți împlinesc dorința !

Dar bolnava nu-l mai auzea. Preotul nu băgase de samă că, de-ndată ce începuse el să vorbească, Măriuța închisese, liniștită, ochii, cu mînile cruciș pe piept. Un zîmbet de mulțumire îi adia încă

pe față cînd preotul, înspăimîntat de muțenia ei, se apropie să-i cerceteze respirația. Nu mai avea ce simți. Bolnava murise, încredințată că din averea ei se vor înălța, — ziua, noaptea, — din minăstirea aceea afumată de care-i povestise călugărul Gherasim, rugăciuni pentru pacea lumii, ca să nu mai sufere și alte mame suferința ei.

1922

PĂRINȚI

Mătușa Stana deschise repede portița, își vîrî capul și strigă cu glas gros, hodorogit, spre casa veche, vărută proaspăt, din fundul curții !

— Chivo, a venit Ionu Șchiopului !

Apoi, fără să mai aștepte vreun răspuns, cu conștiința că și-a făcut datoria, porni cu pași largi, cît putu de repede, pe uliță la vale. Mergea aplecată înainte, făcîndu-și vînt cu brațele, și părea foarte însuflețită.

Chiva, în tindă, mesteca mămăliga. Cînd auzi vestea, rămase pe-o clipă nemișcată, uitîndu-se în ceaun, ca și cînd ar fi voit să se încredințeze dacă a auzit bine ; în clipa următoare se ivi în ușa tinzii și porni, alergînd, spre portiță. În uliță, ajunse în grabă pe mătușa Stana, și cele două femei, aruncîndu-și mereu cîte-o vorbă, dar privind mereu înainte, păseau din ce în ce mai repede, gîfîind, pe uliță la vale.

Nenea Gheorghită, bărbatul Chivei, fusese în grădină s-aducă doi viței pe care-i lăsase să ronțăie iarba fragedă, de april. Cădea însărarea dintr-un cer albastru și înalt, cădea fumurie, cu o aromă ce te făcea să te gîndești încă la zăpadă. Din

coperișul vechi, de paie, al casei bătrîne, fumul se-nălța alburii.

Nenea Gheorghită închise vițeii, apoi o luă încet, legănat, spre casă. Cînd văzu în tindă ceaunul cu mestecătorul înfipt în mămăligă, și pe Chiva nicăiri, zise năcăjit :

— Îți faci de cap ! — Apoi începu s-o cheme : Chivo, hăi !

Era încredințat că nevasta e pe-aici pe-aproape, în casă sau în cămară. Dar cum nu-i răspunse nimeni, deschise ușa de la cele două odăi și strigă din nou.

— Ei, comedie ! zise bădicul supărat. Unde să fie ?

Strigă în vecini, la mătușa Stana. Aici nu era suflet de om. Nenea șezu pe scăunel și începu să mestece mămăliga, care nici pe jumătate nu era mestecată. O răsturnă apoi pe cîrpător, pe masă, strînse tăciunii în jurul unei oale cu fiertură, închise ușa tinzii, să nu între cînele, și ieși la porțiță. N-o văzu pe Chiva nicăiri.

— Cine știe unde va fi ! Iar va fi auzit vro veste, zise bădicul Gheorghită, vorbind cu sine, și intră supărat în curte.

De vreo patru ani, după cîte vești n-a alergat Chiva lui, și toate nu i-au fost de nici un folos ! Cîte nădejdi nu și-a făcut, și toate au fost zadarnice ! El intră în casă, se lăsă pe-o laviță, cu gîndurile împrăștiate. Cu cît i se împrăstiau gîndurile, cu atît își simțea sufletul mai greu. Va fi rămas așa vreun ceas ; întunerecul copleșise tot jurul, numai pe vatra din tindă mai lumina un ochi de jar.

Cina se răcise, dar bădicul Gheorghită n-avea gust de mîncare. Ieși din nou la porțiță. Două femei treceau pe drum și el le auzi vorbind :

— Nu-l mai cunoști... Bărbos și galbin...

— Cine-ar fi gîndit să mai vie ?!

Bădicul simți un junghi la inimă, și răsuflarea i se opri.

— Cine are zile, vine.

— Și de Niculae al Chivei nu știe nimic ?

Așadar, cel care venise nu era băiatul lui ! Pe-o clipă, auzindu-le vorbind, lui Gheorghită i-a fulgerat prin gînd că feciorul lui e bărbosul despre care vorbeau femeile și că s-a oprit, în drum spre casă, la frate-său, la Pavel : de bună samă, Chiva, auzind, n-a mai putut aștepta.

Omul își încordă auzul, dar nu mai putu auzi răspunsul celeilalte femei ; se depărtaseră.

Da, se sfîrșise ! Nu era Niculae al lui !

Bădicul se lăsă frînt pe lavița de la portiță ; nu-l mai țineau picioarele. Cine va fi acela care venise bărbos și galben, și care despre Niculae al lui nu știa nimic ? Gheorghită simțea că omul acesta nu putea să-i aducă nici o veste bună. De altfel, el de mult nu mai nădăjduia. Numai Chiva îi mai făcea citeodată să-i tremure sufletul împietrit, ea, care își lega nădejdea și de-un fir de păr.

Bădicul nu-și putu da sama cît va fi șezut pe laviță, cînd, pe drum, auzi pași și vorbe.

— Săracu Ionu Șchiopului, cum a-mbătrînit, cum s-a schimbat !...

— Mirare-i, să duci patru ani așa viață ? De cîne, nu de om !

— Da' biata Chiva lui Gheorghită ? Ai văzut-o ? Îi plinge satu-ntreg de milă.

Bădicul sări drept în picioare, dar repede se lăsă din nou pe laviță, ca și cînd l-ar fi pocnit cineva c-un mai drept în numele tatălui.

— Poate era mai bine să nu-i spuie nimic.

— Vezi, că dacă i-a lăsat cu limbă de moarte...

Nenea Gheorghiță auzi nespuse de clar vorbele din urmă ale celor ce treceau pe drum.

Apoi nu mai auzi nimic. Mai trecură bărbați și femei, care, toți, vorbeau de întoarcerea lui Ionu Șchiopului din prinsoare și de vestea ce-o adusese despre Niculae al Chivei. Dar bădicul nu mai auzea nimic. Îi răsări în suflet, nespuse de limpede, chipul feciorului, așa cum îl văzuse în ziua plecării la război. Năltuț, bine legat, cu mustăcioara abia mijind, cu ochii negri umezi de înduioșarea despărțirii. Îl văzu apoi pe cînd era în leagăn, pe cînd era de-o șchioapă, pe cînd păzea vitele, pe cînd mergea singur cu plugul și la toate trebile. Ce mai bărbat ar fi ieșit din el!

Cu moartea celui mai mare, cu a lui Ion, în anul dintîi al războiului, s-a împăcat mai ușor. Venise, în spital, chilăvit rău. Cum ar mai fi trăit?! Și cum era cu satul aproape de oraș, a căpătat voie să-l îngroape acasă. L-a adus cu carul lui, cu boii lui. L-a văzut cu oasele frînte, l-a văzut mort, îl are aici, în cimitirul din sat.

Dar Niculiță!

Știa el de mult că băiatul nu poate fi între cei vii, — de patru ani n-a mai dat nici un semn de viață. Credea că s-a împăcat și cu moartea lui, — așa părea că-i spune sufletul împietrit de durere. Dar iată că sub gheață licărise viu izvorul nădejdi.

Și acum nu mai putea fi nici o îndoială!

Bădicului îi curgeau lacrămile în neștire, lacrimi grele, pe obraz, cînd deodată tresări: se apropia pe uliță, de la vale, ca un vuiet împletit din bocete de înmormîntare. Vreo zece femei veneau cu lelea Chiva.

Toată noaptea, casa cea bătrână răsună de tînguirile mamei. În curte, cînele urlă a pustiu, a moarte. Bădicul Gheorghită rămase, pînă dimineata, nemișcat și mut, tot mîngîind o căciulă. O purtase feciorul său Niculiță, și, pe patul de moarte, îl rugase pe Ionu Șchiopului s-o ducă acasă, s-o deie tatălui său : era încă bună și ar fi putut s-o folosească. Dacă n-ar fi fost dorința asta din urmă a lui Niculiță, Ionu Șchiopului n-ar fi spus nimic în sat, deși el i-a ținut lumînarea. Împreună au luptat, deodată au fost prinși, și, cu patru ani în urmă, cînd sosise scrisoarea de la Ion, era scris în ea că-i laolaltă cu Niculiță a Chivei și că sînt sănătoși amîndoi.

Dimineata, cei doi părinți păreau două umbre, care au întîrziat în casa veche, din cortegiul stațiilor de noapte. Zadarnic guițau purceii în coteț ; zadarnic făceau larmă găinile închise ; zadarnic zbierau vițelușii în grajd. Nime nu deschidea ușa de la tindă. Mămăliga de sară prinsese scoarță.

Pe la ojină, porțița curții scîrții, și mătușa Stana își arată obrajii zbirciți în fereastră, turtindu-și nasul lung de geam. Mîna stîngă o ținea streășină deasupra capului, și în palma bătrînă, învelite într-o năfrămuță, ținea o ramură de salcie înverzită și o luminiță de ceară.

Își ascutea privirea slăbită, să vadă pe cei din casă, dar nu-i vedea. Începu să ciocăne în geam :

— Chivo ! Tu, Chivo !

Din casă nu răspunse nimeni.

— Măi Gheorghită ! Care sînteți acasă ?

Dar cum nici de data asta nu răspunse nimeni, mătușa Stana, tîrîndu-și cizmele grele, veni la ușa tinzii, o deschise și intră în casă.

— Vai de mine, Doamne, suspină ea, văzînd pe cei doi bătrîni cum ședeau înlemnîți, se vede că

voi nu știți ce zi e azi ! E Sîmbăta Floriilor ! Hai-dați la cimitir !

Dar cei doi părinți nu înțeleseseră decît cînd văzură în mîna mătușii ramura verde de salcie și luminărica de ceară.

— Nu luminărică așteptam eu să-ți aprind, Niculiță-a mamei !

Atîta putu zice lelea Chiva, și începu să plîngă cu deznădejde. Tot bocindu-se, răsuci, din ceară și feștilă de fuior, două lumînări, ajutată de mătușa Stana.

Bădicul se ridică cu greu, se duse în grădină și rupse două ramuri de salcie.

Gîndul că pot face ceva pentru Niculiță cel mort departe îi trezi din cumplita lor durere. Lelea Chiva aruncă în grabă ceva de mîncare la porcei, la găini, bădicul puse o mînă de otavă în ieslea vițeilor, și, curînd, cei trei bătrîni ieșiră pe porțiță și luară drumul cimitirului.

Cînele, obosit și trist, îi petrecu din ochi, apoi sări gardul și se întinse la pămînt înaintea porțiței, cu botul pe labe.

SINGURĂTATE

În sat, în Valea-Rea, cu cît trece vremea, se spun tot mai multe povești pe socoteala dascălului Marin Mureșan. Fusesse el un singuratec și înainte de război, dar de cînd s-a întors de pe frontul italian, odată cu revoluția, odată cu proclamarea stăpînirii românești asupra Ardealului, dascălul Marin nu mai vorbea decît în școală, cu copiii; aproape toată vremea slobodă și-o petrecea la cîmp, mai ales pe dealurile mai înalte din jurul satului, pe țărmurii rîulețului de munte, ori hoinărea prin pădurile bătrîne din apropierea satului.

Mulți săteni l-au văzut stînd tolănit în iarba cîmpurilor, cu urechea la pămînt, ca și cînd ar fi ascultat ceva; alții au dat peste el în poienile pădurii, privind pierdut la frunzișul stejarilor, ce strălucea metalic în bătaia soarelui; alții l-au înțîlnit pe malul rîului, cum asculta, încîntat parcă, șopotul valurilor.

Și ceea ce-i mira mai mult pe săteni era zîmbetul acela luminos, dintr-alte lumi parcă, ce-i stăruia mereu în colțul buzelor, zîmbet pe care nu i-l văzuseră înainte de război. Prilej de vorbă erau, iarăși, mărturisirile unora care se jurau că l-au auzit vorbind încetișor, abia șoptit, singur, și că

părea a mîngîia pe cineva foarte drag, cu vorbele lui.

Cît a ținut toamna și iarna, veștile, aduse acasă de către copiii de școală, sporiră și ele poveștile ce începeau să umble prin sat despre dascălul Marin. Copiii, adeseori, se întorceau de la școală cu fețele schimbate, pătrunse, și ele și privirile lor de ceva străin. Ca și cînd s-ar gîndi la ceva deosebit, la un lucru nespus de mare, care nu poate intra în priceperea lor, și care totuși le făcea plăcere și-i ținea multă vreme cumiști, gînditori.

De cele mai multe ori copiii aduceau acasă vestea asta :

— Mamă, azi a plîns domnu învățător.

Și, la întrebarea părinților, la încercarea lor de-a-i descoase, ei se întristau și nu știau ce să spună, decît doar atît :

— Da, ne-a tot spus foarte frumos, pe urmă, începînd să plîngă, și-a dus năfrămuța la ochi și a ieșit din școală.

Mai rar, copiii aduceau o altă veste :

— Azi ne-a învățat un cîntec nou. Ni l-a cîntat dumnealui, mai de multe ori. Și să vezi, mamă, cînta mai frumos decît în biserică.

O altă schimbare în viața dascălului Marin, de asemenea prilej de multe vorbe, era obiceiul ce-și luase să meargă o dată, în fiecare săptămînă, pînă la orașul din apropiere. Înainte de război, dacă mergea de două ori într-un an.

În aceeași vreme oamenii se mirau din ce trăiește. Se știa că o vecină îi vinde în fiecare zi trei litri de lapte. Dar de unde-și aducea altă hrană în mica lui odăiță, lipită de sala de cursuri, sau dacă mai mîncă și altceva, nimeni nu știa nimic.

Din aceste și din alte observări începură să umble vorbe prin sat despre dascălul Marin Mureșan.

— Cine știe, poate a omorît pe cineva în război, ziceau unii.

— N-ar fi așa de senin la față și n-ar zîmbi mereu, răspundeau oamenii care au făcut războiul.

— În iadul acela de pe frontul italian se va fi stricat, bietul om.

— Poate din bătaile de cînd l-au prins în munți.

— Poate va fi îndrăgostit, de merge așa des la oraș, ziceau femeile.

— Ce stați să vorbiți ? L-am văzut și la oraș. Știți ce face ? Se duce pe cîmpul de instrucție și privește cu ceasurile la soldați.

Și încheierea la care ajungeau cu toții era aceeași :

— Dumnezeu să ferească ! Cine știe cum, din ce, dar îi lipsește o doagă.

Sătenii spuneau cuvintele acestea cu părere de rău, cu compătimire pentru dascălul Marin. De cînd s-a pomenit satul, n-au mai avut așa învățător. Bun ca pînea moale, drept, istet, cinstit, fără pic de măreție, harnic în slujba lui și drăguț, de plîngeau copiii cînd se îmbolnăvea uneori învățătorul, cîntăreț mare, ca un arhanghel, în sfîrșit, un om care nu le-a făcut nici o neplăcere, care se îndestula cu salariul cîți-l puteau plăti sătenii.

S-a văzut cît ținea Valea-Rea la dascălul său cînd, în 1913, într-o sară l-au luat jandarmii și l-au pornit la oraș între baionete ; sătenii își aduc limpede aminte de ziua aceea : tot satul se alarmase, și-l petrecuse la gară cu bărbați, femei și copii.

Șase luni a robit atunci. Sătenii s-au mirat că un om așa de blind și liniștit ca el a putut să spuie așa, deodată, luat de un gînd, în fața șefului de gară : «Să știi dumneata că la anul vor trece Carpații».

Sătenii s-au mirat că omul acela blînd a cutezat să vorbească așa. Dar vorbele lui, cutezanța lui le-a mers la inimă. Rare clipe de mulțumire sufletească au avut, ca aceasta, în viață ! N-a trecut săptămîna, — o jumătate de an, cît a stat în închisoare, — să nu-i ducă cineva din sat merinde și să vadă ce mai face.

Țăranii din Valea-Rea țineau mult la dascălul lor, — cinci ani le-a învățat copiii, înainte de război, și le instruisese și un cor bisericesc cum nu era în tot jurul, — și le părea rău din toată inima că acum, după război, bietul om se cam ținise. Mulți erau de credință că l-au stricat bătaile jandarmilor, cînd îl prinseseră în munți, în toamna lui 1915, gata să treacă granița. Un amărît de ciobotar din sat înștiințase jandarmeria că l-a văzut pe dascăl urcînd plaiul munților.

Sătenii își aduc limpede aminte și de întîmplarea asta. Cînd s-a sunat mobilizarea, dascălul Marin a trebuit să se înfățișeze printre cei dintîi. Un an și două luni n-a căpătat concediu. Veni, în sfîrșit, cu o rană vindecată la mîna stîngă, în octombrie 1915. Azi a sosit, — de atunci le păruse sătenilor cam schimbat, — și a doua zi dimineața a dispărut din sat. Peste patru zile, jandarmii îl aduceau legat. Spunea un pădurar că l-au prins aproape de graniță.

Ce mai băta i-au tras atunci !...

Oamenii se mirară de cutezanța lui, și își simțeau sufletul mai larg, mai mîndru, deși femeile plîngeau cu hohote. De atunci nimeni nu l-a mai văzut, de atunci a fost neclintit din mijlocul iadului de pe frontul italian, pînă la prăbușirea monarhiei.

Sătenii își aduceau aminte de viața lui din trecut, căutînd să înțeleagă felul lui de viață de azi ; le

părea rău că se prăpădește un om așa de scump, dar nu puteau pricepe ce durere, sau ce bucurie, ce lucru ascuns a pus acum stăpînire pe sufletul lui. Cîteodată le licărea prin minte gîndul : « Poate a fost ceva cu el încă de cînd spusese că vine România, sau de cînd a încercat să treacă granița ! »

Ei cercau să-și tâlcuiască taina vieții lui de acum cu toată bunăvoința ; dar, oricît se străduiau, nu puteau ajunge decît la încheierea că bietul om e puțin țicnit, — Dumnezeu știe din ce, — și că, poate, și mai de mult nu era în toate apele, dar că n-au băgat ei de samă.

În credința aceasta îi mai întărea și faptul că dascălul Marin a venit cu cei dintîi demobilizați, că pușcase alături de ei din geamurile vagoanelor, că se purtase ca un adevărat țicnit vreo trei zile în șir, el care, înainte, fusese liniștea și bună-cuviința întrupate.

Și apoi, deodată, potolirea asta bolnavă, surîsul ăsta care nu-l mai părăsea, limpezimea privirilor, care-l arăta ca și cînd n-ar avea un singur gînd, ca și cînd n-ar trăi pe lumea asta, și veșnica lui tîndălire prin locuri singuratece.

Nimărui din sat nu-i trecea însă prin cap gîndul că Marin nu le-ar mai putea fi bun dascăl. Las' că școala lor fusese închisă cît a ținut războiul, dar Marin cînta și acum minunat în strană, învăța bine copiii, și se vede că le spune mereu astfel de lucruri, încît copiii se întorc de la școală ca și cînd s-ar întoarce de la biserică.

Mai mult decît pe săteni, viața dascălului Marin îi intriga pe foștii lui colegi de dascălie, azi, cei mai mulți, ocupînd alte slujbe pe la orașe. Nu puteau înțelege cum un om ca el, dintre cei dintîi învățători ai Ardealului, să rămîie uitat de Dumnezeu în-

tr-un sat ca Valea-Rea. N-a cerut nici o slujbă la oraș, n-a primit nici una dintre cele ce i se îmbiaseră. Cum faptele și viața altora ne interesează totdeauna mai mult decît faptele și viața proprie, și pe acelea cercăm mai cu nerăbdare să le înțelegem decît pe aceste, foștii lui colegi, de cîte ori se întîlneau, vorbeau despre Marin Mureșan.

Mai mult decît sătenii, ei erau gata să creadă că Marin e nebun, și ajunseră chiar să se întrebe cum mai poate rămînea în învățămînt un astfel de om nenorocit.

Într-o după-amiază de april, revizorul școlar al județului, subprefectul, un notar de la județ și trei învățători se întorceau de la un examen. Veneau în automobilul prefecturii. Satul în care se ținuse examenul era vestit de vin bun, de preot foarte primitiv de oaspeți, și văr cu subprefectul, — și așa, cînd revizorul îi întrebă dacă n-ar avea plăcere să-l însoțească la acest examen, propunerea lui fu primită cu însuflețire. Au mîncat și au băut din belșug, și acum se întorceau foarte veseli către reședința județului.

Drumul ducea prin Valea-Rea, și trecea chiar pe lîngă școala satului. Cînd automobilul se apropie de școală, unul din cei trei învățători propuse :

— Domnilor ! Să facem o scurtă vizită colegului Marin.

Cheflii se priviră o clipă.

— Oprește, șofer ! strigă subprefectul.

— Bună idee, zise revizorul. Nu l-am văzut din toamnă. Aș vrea să mă conving ce-i cu zvonurile care umblă în jurul lui. Bună ocazie.

Dar ușa de la locuința învățătorească era încuiată.

Ciocăniră, — nici un răspuns !

— Doarme sau meditează adînc, zise unul din cei trei învățători, și împinse ușa cu umărul. Încuie-toarea, slabă, nu rezistă.

O cameră mică, pătrată, foarte albă, cu o singură fereastră, cu un pat, o masă, trei scaune, o etajeră plină cu cărți într-o foarte bună rînduială, și un miros pronunțat de flori de cîmp veștede.

Revizorul, cei trei învățători de la oraș avură o senzație neplăcută : pe-o clipă le păru că-și revăd locuințele lor de dinaintea de război. Aceeași sărăcie ca la ei, pe vremuri. Pe-o clipă își pierdură simțul realității și le păru că-s la ei acasă.

Dar senzația asta trecu repede.

— Unde să fie dascălul ? întrebă întru tîrziu subprefectul.

— Desigur, rătăcește pe undeva pe cîmp. De la 4 e liber. Se vede că tot sînt adevărate zvonurile despre el.

Unul din cei trei învățători dădu, între hîrtille de pe masă, de un caiet gros, și, deschizîndu-l, văzu multe foi pline cu o literă măruntă și deasă. Numai decît se adunară cu toții în jurul mesei. Revizorul luă caietul, îl deschise la pagina întâia.

— Cetește ceva, să auzim cu toții, ziseră ceilalți.

Revizorul citi, încordîndu-și privirile, care păreau că joacă deasupra literei mărunte :

«Nu te vei supăra că stau și aici de vorbă cu tine, lîngă aceste file albe de hîrtie. Ești atît de frumoasă în libertatea ta, atît de dulce, atît de divină în tainele care mi le șoptești, încît nici pe-o clipă nu mă pot despărți de ființa ta, pe care o simt cum trăiește în mine. Tot ceea ce-mi șoptești tu, tot ceea ce-ți spun bătaile inimii mele, cînd mă îmbăt de apropierea ta, vreau să le aștern aici, pentru ca să te slăvesc și mai mult. Să nu te temi ; nimeni nu va cunoaște minunile în care trăiești tu și pe care

mi le spui mie ! Vreau să le însemn aici numai pentru a sta mereu de vorbă cu tine, să-ți treacă supărarea că nime nu te vede, nime nu se oprește să te admire, deși ești așa de nespus de frumoasă, iubita mea.»

— Aha ! În sfârșit se va însura și Marin. E și vremea. Cred că are treizeci și doi de ani, zise unul din cei trei învățători.

— Mai cetește ceva, zise subprefectul. Al dracului e de îndrăgostit băiatul, адаose, lăsîndu-se pe un scaun. Obrajii lui mari dogoreau de căldura vinului.

„ Și revizorul, întorcînd cîteva fîi scrise, se opri și citi la-ntîmplare :

«Tu știi cît am dorit să te văd așa cum ești acum: cu toate lanțurile sfărîmate să strălucești de întreaga ta tinereță și frumusețe. Credeam că-ți vor cădea la sfintele tale picioare adoratorii cu sutele de mii, să te vadă, să te admire, să te cunoască, să te iubească. Credeam că se va face o liniște de biserică de jur-împrejur, și tu vei fi altarul. Și iată, în jurul tău e larmă și alergare, oamenii se zbat după lucruri trecătoare, și tu, veșnică frumusețe, veșnică avuție, ești dată uitării. Nu te vei supăra de iubirea mea tu, care ești mai mult decît împărăteasa împărăteselor ?»

Cei șase oameni se priviră întrebători. Vinul în-oepea să li se urce tot mai mult la cap, cum stăteau locului, în aer închis, după alergarea cu automobilul.

— La cine dracu face aluzie ? Cine să fie iubita lui, care-i mai mult decît împărăteasa împărăteselor ? întrebă cu ciudă notarul județului.

— Bate cîmpii, spuse cu o voce insinuantă revizorul. Se vede că de unde nu-i foc, nu iasă fum.

Dar subprefectul dori să i se mai citească. Revizorul mai trecu peste vreo zece foi și citi din nou :

«Azi am plecat urechea la pământ și am auzit șaptele tale cele mai adânci. De jur-împrejur, ierburile, florile tale se mlădiau vesele și luminoase în adierea vântului. Ele creșteau, pline de viață, din libertatea ta. Și, din adânc, tu-mi șopteai : „Ce bine mi-e acum ! Pleacă-te mai tare și lipește-ți inima de sinul meu ! Pleacă-te și mă sărută !”»

Un fior trecu prin sufletul celor șase bărbați.

— E nebun, ziseră ei.

Dar ceva-i reținea aici, lângă caiet, și nu se puteau hotări să plece.

Revizorul deschise la fața cea din urmă, și citi c-un fel de înfrigurare, fără să mai aștepte să fie rugat de cineva :

«Oamenii clatină din cap, când văd că mă țin mereu pe urma ta. Dar cum mă voi sătura de frumusețile tale ? Eu văd că ești alta, eu văd că ești fericită, eu simt bucuria și noua ta viață ! Te-aș mîngîia ca pe un copil, de-ar fi să trăiesc veacuri. Cimpiile tale, codrii tăi, apele tale, toate-mi vorbesc de negrita ta fericire, patria mea ! Nu ești pământ mort, nu ești vînt, nu ești apă ; ești suflet ce tremuri de bucuria libertății.»

Revizorul închise caietul.

Cei șase nu se mai priviră. Le trecu beția, ca luată de-o undă de vînt.

Părea că se sfîlesc să se privească.

După un răstimp, subprefectul făcu doar atît : «Hm !»

Iar unul din învățători, uitîndu-se la zarul stricat, zise :

— Cum încuiem noi acum ușa asta ?

În curînd, automobilul porni. Se însăra. De subt poalele codrului se ivi chipul dascălului Marin Mu-

reșan. Înalt, subțirel, cu mers legănat; cu multe ierburi și flori la subțioară, cobora încet pe cărărușa din finețele fișiitoare.

Luna se ivi de după muchea pădurii.

Dascălul cobora încet, cu zîmbetul pe buze, cu fața luminoasă.

Ce murmurau buzele lui, luminate de zîmbet ?
Un cîntec ? O rugăciune ? O poezie ?

Era nebun ?

Trăia în singurătatea în care se pot auzi șoaptele sfinte.

1922

INTR-UN PICUR DE APA

— Ei, acuma și dumneata ! Dă-te mai napoi, soro, nu vezi că dai peste tribună ? Cine, păcatele, vă-n-deasă tocmai în rîndurile dîntii ?

Și primarul, om voinic, tinăr trecut prin jandarmerie, îmbrăcat de sărbătoare, cu mustața ră-sucită, cu cizmele oglindă, proptindu-și palma lată în pieptul scofilcit al unei bătrîne zdrențuroase, o tot împingea înapoi, muștrînd-o. Izbuti s-o treacă prin vreo patru rînduri de oameni, după cum, mai nainte, pusese «la locul lor» pe vreo cîțiva «codași» ai satului, care de-asemenea se îmbulziseră la loc de frunte.

— O s-auzi și de-aici, mătușo, n-ai grijă, îi zise primarul, mulțumit c-a pus-o și pe asta «la locul ei».

— Ha ? făcu bătrîna, privind speriată în jur.

Dar cum nime n-o lua în samă, clipi din ochi și, după ce se-nțepeni bine în cizmele-i uscate, pămîntii, scorojite, pline de umflături, începu să dea din coate, să pătrundă iarăși înainte.

Primarul se înapoiase lîngă tribună. Făcea rînduială. Așeza în frunte pe bărbații cei mai bine îmbrăcați, pe femeile cele mai gătite. Deodată se trezi cu bătrîna, gîfîind, nădușită, în fața lui. Era

înghesuială mare, dar oamenii tot îi făcuseră loc să poată răzbate.

Primarul tocmai se pregătea, mînios, s-o umfle, cînd pîrgarul satului îi șopti ceva la ureche. În clipa următoare trîmbiță o sirenă de automobil. Toate capetele se-ntoarseră în partea aceea. Se auzea tot mai deslușit forfoteală de motoare.

Se zvonise că vine regele, dar din mașini nu coborîră decît un ministru, vreo doi deputați și cițiva înalți slujbași de la prefectură. În curînd capetele priveau drept înainte : domnii erau pe tribuna instalată la repezeală, din scînduri, și înfrumusețată cu ramuri de stejar.

Discursurile începură în mijlocul unei dezamăgiri obștești. Toți îl așteptaseră pe rege. Așa veste-tise dobașul satului. De-aceea filfiiau steagurile tricolore în turnul bisericii, la școală, la primărie și la alte vreo trei case mai mari. De-aceea fusese adunată atîta lume.

Dar oratorii se înfierbîntară și fără audiență. Trecuseră vreo două ceasuri de cînd oamenii îi ascultau năucii, fără să deie semne de înțelegere a «marilor comandamente» de la «răscrucea veacului», care cereau «colaborarea tuturor energiilor în jurul tronului»... Numai mătușa Stana, zdrențuroasa, asculta cu lacrimi în ochi. Își pleca, pătrunsă, capul, cînd pe umărul drept, cînd pe cel stîng, și ofta. Ofta și suspina, lăsînd să-i curgă în voie lacrămile pe părăiașele obrazilor brăzdați ca lemnul vechi mîncat de ploi. Făcea o bună impresie oratorilor. Uneori parcă i se adresau numai ei, parcă nu-și mai puteau lua ochii de la fața bătrînei, pătrunsă de înduioșare.

În sfîrșit, discursurile se isprăviră. Lumea începu să se învălmășească. Pînă a nu băga cîneva de samă, mătușa Stana fu sus, și acuma ținea de mî-

necă pe unul din domnii străini, pe acela pe care-și pusese ea ochii încă de cînd îl zărise. «Nu-i împăratu, își zisese bătrîna, da-i unu care șade aproape de înălțimea-sa.» Și, fără să se gîndească la muștrările primarului, se cățăraseră cu greu pe tribună și se duseseră ață la domnul ei.

Lumea se împrăstia, dar mulți, văzînd-o pe bătrînică sus, între domni, se opriră și începură să se apropie încet-încet. Primarul nu se vedea nici cîiri ; era, pesemne, plecat cu «ordene».

— Și așa, mărite domn, nu ești împăratu ! Știam io că nu ești, că împărații, toți, umblă îmbrăcați ca ghinărarii. Da-l întîlnești, îl vezi, nu-i așa ?

Străinul stătea bucuros de vorbă cu ea : o văzuse cu cît suflet îl ascultase.

— Apoi, de, zise el, zîmbind, pîn' la împăratul e departe !

— Departe, da' tot află măritu domn drumu. N-ai spus chiar dumneata cîtu-i de bun și drept ? De unde-ai ști ?

— Ți-a plăcut ce-ai auzit, nu-i așa ?

— Ce s-aud, păcatele mele ! Că uite ce mă bagă pe mine în mormînt : mă scoate din casă, că Achim a murit.

Domnul cel străin tresări. Privi îngrijorat împrejur. Vreo cîțiva țărani, care ascultau jos, lîngă tribună, zîmbiră. Simțiră strîmtorarea străinului.

Și mătușa Stana, gîrbovită, de-atingea cu nasul haina oratorului, începu să-și povestească năcazul. Cincizeci de ani a trăit, ea și cu Achim, bărbatul ei, la curtea grofului. Erau de îndemînă la toate : aduceau apă, tăiau lemne, măturau hambarele de bucate ; și aveau o odăiță într-o casă pentru slugi. Așa au trăit, fiind de îndemînă la toate.

Străinul părea tot mai plictisit, însă oamenii de pe lângă tribună ascultau tot mai înviorați și cu mai mult interes decât ascultasera vorbirile domnilor.

— Cine-ar fi gândit că va muri naintea mea? Da-i dase ceasu rău în drum! N-a mai fost el în hambar, mărite domn? Of! păcatele lui! Da', cinzeci de ani, trecut-a o zi să nu urce scările și să le coboare? Șoltic-șoltic, cum putea, ș-acum, la bătrîneță, da' tot le urca și le cobora. Mai de mult le suia cu sacu-n spate! Of! păcatele lui! Cîți saci o mai suit că se-ngîrbovise pînă la pămînt. Nu mintesc, mărite domn. Fără să se mai plece, aduna gătejele de pe jos.

Străinul cercă să-și scape haina din mîna bătrînei; se uită împrejur, dar tovarășii lui, jos, între oameni, ascultau alte năcazuri.

— Așa că nu din vina lui i-o venit moartea. Cunoștea el scările! Da-i dase ceasu rău în drum. Cobora cu patru saci goi în spate, și, deodată, i-o venit leșinu, pe ochi i s-o pus orbu-găinii și s-o prăbușit pe asta, pe asfalt, adecăte pe chiatră. Maică Preceastă! Cînd am dat de el, nu mai sufla. Nu murise, era cald încă, da' nu mai sufla. Pînă sara o fost gata. Și-acuma io am rămas c-un cap de vacă. Zice tistu că să dau vaca la o gazdă, să mă ție cîte zile-oi mai avea, că el nu mă mai poate suferi în casă. Acuma, măritu domn ce zice? Io, în năcazu meu, așa gîndesc: ce s-o alege de mine dacă n-a mai fi vaca? Omu-acela mă va pune și el în drum. Măritu domn ce zice să fac?

Străinul se frămînta. Cum să scape? Primarul nu se zărea nicăiri.

— Io, în capu meu de muiere proastă, mi-am zis că să nu ies din casă și să bag jalbă la împăratu. Acum avem împărat de rumân. Bună treabă

dacă-i de rumân și de lege rumânească ! Și de-a-
ceea m-am bucurat așa de pogan, că de n-o venit
împăratu, au venit măriții domni, să-mi ducă
jalba. Cît ați grăit, tot la asta m-am gîndit. Că
aici în sat, și-n varmeghie, nime nu-ți face drep-
tate. Am bătut la toate ușile ; și ușile și inimile
— pecetluite. Primaru nost'...

Dar nu sfîrși vorba, și primarul, care tocmai se
ivise pe tribună, o luă de piept, o trase binișor
la o parte și se înclină respectuos, ca la oraș, în-
aintea străinului.

— Am onoare să mă prezant : primarele Bucur.

Domnul zîmbi, îi strînse mîna și, bucuros că a
scăpat de cazania bătrînei, porni cu primarul și
coborî de pe tribună. În grabă, toți oaspeții fură
în automobile. Grupuri de țărani rămaseră ici și
colo, — cum vorbiseră cu domnii. Bătrîna, sin-
gură, pe tribună, părea că nu înțelege nimic. Nu
se mișca, se uita în jur năucită.

Țăranii priviră un răstimp întunecați, tăcuți, spre
automobilele care duduiau. Deodată, dintr-un grup
se desprinseseră unul, cărunț, roșcovă, lungăreț, și
zise tare, să fie auzit :

— Bine faceți că mai veniți pe la noi ! Dacă
n-ați fi dumneavoastră să ne mai alinați năcazu-
rile, de mult ne-ar fi luat dracu pe noi, ăștia de
pe sate !

Oamenii zîmbiră ascuțit. Apoi, tăcuți, se-mprăș-
tiau spre case. Numai mătușa Stana rămase ne-
mișcată, îngîrbovită, pe tribună. De departe părea
un uriaș semn de-ntrebare pus în mijlocul pătra-
tului de scîndură nouă.

PUSTIUL

„ În fiecare vară aşteptam cu nerăbdare cele două săptămîni de concediu. Atîta răgaz de răsufare ne dau şi nouă, slujbaşilor inferiori de la bancă. Şi încă sîntem mulţumiţi dacă-l avem în fiecare an. Se-n-tîmplă să fie lucru mult uneori, sau slujbaşii mai mari să întirzie pe la băi, dezvinovăţindu-se cu un atestat medical, şi atunci trebuie să fie om odată funcţionarul cu leafa subt patru mii care cutează să se înfăţişeze directorului pentru concediu ! Şi dintre cei care cutează, rari sînt accia care să nu se-n-curce, să nu se bîlbîie îndată ce directorul începe să răcnească, întrebîndu-i de ce au nevoie de concediu. Nu ştiu cum îţi pare dumitale dar eu cred că un director de bancă mare, pe pămînt, nu se poate asă-măna decît cu sfîntu Ilie din cer. Cînd începe să tune şi să trăznească, zadarnic cauţi adăpost, n-ai unde te-ascunde ! Iar de oprit, nime nu-l poate opri.

Eu sînt dintre cei puţini care n-au pierdut nici o vacanţă. Am eu meştesugul meu de-a mă apropia de director. Dar mai ales amintirea zilelor de vară din satul acela de la poalele munţilor îmi creşte curajul de cîte ori tiranul nostru vrea să mă despoaie şi de puţina libertate la care se spune că am drept.

În fiecare an trăgeam la aceeași gazdă. Îmi plăcea grădina rumânului : mare cît un hotar și adumbrită de meri bătrîni, fragedă. Și să privești, de la umbră, albastru cerului, prin horbota ramurilor ! Zadarnic zîmbești dumneata, dar eu cred că în mine doarme un pictor sau un poet ! Da, un artist care trăiește într-o cușcă cu ferestrele zăbrelite, anul întreg, afară de vacanța de două săptămîni ! Să nu crezi dumneata că mișcările revoluționare sînt chiar așa de neîndreptățite pe cît li se pare unora ; geme lumea de nedreptățile sociale ! Să socotești numa talentele și geniile care se îneacă în noaptea inculturii și a mizeriei, neputînd birui valurile grele, neputînd să se salte o singură dată la suprafață, să lumineze pentru un veac întreg ! Ce pierdere, ce pagubă pentru omenire, dar ce chin pentru cei ce se simt aleși și n-au putință să fie chemați ! Ei nu sorb viața, ei sorb pustiul.

Da, zîmbești, fiindcă, te știu eu, dumneata ești tipul burghezului, ca și directorul nostru. Pentru dumneata nu există decît banul, cu legile lui... Da' s-o lăsăm încurcată. Am trecut la teorii numai pentru ca să-ți dovedesc ce mă leagă de grădina gazdei mele.

Am îndrăgit frumusețile naturii, iată ce mă făcea să merg în fiecare an în satul acela de la poalele muntelui și să trag la gazda care avea grădina aceea minunată. Da' nu numai frumusețea grădinii mă făcea să nu-mi schimb gazda. Îmi vei spune dumneata că mă atrăgea cîntecul gazdei, fiertura bună ce mi-o pregătea nevastă-sa, ori poate vro codană de fată sau nevastă tinără ? Da, adevărat este că nenea Pavel era om de omenie, lelea Anuța — femeie harnică, curată și bună gospodină, și că mai aveau ș-un drac de fată. Dar eu cam trecusem de vîrsta drăciilor, iar cele două săptămîni, cît rămîneam la ei,

faceam cură de lapte. Și știi ce lapte ? De capră ! Sănătos lapte !

Dar cînd lapte de capră poți găsi la cinzeci de gazde din sat, iar camere tot așa de bune și grădini tot așa de mari cîte vrei, ce crezi dumneata că m-ducea în fiecare an la aceeași gazdă ? Principala cauză a determinării ?

Fiindcă, oricît te-ai gîndi, nu ai ști ce să răspunzi, îți voi spune eu, de la-nceput: distracția, puțința de distracție. Da, domnul meu, puțința de distracție, acolo, în grădina mare cît un hotar, cu oala de lapte de capră lingă mine, sub umbra merilor bătrîni, printre ramurile cărora se vede seninul înalt al cerului de vară.

Casa, curtea, grădina, toate pustii, din răsăritul pînă în apusul soarelui. Toți din casă se duc la lucru. Eu rămîn singur și mă distrez.

Vacanța, fără distracție, nu plătește nimic. Hordina goală ostenește și plictisește pe om. Dar cum mă distram ? Sorbeam aerul proaspăt și priveam cerul ? Și asta e distracție, pîn' la un loc. Ascultă, dacă vrei să cunoști taina atracției mele.

Vecini cu nenea Pavel trăiau doi bătrîni : Costan și Sorica. Nu mai erau buni de lucru. Toată ziua se țirau prin curte, și toată ziua se certau. Ce mai certuri !

Abia se ridica soarele de-un sul, — soroc pînă la care eu și beusem două ulcele cu lapte de capră, — și auzeam pe moș Costan tușind pe lingă gard. Îl cunoșteam după tusă. A lui era mai adîncă, mai energică ; a babei — hodorogită, cu răsunete îndelungate în coșul pieptului, parcă sfîrșia acolo un cearșornic enorm, vechi de veacuri, cu toate fierăriile ruginite și stricate.

— Iar te-apucă ! se-auzea de undeva de-aproape glasul babei.

— Iar ! spunea, cu geamăt, moșul între două năvale din adîncul pieptului.

— Ți-am spus să nu mai bei dimineța apă din fîntînă, pe inima goală ! Să știi că odată ai să-ți scuipi și sufletul din tine.

— Numai să nu mă-ntreci ! zicea moșneagul, cu ciudă, înecîndu-se.

Și am băgat de samă că baba nu se mînia în zadar. Cît ce-l auzea pe moșneag tușind, nu se mai putea opri : începea și ea, cu înecăciuni mai grele decît moșul.

— Tu o să deșărtezi ce ai în tine mai grabnic decît mine, zicea Costan. Tu nu bei apă rece dimineța, și iată că te prind neputințele mai avan decît pe mine.

— Tu mă faci !

— Eu ?

— Știi bine. Cînd te-aud, îmi vine și mie. Nu pătesc așa și noaptea, în păcel ?

Un răstimp nu se mai aude nimic ; tușesc și se înecă amîndoi. Săd împreună pe-o trupină de stejar mîncată de cari, cu coatele răzimate de genunchi, cu capul sprijinit în palme, și hîrîie pe-o nespus de mare și de variată mulțime de glasuri.

Cînd se linișteau, moșneagul zicea :

— Ce vorbă-i aceea că-ți vine dacă m-auzi pe mine ? Parc-ai umblat tu vrodată în viață pe urmele mele !

— Nu vorbi tare, nu striga, că te-apucă din nou, zicea bătrîna, simțind încă gîdilitură în gîtul deșirat, pe care mărul lui Adam se plimba mare cît o vertebră.

— Ei și ! Parcă n-am mai tușit noi ! Asta-i cafeiu nost' de dimineță, tu, babo ! Pînă nu vom trece peste păharul ce ni s-a dat, nu vom avea liniște.

Și iarăși avea baba dreptate. Cum gîtlejurile lor erau pline de ațîțările tusei, se porneau din nou pe behăit.

— Blăstămat bătrîn ! Nu se-nțălege ! reușea, cu mare chin, să spuie Sorica. De cînzeci și doi de ani nu m-a ascultat niciodată !

— De cînzeci și patru !

— De cînzeci și doi de ani mă bagi în pămînt !

— De cînzeci și patru, și tot nu te vād odată acoperită.

— Să-ți fie rușine !

— Mi-a fi !

— Nu ți-i păcat de Dumnezeu ?

— Nu !

— Nici frică de muncile Iadului, să vorbești așa ?

— Nici ! Iad am avut eu pe pămînt !

— Iad ?

— D-apoi ? Cu tartorița lingă mine !

— Ptiu, păgînule !

Auzeam cum bătrîna scuipa într-o parte și, printr-o spărtură a gardului, vedeam cum își măsura cruci largi. Un răstimp era liniște. Cei doi bătrîni șădeau tăcuți vreme îndelungată.

— Costane, zicea de la o vreme baba, ai dat tu mohor la vite ?

— Dat ! răspundea bătrînul.

— Mohor săcerat azi ?

— Azi !

— Cel rămas de asară era prea bătrîn, și vițelul șiî sînt cruzi încă. Le mai place mohorul tinăr.

— Parcă eu nu știu ! Cui nu-i mai place ce e tinăr ?

— Ptiu, diavole !

Și bătrîna iar scuipa, și iar bătea la cruci. Urma din nou un răstimp de tăcere.

— Da' le-ai umplut bine ieslea ? întreba Sorica, întru târziu.

— Umplut, n-avea grijă !

— Și le-ai pus și ciubărașul cu apă ?

— Pus !

— Atunci, e bine !

— Bine, da ! Dacă le fac eu toate !

— Le faci tu toate ?

— D-apoi ? La ce-mi ajuți ? Tai tu mohor ? Aduci tu bostani din grădină, pentru porci ? Scoți tu apă din fântină ? Dumneaei întreabă, poruncește ! Costan, săracu, să se-nvîrtă și acum ca un prîsnel ! Dumneaei — stăpînă !

— Vai, păgînule ! Cum poți vorbi așa ? Mai pot eu scoate găleata din fântină ? Mai pot căra bostani ? Nu mă știi cu vătămătură ?

— Da, ești hîrbuită rău ! Ți-a ieșit un sfînt din gură, babo ! Nu mai ești bună de nimic ! De-acuma sapa și lopata !

— Da' de bunăvoie m-am hîrbuit, ticălosule ? Așa am fost cînd m-ai luat, acum cînzeci și doi de ani ?

— Cînzeci și patru !

— Iacă ! Nebunie curată ! Ții mereu la cînzeci și patru ! Parcă nu ți-a spus popa ! Parcă nu ți-a spus nănașu, — acum douăzeci și cinci de ani. Da' spune-mi, bătrîn ticălos, așa hîrbuită m-ai luat ? N-am îngenunchiat în jugul pe care mi l-ai pus după grumaz ? Cîți copii ți-am făcut ? Cîți copii ți-am crescut ?

— Ți-am zis eu să-i faci ? Cin' te-a pus ? Te-ai pornit ca o mașină ! Cin' te-a mai putut opri ?

— Talpa-ladului ai să ajungi ! Vorbești așa de copiii pe care ni i-a dat Dumnezeu ? !

— Ba eu știu că mic tu mi i-ai dat ! Și dacă nu te grăbeai și nu te hărniccai așa, știu că era mai

bine. Aşa, am mai umplut şi noi lumea cu şase sărîntoci. Un petec de moşie împărţit la şase ! Ştiu că o să te blagoslovească şi ei ! Şi ce-ar putea face, cînd de-atît amar de ani trag pe dracu de coadă ! Mai bine rămîneau în zgău vro patru.

— Ce ?

— Mai bine te opreai la doi ! Asta vream să spun !

Bătrîna îşi lua capul în palme şi începea a se jălui ca la îngropare.

— Măi Costane, zicea în urmă, cu greu suspîn, după cît văd eu, cu cît îmbătrîneşti, te dai tot mai mult de partea Necuratului. Îi scris la Evanghelie că copiii sînt darul lui Dumnezeu.

— Vor fi ! Iată ce hodoroagă au făcut din tine ! N-ai spus tu că ai crescut mulţi copii, şi de-aceea te-ai hîrbuit ?

— Da, că n-ai avut grijă de mine, nu m-ai cruţat nici ca pe o slugă. M-ai pus la poveri, cu copilu-n braţe, cu ei după mine. Da' tu ştii bine, — de ce ăia în deşărt numele lui Dumnezeu ? — că nu din copii mi-a venit vătămătura. Din ridicătură prea multă, Costane ! Nu ţi-aduci aminte cînd plîngeam că nu pot urni ciubărul plin de rufe muiate, şi cum te-am rugat, ca pe Dumnezeu, să vii să-mi ajuţi ? Stăteai sub şopron şi trăgeai fum din drăcia aia neagră, şi n-ai vrut ! Bărbatul e capul răutăţilor, să ştii de la mine !

— Parcă nu ştiu ! Parcă acum mi-o spui întîia oară !

— Dacă ştii, să-ţi tacă fleanca ! Eu, dacă nu pot căra bostani şi nu mai pot scoate găleata din fîntînă, nu mai sînt de nici un folos ? Dar cine-ţi face mîncare ? Cine te spală ? Cine-ţi dă primeneli duminica ? Cine-ţi aşterne ? Cine mătură-n casă ? Cine mulge vacile ? Of, că nu m-adună odată

Dumnezeu sfântul, să rămii tu singur ! Atunci să mă plîngi !

— Aş pune o pomană să se ducă vestea !

— Tu ? Zgîrcit cum eşti ?

— Da ! Cu vase noi, cu rachiu şi cu mîncări de dulce !

— Nici pentru părinţii tăi n-ai vrut să faci aşa, o comîndare creştinească ! Vei face pentru mine ? Cin' te crede ?

— De bucurie ce nu face omul ? Poate aş mai avea şi eu un an, doi de trai, şi i-aş trăi în linişte. Da' ştiu eu că dorinţa mea-i zadarnică ! Ce dorinţă mi-ai împlinit tu vrodată ?

Bătrîna se scula supărată, intra în tindă, vedea de cleşte, de fiertura de la foc ; ieşea o clipă la porţiţă, privea în lungul uliţei, apoi, potolită, împăcată, se apropia din nou de buturugă. Da' moşul nu mai era aici. Îşi luase săcera şi trecuse în grădină, să secere mohorul ce creştea ca pădurea în porumbul din fundul grădinii, unde aveau un petec de pămînt, pe care încă nu-l dăduseră copiilor.

— Costane hă ! măi Costane !

Moşul o auzea, dar o lăsa să strige un răstimp. Şi baba se tot apropia de porumbişte strigînd :

— Costane !

— Aici-aici ! răspundea de la o vreme bădicul.

— Săceri mohor ? Ce faci acolo ?

— Săcer !

Sorica se apropia şi abia-l găsea pe moşneag, pierdut în porumbul mare.

— Las' că-i destul, Costane !

— Mai tai puţin.

— Se veştejeşte şi nu-l mîncă viţeluşii bucuroşi. Stai să vin să-ţi ajut şi eu.

Bătrîna fişia printre porumb, prin mohor, încîrligată de spate, aduna mănunchiurile de verdeaţă tăiate de bătrîn.

— Destul, Sorico, nu mai lua !

— Ba mai iau un mănunchi !

— Nu mai lua, că iar ți se face rău. Știi tu bine că nu mai suferi la povară !

— Nu mai sufăr, e drept, da' și tu, prea te-ncarci cu greutățile. Eu, dacă mor, nu-i nimic !

— Cum ?

— Tu poți trăi și fără mine !

— Ei iacă ! Ce-ți mai trece prin cap !

— Da, Costane ! Odată tot te vei scăpa tu de mine !

— Ce mai vorbă ! De ce să mă scap de tine ?

— Nu că vrei, dar așa-i legea lumii. Și, dintre noi doi, eu sînt cea mai hodorogită. Să deie Dumnezeu să mor eu mai întîi.

— Cum va vrea Dumnezeu ! Aici omul nu se poate amesteca. De trăit, ce să spunem, am trăit destul. Cu bine, cu rău, cum a dat Cel-de-Sus. Ascultă, Sorico, mîne-i sîmbătă ?

— Cum se poate ! E duminică !

— Nu-i sîmbătă ? Am vrut să merg la popa să mă grijăsc odată. Mi se pare c-au trecut șase săptămîni de cînd m-am cuminecat mai în urmă.

— Au trecut. Două zile peste șase. La mine — patru zile peste cinci săptămîni. Ai putea merge desară.

— Așa mă gîndesc !

Și amîndoi bătrînii înaintau domol, cu mohorul în brațe, spre țarcul vițelușilor.

De zece ori pe zi se certau și se împăcau.

Ascultîndu-i, ajunsei să cunosc tot traiul lor de cinzeci și patru de ani de căsătorie, ba și vremea

dinaintea căsătoriei. Înțelesei, rînd pe rînd, durerile și bucuriile vieții lor, luptele lor, biruințele și înfrîngerile lor. Își depăneau viața în crîmpeie de vorbe aruncate, în tăceri lungi, în amintiri fără sfîrșit, fără nici o rînduială împărechiate. Părea că vorbesc numai din trecere de vreme, să împrăștie urîtul și pustiul ce-i încunjura c-un aer de cîmitir, de moarte. Sfezile, supărările lor nu lăsau urme. Nu știu cum, ascultîndu-i, îmi părea că vorbesc numai din gît, ca și cînd acolo ar fi avut o mașinărie care depăna amintiri ce nu le mai atingeau inima, sufletul.

Ajunsei astfel, vară de vară, fără să citesc vro carte, să cunosc romanul unei vieți.

Era o distracție cum nu se poate mai minunată. Fără să mă obosesc, fără să-mi forțez privirea sau intelectul, cunoșteam o viață de cinzeci și patru de ani de căsnicie. În fiecare vară, cite un nou amănunt. Dar nu însăși povestea vieții celor doi bătrîni mă distra și mă hodinea, ci ceea ce se desprindea din felul cum o infiripau ei. Cu o emoție de porunceală, din obișnuința de a trăi, fără să se supere, să se minie, să le pară rău, ori să dorească ceva din ce a trecut, ei își dădeau sama de deșărtăciunea vieții lor. Și ascultîndu-i cum și-o povestesc, eu, din an în an, îmi dădeam tot mai mult sama de deșărtăciunea întregii vieți.

Și acum, fiindcă eu te stimez și țiiu la dumeana, cred că îți pot spune adevăratul motiv pentru care mergeam în fiecare vacanță în același sat de munte, la aceeași gazdă. Era tocmai ca să am acest simțimînt al deșărtăciunii. Și știi pentru ce? Ca să pot suporta mai ușor viața, traiul meu de mic funcționar, cu salariul subț patru mii, într-o celulă cu zăbrele, între cifre și condeie, cînd în mine sigur c-ar fi putut trăi un pictor ori un poet.

Din an în an regretam tot mai puțin că nu trăiesc în împrejurări în care artistul din mine să-și fi putut lua avînt. Acum știam : artist ori om de rînd, viața, după ce-am trăit-o, nu mai are nici un preț. Nici ea, nici ceea ce ai făcut, ce ai realizat. Cu ce te alegi în pragul morții ? Cu ce pleci ?

Anul acesta am stat numai trei zile în satul de munte, la vechea mea gazdă. În vecini se schimbaseră ceva. La-nceput, un ceas, două, după ce-am intrat în grădină, nu-mi puteam da sama ce s-a petrecut. Aveam impresia că ceva fumuriu, ca o negură, se lăsase peste grădina, curtea și casa lui Costan. Un pustiu greu plutea deasupra lor.

Nu auzeam nici o vorbă, nici o sfadă. Mă simteam rău în liniștea asta grea. Întru tîrziu îmi păru că aud un zgomot ușor, nedeslușit, ca fișîitul unei unei pasări de noapte. Mă apropiiai de gard și mă uitai printr-o spărtură. Era baba Sorica, da' singură. Șădea pe buturuga mîncată de cari și căsca. Căsca să-i cadă falca, nu alta ! Și după fiecare căscătură făcea : «Hăi ! Hăi !» Ușor, domol, ca un fișîit de pene moi.

O urmării cu privirea vreme-ndelungată. Trecu încet prin curte, prin grădină, se înapoie domol, și, în răstimpuri, se oprea și iar căsca. Așa o văzui înapoindu-se de la portiță, ieșind din tindă. Se oprea în mijlocul curții, se uita în neștire, și, după ce căsca, făcea : «Hăi ! Hăi !»

«E singură. A murit Costan ! A murit moșneagul !», mi-am zis. Și ascultam c-un fel de teamă oftările bătrînei : «Hăi ! Hăi !» Nu-mi părea să-nvăluie un regret, o durere. Îmi părea că hăuitul acela vine de undeva din marginile existenței, că însăși firea cască, nepătrunsă de ea însăși, neîn-

țaleasă, zadarnică, că-i un glas de la începutul sau de la sfârșitul lumilor.

Și atunci am simțit pustiul greu din vecini ! Era ca un cer de plumb care turtea casa, șura, pe bătrână ; pătrundea prin ferestrele mici, prin acoperișul de șindrilă. Părea că din casă izvorăște pustiul. Era mohorit, rece, greu, apăsător. Mă înăbușea. Mi-am luat geamandanul și am plecat.

Cu o săptămână înainte îl îngropaseră pe Costan.

1924

OCHIUL DRACULUI

— Numai un cuvînt să-ți spun. Am o misiune specială. Trebuie să-ți comunic. Un cuvînt e mare lucru? Azi am arzătoare nevoie de dumneata. Mine poate nu mai am. Peste-o săptămîină, cu siguranță, n-o să-ți mai facă nime propuneri. Ei — așteaptă! Oameni cuminți, recunosc și eu! Știu ce trecere ai dumneata în județ. În plasa dumitale, mai ales. Da' te și apreciază, da, da, te apreciază, trebuie să-ți mărturisesc. Ai dumitale cum te-au judecat? Au dat mereu în boul care trage. Ai alergat ca un cal de poștă, din sat în sat, ai răscolit masele, te-ai dus, ai vorbit, ai cheltuit, și-ai rămas veșnic pe dinafară. Asta-nsămnează apreciere? Este-o vorbă din bătrîni: «Cum îți așterni, așa dormi».

Advocatul Ilie Stan, — om la vîrsta jumătate, puțințel la trup, uscat, cu ochi iscoditori, de verită, cu obrajii plini de țepe sure, dese, nerași de-o săptămîină, — tăcu, scoase tabachera de nichel și aprinse o țigară.

În fața lui, de cealaltă parte a biroului vechi, Ghiță Mărgineanu, îngropat într-un fotoliu ros de vremi, tăcea, cu bărbia în piept, cu ochii pe jumătate închiși. Părea ațipit; nimic nu te făcea

să bănuiești că în ascunzișurile lui sufletești s-ar fi mișcat ceva la cuvintele avocatului Stan.

În odaie stăpînea un aer de taină, de complot. Era o liniște de să auzi musca. Tot asemenea, în camerele vecine, pe coridoare, în curte, unde altădată, pe vremea asta de dimineață, se izbeau ușile, se auzeau poruncile doamnei Mărgineanu, se băteau covoarele. Larma aceasta obișnuită începuse cînd sunase la intrare Ilie Stan, dar, cît ce zbîrnîi soneria, totul întră într-o liniște grea. La poruncile doamnei Mărgineanu, slujnica se mistui în bucătărie, în fundul curții. Lucrurile rămaseră răscolite prin odăi. Numai în birou nu se clintise nimic în dimineața aceea. Avocatul Ghiță Mărgineanu fusese înștiințat de vizita de azi, și de la ceasurile 8 îl aștepta, cufundat în fotoliul cel vechi, pe colegul său Stan.

Coleg, întrucît era și acesta avocat, dar Ghiță abia-l cunoștea. Nu profesa aici, ci în orașul de reședință al județului, și nu vorbise cu el decît de vreo trei ori în viață.

Fusese surprins cînd i se spusese că-i va primi vizita, dar nu-i fu greu să bănuiască scopul acestei întrevederi; era după o cădere de guvern și în preajma alegerilor generale. Cu astfel de prilejuri, pe Ghiță Mărgineanu îl cercetaseră, în cursul anilor destui solicitori din deosebite partide, oameni care dădeau năvală cu gura plină de făgăduieli și care insistau cu o însuflețire ca și cînd ar fi fost, din veci, prietenii lui cei mai buni. Totuși, cu toată prietenia arătată, cît ce treceau alegerile, nu-i mai vedea trecîndu-i pragul.

Avocatul știa ce-l aduce pe Ilie Stan, dar se mira de ce i-l vor fi trimis chiar pe asta pe cap, cînd în partidul la putere avea prieteni, cunoscuți buni, și chiar aici, în orașelul asta, sediu de plasă.

De ce un străin și de ce cu «misiune specială»? După cite știa, Ilie Stan nu era un om cu prea mare trecere la guvernul de-acum.

— Dragă domnule, dumneata îmi ceri un singur cuvînt. Dar sînt cuvinte pe care nu le poți rosti. Dumneata știi că eu am urmat o linie dreaptă în activitatea mea politică, multă, puțină, înșămnată, neînșămnată, nu importă.

— Ba, să mă ierți. O activitate foarte înșămnată pentru cine vrea să aprecieze cu bună-credință ceea ce ai făcut dumneata.

— Să zicem! Dar ce te-a făcut pe dumneata să bănuiești că eu aș fi copt pentru trădare? Pe dumneata, sau pe cei care te-au trimis?

Ghiță Mărgineanu, punîndu-i întrebarea, își ridică pleoapele și-l privi întins, cu ochi limpezi, albaștri, în care abia se zărea o umbră de neli-niște.

Advocatul Stan sări de pe scaun ca și cînd s-ar fi speriat de ceva nevăzut.

— Trădare?! Dumneata vorbești de trădare?! Dar unde vezi trădarea?! Te-ndemn eu să te-nscrii la socialiști, la comuniști?! Nu sîntem toți români?! Nu voim și nu urmărim cu toții binele suprem al patriei și-al neamului?! Cum?! Dumneata ești un sectar politic, un om cu judecata mărginită, sau ești un om liber, un intelectual? Nu pot să-ți aduc ofensă! Te cunosc prea bine. Numai cei cu judecata strîmtă cred că nu există mîntuire decît în partidul lor. Aceștia nu sînt oameni convinși, ci niște credincioși fanatici, și reprezintă, totdeauna, o primejdie pentru țară. Dumneata ai un cap logic și-o judecată dreaptă. Spune un singur cuvînt, și mi-i de-ajuns. Dumneata poți s-ajungi un factor important al vicții publice, după cum și meriți.

Solicitorul vorbise agitat, plimbându-se prin odaie, gesticulînd. Acum şezu iar.

— Dar, în definitiv, ce cuvînt să spun ? întrebă Ghiţă, ridicîndu-şi bărbia din piept şi aşezîndu-se mai bine în fotoliu.

— Ce primeşti, prefectura, sau deputăţia ?

Luat în grabă, Ghiţă clipi din ochi. Partidul lui nu-l pusese niciodată în situaţia de-a alege între asemenea distincţii. Fusese o singură dată preşedinte al comisiei interimare, şi ajunsese în consiliul de administraţie al băncii din localitate.

— Trebuie să ştii că noi voim să facem o straşnică selecţie printre persoanele conducătoare. Sîntem convinşi teoretic, şi ştim şi din experienţa trecutului, că zadarnice sînt legile, oricît de bune, dacă nu este omul care să le puie în aplicare. Noi, dragă pretine, sîntem conduşi de principiul că omul sfînteşte locul. Da, da, omul sfînteşte locul ! Dumneata ai la spate o viaţă de muncă şi de cinste. Te-ai dovedit un bun organizator. De ce are nevoie ţara asta de-atît de buni administra-tori ? Sîntem cu toţii încredinţaţi că, prefect sau deputat, dumneata vei aduce un folos real ţării.

Ghiţă Mărgineanu îl asculta cu băgare de samă. Îl asculta tot mai intimidat. Se temea să nu fie abătut de la calea lui, de la «calea dreaptă». Mărturisind adevărul, el, cînd pomenise cuvîntul «trădare», îl spusese mai mult pentru sine decît pentru cel din faţa lui. Îl spusese mai mult pentru a-l auzi el, cu urechile lui, pentru a-şi da sama de toată grozăvia lui şi pentru că-l frămînta de cîteva zile, aproape ca o posibilitate. Voise să-l concretizeze, ca să-şi consolideze poziţia lui de apărare. Voise să şi-l scoată din suflet, unde se ascunsese, să-l poată vedea.

De cîteva zile, de la schimbarea guvernului, Ghiță Mărgineanu era într-o neconținută frămîntare. În familie se dezlănțuiseră discuții aprinse, în care argumentele cele mai tari, cele mai convingătoare nu erau ale sale. Despre vizita asta se știa în familie, și liniștea ce stăpînea în odăile vecine, pe coridoare, după ce sunase avocatul Stan, își avea tilcul ei.

Ascultînd-l pe solicitator, lui Ghiță îi veneau mereu în minte argumentele ce se ridicau împotriva atitudinii sale în discuțiile din familie. Ce discuții ! Se aprinseseră certuri în toată legea. Se aprindea mai cu samă o soră a lui, domnișoară bătrînă, ascuțită și la minte, și la limbă, și foarte bine informată în politica românească, și un băiat, cel mijlociu, student la Drept, mare cuzist, care-i ținea adevărate discursuri, argumentînd împotriva politicii urmate de «bătrîn».

— Da, e adevărat, zise Ghiță Mărgineanu, cînd ajunsese, într-un tîrziu, la cuvînt. E nevoie de selecție, e trebuință de buni administratori. Dar dacă acestea sînt principiile guvernului de azi, de ce nu invită la colaborare toate partidele, de ce nu se fac numiri și nu se propun candidaturi indiferent de partid ? De ce se bate drumul urmat de toți pînă acum ? Vezi, dumneata n-ai spus adevărul. Întîiul cuvînt, singurul cuvînt pe care-l aștepti de la mine, nu este ce primesc eu, ci ce dau. Declarația de înscriere în partidul de la guvern. Nu se schimbă obiceiurile, nu se schimbă nimic în țara asta, crede-mă pe mine !

— Te-nșali, răspunse solicitatorul, cu vioiciune. Nu-ți cerem nici o declarație. Ne mulțămim să primești prefectura, sau un loc pe lista deputaților. Dumneata îți oferi guvernului serviciile, ca un bun român ce ești, ca unui guvern românesc,

al țării. Nu ieși din partidul în care ești, nu te-nscrii la noi. Ai dumitale, dac-ar fi adevărați patrioți, ar trebui să te sfătuiască singuri așa. Nu ți-au dat niciodată un rol de conducere, nu ești un nume cu suprafață politică pentru a înșămna o slăbire a partidului, dându-ne nouă concursul. Ești un bun gospodar, un bun administrator. Pentru ce ar fi împotriva partidului dumitale să ajuți la organizarea și la bunăstarea județului? E și în interesul lor!

— Spune, dragul meu, că sînt mai ales un bun elector și că am mare popularitate la sate. Dacă n-ar fi așa, sînt sigur că dumneata, cu toate calitățile pe care mi le-ai înșirat, nu te-ai fi ostenit pînă la mine.

Advocatul, vorbind așa, se simți întărit în convingerile lui. Dovezile potrivnice din discuțiile lui de familie se depărtară de el pe-o clipă, și se simți mai sigur. Se refugia într-o atitudine pe care, în intimitatea sufletului său, și-o hotărîse: să se dezintereseze pe viitor de toată viața politică: De pe urma ei nu se alesese decît cu alergătură, cheltuială, neplăceri, desconsiderare din partea maimarilor. Și iarăși, a încerca în altă parte, cu alt partid, îi părea puțin cavaleresc. Simți un fel de scîrbă, gîndindu-se că toți caută să-l exploateze pe temeiul popularității pe care și-o cîștigase.

Advocatul Ilie Stan își aprinse o țigară, sorbi fumul, tuși cu înec și zise liniștit:

— Desigur că apreciem și popularitatea dumitale. Dar știm că n-ai căutat-o anume, că n-ai făcut demagogie, ca alții, ci ai cîștigat încrederea oamenilor prin cinstea și hărnicia dumitale. O astfel de popularitate trebuie să fie prețuită. Ea cîntărește prețul omului. Pentru a reveni la obiect,

eu cred că dumneata ai fi mai bun prefect decît deputat. Spune cuvîntul : primeşti ?

Omul tăcu puţin, căzut pe gînduri.

— Nu, răspunse el, nici prefect, nici deputat. Dar iată cuvîntul meu : nici cu alţii. Nu mai fac politică. O să-mi văd de năcazurile mele. Dumneata ai dreptate : ai mei nu m-au preţuit. M-am săturat să lucrez mereu pentru alţii. Sînt om cu familie grea. Trebuie să muncesc. Trebuie să-mi văd mai bine de cancelaria de avocat. În sfîrşit, un om cinstit ce poate cîştiga dintr-o slujbă ? Atît cît să nu moară de foame. Atîta, mulţămită lui Dumnezeu, cîştig şi fără ea. Dar sînt alte greutăţi, alte încurcături, pe care cu greu le mai desfăci dacă rămii om cinstit.

Solicitorul zîmbi abia perceptibil.

— Ştii că te-nşăli singur ? Oricît ţi-ai vedea de birou, de clientelă, advocatura nu mai aduce azi ca odinioară. Cine nu-şi are, în ziua de azi, încurcăturile lui financiare ? S-au abătut vremuri grele peste generaţia de după război. Au ajuns datori şi oamenii cei mai harnici. Toată lumea trebuie să alerge după cîştiguri laterale. Fără-a voi să te supăr, ştiu că şi dumneata ai nădăjduit ceva de la politică. Pe sfînta dreptate, se cuvine un cîştig lateral, curat, cinstit, nu spun altfel. Cu o casă ipotecată atît de greu ca a dumatule, cu noul împrumut pe care a trebuit să-l ridici cînd ţi-ai măritat fata, cu cheltuielile ce le ai mereu cu băieţii la Universitate, e greu să te mărgineşti azi la advocatură.

Ghiţă Mărgineanu se tulbură adînc. De unde cunoştea Ilie Stan situaţia lui financiară ? Şi cum de îndrăznea, un străin, să i-o amintească ? Deodată îl năpădiră argumentele potrivnice, pe care le auzise în discuţiile şi certurile din familie. Din

aceste greutatea porniseră și certurile ce nu mai conțineau de câteva zile.

Se mișcă greoi în fotoliul vechi, și bărbia-i căzu din nou în piept.

— După socoteala noastră, dumneata ai absolută nevoie de șase sute de mii de lei pentru a ieși din impas. Licitarea fixată pentru 15 mai trebuie să se ție. Un om ca dumneata trebuie să fie ajutat. Ei bine, noi sîntem gata. Așteptăm un singur cuvînt de la dumneata.

Advocatul Stan se ridică și începu să se plimbe foarte liniștit, cu pași largi, prin odaie. Ghiță Mărgineanu rămase multă vreme tăcut, cu capul în piept, cu ochii pe jumătate închiși. Licitarea aceea-i scosese și pîn-acum peri albi. Și-i mai scoțea încă, iată, și-n clipa asta. Îi era greu și scîrbă de impertinența acestui om, de atacul lui direct. Dar se gîndea că toți din familie vor fi împotriva lui, mai înviersunați decît pîn-acum, dacă va refuza tîrgul.

— Ascultă, domnule, cum înțelegi acest ajutor ? întrebă el cu glasul stins, fără să-l privească pe avocat.

— O, poți fi cel mai liniștit om din lume. Nu defraudăm, nu păgubim pe nimeni ! Cîte lucruri bune nu pot pune la cale oamenii înțelepți, preținii adevărați între ei ! E o afacere curată, dragul meu coleg. Dacă nu voiești să profiți dumneata, va profita altul. Iată despre ce este vorba. Primești prefectura ?

— Să zicem...

— Dumneata, prefect al județului, vei conduce alegerile, lucru evident. Pentru județul nostru, guvernul, sub titlul de cheltuieli electorale, varsă din fondurile secrete opt sute de mii de lei. E ju-

deț mare, șapte candidați la deputăție, trei senatori !

— Darăștia sînt bani ai statului ! Nu e hoție ?

— Toate guvernele fac așa alegerile. Drept, nedrept, este un uz. Da' noi ne-am gîndit la susceptibilitatea dumitale. Ca prefect, ți se vor vîrșa acești bani. Dacă vrei, nu te-atingi de ei. Faci o fundație pentru județ, dregi drumuri, într-un cuvînt, faci ce vrei. Dar avem trei candidați, oameni cu dare de mină, care, de bună voia lor, oferă, pentru cheltuielile electorale, cîte patru sute de mii de lei. Aceștia vor fi de-asemenea la dispoziția dumitale. Cu popularitatea dumitale, nu poți cheltui nici jumătate din ce dau cei trei. E adevărat că nu-i cunoaște nimeni în județ, dar dacă te pui dumneata pe lucru, se vor alege, sîntem siguri. Guvernul ține mult ca ei să între-n Parlament. Sînt niște personalități cunoscute în politică. Apoi, ei au și vîrsat sumele. Sînt oameni bogați.

Advocatul duse mîna la buzunar și scoase un pachet de bilete de cîte-o mie.

— Iată, aici sînt șase sute de mii, deocamdată, de cît ai nevoie dumneata pentru a ieși din impas. Dacă primești, mașina ne-așteaptă la poartă. Adio licitație ! Nu trebuie să ai scrupule ! Banii sînt de la cei trei. Dumneata le faci un serviciu, îți fac și ei dumitale unu.

Ghiță Mărgineanu albi ca păretele. Nu-și mai putea lua ochii de la bani. Se silca să se convingă că solicitatorul avea dreptate. Nu fura pe nimeni. Nu erau bani din vistieria statului. Și totuși... Ce sentiment de descurajare îl copleșea ! Se porni în el un fel de vîrtej care-l amețea, simțea că-i vine leșin. I se părea că stă în fața unei lumi noi, necunoscute, în care nu cuteza să facă primul pas.

În liniștea ce stăpînea în odaie, se deschise deodată ușa și se ivi soră-sa, domnișoara bătrînă și ascuțită la minte, aducîndu-i paltonul și căciula. Ea făcu o mică închinăciune din cap către Ilie Stan, se apropie de fotoliu și zise :

— Îți aduc imediat și țolica. Am dat s-o scuture puțin. E mijlocul lui april, și soarele-i încă tot cu dinți.

Advocatul o privi cu ochi bolnavi un răstimp, apoi se ridică, îmbracă paltonul, își luă căciula și, întorcîndu-se către solicitator :

— Mergem, domnule !

Numaidecît bubui, afară, motorul. Și se auzi glasul ascuțit al surorii celei inteligente :

— Înfășură-te bine cu țolica, bădiță !

Ghiță Mărgineanu surîse amar. De douăzeci de ani nu-i mai spusese soru-sa «bădiță»...

ÎNTR-O ZI DE PRIMĂVARĂ

În văzduh tremura și se scălda în lumină cristalul argintiu al primăverii, ca un giulgiu abia văzut. Musculițe de aur pluteau în aer, amețite de soare, legănate ușor de boarea ce adia de la miazăzi. În adâncimi vinete, sus în cer, palpitau aripi de ciocîrlii, și în prunii grădinilor cîntau cucii. Pe uliți părea că arde : ieșiseră copiii la joc, desculți și în cămășuțe, așa cum iernaseră după cuptor.

Toată lumea părea mai ușoară, cum umbla după trebi. Ceva greu ca plumbul se topise în ființe, iar lucrurile neînsuflețite păreau reînnoite, întinerite.

Părintele Costan grebla printre pruni, în grădină, fluierînd, abia auzit, o doină. Cu capul gol, cu pletele negre în vînt, cu vesta descheiată, arunca departe grebla și aduna vîrtos ogrinjii rămași din turiștea de peste iarnă a oilor. I se luminase sufletul de cînd începuseră a se topi zăpezile. Și murmurul sau şuierul unui cîntec nu-l mai părăsea. Părea că-i stă lipit de vîrfurile limbii. Deodată auzi din spate :

— Bună-dimineața și săru'mîna !

Părintele Costan se răsuci.

— Bună să-ți fie inima, femeie !

• O privi. Nu o cunoștea. Era o străină.

— Inimă bună nu mai am eu cît îi vacul, părinte, se auzi glasul întunecat, de pe altă lume, al femeii. Da' dumneata ești părintele Costan ?

Străina rămase înțepenită în cizmele ei mari și grele. Era slabă, bătrînă și pierită. Părea aiurită, cum se uita împrăștiat, înfricată.

Părintele Costan se întunecă în grabă. Simțea cum îl pătrunde un aer greu, ca un fluid amar, care părea că se desface din ființa aceea amărită, ce-i stătea aproape. În toiul luminii de primăvară adiau din străină umbrele morții. Părintelui îi păru că în marea lumină ce-l înconjura se răspîndește o mare pată de umbră, de întunerec, care-l înghițea și pe el. Ca și cînd s-ar fi ascuns dintr-odată soarele în nori, drept deasupra capului său. Nu era numai umbră, ci și frig.

— Dacă ești dumneata părintele Costan, apoi cu dumneata am o treabă, zise iar străina. A căzut peste noi o nenorocire.

În biruința primăverii, femeia cu fața suptă și întunecată, cu radierea de suferință adîncă, ce-l învăluia în unde nevăzute pe preot, părea o batjocoră : o trupină putredă care n-a fost aruncată încă în vraful de ogrinji și de uscături pe care el, Costan, le grebla în dimineata aceea. Inima i se strînse. O senzație de neplăcere, de stîmțorare, de regret adînc îl luă în stăpînire. Cine i-a trimis acest nour să-i alunge primăvara din suflet ? Avea senzația că femeia poartă în ea o lume cu totul străină de tot ce era azi viață — în cer și pe pămînt. De unde izvorîse ? Cum putea exista un ochi de glod negru într-o mare de lumină ? Simți mînie și ură împotriva străinei.

— Am o treabă. M-a trimis la sfinția-ta păscălierul Nicodim.

— Nu știu, nu cunosc ! răspunse răstit preotul.

— Mirare că nu-l cunoști ! El te cunoaște. Și m-a trimis să faci niște slujbe pentru alungarea pe pustii locuri a duhului necurat.

Din glasul ei părea că trec curenți de îngheț în primăvara biruitoare. Da, Costan nu se mai putea înșela. Privea cu ură la femeia aceasta care adusesese o lume și o viață veche, să păteze, să profaneze parcă bucuria înnoitoare a primăverii.

— Ești bolnavă ? o întrebă cu silă și cu dezgust.

— Dac-aș fi eu ! Și-ar face Dumnezeu milă și pomană dacă m-ar lua ! da' mi-i bolnav un ficior. Și mi-i frică să nu-l ia Dumnezeu pe el. Și să rămîie pe capul meu copiii lui, trei, numa cît ulcelele.

Se părea că gîndul acesta o tortura de mult : o privire de groază și deznădejde îi învie în ochii de glod, cînd pomeni de cei trei copii.

— Dacă-i bolnav, trăbă să-l arăți doftorilor. Rugăciunea e bună, dar Dumnezeu nu face minuni decît numa cînd voiește sfinția-sa.

— Am fost pe la doftori, părinte. L-am dus și la casele nebunilor. Nime nu știe ce are-n cap. N-au vrut să-l ție nici la casele nebunilor. Zice că dacă nu sparge și nu face rău la nime, n-avem de ce să-l lăsăm acolo.

— Zici că-l doare capul ?

În loc de răspuns, femeia își prinse capul între mini și-l clătină de cîteva ori la stînga și la dreapta.

— Ce-i pe el să nu fie nici pe puii de șarpe !

— Are vro rană ? A fost în război ?

— E limpede ca lacrăma. N-are nici bubă, nici pălitură. În bătaie ? Cum să fie, că-i numa de trei pe douăzeci. În bătaie era de unsprezece ani.

— Da' spui că are trei copii. Așa de tinăr ?

— S-a-nsurat, să ierți, cînd a fost de optsprezece.

— Mare prostie !

— Mare ! Am văzut eu îndată, cînd am rămas cu nora și cu doi copilași, pînă și-a făcut armata. Da' n-a făcut-o întreagă : l-au trimis acasă beteag.

— Cu durere de cap ?

— Cu nenorocire în trup. S-a dus om și-a venit neom.

— Și el nu știe din ce i-a venit durerea asta ?

— Poate că nu știe, ori nu crede. Multă vreme nu mi-a spus. Pe urmă, într-o dimineată, după ce l-au lăsat chinurile, a zis : «Poate din bătaia aceea».

— L-au bătut ?

— Într-o noapte, nu se știe pentru ce, un plutonier a-nceput să-l bată în somn. Copilul era și de la firea lui fricos. Și, cum s-a trezit în bătaie soră cu moartea, a leșinat. Vinătăile de pe trup i s-au cunoscut luni întregi. Acuma, el spune că poate din bătaia aceea i s-a tras răul din cap.

— Și-l doare deseori ?

— Tot a doua, mult a treia zi. În somn îl apucă. De cătră ziuă. Toți sărim din pat, cu sufletul la gură, de două-trei ori pînă dimineata. Și el strigă să-l junghiem, că nu mai poate răbda. Ne pică sufletul de chinurile lui, și nu-l putem ajuta. Cu nimic nu l-am putut. Nici doftorii nu știu ce are-n cap. Nici cei de la casele nebunilor. Așa, mi-am pus în gînd să mă duc unde merg și alți năpăstuiți de soarte. Și m-am dus la pascălierul Nicodim, care te cunoaște pe dumneata. A deschis cartea cea mare și ne-a spus : «E spaimă cu întîmpinare de duh rău !» A scris apoi răvaș pe-o hîrtie și mi-a zis : «Să-l duci la popa Costan din vale, să-i cetească slujbele ce am însămnat eu aici».

Bătrîna scoase din sîn hîrtia și i-o întinse preotului.

— Hm ! făcu el. Slujbe multe ! Asta o să te coste bani, nu glumă ! Te văd femeie săracă.

— Nu sîntem chiar așa săraci, părinte, dar dez-nădejdea te-mbracă și în sărăcie. Sînt așa pierită nu de foame, ci de inimă rea. Om plăti ce se cade...

— Eu îți spun o vorbă mai cuminte, mătușă. Du ficiorul la oraș, la un doftor bun. Cu banii ăștia de pe slujbe poți să-l tămăduiești, dacă mai poate fi tămăduit. Spui că nu știe nimeni ce-i în capul lui. Este acolo un doftor de are oglinzi cu care vede în om, în cap, cum poate vedea și inima, și toate măruntaiele dinlăuntru.

Țeimea nu păru mirată, ci răspunse :

— Da' duhul nu se poate vedea, părinte, și pascălierul ne-a spus că e spaimă cu întîmpinare de duh rău. Asta nu se poate vedea cu nici o oglindă din lume. Numai cu puterea crucii și cu harul rugăciunii se poate alunga. De-aceea te-aș ruga să faci slujbele. Plătim. Cît e de plată ?

Și ea scoase o năframă din buzunar și începu s-o despăture.

— Două sute bune ! răspunse cu minie preotul.

— Două sute ?! Fie și-atîta.

Și începu să numere banii. Preotul se uită mirat la biletele ce i le punea în mînă : erau noi-nouțe. Dar nu erau bani. Erau niște hîrtii tipărite, ca cele de lozuri.

Bătrîna numără zece.

— Două sute fac, nu ? Sînt de cîte douăzeci de lei.

— Cine ți-a dat banii ăștia, mătușă ?

— Am vîndut în tîrg o vacă, alaltăieri, că n-aveam bani de slujbe. Spunea negustorul că-s bani de cei noi, ieșiți acum.

— Și ai mulți ?

— Trei mii de lei. Da' cu mine n-am adus decît cinci sute.

Preotul se întristă adînc.

— Ai dat vaca pe nimic ! Aştia nu sînt bani, muiere ! E hîrtie tipărită în culori !

Bătrîna se holbă.

— Bani mincinoşi ?

— Hîrtie goală !

Femeia-şi reveni repede. Îşi făcu cruce şi zise :

— Acuma ştiu că n-a minţit pascălierul, şi-i duh rău la mijloc. El m-a făcut şi pe mine să nu cunosc banii cu care voiam să-l scot. Sîntem pe urmă bună, părinte ! O să-ţi aduc bani buni. Şi cînd a ieşi duhul cel rău din capul băiatului, cînd n-a mai avea putere asupra noastră, o să vie negustorul cel blăstămat să-mi schimbe banii cei răi în bani buni. Satana nu va mai avea putere nici asupra negustorului, şi el va vedea că a-nşalat o femeie năcăjită. Sîntem pe urmă bună, părinte ! În trei zile îţi aduc bani buni.

Şi, după ce sărută mîna preotului, porni grăbită. Părea întinerită, şi un punct de lumină sticlea în ochii ei de glod.

Părintele Costan rămase multă vreme nemişcat, răzimat de un prun, cu grebla în mînă. Apoi, în silă, începu să grebleze iar. Dar în ziua aceea nu mai şuieră nici o doină. Simţi frig între spete, şi în curînd lăsă lucrul şi se duse în casă. Se simţea bolnav şi-i era ciudă pe femeia aceea, care-i întunecase o zi de primăvară. Un gînd groaznic îl tortura : iată, în vreme ce el şi altul se bucurau de primăvară, cînd lui îi venea să zboare, cînd i se părea că şi lucrurile din lume tresaltă, scăldate în lumină, există şi întunerec pe pămînt ! Cîţi vor privi cu ochi înnoptaţi în strălucirea de-afară, fără

s-o vadă, orbiți de întunerecul din ei ? Pentru ce, Doamne, pentru ce ?

Pata de umbră, pe care o simțise în grădină, creștea mereu. Frigul dintre spete i se schimbă în febră.

— Așa ți se cade ! zise preoteasa, cu ciudă. Ești ca un copil ! Te-ai apucat să lucrezi aproape dezbrăcat ! Și Dochia încă nu și-a lepădat toate cojoacele...

1931

SLĂBICIUNEA PĂRINTELUI GRIGORE

Din satul în care poposise peste noapte, popa Grigore porni la drum dis-de-dimineată. Plecase de-acasă de patru zile, cu desagii în spate și cu popasuri din sat în sat, peste noapte. Nu trăgea la preot, ci la casa ce-i ieșea mai întâi în drum. Nu-i trebuia mîncarea nimănui : avea în desagi. Și nu voia să deie față cu tagma lui. Plecase de-acasă plin de îngrijorare și se temea să nu-l zgîndărească cineva cu întrebările. Orice popă, dacă ar fi tras la casă de popă, l-ar fi descusut să-i afle pricinile pentru care trebuia să meargă acum, în toiul iernii, la vlădicie. Creștinii la care lua sălaș de noapte îl întrebau și ei, dar se mulțumeau cu răspunsul părintelui :

— Am o treabă grabnică la vlădicie.

Care popă nu putea să aibă o treabă grabnică la vlădicie ?

Îngrijorarea cu care plecase de-acasă îi mai crescuse pe drum, și frămîntarea gîndului nu-l părăsea decît odată cu somnul ce-l copleșea, cum era frînt de oboseală, îndată ce pune capul pe căpătii. Cînd ieși din ultima casă în care poposise mai nainte de-a ajunge la oraș, se opri o clipă în prag și zise tare :

— Cum mi-o ajuta Dumnezeu, așa va fi !
Își făcu o cruce largă și porni cu pași iuți.

Părintele Grigore din Măhaci era un om cît un munte, în puterea bărbăției, și dacă n-ar fi purtat barbă, nimeni nu l-ar fi luat drept față bisericească, ci mai degrabă l-ar fi crezut haiduc. Învățase slovă puțină, și se încurca în citanii, dar biruia cu glasul : avea un glas, Doamne ! — dulce și puternic, care împlinea cu prisosință lipsurile.

Cînd ajunse în vîrfurile dealului de unde se vedea, răsfiat pe vale, orașelul de scaun, se opri să răsuflă, își scoase căciula mițoasă și se închină spre răsărit. Aburi grei se ridicau din pletele sale negre, bogate.

— Ce-o fi, om vedea ! spuse el din nou, și porni pe coastă la vale.

Îi trecu prin cap un gînd de copil : «Tii, dac-aș avea o săniuță !» Și simți o căldură la inimă. Era un drum de sanie ! Zăpada înghețată, cu netezimi de os și străluciri de gheață, verzie-albastră, îl ademini să-și ia avînt să lunece ca pe săniuș. Desagii vîrgați cu albastru îi săltară în spinare. Lunecînd, își întinse brațele în laturi, ca două prăjini. Și cînd se opri, își luă un nou avînt.

— Vezi, așa, măi băiete, măi ! Ajungem mai în grabă la vlădicie !

La poalele dealului se întîlni cu un domn uscățiv, cu barba rară, sură, un om mijlociu de statură, care se plimba agale, în mînă cu un toiag ciudat. Domnul se oprise de mult, privind mirat la cel ce luneca pe săniuș cu brațele răsfirate, cu desagii săltîndu-i în spate.

— Bună-dimineața ! zise cu glas puternic părintele Grigore.

— Bună-dimineața ! răspunse străinul. Parc-ai fi popă dumneata ! adăose, măsurîndu-l pe părințele Grigore din cap pînă-n tălpi.

— Popă, da ! Da-mi pare că și dumneata.

— Și eu !

— Rău sămăn să te-ntîlnești cu popă la drum, zice cu năcaz Grigore. Și tocmai cînd să intru-n oraș ! De dimineață te-ai sculat !

— De dimineață, că am treabă, cum văd că ai și dumneata.

Grigore oftă.

— Am, da ! M-a chemat cu pecetie Bobiță ăsta ! Știu eu ce are cu mine ?

— Care Bobiță ?

— D-apoi vlădica, ăsta, vlădica Bob, cum s-ar zice.

— Da' de unde ești dumneata ?

— Din Măhaci, din munte ! De patru zile vin pe gerul ăsta ! Mare canon pe mine ! Va trăbui să merg în fața lui.

— Te vei duce dacă te-a chemat. Da' nu vei putea merge așa. Să ceri de la cineva o reverendă. Să te-mbraci preotește. Așa se cade !

— Am auzit eu că așa-i legea. Da' nu știi dumneata cînd mă pot înfățișa ? Mi-i degrabă, că am acasă trei capete de vită în grajd și niște oi în turești, și slugă n-am.

— Ai putea merge și azi, da' vei fi ostenit de atîta cale. Stai și mai răsuflă pînă mîne, iar mîne pe la unsprezece, după ce te vei fi îmbrăcat în reverendă, poți merge.

— Ostenit nu-s, da' cum nu cunosc față popească aici, o să-mi trăbuiască vreme pînă voi găsi haina de care spui. Voi face cum zici. Voi merge mîne. Văd că dumneata cunoști cîte ceva din obi-

ceiurile de pe la vlădicie. Mulțămesc pentru sfat, și mai bună-ziua.

— Mergi sănătos !

Popa Grigore o porni spre oraș. Străinul își continuă plimbarea.

În ziua următoare popa Grigore se înfățișă la vlădicie într-o reverendă prea scurtă — i se vedeau jumătate din ureauii ciobotelor potcovite, și-i era și prea strîmtă, — la piept abia o puteau cuprinde cei cîțiva nasturi.

Un flăcăiaș îl întrebă de nume, întră pe o ușă înaltă, și, nu peste mult, reveni.

— E ședință în consistoriu, părinte, da' cînd ți-a auzit numele, măria-sa a spus să întri. Se vede treaba că-ți știe pricina.

— O știe, că măria-sa mi-a trimis pecetia.

Părintele își trecu mîna prin părul mișos, își netezi barba mare și, după ce ciocăni în ușă, întră.

Înainte lui — o sală mare, goală. Cîteva scaune pe lîngă pereți. Privi întrebător la flăcăiaș : Nu-și bătuse joc de el ? Tînrul îi făcu semn arătînd spre o altă ușă, în față. Părintele Grigore, în vîrfurile ciobotelor, se apropie și ciocăni rar în ușă.

— Poftim ! se auzi dinlăuntru.

În jurul unei mese lungi, acoperită cu postav verde, ședeau vreo opt popi bătrîni, iar în frunte, — să nu-și creadă ochilor ! — Grigore văzu pe străinul cu care se-ntîlnise ieri dimineață, cînd să între-n oraș.

Pe popa din Măhaci îl trecură sudorile.

— Iartă-mă, măria-ta, nu te-am cunoscut ieri dimineață, și am vorbit ca un prost ce sînt.

Vlădica Bob povestise oamenilor întîlnirea cu popa Grigore. Își făcea plimbarea de dimineață pe drumul către gropile cu bucate, unde adunase, de ani, cereale din belșug. Vlădica zîmbi subțire cînd

văzu surprinderea părintelui Grigore. Zîmbiră și sfetnicii lui și-și întoarseră fețele bărboase către preot.

— Ești pîrît de parohienii tăi, încep vîldica, luînd dintre scrisori una și ridicînd-o sub nas. Va trebui să răspunzi și să te aperi. Pîra e grea !

— Nu știu nimic rău la sufletul meu, mîria-ta ! oftă popa Grigore, legănîndu-se în ciobotele uriașe.

— Te pîrăsc oamenii că ai jucat de mai multe ori în sfînta biserică, în sfîntul altar. Pîra e adevărită cu multe nume de creștini, care sînt gata să jure pe sfînta cruce. După cum vezi, acuza e grea. Ai fost beat, pesămne. Și ți-ai uitat de cîntea pe care-o datorești casei Domnului. Dacă ai făcut blăstămăția la beție, greu te vei apăra, căci unui popă beat, în biserică, dacă e dovedit, i se ia darul. Dacă n-ai fost beat, lucrul ne pune pe gînduri, pe mine și pe cînstitul consistoriu. Ar trebui să ne gîndim că-ți lipsește o doagă, și scrie la canoane că popa scrîntit la minte nu mai poate sluji. Însă mie, după cîte văd, îmi pare că nu-ți lipsește nici o doagă. Ar mai putea fi o pricină de tîlc : poate n-ai învățatură popească defel și ai luat darul cu nevrednicie.

Ochii tuturor erau ațintiți către el. Și în odaia cea largă nu se-auzea decît răsufletul greu al popii Grigore. Scoase dintr-un buzunar adînc o batistă mare, sură, și începu să-și șteargă fața și fruntea. Apoi, scuturîndu-și capul, să-și aducă în ordine pletele, zise cu glas de mare umilință.

— Măria-ta și cînstite fețe ale consistoriului ! Iată că sînt popă cu dreptate și cu omenie, și nu voi minți apărîndu-mă. Carte multă nu știu, dar îmi știu face slujba, și o fac cu frică și cutremur. Știu că-s nevrednic și de cîntea preotească, și mă

tem de Dumnezeu și de Maica Preceastă. Da' după ce am darul, și oamenii răi cer să fac slujba, o fac, că n-am încătrău. De beutor, nu-s beutor, măria-ta, și n-a fost neam de neamul meu. Nici după muierile altora nu umblu. Am muiera mea și mi-i destul. Eu sint popă cu credință, măria-ta, și nici un rău nu simt la inima mea. Nu sudui, nu mă cert, nu mă bat cu oamenii prin crîșme. Sint un popă de omenie. Da' nu voi să las pe diavol să-mi între în suflet și să mint. E adevărată pira, măria-ta. Am jucat în sfîntul altar. Am săvîrșit, ticălosul de mine, această nelegiuire.

El tăcu, oftă din greu și privi în pămînt.

Vlădica Bob schimba fețe și priviri cu canonicii.

— Și cum te aperi de-o asemenea faptă ? Cum se poate ca un preot, îmbrăcat în odăjdii, să joace în biserică ? E un lucru nemaiauzit !

— Adevărat, măria-ta, că e nemaiauzit, încep, cu greutate, popa din Măhaci. Cu ce să mă apăr, păcătosul de mine ? Iată ce este, sfințiile-voastre. Eu, popa Grigore din Măhaci, sint un popă de omenie. Nime nu se poate lega de mine cu nici o vorbă slabă. Da' cînd aud fluierînd, mă stropșăște dacă nu fac un pont, oriunde mă voi afla. Mă apucă cu o căldură în tot trupu, mă ia ca un vînt năpraznic, picioarele-mi încep să tropăie frără voie și, mort copt, trăbă să fac un pont, să mă răzbun. Altfel, aș muri pe loc. Va fi un blăstăm, măria-ta, dar e mai tare decît mine. Iată, nu tăgăduiesc, îmi mărturisesc vinovăția.

Vlădica Bob zîmbi din nou cînd auzi așa. Era limpede că preotul spunea adevărul. Cîțiva canonici începură a rîde în barbă. Și toți priveau zîmbitori, cu voie bună, la popa Grigore.

— Asta-i mare minune, fiule ! zise vlădica, cu bunăvoință. Zici că te ia ca un vînt năpraznic... Nu te-ai rugat lui Dumnezeu să te apere de-așa primejdie ?

— Ba m-am rugat, măria-ta, și am stat în coate și în genunche, ș-am ajunat zile de-a lungul și de-a rîndul, am bătut mătănii. Totul — în zadar ! Cînd aud fluierul, mă apucă.

— Și cum auzi fluierul în vremea liturghiei ?

— Pe la noi sînt mulți păcurari, măria-ta, că ținem oi multe. Și mereu se-ntîmplă să treacă pe drum ciobanii. Am vorbit cu unii să-ncunjure biserică, duminică și-n sărbători, în vremea liturghiei, da' parcă ei țin minte !...

Canonicii rîdeau acum fără să se mai ascundă. Rîdea și vlădica. Iar pe popa Grigore îl treceau sudorile morții.

— Fiule, zise vlădica, se vede că ești un mare jucăuș, și patima ți-i în sînge. Nu vine din vînt, ci din tine. Dacă ești așa de mare jucău, fă-ne și nouă un pont, să te vedem cît ești de vrednic.

Părintele Grigore se întristă. «Vlădica își bate joc de mine», își zise el. Dar după ce-și ridică ochii din pămînt și văzu numai seninătate și voie la cei ce-l priveau cu un fel de încîntare, simți că-i vine inima la loc.

— Fă-ne și nouă un pont, să te vedem ce plătești, zise cel mai bătrîn dintre canonici, care ședea la dreapta vlădicului.

— Dar cum să joc, măriile-voastre, dacă nu cîntă nime din fluier ? Să chemați o slugă din curte, să zică aici, în gang. Nu trăbă să între în-lăuntru, zise Grigore, prinzînd putere.

— Fluieraș n-am printre argați, părinte, zise vlădica. Joacă acum și fără cîntec de fluier.

Părintele Grigore, cînd auzi așa și simți că nici unul nu-l lua în bătaie de joc, se legănă o vreme din șale, începu să șuiere o învîrtită, și deodată se porni ca o furtună, sărind pînă-n grindă, îndoindu-se pînă la pămînt, bătînd cu palmele turecii ciobotelor și făcînd niște ponturi și niște forme strașnice, iuți și frumos undulate. Bătea podelele cu călcîile și se frămînta într-un ritm pe care numai el îl auzea, învîrtindu-se, ca un vîrtej, în răstimpuri. Nu mai vedea pe nimeni, nu mai auzea hohotele de rîs ale canonicilor, care se înecau, și unii se ridicaseră în picioare, dînd din brațe și azvîrlindu-le peste cap. Privirile i se schimbaseră : întii tulburi, apoi tot mai aprinse, pe urmă limpezi.

— Destul, părinte Grigore ! strigă vlădica Bob, care rîdea încovoindu-se peste masă. Destul, că se betegesc măriile-lor !

Dar popa Grigore nu-l auzi, și numai într-un tîrziu se potoli. Nasturii-i săriseră de la reverendă ; o ridicase subsuori, cu un fel de scîrbă. Cînd se liniști, păru iar rușinat.

— Mergi în pace acasă, părinte Grigore, zise vlădica Bob. Văd că ești om și preot de omenie. Dacă pentru slăbiciunea asta te-or mai pîrî oamenii, să fii liniștit. Nime nu se va atinge de sfinția-ta pentru atîta treabă. Și David a jucat de bucurie, în casa Domnului ! Mergi în pace la ale tale !

Popa Grigore sărută mîna vlădicului, de la care luă blagoslovenie, sărută mîna canonicilor și, aiurit încă, ieși cu mare sfială.

Episcopul se ținu de cuvînt ; molcomi pe parohienii din Măhaci cu o scrisoare frumoasă, spunîndu-le să treacă cu vederea slăbiciunea părintelui Grigore, care altminteri e popă cu credință și

cinstit. Și le mai scrise să deie veste la toți păcurarii să nu mai treacă cu oile și cu fluierul pe lângă biserică în vremea liturghiei, să ducă în ispită pe un preot de omenie. De frica blăstămului vlădicesc, păcurarii ținură porunca, iar popa Grigore nu mai căzu în ispită în sfânta biserică.

1931

ZI DE VARĂ

Moș Gavril, în capul gol, numai în cămașă lungă, strînsă la mijloc de-o brăcie de lînă ieșită la soare, în ȋtari de pînă aspră, desculț, răstoarnă puțin capul, — cum face găina cînd simte uliul, — și cătă-n înălțimile albastre.

— Mare zăpușeală va fi și azi, măi rumâne !

Și, după ce mai face cîtiva pași, se oprește, clatină din cap și adaogă :

— Mare ! Da' tot o să mai clocească trei-patru zile pînă va scoate pui. Parcă-i încuiat cerul, măi rumâne, măi !

Ridică de lîngă tăietor o mătură de nuiele și o duce de-o așează sub șopronul nou, coperit cu țiglă roșie. Din măturoi n-au rămas decît cotoarele. Poate cineva l-a aruncat acolo, știind că i-a sosit sorocul să fie aruncat în foc.

Moș Gavrilă umblă încet, adus de șale, și părul lung, alb, îi cade în șuvițe pe frunte, pe față. Se mai apără de el, da' mai mult îl lasă în voie. E rumen la față și are ochi de un albastru ostenit, fumuriu. Cînd vorbește, îi place și acum să tragă cu cel stîng, dar nu mai izbutește să-și facă pontul ca în tinerețe.

Prin praful și nisipul curții, tălpile lui, ca de cizmă, lasă urme late.

Se apropie de podmolul de sub streășina casei, după ce s-a mai chiorît o dată către soare, scoate din sîn pipa cărămizie și bășica de porc, umple «drăcia» și-i dă foc.

În curte, în grădină, peste sat — liniște. Numai din cînd în cînd o taie cucurigat ostenit de cocoși, semn de năduf, de «cloceală», cum zice moș Gavrilă.

Bătrînul pîciiie mulțumit. Și-a isprăvit lucrul de dimineța : și-a săturat vițeei și purceii. Adevărat că pentru purcei lăsase noru-sa ciubărul plin de lătură. La vițeei le adusese el mohor tînăr din grădină.

Moș Gavrilă se cuibărește mai bine pe podmol, se razimă cu spatele de zidul ridicat de el, încă în vremea tinereții, și pare că abia acum se odihnește bine. S-ar zice chiar c-a ațipit, dacă din colțul gurii nu s-ar desface, în răstimpuri rare, ațe de fum vi-nețiu.

S-a așezat pe podmol, subt fereastra mică, pă-trată, ce ochește în curte. Așa cum mai nainte cercetase înălțimile cu ochiul, acum se scrintește, din cînd în cînd, cu urechea spre geam, și ascultă.

— Mi s-a părut, măi rumâne, măi !

Aroma proaspătă a dimineții s-a mistuit toată. Sub streășină, la umbră, moș Gavril adulmecă va-lurile zilei de vară.

Se ridică încet și, punîndu-și palmele, ca două carapace, la tîmple, se năcăjește să vadă prin geam.

— Nu s-au trezit nici acum harnicii maică-sii. Da' tot va trăbui să-i scol. E tîrziu, măi rumâne, măi !

După porunca noru-sii, trebuia să-i trezească de mult. «Scoală-i, tată, cînd vei gîndi că noi am ajuns la moșie. Să nu-i văd cu urdori la ochi de-atîta somn ! Se fac leneși și-o să ne scoată sufletul cînd vor fi mari.» «Haida-hai !», făcuse moșul, în semn că poate pleca liniștită. «Să-i scoli și să-i pui la treabă», adăogase și tatăl.

Bătrînul intră ușor în casă, lăsînd ușile crăpate, să nu facă larmă.

În odaia largă, în păcelul de lîngă cuptor, cei doi copii nu simt nimic. Nu-i prea mare lumină, dar cîteva muște trezite nu-și găsesc alt loc de odihnă decît gurile celor ce dorm întins.

— Ce spurcăciuni ! zise moșul, cu ciudă, hîșîindu-le.

Muștele zboară, dar revin repede, și se așează în același loc.

— Ptii ! afurisitelor, face moșul. Toată lighioana are un rost în lume. Da' muștele ce rost vor avea, măi rumâne, măi ! Iată, să nu deie pace unor copilași !

Văzîndu-le obrăznicia și-auzîndu-le bîzîitul tot mai mult deasupra capetelor copiilor, moș Gavril caută o năframă subțire și-acopere căpșoarele bălane.

— Poate că tot e prea devreme să-i trezesc.

Însă, la atingerea năfrămii, copila, Nicuța, gîdilată, își încurcă mînuțele în vâl, trăgîndu-l și de pe obrazul lui Gavrilaș.

Moșul sare în ajutor, dar îi prea tîrziu : amîndoi au deschis ochi somnoroși, Nicuța — albaștri ca cicorile, Gavrilaș — negri înlăcrămați.

Copila nu împlinise încă trei ani. Bunicul o ia ușurel în brațe și-i nctezește părul cîrlionțat și încîlcit.

— Hopa ! face moșul, săltind-o puțin în sus, și lăsînd-o, ca pe o pană, pe nisipul moale.

Gavrilaș nu se grăbește să se coboare din păcel. Un ochi i se îngreuiază iar a somn, e-aproape închis.

— Să nu faci așa, că rămii chior, măi rumâne, măi ! zice bătrînul, și-l saltă repede din pat. Uită-te la Nicuța, ce fată harnică-i ! Nici nu-i pasă că s-a sculat.

Copila își oprește un căscat, și cicorile albastre încep să ridă.

— Moșule, mie nu mi-i somn defel.

— Ce somn ! Copiilor harnici, pe vremea asta, li-i foame, nu somn. Ia să-ncepeți a vă spăla, că de-mbrăcat sînteți îmbrăcați.

Au numai cămășutele pe ei. Gavrilaș se repede, își umflă obrajii cu apă rece, și, tot slobozind în pumni, dă pe ochi și pe obraz.

— Dar urechile, viteazule ? Vrai să se-adune pămînt să crească grîu ?

Copilul mai sugă o dată bine țîțul verde al urciorului, dar obrajii nu i se mai umflă nici pe jumătate ca întîia oară.

Nicuța se sfiește de apă rece. Pe ea o spală moșul, pînă se obișnuiește puțin. Apoi se repede, ia și ea apă în gură și începe să se spele. O pufnește de cîteva ori rîsul, stropește cu apă în toate părțile, și iar sugă țîțul urciorului.

— Doamne, tu copilă, că pe mare hărnicie ești pornită ! Cînd începi cu lucru, nu-l mai isprăvești. Griji, că dai de negru ! Vin-acum, să te șteargă moșul !

— Da' Gaviaș s-a șters ?

— Mi se pare că el a și ajuns la blidul cu lapte. Haida repede, dacă vrai să-ți mai rămîie și ție.

Fetița nu suferă ștergarul aspru din pînză de cînepă curată. Nu numai că-i aspru, da-i pare ei că și miroase-a acru.

— Ai nasul prea gîngaș. O să te facem o domnișoară, zice moșul, în vreme ce ține cu putere capul copilei, să nu-l scape.

— Da' Gaviaș mîncă ?

— Să ne grăbim, că poate să fi apucat fără ocl-nași. Știi tu ce păgîn e dumnealui...

Dar copilul nu mănîncă. Laptele nu e în blid, ci într-o oală de pămînt, pe vatra focului, caldă încă.

Nicuța se ține bine la *Tîtăl nostru*, mai slăbuț la *Născătoare*, iar cînd moșul cu Gavrilaș intră în *Cred într-unul*, copila nu mai bombăne, ci-ncepe să se uite mereu la blidul gol de pe măsuta joasă.

Moș Gavril descopere sfertul de mămăligă aurie, taie cu ața o felie, o pune în blidul înflorat vînat, toarnă lapte, duminică.

— Ei, vedeți-vă de-acum de treabă, șoldanilor ! Da' frumos și cu rînduială ! Nu vă grăbiți, nu înghițiți cu noduri, că lăcomia nu-i bună, numa la porcul din coteț.

Și moșul, pășind încet, iese din tindă, caută ceva prin curte, pe podmol. Pe urmă își aduce aminte că pipa e în sîn, și intră iar. Nu-i arșă decît pe jumătate. Scotocește-n cenușă, saltă în palmă un ochi de jar și-l nimerește în drăcia roșie.

Copiii au mîncat cu poftă. Le mai toarnă lapte, mai pune mămăligă. Nicuța e supărată : ultima lingură, cu dumaticatul din fundul blidului, i-o suflă Gavrilaș.

— Dumaticatul ăsta e al Nicuții. Asta-i lege. Nu ți-am spus să nu fii lacom, măi rumâne, măi ? A

mai fost odată în lume un copil pe care-l trăgea lăcomia ca o vîltoare, și s-a înecat c-un bulz de brînză, pe care i-l smulsese soru-sii. Și-a dat capul pe spate și-a rămas cu ochii holbați. Pînă să vie mumă-sa să-i deie după cap, gata a fost. Și-au trăbuit să-l îngroape ca pe toți morții.

— Dacă i-a fultat cocoloșul... zice Nicuța, cu ciorile țintă la bătrîn.

— Vezi bine ! Da' nu de mult și o copilă a pățit-o. Mumă-sa o lăsase lîngă vatră, să grijească să nu deie-n foc fiertura de găină. Și copilei tare-i mai plăceau labele de găină. Și, cu lingura, a-nceput să le caute în oala ce clocotea. A prins una cu mîna, i-a alunecat și-a voit s-o scoată. S-a opărit, ca vai de ea ; palma i s-a-nroșit și s-a umflat, pe urmă a copt, și era să-i cadă degetele. Mi se pare că vreo două i-au și căzut, de-a rămas chilavă.

— Dac-a vlut să ieie din oală... zice, pe gînduri, Nicuța.

— Da. A ascultat pe ghiavolul lăcomiei. Că la toate lucrurile rele, numai ghiavolu-i îndeamnă pe copii. Acuma, eu am văzut odată pe ghiavolul lăcomiei. Nu-i cît un ied de mare. Da' ce spun eu cît un ied ! Nu-i mai mare ca un mîț.

— Io nu l-am văzut niciodată, moșule, zice Gavrilaș. Unde l-ai văzut ? În podul casei ?

— Da' de unde în podul casei ! Că noi avem cruce pe casă, și n-avem copii lăcomoși. Da' l-am văzut ținîndu-se după pîrlitul de Cuțuli, țiganul care-ngroapă vitele moarte și mai taie din ele pe furiș, să-și facă de mîncare. Ba și mîță moartă mîncă.

— Bee ! face Nicuța cu mirare și scîrbă. Să mînce mîță moaltă !

— Și cal mort, izbucnește Gavrilăș, că zice nenea Niculiță :

Zi, țigane, să-ți dau carne,
C-a murit un cal în vale,
Și mă duc, să ți-l aduc,
Și te fac ca pe-un butuc.

— Iaca, el știe povestea ! zice moșul. Da' cine nu se mulțamește cu cît i se dă, o pățește la fel. Copiii tac o chipă, pe gînduri.

— Da' brînză nu ne dai, moșule ? întreabă cu sfială Gavrilăș.

Bătrînul se uită cu grijă pe la picioarele copiilor, sub măsută.

— Da' ce cauți, moșule ? întreabă copila.

— Ia, mă uit după ghiavolu-acela în chip de miță. Mi se pare că-i dă tîrcoale lui Gavrilăș.

Copiii se bagă amîndoi sub masă.

Pînă cînd se ridică, moșul și presară cîteva fărmice de brînză în blid.

— Ei, mîncăți și isprăviți odată. Da' știți voi din ce se face brînză ?

— Din lapte, se grăbește copilul.

— Din lapte, vezi bine că din lapte ! Da' din ce fel de lapte, mări rumâne, mări ?

Nicuța zîmbește a neîncredere, uitîndu-se la bătrîn.

— Din lapte de oaie, moșule, zice Gavrilăș.

— Lapte tale ! rîde copila.

— Știu că nu din lapte de capră, că pe la noi nu sînt capre, mări rumâne, mări ! Da' cum îl strînge de-l face tare ?

— Mama zice că bagă chiag.

Nicuța privește, nenorocită, înainte. Nu mai înțelege nimic.

— Chiag, da. Iar chiagul e ca aluatul ce-l bagi în pită. Adecă-l pui în făină muiată în apă și se face aluat și dospește, apoi îl bagi în cuptor și se face pîne.

— Da' chiagul ce-i, moșule ? întrebă copilul.

— Păi nu ți-am spus ? Se face din rînză de miel, și-i ca aluatul.

Copila rîde, cu capul bălai dat pe spate. Acum înțelege că moșul glumește...

Din curte și din grădina șurii două găini încep să cotcodăcească deodată, și cocoșul le ține isonul, gros, cu fală.

Nicuța a șters-o din tindă și aleargă prin curte de-i sfîrșie călcîiele. În grădina șurii, în căpița care a mai rămas din gireada de paie de astă-toamnă, știe ea un cuiabar din care aduce în toată dimineața cîte un ou. Soarele îi aprinde buclele aurii, și-o scaldă-n lumină și-n căldură. Cămășuța-i albă pare mai albă. Ea alunecă ușor prin aerul limpede al dimineții, parcă plutind pe subt frăgarii din grădina șurii. De sub streășina gardului, din țărîna răcoroasă, cinele o vede alergînd, și dă din coadă, cu botul întins pe labelle de dinainte. Nicuța intră în caierul de lumină care-nvăluie căpița de paie, dispare și se ivește repede, cu ochii strălucind de bucurie, ținînd în mînă oul cald. Aleargă și strigă :

— Încă unul, moșule ! Încă unul, moșule !

Moșul îi primește avîntul în poala cămășii lungi.

— Ei, bată-te să te bată ! Harnică fată ! Abia sculată și iat-o cîștigată. Da' cu asta cîte ouă ai acum, Nicuțo, în oală ?

— Tiișpece, zice repede copila.

— Cum, treisprezece ? ! Apoi de-o săptămînă tot așa spui.

— Nouă ! răspunde fata.

Gavrilaș rîde.

— Nouă, și ieri ai avut douăzeci !

Nicuța nu se supără. Moșul iar o învață să numere. Pînă la cinci, treaba merge fără greș. De aci în sus, — comédie întreagă ! — chiar folosindu-se de degetele subțirele și trandafirii de la cele două mini. Iar peste zece, nu i s-a fixat în cap, pînă acum, decît numărul treisprezece.

Gavrilaș își dă capul pe spate și începe :

— Unu, doi, trii...

Și nu se mai oprește. El știe număra pînă la sută, cu puține încurcături.

— Ho, sucală, ho ! Ce te-ai repezit așa ? Da' tu crezi că Nicuța, cînd a fi ca tine de mare, n-a ști și pîn' la două sute ?

Copila se lipește, mîngîiată, de bunicul.

— Tu, cînd ai fost ca ea, nu știaî nici pînă la cinci. Să știi tu de la mine, măi rumâne, măi, că ficiorii sînt mai grei de cap ca fetele.

S-aude alt cotcodăcit, rar și-ndepărtat. Cocoșul răspunde de undeva de prin grădină.

— Asta-i Boboșa, moșule ! Iar a fi ouat în spinii Chivei...

Trag toți trei cu urechea. Moșul nu aude decît cocoșul.

— Da' parc-ai spus c-ai luat și cuibarul de-acolo, măi rumâne, măi.

Copilul a și plecat. Nicuța cată-n urma lui cu părere de rău. N-a cutezat pînă-acum să treacă gardul și să se apropie de grămada de spini din grădina vecinului, deși a văzut și ea, adeseori, pe Boboșa venind dintr-acolo, tot cotcodăcind și oprindu-se într-un picior, să privească în urmă.

Gavrilaș aduce oul calduț și-l dă moșului.

— Măi băiete, știi tu de bună samă că găina noastră ouă acolo ?

— Da, cum nu !

— Ai văzut-o și-acum ?

— Pin' am ajuns eu, a-nceput s-o fugăre coșul nostru prin grădină. Că pe toate le fugăre, moșule, cînd se scoală de pe ou.

— N-ai văzut-o cu ochii tăi venind de la vecinul ?

— Azi nu, d-am văzut-o de cîteva ori !

— Da' dacă ouă acolo o găină a vecinei, și noi îi mîncăm ouăle ?

Nicuța ia oul din mîna bătrînului și-l privește.

— E de la Boboșa, moșule, că eu îl cunosc.

— Nu mai spune ! Așa copilă pricepută are moșul ? Da' de pe ce-l cunoști ?

— E mai ioșu la coajă.

— Auzi tu, cumîntenia pămîntului !

— Nicuța știe, c-a văzut și ea cînd vine găina din spini, zice copilul, mulțumit și recunoscător că soru-sa îi vine în ajutor.

— Prăpădită găină ! Să nu-și găsească ea un cuib la noi ! I-am tot spus mumă-tii s-o caute și s-o lase-nchisă dimineăta, s-o slobod eu, după ce va fi ouat. Da' de unde ! Ea n-are vreme să le-aleagă. Le dă drumul la toate deodată.

— Ar fi bine să le slobози dumneata, moșule, zice copilul.

— Apoi da, că eu m-oi apuca să caut găinile de ou ! Asta-i treabă muierească, măi rumâne, măi ! Da' pentru ce ziceam s-o caute mumă-ta pe Boboșa, și, dacă e cu ou, s-o lase închisă ? Pentru că, iară, ar putea să nu fie oul ei, acela din spini, și tu,

din copil cinstit, să te schimbi în hoț. Iar noi să mîncăm ouă de furat. Și din rumâni să ne facem altă aia. Acum să ne vedem de treabă, că sfîntul soare a fi cătră amiazi !

Clătește moșul blidul, cu apă rece, îl pune moșul în blidar și ies toți trei în curte.

Mai are de urcat împăratul cerului pînă la hodina amiezii ! Moșul vede dintr-o ochire și-i pare bine. Tot i-a sculat de dimineată pe copii ! Știe el că are și noru-sa dreptate, că, dacă dorm copiii prea mult, se fac leneși și urduroși.

Fiecare-și știe treaba lui : moșul ia secera de subt o streășină, Gavrilaş — o coșarcă de nuiele, Nicuța — o traistă mare, toată înverzită.

Cînd trec pe lîngă cotețul purceilor, aceia îi simt, grohăiesc rar, somnoroși, și un rît bălan se ivește în troacă.

— Îs sătui acum, și nu le pasă, zice moșul.

Copila ar vrea să puie degetul pe rîtul fraged al purcelului, dar nu cutează. Apropierea prea mare i-a trezit însă pe godaci. Se aude un măcinat des de picioare pe podeala de stejar, și în gura troacei se ivesc șase părechi de nări tinere, unele negre, altele bălțate. Și-ntr-o clipă toți încep să ceară, guițînd.

— Porcu-i tot porc ! zice moșul. Sătui de un ceas, să fie de două, și iar ar mîncă.

Dar purceii se liniștesc îndată ce moșul și copiii trec de coteț.

Ușa grajdului e deschisă. Copiii întră să scarpine bărbiile moi ale celor doi vițeluși, moșul — să vadă ce-au mîncat boturile lor fragede din ce le-a dat de dimineată.

Vițelușii zac pe paiele stropite cu fire verzi de mohor. În ieslea mică — nimic.

— Harnici dumnealor ! zice moș Gavril, vesel.

Vițeeii întind capetele printre lețele închisorii și mugesc scurt, numai din grumaji. Copiii zîmbesc și-ncep să-i scarpine sub grumajii întinși.

— Moșule, al meu a mai crescut de ieri, zice copilul, vesel.

— Și-a' meu ! adaogă Nicuța. A' meu e mai male !

— Mai, da' pîn' la urmă vor crește pe-o formă de mari amîndoi, să fie păreche bună. Cine știe dacă n-om mărita-o pe Nicuța cu ei !

Și moșul își mîngîie nepoata pe părul bălan.

— Vezi că ei nu zgheară ca purceii, zice Gavriluș.

— Vită curată, măi rumâne, măi ! Că și Domnu nostru Isus Hristos în iesle de vită curată s-a născut. Maica Precesta n-a aflat hodină unde să se-a-line și să nască, numa-n ieslea boilor. Porcul și calul ar mînca mereu, oaia behăie de te-asurzește, da' boul și vaca rumegă de nici nu s-aude.

Vițeeii rămîn cu căpșoarele întinse după cei doi copii, care urmează pe moș în grădină.

E o zi de vară de pe la mijlocul lui august. Grădina-i mare cît un hotar. Au aici de toate : porumb sămănat, luncă mare pentru fîn și otavă, și pomăt : meri, peri, dar mai cu samă pruni, de vreo trei feluri. Doi nuci uriași își îmbie umbra deasă, plină de răcoare, și aroma tare. În soarele de vară, coroana lor, plină și bogată, luminează metalic. Merii — crăcănoși, bătrîni cei mai mulți ; perii — drepti, înalți și zvelți ; — nu-și mai păstrează întreaga podoabă de frunze verzi. Unele s-au pătat,

altele-au căzut, mai ales de la merii dulci, de la cei văratici și de la perii de Sîntămărie. Mai stăpînul, mai stăpîna, de cele mai multe ori Gavrilăș, doborau cu leața lungă fructele pîrguite.

Printre pomi, iarba cotoroasă și buruienoasă fusese cosită de mult, și acum se-nfiripă, rară, otava. Dar mai la vale, în luncă, crește deasă ca peria, verde și fragedă, și răspîndește o mireasmă fragedă și răcoroasă. La umbra gardului de nuiele, străjuit de sălcii mari, roua nopții mai stăruie încă. Și unde ajunge raza soarelui, sclipesc picuri de diamante.

Porumbul nu fusese sămănat des, anume, pentru a putea crește în voie mohorul pentru viței și vaci și buruienile pentru porci. Acum moș Gavril nu s-ar vedea nici călare din porumb. Copiilor le trece pe alocuri și mohorul peste cap, ca și știrul și loboda. Pe fiecare fir — cîte doi-trei tulași, unii aproape de fript, după cum arăta mătasa din vîrf, ce începea să se usuce, să se înnegrească. Dar cei mai mulți au încă mătasă fină, blondă, aproape albă, care miroase de-o vrăjește pe Nicuța. Ea mereu își lipește nasul, mic și subțire, de umezeala lor.

Ici și colo, prin porumbiște, luminează bostanii aproape aurii, cu puține fețe verzi încă. Și fire de cînepă de sămînță, drepte, puternice, grele de ciorchine, îi îmbată, cu miresme, pe bătrîn și pe nepot. Nicuța zice că «miloase a ulzică», și nu prea crede că nu-i buruiana care ustură cînd o atingi.

Au intrat toți trei în porumbiște ca în pădure. Cu nările dilatate, copiii miroasă adînc. De cînd tot rup buruieni la purcei și adună mohorul secerat de bătrîn, ei au ajuns să cunoască mireasma celor mai multe.

Sînt și deosebesc și mireasma pămîntului — cînd e după ploaie, cînd e secetă, dimineața, în miezul zilei, sau cînd se răspîndește răcoarea însărării.

Vreme îndelungată nu mai vorbește nici unul din cei trei. Moș Gavril seceră virtos mohorul, care-istă în față ca un părete; copiii adună pîlcurile rămase în urma bătrînului și le duc la margine. Cînd l-au răzbit pe moșneag, rîd în pumni și aleargă sărupă lobodă și știr, și frunze de napi, pentru porci.

Sînt aprinși la față și ochii le scilipesc veseli. Mînuțele li se înverzesc de suc buruienilor. Muncesc cu inimă și cu o seriozitate gravă.

Deasupra, cerul se aprinde din clipă în clipă. Umbra porumbului nu mai dă răcoare. Valuri nevăzute, pornite din ochiul de argint al soarelui, vin tot mai dese și pătrund în munca celor trei.

Bătrînul, din cînd în cînd, se oblește din șale și-și șterge obrazii, asudați și plini de țepe, cu mîneca largă a cămășii. Nicuța își ridică poalele și își zvîntă și ea obrazii ca para focului. Mai tare se ține Gavrilăș, care duce brațe mari de mohor la margine.

Traista cea lungă e îndesată cu buruieni: coșarca e plină de mohor, și alte hîlmuri de verdeață stau împrejur.

O mierlă galbenă, rătăcită în pruniște, fluieră ca-n pustiu. Nu știe că sînt lucrători în grădină. Copilul vrea să se apropie, s-o vadă de-aproape, dar pasărea de aur îl simte și zboară-n sălciile înalte.

Moș Gavril se oblește pentru ultima oară, se zbicește, după obicei, și zice:

— Destul pentru azi, măi rumâne, măi!

Privește și vede cu mirare prefăcută că nu mai e nimic din tot ce-a secerat el.

— Oi fi săcerat eu vînt, ori ce ?

Copiii îl privesc cu ochii plini de voie bună.

— Ori au dat tătarii pe-aici !

Nepoții rîd și se alătură de bătrîn, care-i mîngîie pe colia părului.

— Ei, mumă-ta și tată-tău cred că numai ei sînt harnici ! Dar iată, nici noi nu stăm cu minile-n sîn. Mari grămezi ! Putem sătura desară și boii.

Duc nutrețul în șură, la umbră. De zece ori vine moșul cu Gavrilaš, și-ntre ei — coșarca ; de zece ori Nicuța își îndeasă traista, încît merge strîmbă și mai mult o tirăște după ea.

În șură, la umbră, răsuflă toți trei și sînt mulțumiți. În coperișul de paie fierbe ciripit de pui de vrabie. Cuiburile sînt stup de ciocuri mici gălbena-tece.

Gavrilaš și Nicuța își scrîntesc grumajii, de cît se tot uită în înălțimi, încîntați. Cum ar vrea să aibă niște pui !

Dar moșul nu se mai încumetă să se urce pe șura cea lungă, iar copilul încă nu cutează.

Și ciripesc de te-asurzesc !

— Lasă-i să se bucure și ei, zice moșul. E plăcut să ții în mînă un pui de pasăre, da' la urmă, ce faci cu el ? Tot în gura mîței ajunge. Lasă-i să crească, să zboare și ei în lumea lui Dumnezeu.

— Vrăbiile mîncă grîul, moșule ? întrebă Gavrilaš.

— Mîncă și ele ce le dă Dumnezeu. Dar iarna unde-i grîul ? Și tot nu mor de foame ! Că tatăl din cer se-ngrijește de toată lumea. Și n-am văzut încă pe nimeni sărac din pricină că vrăbiile au tăbărit pe holda lui.

Nicuța întinde mîna și strigă din răsputeri :

— Uite ! Uite ! Se vede ciocul !

Nu unul, ci mai multe ciocuri cu zăbale galbene se arată la marginea unui cuib.

— Iacă, aşteaptă şi ei pe muica lor, să le deie de mâncare. Toată vietatea, pînă-i mică, are nevoie de ajutorul părinţilor. Şi viţelul, şi purcelul, şi pasărea.

— Da' goangele, bunicule ? întrebă nepotul, prinzînd o mămăruţă ce se grăbea amarnic, cu picioruşele ei de aţă.

— Şi ele.

— D-apoi cum ? Le dă să sugă ? Că ele n-au ţiţe.

Moş Gavril se gîndi o vreme. Oare ce fac gîngăniile cu puii lor, pînă sînt mici ? Deodată păru că se luminează.

— Nu le lăptează, ci le pun la căldură, unde bate soarele, de cresc la soare. Apoi le-nvaţă cum să se urce pe buruieni să le sugă mîzga ori să le mînce frunzele.

— Am văzut mămăruţe în nisipul de lîngă gard, unele mai mari, altele mai mici, zice copilul.

— Şi eu, şi eu ! se grăbeşte Nicuţa.

Deodată liniştea e frîntă de un cîrîit prelung, înfricat, al cocoşului.

— Uliul ! Răpede, Gavriluş !

Copilul se-aruncă spre porţiţa care dă în curte, zbierînd la uliu, pe care nici nu-l vede încă. Aleargă şi Nicuţa, strigînd şi ea. După ei — moşul, mai încet. Caută în zarea joasă, şi nu vede nimic. Răstoarnă capul pe un umăr şi, în naltul cerului, vede plutind, în acelaşi loc, pe duşmanul găinilor.

În curte, copiii, cu mîna streasîină, să nu-i orbească lumina, se chiorăsc şi ei în înălţimi.

— Tilharul ! Nu se clintește din locul lui de pîndă ! zice bătrînul.

— Oare vede el de-acolo găina, moșule ? întreabă nepotul.

— Dacă l-au putut vedea găinile ! Are ochi de fulger, măi rumâne, măi ! Și iată-l, nu e mic, e hîrău, bată-l Precesta !

Găinile încep să iasă cîte una, ca plouate, dintre buruienile de pe lîngă gard, dintre vîrfurile de lemne rămase din iarnă, negre acum și uscate scrum. Cocoșul se plimbă rar, le cheamă, zbîrnfie din aripa întinsă, rotindu-se în jurul vreuneia, și, rar, își mai dă capul într-o dungă, să privească sus.

— Și pasărea, ca și omul : cît ce simte că unul mai tare i-a luat apărarea, nu-i mai pasă de primedie.

Răpitoarea plutește mereu, cu aripile întinse, în înălțimi. Uneori seninul o îneacă, apoi iar se vede.

Moș Gavril se trage spre podmol, sub streășina casei, scoate pipa din sîn și-și vede de treabă.

Copiii s-au furișat iar în grădină. Vreme îndelungată se uită la un mușuroi de furnici, unde e forfotă mare. Duc saci mici, albi, în gură, sînt grăbite, și unele se bat, altele poartă, în cleștile nevăzute, tovarășe moarte.

Gavrilaș, c-un băț în mînă, scormone, din cînd în cînd, un mușuroi. Nicuța îl oprește mereu.

— Nu le stîlca casa, mă !

— Da', că iar și-o fac ele la loc ! Uite cîtu-s de multe ! Oare moșu le poate număra ?

— Poate, răspunde copila.

— Da' cum să poată, că, uite, nu stau pe loc nici o clipită.

— Ba moșul poate !

Și, înviersunați, pornesc spre curte să-l întrebe pe bătrîn. Da' văd în iarbă alte gînganii, și se opresc. Pe unele le prind și le privesc mirîndu-se, de altele, cum e lăcusta săritoare, li-e frică.

Deodată, lui Gavrilaș îi vine ceva în minte.

— Tu, Nicuțo !

— Ce-i ?

— Hai să vedem, nu găsim porumb de fript ?

— Las', că ne dă moșu, dacă se face.

— Da' dumnealui nu caută.

Și Nicuța îl însoțește în porumbiște.

Băiatul încearcă trei, patru. Boabele însă nu-s crescute, nu-s în lapte. Îi pare rău că a scobit cu unghia frunzele, și acum încearcă să acopere locul gol. Îi ajută și Nicuța. Sînt cam înfricați amîndoi.

— Așa-i că nu se vede ? zice copilul.

— Că, de se vede, ne dă el moșu !

Bătrînul le spusese : «Cine scobește porumbul crud, îl dă pe ciocul gaițelor și al ciorilor».

Pornit odată pe răzvrătire, Gavrilaș o 'ia de mîină pe copilă, o duce subț un măr cu mere dulci, scoate din buruieni o leață lungă și începe să izbească în pom.

Cad vreo două, și-s gustoase la mîncare.

— Mai doboală, Gaviaș !

— Las' pe mine ! Da să nu mă spui !

— Nu te spun !

Își adună vreo cîteva și în sîn, pun leața la loc și pleacă ronțăînd.

Moș Gavril ațîță foc în vatră. Trebuie să fiarbă apă, să opăre buruieni pourceilor, pentru amiazi. Suflă în foc și tușește, că s-ațîță încet, iar fumul nu se ridică în aerul clocit, ci plutește în laturi.

El strigă din ușa tinzii :

— Măi Gavrilăș, măi ! Aduceți și tăiați buruienile, măi !

Copiii, din grădină, aud ; isprăvesc cu merele întâi, apoi aduc buruienile și le taie, c-o bardă mică, pe un scăunaș cu trei picioare.

Nicuța taie cu un cuțit. Ei i-i frică să ție cu o mînă mănunchiul de buruieni, iar cu cealaltă să izbească cu barda. O cam umilește frica asta, dar moșul o îmbună :

— Fetele nu taie cu barda. Ele se învață cu cuțitul, să știe tăia tăieței.

Acum e ușor, că taie lobodă și știr și mohor. Da-n cap de primăvară, cînd erau numai urzici, grase și pline de mîzgă ! Adevărat că le ajuta și bătrînul, ba el făcea aproape întreaga treabă. Moș Gavril ținea însă mult la urzici. Opărite bine, cu tărițe, dădeau cel dintîi rînd de slănină dulce, cel de lîngă șoric, trandafiriu, moale și aromat.

— Cum să nu adunăm urzici, măi rumâne, măi ?! Că slăcina vă place, și cea de lîngă șoric și mai tare. Dar asta din urzici se pune, că-i întîia grăsimă a porcului, după ce-a ieșit din iarnă slab ca un ogar.

Copiii au isprăvit de tăiat buruienile. Mireasma tare, de verdeață, de must, i-a pătruns, și-o simt mereu în vîrfurile nărilor și le place. Moșul alege firele ce-au scăpat netăiate și le dă lui Gavrilăș. Nicuța caută altele.

— Trăbă mărunțite bine. Ție ți-ar plăcea să dai în mămăligă peste fire de paie ?

Adevărata aromă a buruienilor nu se simte însă, pînă ce moșul nu presară cîțiva pumni de tărițe și nu le opăre cu apă clocotită. Le amestecă și se face un cir.

Se pare că mirosul a ajuns pînă la coteț. Purceii încep să guițe. Moșul toarnă acum apă rece și lungește cirul.

— N-a tras de-amiazi, moșule, zice copilul.

— N-ai tu grijă. Pînă le vărsăm în troacă, s-a duce și sasul să-și tragă clopotul.

În sat mai sînt și niște sași — o mînă de sași. Dar au biserică mare, veche, cu turn, și-n turn — trei clopote. Pe cel mijlociu îl trag dimineța, la amiazi și sara, — nici sașii nu mai știu de ce. E de bună samă o datină, de pe cînd încă nu se făcuseră protestanți.

Sunetul clopotului se răspîndește peste sat, cînd cei doi copii vin cu brațul încărcat de mohor pentru viței.

Ei zîmbesc veseli spre bătrîn.

— Trage ! zice Gavrilaș.

— D-apoi ce să facă, dacă-i soarele în crucea amiezii ? Sasul cunoaște după ceas, rumânul după soare. Apoi ceasul se mai strică uneori, se mai oprește, da' sfîntul soare nu s-a pomenit să greșească-n drumul lui, ori să se oprească.

După ce săturară și vițeii și-i adăpară, cei trei se duseră în tindă să mănînce de amiazi.

Amiaza e mai săracă decît prînzul și cina. N-au nici o fiertură. Mămăliga s-a răcit. Dar, cu brînză și cu ceapă, e bună. Moșul mai aduce și cîte o creștătură de slănină, pe care o mănîncă cu pîne. În tindă e răcoare, în casa dinainte — și mai bine, în vreme ce în ogradă dogorește.

Totuși, Nicuța nu prea vrea să se culce. Bătrînul și Gavrilaș șed pe lavită, Nicuța e în păcel, dar spune mereu că nu i-i somn.

— Și ce-om minți desară, cînd va întreba muma-ta dacă ai dormit de-amiazi ?

— D-apoi !

— Și ce ne-om face dacă-i rămînea pitică ?

— E !

— Iată, Gavrilaș a crescut mărișor, că el, pîn-a fost mic, a durmit de-amiazi.

— Și eu am durmit ieri.

— Ieri a fost ieri.

Gavrilaș se uită cu înțeles la bunicul, și zice :

— Oare să mă culc și eu, bunicule ?

— Nu ți-a strica !

Copilul se lungește pe laviță, cu capul pe piciorul bătrînului. Nicuța se uită chiorîș din păcel. Îi vine 'să plîngă. Știe că cei doi o înșeală.

— Ba eu ! și se ridică într-un cot.

— Parcă cineva poate adurmi cu sila ! Somnul vine de voie bună, cînd vine. Da' nu s-apropie de copilul supărat. Eu știu, că-s pățit, zice moșul. Da' nici nu vă spun să durmiți. Tot mai bine e să vă spun mai departe povestea de ieri. Mai cunoașteți și voi ce se petrece în lume și-n țară. Unde ne-am oprit, Gavrilaș ?

— Cînd a ajuns fata babii la cuptor.

— Ba la fîntînă, zice Nicuța.

Bătrînul se gîndește și înțelege că dreptatea-i de partea copilului. Semn că Nicuța adormise mai de vreme.

— Ei, la fîntînă să fie ! Și așa, ruptă de sete, cu tălpile fripte de drum, că ardea praful ca jarul, fata cea rea, a babii, vede în zări, departe, că se ridică la margine de drum o cumpănă de fîntînă, înaltă și subțire ca un cîrlig. I se uscasc cerul gurii, de sete, și obraji i se făcuseră pămîntii.

O rupse la fugă să ajungă mai în grabă la fîntînă, dar n-o ținură picioarele. Căzu în praful fier-

binte, cu gura căscată, se ridică cu iia și catrința murdare, și merse mai departe, ostenită de moarte. Soarele, de sus, o prididea cu foc în creștetul capului. Uneori adia o boare aprinsă, care-i usca și mai tare gitlejul. Limba începuse să i se umfle în gură. Nu mai putea vorbi, ci numai bolborosea. Și își zicea în gândul ei rău : «De ce să fie mai bună decât mine soru-mea mașteră ? Era-nsătată, ca și mine, și a întâmpinat-o în drum fîntîna răcoritoare. Dar iată că izvorul vieții mi se arată și mie. Nici nu mai e departe. Ajung acuș, și o să beau, o să-mi sting focul ce mă prăpădește.» Ea nu voia să se gîndească ce-a făcut soru-sa și ce a făcut ea cînd a trecut pe lîngă fîntînă. Că soru-sa, la chemarea fîntînii, s-a oprit, a curățat-o de glod, dar ea n-a voit să se murdărească pe mîni și pe haine. Și așa, în pustietatea drumului, fata babii, cea rea și leneșă, se tira istovită. Ar fi plîns, dar nu mai avea lacrimi ; ar fi strigat după ajutor, dar nu mai avea glas ; ar fi fugit, dar nu mai avea puteri.

Iar fîntîna cu cumpănă părea că se tot îndepărtează, în loc să se apropie. Colo tîrziu, după ojina cea bună, ea stătea ingenunchiată lîngă fîntînă, ținîndu-se cu mîna de blana de margine și încercînd să se ridice în picioare, să prindă vadra atîrnată de cumpănă, să scoată viața din fîntînă.

Gemea cu glasul stins, gemea din fundul pieptului, și abia tîrziu putu apuca găleata.

Dar din fîntînă scoase numai cir negru și greu mirositor. Cu toată setea, îi fu scîrbă să bea.

În șoapte scurte începu să blăstăme fîntîna.

«Nu mă blăstăma pe mine, fată-mare, că nu-s eu vinovată. La trecerea pe-aici te-am rugat să zăbovești puțin, să mă curăți de noroi. Da' tu

mi-ai răspuns că nu de-aceea te-ai îmbrăcat de sărbătoare și ți-ai spălat fața și minile, ca să te umpli de noroi. După fapta ta ești pedepsită.»

Rea la inimă și pestriță la mațe, fata babii căpătă puteri și blăstămă tot mai tare, când din fințină începu să crească un balaur, cu șapte capete, sunînd groaznic din solzi și șuierînd din limbi.

Fata babii o rupse la fugă, cu sufletul la gură...

Moșul, povestind, trăgea cu ochiul spre păcel. Copila, după ce oftase de cîteva ori, adormise. Gavrilăș mai ridica din cînd în cînd pleoapa, apoi se liniști și el și începu să respire adînc și regulat. Nu peste mult parcă ațipise, ușurel de tot, și bătrînul... Da' n-a fost decît o părere de cîteva clipe. El pune o perină sub capul copilului și iese tiptil în tindă, de acolo în curte și intră în grădină.

Pe o vreme ca asta se furișează prin grădini copiii mai mari; vin în sat cu vacile pe care le sug și de amiazi vițeei cei cruzi. Se strecoară ca lăcustele prin garduri, și numa ce te trezești cu ei în vîrfurile perilor, ori bătînd de jos, cu leața. Nu prea au vreme să caute dacă-s coapte ori ba poamele, și fac destulă pagubă. Că și cîinii, care au rămas paznicii curților, dorm somn greu pe-o to-ropeală ca asta.

De cînd încep să cadă umbrele, cei doi nepoți, treziți de mult, au voie de la moșul să caute pe sub meri și peri poamele căzute. Fiecare adună pentru bătrîn, pentru mama și tata, pe cele mai coapte. Rar se lăcomesc să îmbrace ei cîte una.

Copila se urzică uneori, Gavrilăș o alină, bate cu un băț urzica vinovată și caută mai departe.

Moșul morfoleşte în gingii vreo pară mai moale, la umbra deasă a nucului.

Cînd răcoarea începe să se strecoare în grădină, toți trei s-apucă de munca lor de dimineață. Moșul chibzuiește cît mohor mai trebuie să secere. Mohor mai puțin, dar buruieni mai multe, căci odată cu însărarea vor veni, alergînd și grohotind, cele trei scroafe și mascurul, luați în turmă azi-dimineață. Le trebuie și lor lături cu buruieni opărite.

Totuși isprăvesc devreme, pe la ojina cea bună.

Acum ies toți trei la portiță, unde e umbră și răcoare. Copiii se joacă, iar bătrînul își aprinde pipa și colbăiește, cu ochii împăienjeniți, cu gîndul risipit.

...Dar ce se vede colo departe, pe drum, negru și mișcîndu-se ca o corabie în huzdoapele rămase din tina primăverii ? De, caii se vād bine, dar ce trag oare după ei ? Moș Gavril mai pune palma streășină, strînge din ochi, și parcă s-ar dumiri : o căruță de la oraș, cu coviltirul ridicat.

Vezi bine că e căruță ! O vād și copiii și o urmăresc cu mare băgare de samă.

— Cine să fie ? întrebă moșul.

Copiii se lipsesc de bătrîn.

— Cine știe cine-o mai fi ! Poate după dări să umble. Poate vro comisie de la solgăbirău. Da' bună vreme și-au ales, n-am ce zice ! Nu vor afla pui de bărbat acasă.

În vremea asta căruța se tot apropie. Cel ce mînă caii e zdrențos, dar îmbrăcat nemțește. Caii sînt slabi, abia mai trag după ei corabia aceea. Da' nu se vede cine-i înăuntru...

Iat-o aproape, iat-o că se oprește drept la poarta în care șade moșul.

Din ea se coboară trei domni, se scutură, se deștepenesc și pornesc spre porțița moșului.

Copiii sînt la spatele bunicului acum și se țin strîns cu minile de cămașa lui aspră, de pînă. Apoi, cînd văd că cei trei străini nu glumesc, ci vin aici, fug în curte, izbind porțița.

— Stați pe loc, măi rumâne, măi ! Nu vă mîncă nime, n-aveți grijă.

— Da' de unde să-i mîncăm, că și noi avem copii, zice unul.

— Să vi-i ție Dumnezeu, spune moșul, mișcîndu-se pe laviță și neștiind ce să facă : să mai șadă, său să se ridice ?

— Bună-ziua, moșule ! Șazi numa liniștit și te hodinește.

— Mulțămim dumilor-voastre.

— Sînt nepoții dumitale ?

— Da, nepoți.

— Să-ți trăiască !

— Să v-audă Dumnezeu !

— Frumoși și sănătoși copii.

— Cum dă Dumnezeu...

— Ba, c-am văzut noi și slabi și amărîți, dacă nu-i grijesc părinții.

— Da' sînteți doftori dumneavoastră ?

— Nu, da' umblăm prin sate.

— Cu *jucuția* ?

— Nu sîntem de la percepție, nici de la avocați. Iacă, umblăm și noi să cunoaștem satele și oamenii.

— Apoi, nepotrivită vreme v-ați ales. Că oamenii sînt toți la lucru, cu purcel, cu vițel — vorba ceea.

Copiii, auzind vorbă așezată, scot întîi capetele prin deschizătura porțiții, apoi rîd amîndoi.

Nicuța privește la ei, cu un deget uitat în gură.

Unul dintre domni scoate o pungă cu bomboane și le dă din ea copiilor, care se lasă îmbiați.

— Ia, Nicuța, că-s gogoroane de zahăr. Și zi mulțam.

— Mîndri copii ! zice altul din cei trei.

— Da', moșule, începe unul care se vedea căpetenie, cum o mai duceți dumneavoastră pe-aici?

— Cum dă Dumnezeu, și mai bine și mai rău. Da' nu ne putem plînge. Bucatele vor fi bune în anul ăsta. Și fîn s-a făcut destul.

— Și în sat cum merg treburile ?

— Cum să meargă ? Cum au mers de cîndu-i lumea, și mai bine și mai rău.

— Da' cu primăria cum sînteți mulțamiți ?

Moșul ridică din umeri.

— Asta or mai ști-o alții, că eu de-acuma nu mai am treabă pe-acolo. Da' cum să fie mulțamiți ? Pe toată lumea nici Dumnezeu sfîntul nu o poate mulțami. Că unuia-i place popa, altuia preuteasa, — vorba ceea. Dacă-i omul harnic, oriunde-l pui e la locul lui și face ispravă. Dacă-i un terchea-berchea, degeaba mai face umbră pămîntului.

Cei trei se privesc cu înțeles, și cel care pare mai de frunte între ei, întreabă :

— Da', moșule, în satul ăsta cam cu cine țin oamenii ?

Bătrînul îi privește nedumerit.

— Cu cine să ție ? Cu Dumnezeu drăguțu !

— Apoi da, cu Dumnezeu trăbă să ținem cu toții. Da' în lume nu trăim cu Dumnezeu, ci cu oamenii.

— Asta-i adevărat ! Vorba ceea : Pînă la Dumnezeu te mîncă sfinții.

Cei trei rîd și capătă curaj.

— Apoi, vezi, de sfinții ăștia am vrea noi să aflăm cîte ceva. Că știi dumneata că unii sfinți aduc căldură, alții — îngheț...

Moș Gavril rîde în bășica de porc, după tutun. Unul din cei trei se grăbește să-l îmbie cu o țigară.

— Eu... cu pipa, mulțămesc ! Trăbă să mai deie ceva.

„Unul scoate dintr-un buzunar un pachet cu tutun de pipă.

Moșul se miră :

— Și dumneata cu pipa ?

— Nu duhănesc, moșule, ci, iac-așa, mai port și eu cîte un pachet, pentru cîte un om de omenie.

Moșul se gîndește. Nu ia tutunul îmbiat.

— Poate vei găsi vreun sărintoc. Noi, mulțămim lui Dumnezeu, avem din ce trăi.

Cei trei rămîn opăriți.

— Da', moșule, noi ne grăbim. Uite, n-am aflat bărbat în sat. Am vrea să știm : cu cine ține satul ?

— D-apoi v-am spus : cu Dumnezeu drăguțu și, dacă mai pot zice o vorbă, cu cel ce vine îndată după Dumnezeu.

— Și cine vine după Dumnezeu ? E vreun om ?

— Apoi om e, de bună samă, da' mare om.

Cei trei se privesc cu înțeles, și veseli. Sînt siguri că o să spuie un nume care-i și pe limba lor, și despre care sînt încredințați că șoptește țara întreagă.

— Om mare ! Și cine să fie ? întreabă cel care pare căpetenia.

— Împăratu, cin' să fie ! zice moș Gavril, după ce-și aprinde pipa. Împăratu e din veci unsul lui Dumnezeu. Așa spune la cartea sfântă. Și așa și trăbă să fie.

Străinii își pleacă frunțile. Unul zice în ungu-rește :

— E timpit. N-o să căpătăm de la el nici o informație.

— Da', moșule, să vorbim românește, că vedem noi că te faci a nu pricepe.

— Să vorbim, că doar rumâni sîntem.

— Cu cine a votat mai pe urmă satul ăsta ? Cu care partid ?

— Olio ! Sînteți de ăia cu alegerile ? Mă miram eu cine să-și piardă vremea într-o zi de lucru ca asta ! Apoi, dacă chiar țineți să știți, satul nostru n-a votat cu nime.

— Se poate ?

— Iaca, s-a putut ! Că niște domni ca dumnea-voastră le-au făgăduit oamenilor să-i ducă cu mo-tomobile de elea mari. Și unde nu a dat Dum-nezeu o zăpadă și-o viforniță de n-au mai putut răz-bate pînă în sat. Și așa, oamenii au rămas la ho-dina și treaba lor.

Unul dintre străini, după ce schimbă o privire de zădărnici cu cei trei, deschide o geantă și dă o mînă de tipărituri bătrînului.

— Mulțămim. Nu știu ceti, da' știe ficiorul și nora.

— Vezi să nu învăliți slănină în ele. E scris acolo lucru bun pentru plugar, spune unul care pînă acum abia de și-a deschis gura.

— Și la slănină vor fi bune mai tîrziu, că văd că nu-s scrise pe amîndouă fețele.

Străinii pleacă repede, și trăsura, cu caii hoiniți, pornește în fugă, și îndată iese din sat, că ulița lui moș Gavril e chiar la marginea satului.

Nepoții, în vremea asta, au supt toate gogoroanele de zahăr, și acum li se-ncleie degetele.

— Ptii ! Iată că apune soarele și încă n-am ațîțat focul, măi rumâne, măi ! Iute după găteje !

Copiii aduc în tindă vreascuri, moșul face focul, pune ceaunul cu apă și se apucă să taie el buruienile pentru porci.

„Știe că nu se mai poate încrede în nepoți. Tot mereu, — cînd unul, cînd celălalt, cînd amîndoi deodată, — aleargă la porțiță, să vadă : nu vine muma și tata de la hotar ?

Bătrînul se supără.

— Parcă vă trăbă țîță, așa sînteți de nerăbdători ! Las', că vin ei, cînd trăbă să vină, măi rumâne, măi...

Sara, după cină, cînd moșul și nepoții dorm de mult, bărbatul, cu țigara între degete, la lumina slabă a lămpii, se trudește să silabisească cu glas tare una din foile lăsate de străini :

— Tică-ticăloșii de la gu-uu-vern duc ț-a-țara de rup, de rîp, de rîpă. P-ar-parti-parti-dul n-os-nos-nostu pri-pri-prie-priete-nul po-poporu-lui...

— Da' lasă-i în sărăcie, Gheorghe, și vino și te culcă. Nu vezi c-a răsărit găinușa ? Și mîne iar plecăm cu noaptea-n cap...

Gheorghe împăturește foaia și o pune la grindă, aruncă și călcă mucul de țigară, stinge lampa din tindă și iese în pridvor. El cu nevastă-sa dorm afară, din primăvară.

Pe cer ard, albe, puzderie de stele. Din cînd în cînd, cîte una alunecă din tărie și se cufundă în

hău. Răcoarea se strecoară din necuprins și mîngîie victățile. Vitele rumegă în curte, și, uneori suflă greu, la vreo mișcare.

Pace și liniște adîncă scoboară peste sat și peste curtea lui moș Gavril. Pe adierile rare ale boarei, vine, din grădină, mireasmă de verdeață și de porumb în pîrgă. Uneori, se deslușește un oftat. Și nu poți desluși de oftează noaptea stăpînă, sau pămîntul...

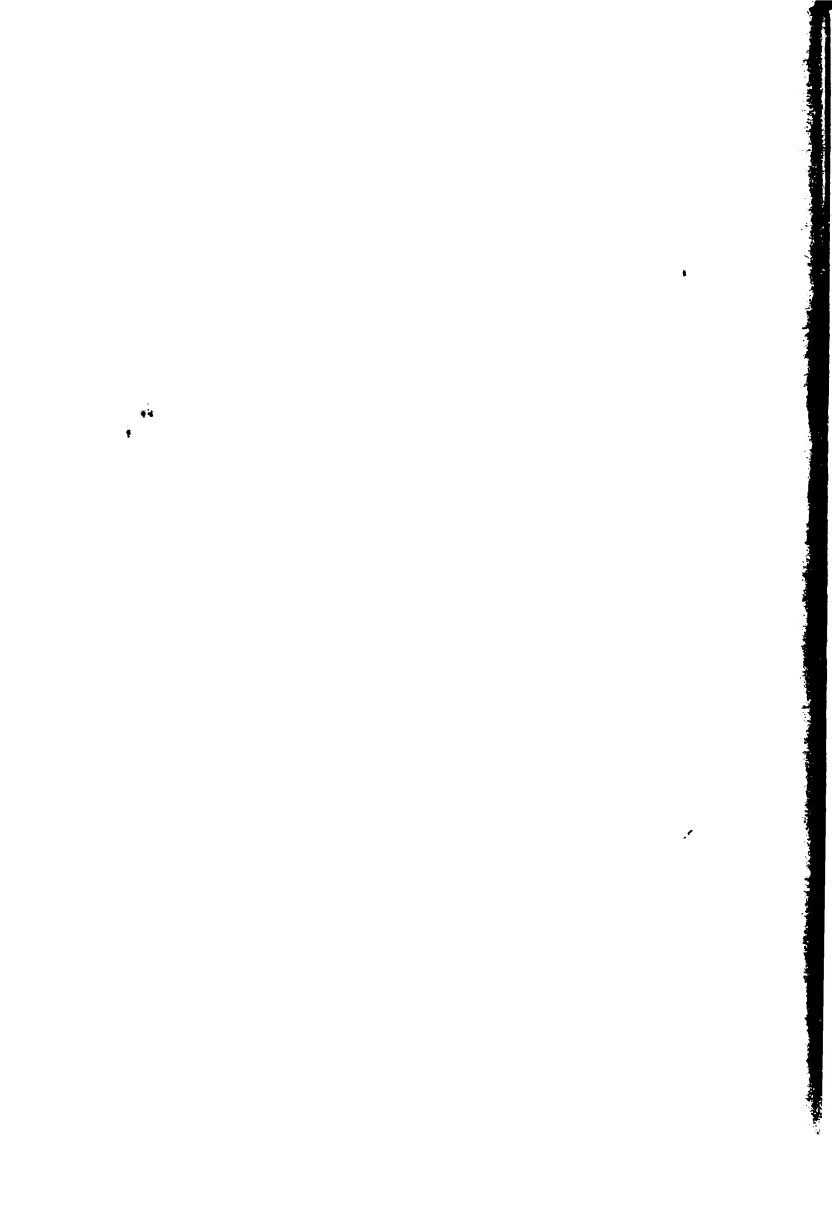
94

CUPRINS

<i>Prefață</i>	V
<i>Tabel cronologic</i>	XXIII
<i>Notă</i>	XXXIX
 Două iubiri	 1
Popa Vasile	48
Cula Mereuț	57
Suferințe	65
Moș Viron	78
Doi bătrini	89
Mărie	97
Bunica Iova	104
Doamna Catalina	113
Costinaș	123
Fefelega	130
Luminița	141
Virvoara	150
Bădicul Pătruț	158

Străinul	166
Iarnă grea	172
La o nuntă	178
Angheluș	183
Sănduța	193
Duhul băilor	201
Lada	210
Vecinul nostru Hudri	219
Melentea	228
Gura satului	238
Neguri	244
Adieri	250
Vedenii	256
Om rătăcitor	262
Vecina	268
Om năcăjit	274
Onu	279
Bețivul	289
Mătușa	294
Zile ploioase	301
Dinu Natului	308
Moș Iliuț	316
O glumă	325
O necredincioasă	333
Tată	340
Proorocul	351
Darul lui Moș Miron	357
Dura lex	362
Pentru pace	370
Părinți	377

Singurătate	383
Într-un picur de apă	393
Pustiul	398
Ochiul dracului	410
Într-o zi de primăvară	420
Slăbiciunea părintelui Grigore	427
Zi de vară	436

Redactor : GHIZELLA CSAKY
Tehnoredactor : ION TUDOR

*Dat la cules 12.08.1968. Bun de tipar 30.11.1968.
Apărut 1968. Tiraj 85 175 ex. broșate. Hirtie ziar
de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 20,91. Coli
tipar 16. A. nr. 12 900/1968. C.Z. pentru bibliotecile
mari și mici 859—31*

Tiparul executat sub comanda nr. 80.634 la Com-
binatul Poligrafic „Casa Scinteli”. Piața Scin-
telii nr. 1, București — Republica Socialistă
România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

